

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

О.В. Аріон, С.І. Уліганець, О.Ю. Дмитрук

ГЕОГРАФІЯ ПУРИЗМУ

Навчально-методичний посібник

Київ - 2019

УДК 338.483(07)

A-81

Рецензенти:

д. геогр. н., проф. **О.І. Шаблій**

д. геогр. н. проф., член-кор. АПНУ **П.Г. Шищенко**

Рекомендовано до друку

вченою радою географічного факультету

(протокол № 5 від 21 грудня 2018 року)

Арїон О.В., Уліганець С.І., О.Ю. Дмитрук

A-81 Географія туризму: навчально-методичний посібник – 2 вид., перероблено та допов. / Арїон О.В., Уліганець С.І., О.Ю. Дмитрук. К. : , 2019. - 206 с.

ISBN 978-617-7431-13-7

Навчально-методичний посібник містить програму дисципліни “Географія туризму” та методичні рекомендації щодо її вивчення і виконання практичних і самостійних робіт.

Представлено робочу навчальну програму, де детально розкрито змістовні модулі, з яких складається дисципліна. А саме: теми і зміст лекцій, теми практичних робіт, завдання для самостійного опрацювання. До кожного з модулів наведено контрольні запитання, список рекомендованої літератури та приклади типових завдань модульних контрольних робіт. У другому розділі містяться загальні рекомендації щодо вивчення дисципліни та виконання практичних робіт, написання рефератів тощо. Наведено орієнтовні завдання практичних і самостійних робіт, зокрема детальні плани їх виконання, необхідні для цього джерела та допоміжні матеріали. Кількість та тематика представлених практичних завдань дозволяє вибрати і комбінувати їх залежно від спеціалізації студентів. Головний акцент навчально-методичного комплексу спрямований на допомогу у формуванні цілісних знань про туризм, особливості організації рекреаційно-туристської діяльності та пріоритетні напрямки її розвитку в різних регіонах України і світу.

Для викладачів і студентів вищих навчальних закладів, які готуються працювати в сфері туризму, зокрема спеціалізацій «географія рекреації і туризму», «менеджмент туризму», «рекреаційне природокористування» тощо.

ISBN 978-617-7431-13-7

УДК 338.483(07)

A-81

© О.В. Арїон, С.І. Уліганець, О.Ю. Дмитрук 2019

©Інтердрук, 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	5
РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ	
«ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ».....	6
Передмова	6
Тематичний план вивчення дисципліни.....	11
Частина 1. Теорія геотуристських досліджень.....	
Змістовний модуль 1.1	15
Рекомендована література.....	19
Типове завдання модульної контрольної роботи 1.1	20
Контрольні запитання до змістовного модуля 1.1	20
Змістовний модуль 1.2.....	22
Рекомендована література.....	26
Типове завдання модульної контрольної роботи 1.2.....	26
Контрольні запитання до змістовного модуля 1.2.....	27
Орієнтовний перелік запитань для підготовки до іспиту.....	28
Частина 2. Географія туризму України і світу.....	
Змістовний модуль 2.1	31
Рекомендована література.....	44
Типові завдання модульної контрольної роботи 2.1	45
Контрольні запитання до змістовного модуля 2.1	45
Змістовний модуль 2.2.....	47
Рекомендована література.....	75
Типові завдання модульної контрольної роботи 2.2.....	76
Контрольні запитання до змістовного модуля 2.2.....	76
Орієнтовний перелік запитань для підготовки до іспиту.....	77
ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ	
ДИСЦИПЛІНИ ТА ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ І	
САМОСТІЙНИХ РОБІТ	79
Рекомендації щодо виконання практичних і самостійних робіт.....	80
Орієнтовні завдання до практичних і самостійних робіт.....	81
Вказівки щодо підготовки рефератів.....	97
Теми рефератів.....	100
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА.....	102

ДОДАТКИ

Додаток А. Базові питання анкети для дослідження щодо відпочинку молоді.....	113
Додаток Б. Рекреаційна оцінка кліматичних умов.....	115
Додаток В. Кліматичні таблиці курортів за даними найближчих метеостанцій	120
Додаток Г. Курорти та курортні місцевості України	133
Додаток Д. Пішохідні туристські спортивні походи. Категорійні маршрути	139
Додаток Е. Гірські туристські походи. Категорійні маршрути	142
Додаток Ж. Класифіковані велосипедні походи. Категорійні маршрути	143
Додаток З. Лижні туристські походи. Категорійні маршрути	149
Додаток И. Автомобільні та мотоциклетні туристські походи. Категорійні маршрути.....	151
Додаток І. Водний туризм. Категорійні маршрути	153
Додаток К. Вітрильний туризм. Категорійні маршрути	155
Додаток Л. Витяг з правил проведення змагань туристських спортивних походів.....	156
Додаток М. Рекреаційно-географічна номенклатура.....	193

ВСТУП

Туризм як організована й стабільна форма рекреаційної діяльності виник і сформувався наприкінці XIX століття, а найбільш інтенсивного розвитку набув у другій половині XX століття, коли його назвали „феноменом XX століття”.

Складний і різноманітний характер туризму як соціального явища обумовлює той інтерес, що він викликає серед представників багатьох наук - природничих, суспільних, технічних. Туристська діяльність є предметом дослідження багатьох напрямків географії та економіки, медицини, психології та соціології, права, інженерно-технічних наук і архітектури, історії тощо. Але жодна наука не в змозі вичерпно відповісти на всі питання, пов'язані з розвитком туризму. Сучасний туризм являє собою широку суспільно-економічну систему з багатьма елементами, що знаходяться динамічній взаємодії між собою та з іншими системами. Туристсько-рекреаційне обслуговування характеризується безперервним зростанням якості та асортименту послуг з відновлення здоров'я людей, підвищення їх працездатності, збагачення світогляду й зростання культурного рівня. Потреби функціонування індустрії туризму стимулюють розгортання різних наукових напрямів, серед яких чільне місце належить географії туризму, що досліджує властивості територіально-рекреаційних систем усіх типів і рангів. Тому комплексне дослідження туризму сьогодні є міждисциплінарним напрямком і в майбутньому може сформуватися як окрема наукова галузь.

Одним з головних завдань, що висувуються до спеціалістів з менеджменту туризму – вичерпне знання рекреаційних територій, головних туристських центрів. **Географія туризму** – спеціальна навчальна дисципліна, завдання якої – дати об'єктивні та необхідні менеджерам туризму знання про розміщення туристських ресурсів, основні туристські регіони світу, типологію, групування туристських районів і центрів та потенціал їх розвитку, туристські потоки.

Географія туризму вивчає закономірності і фактори територіальної організації туризму, взаємозв'язки туристських потоків, туристські ресурси, матеріальну базу і інфраструктуру туризму, а також зв'язок цієї системи зі суспільними потребами в сфері використання вільного часу, з розселенням, територіально-виробничими комплексами, галузями господарства, систему управління і планування туризму; проблеми комплексного розвитку і спеціалізації туристських регіонів. Представники даного напрямку досліджують придатність території для розвитку туризму, уточнюючи поняття туристських ресурсів як сукупності природно-географічних та історико-культурних компонентів, а також вивчають процеси впливу туризму на природні і культурні ландшафти тощо; розробляють наукові принципи і концепції туристського районування.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ»

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна “Географія туризму” є базовою для підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів географії, що обрали своєю спеціалізацією менеджмент туризму, географія рекреації та туризму, рекреаційне природокористування тощо. Одним з основних завдань при підготовці фахівців даного напрямку є підготувати спеціалістів, здатних науково, творчо мислити, вирішувати не тільки спеціальні завдання, що виникають під час роботи на туристичних підприємствах, а й міжгалузеві проблеми, що постають при плануванні й організації рекреаційної діяльності на окремих територіях, визначенні перспективних напрямків розвитку рекреаційних районів України, аналізі стану та основних тенденцій розвитку туризму в головних туристичних регіонах світу тощо.

Дисципліна “Географія туризму” викладається на протязі двох семестрів у загальному обсязі 133 години.

А саме:

- на III курсі у 2 семестрі в обсязі 50 годин, з них лекцій 28 год., практичних 14 год., самостійна робота 8 год.; форма підсумкового контролю – іспит;

- на IV курсі у 1 семестрі в обсязі 83 год., з них лекцій 36 год., практичних 36 год., самостійна робота 11 год.; форма підсумкового контролю – іспит .

Мета навчальної дисципліни надати систематизовані та узагальненні знання про туризм як комплексне явище, ознайомити з теоретичною базою туризму, сформувані базовий рівень знань щодо геопросторових закономірностей поширення різних форм і видів туризму.

Основні завдання навчальної дисципліни:

- ознайомлення з теоретичними основами географії туризму, основними поняттями, класифікаціями та методиками дослідження;
- розгляд історії розвитку геотуристських досліджень;
- аналіз основних складових туризму;
- формулювання вмінь встановлювати географічні та соціокультурні закономірності розвитку туризму на основі аналізу природних, культурно-історичних та соціально-економічних умов території;
- ознайомлення з базовими методиками, виробити практичні навички та засвоїти методичні прийоми оцінки туристських ресурсів території, розрахунку рекреаційної ємності території, оцінки туристського потенціалу;
- ознайомити з основами рекреаційно-туристського районування та проаналізувати схеми районування України та світу;
- визначення основних тенденцій розвитку туристичних регіонів світу та міжнародної системи туристських потоків;
- характеристика сучасного туристичного природокористування;
- аналіз туристичної політики держав світу та України.

Предметом навчальної дисципліни є туризм як соціально-економічне явище, що підпорядковується закономірностям геопросторової організації.

Вимоги до знань та вмінь.

Студент повинен знати:

- основні поняття і терміни, якими прийнято оперувати, розкриваючи зміст і завдання географії туризму на сучасному етапі;
- основні концепції, на яких базується географія туризму;
- основні методики геотуристських досліджень;
- загальні геопросторові закономірності поширення різних форм і видів туризму;
- характерні риси та особливості геопросторової організації туристичного комплексу України і держав світу.
- особливості розвитку індустрії туризму в основних туристських регіонах світу;
- фактори формування і тенденції міжнародних туристських потоків.

Студент повинен вміти:

- встановлювати географічні та соціокультурні закономірності розвитку туризму регіонів на основі аналізу природних, культурно-історичних та соціально-економічних умов території;
- визначати рекреаційну ємність території, за літературними і картографічними джерелами оцінювати туристський потенціал регіонів;
- аналізувати і складати прогнози розвитку основних внутрішніх та міжнародних туристських потоків.

Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Демонструвати знання та розуміння предметної області та професії;	Лекція, самостійна робота	Контрольна робота (тест)	10
1.2.	Демонструвати застосування у професійній діяльності базових знань загальних та спеціалізованих національних, зарубіжних та міжнародних географічних знакових систем, стандартів географічних назв.	Лекція, самостійна робота	Контрольна робота (тест)	10
2.1	Застосовувати теоретичні фахові знання у практичних ситуаціях;	Лекція, практична робота, самостійна робота	Практична робота	10
2.2	Застосовувати у професійній діяльності загальні та спеціальні географічні теоретичні моделі та практики;	Лекція, практична робота, самостійна робота	Практична робота	8
2.3	Виконувати пошук та опрацювання різних джерел географічної інформації;	Практична робота, самостійна робота	Практична робота	8
2.4	Застосовувати базові географічні знання і розуміння основних просторово-часових закономірностей будови географічної оболонки, та масштабності її сприйняття для орієнтування в географічному просторі;	Лекція, практична робота, самостійна робота	Практична робота	8
3.1	Застосовувати спілкування рідною мовою як усно, так і письмово;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5
3.2	Демонструвати використання інформаційних і комунікативних технологій;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5

4.1	Діяти професійно, безпечно та толерантно, у складних форс мажорних обставинах, в різних природних, соціально-економічних та етнокультурних умовах. зберігаючи природне та культурне різноманіття географічного середовища;	Лекція, практична робота, самостійна робота	Практична робота	8
4.2	Поєднувати критичність та самокритичність;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5
4.3	Демонструвати повагу та цінування до різноманітності, мультикультурності, гендерної рівності;	Лекція, практична робота, самостійна робота	Практична робота	8
4.4	Діяти на основі етичних міркувань (мотивів), соціально відповідально та громадянсько свідомо;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5
4.5	Демонструвати визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5
4.6	Демонструвати здатність вчитися і бути сучасно навченим;	Курсова робота, самостійна робота	Курсова робота	5

-
- **Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибірових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)**

Програмні результати навчання	Результати навчання дисципліни	1.1.- 1.2.	2.1.- 2.4.	3.1.- 3.2.	4.1.- 4.6.
Когнітивна сфера:					
Застосовувати теоретичні фахові знання у практичних ситуаціях (КС-1);			+		
Демонструвати знання та розуміння предметної області та професії (КС-2);		+			
Застосовувати спілкування рідною мовою як усно, так і письмово (КС-3);				+	
Застосовувати спілкування другою мовою (КС-4);					
Виявляти, оцінювати та картографувати ресурсний (природний та антропогенний) потенціал територій, використовувати стандартні методи польових та камеральних географічних досліджень різних географічних об'єктів (КС-5);					
Застосовувати у професійній діяльності загальні та спеціальні географічні теоретичні моделі та практики (КС-6);			+		
Застосовувати базові географічні знання і розуміння основних просторово-часових закономірностей будови географічної оболонки, та масштабності її сприйняття для орієнтування в географічному просторі (КС-7);			+		
Демонструвати знання та розуміння природного, соціально-економічного та етнокультурного різноманіття географічного простору, масштабності їх вияву, дискретності та континуальності географічних меж (КС-8);					
Аналізувати атрактивні властивості географічного середовища, основні закономірності валоризації рекреаційних ландшафтів та туристських дестинацій, масштабність геопросторового вияву рекреації та туризму (КС-9);					
Застосовувати у вирішенні професійних завдань міжсекторального характеру знання основних тенденцій розвитку географічної науки і освіти на сучасному етапі на національному та міжнародному рівнях (КС-10);					
Застосовувати у вирішенні професійних завдань базові знання з системи регіонального та локального управління, геоменеджменту, геомаркетингу, геологістики, районного та міського планування (КС-11);					
Застосовувати у вирішенні професійних завдань базові знання процесів урбанізації, міграції населення, формування праце-ресурсного потенціалу, індустріальних і транспортних систем (КС-12);					
Застосовувати у вирішенні професійних завдань базові знання з політико-географічної системи національного та світового рівнів, системи національного та світового господарства (КС-13).					
Емоційна сфера:					
Демонструвати навички ефективної міжособистісної взаємодії та командної роботи (ЕС-1);					
Поєднувати критичність та самокритичність (ЕС-2);					+
Демонструвати повагу та цінування до різноманітності, мультикультурності, гендерної рівності (ЕС-3);					+

Діяти на основі етичних міркувань (мотивів), соціально відповідально та громадянсько свідомо (ЕС-4);				+
Демонструвати визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків (ЕС-5);				+
Діяти професійно, безпечно та толерантно, у складних форс мажорних обставинах, в різних природних, соціально-економічних та етнокультурних умовах. зберігаючи природне та культурне різноманіття географічного середовища (ЕС-6);				+
Демонструвати здатність застосовувати у практичній сфері знання основних геопросторових особливостей діяльності людини та їх географічної індикації, знання принципів та основних геопросторових індикаторів збалансованого розвитку природних та культурних ландшафтів, економічної, соціальної, продовольчої, природно-техногенної безпеки (ЕС-7).				
Психомоторна сфера:				
Демонструвати здатність вчитися і бути сучасно навченим (ПС-1);				+
Демонструвати використання інформаційних і комунікаційних технологій (ПС-2);			+	
Виконувати пошук та опрацювання різних джерел географічної інформації (ПС-3);		+		
Виконувати наповнення спеціалізованих баз даних з використанням мережевих ІТ - ресурсів для вирішення фахових задач (ПС-4);				
Виконувати обробку просторової географічної та аерокосмічної інформації, картографування, моделювання, проектування використовуючи ГІС-технології (ПС-5);				
Демонстрування володіння базовими засобами глобального позиціонування і віддаленого спостереження для вирішення фахових завдань (ПС-6);				
Виконувати обробку просторово-часової інформації методами історичної, соціальної, поведінкової, сенсорної географії та географії культури у професійній діяльності (ПС-7);				
Демонструвати застосування у професійній діяльності базових знань загальних та спеціалізованих національних, зарубіжних та міжнародних географічних знакових систем, стандартів географічних назв (ПС-8).	+			

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі спеціальності.
 Нормативна навчальна дисципліна «Географія туризму» є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр", є базовою для вивчення таких спеціальних дисциплін як туристсько-рекреаційне природокористування, екологічний туризм тощо. В той же час при опануванні курсу студентам необхідні фундаментальні знання з фізичної географії материків, фізичної та економічної географії України, політичної географії, країнознавства, туристичного краєзнавства та інших загальногеографічних та спеціальних дисциплін.

Система поточного, модульного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни

Контроль знань в рамках навчальної дисципліни «Географія туризму» здійснюється за модульно-рейтинговою системою. В кожному з семестрів в яких вивчається дана дисципліна вона складається з двох змістовних модулів.

Підсумкове оцінювання у формі іспит, що виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів.

Для студентів, які упродовж семестру не досягли мінімального рубіжного рівня оцінки – 60 балів проводиться заключна семестрова контрольна робота, максимальна оцінка за яку не може перевищувати 25 балів.

Студенти, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж критично-розрахунковий мінімум – 36 балівно складання заліку не допускаються.

Практичні роботи здаються на кожному практичному занятті або у зазначений викладачем термін; за роботи, подані пізніше зазначеного терміну, оцінка складає 50% від максимальної кількості балів.

Контрольні роботи (тестові завдання) проводяться у вигляді білц-тестів на четвертому та восьмому тижнів навчання під час лекцій.

Курсова робота захищається на передостанньому тижні навчання.

Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59
Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Частина 1. Теорія геотуристських досліджень

№ п/ п	Назва лекції	Кількість годин			
		лекції	практ.	самост. робота	Інші форми контр.
Змістовий модуль 1.1					
1	Вступ до курсу. Рекреація і туризм як об'єкти дослідження	2	2		усні опитування, контрол. роботи, перевірка самостійн. домашніх завдань
2	Історія геотуристських досліджень.	2			
3	Туристська діяльність суспільства	2	2		
4	Основні види і форми туризму	2		2	
5	Умови і фактори розвитку туризму.	2	2		
6	Рекреаційно-туристські ресурси	2		2	
7	Туристське природокористування	2	2		
Модульна контрольна робота 1.1			1		
Змістовий модуль 1.2					
8	Географічний аналіз та оцінка туристського потенціалу регіонів	2		2	усні опитування, контрол. роботи, перевірка самостійн. домашніх завдань
9	Географія деяких видів міжнародного туризму	2	2		
10	Поняття туристичної індустрії і її структура	2			
11	Туристські комплекси (центри): поняття, типологія та методика оцінювання	2	2		
12	Географія туристичної індустрії світу	2		2	
13	Вплив туризму на природне і культурне середовище, розвиток регіонів	2	2		

14	Світові тенденції розвитку туризму	2			
	Модульна контрольна робота 1.2		1		
	ВСЬОГО	28	14	8	

Загальний обсяг 50 год., в тому числі:

Лекцій – 28 год.

Семінари/ практичні – 14 год.

Самостійна робота – 8 год.

¹ модульна контрольна робота проводиться викладачем на практичному занятті в обсязі 1 год.(півпари)

Частина 2. Географія туризму України і світу

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин			
		лекції	практ.	самос. робота	Ін. форми контр.
Змістовий модуль 2.1					
1	Теоретичні основи рекреаційно-туристського районування	2	2		усні опитування, контрол. роботи, перевірка самостійн. домашніх завдань
2	Історія рекреаційно-туристського районування України. Огляд основних схем	2	2		
3	Характерні риси та особливості рекреаційно-туристського районування гірських територій	2	2		
4	Західний рекреаційно-туристський макрорайон	2	2	2	
5	Поліський рекреаційно-туристський макрорайон	2	2		
6	Центрально-Східний рекреаційно-туристський макрорайон	2	2	1	
7	Приморський рекреаційно-туристський макрорайон	2	2		
8	Кримський рекреаційно-туристський макрорайон	2	2	2	
9	Стан і перспективи розвитку туризму в Україні	2	2		
Модульна контрольна робота 2.1			1		
Змістовий модуль 2.2					
10	Туристське районування світу. Огляд основних схем	2	2		усні опитування, контрол. роботи, перевірка самостійн. домашніх завдань
11	Головні туристські регіони світу (за UNWTO)	2	2		
12	Огляд туристських субрегіонів Європи	2	2	2	
13	Туризм у Американському регіоні	2	2		
14	Особливості розвитку туризму в регіоні Азії і Океанії	2	2	1	
15	Розвиток туризму в країнах Середнього Сходу	2	2		

16	Розвиток туризму в країнах Африки	2	2	2	
17	Міжнародні туристські потоки. Фактори формування і основні напрямки (за даними UNWTO)	2	2		
18	Аналіз туристичної політики держав світу	2	2	2	
Модульна контрольна робота 2.2			1		
	ВСЬОГО	36	36	12	

Загальний обсяг 84 год., в тому числі:

Лекцій – 36 год.

Семінари/лабораторні, практичні – 36 год.

Самостійна робота - 12 год.

ЧАСТИНА 1. ТЕОРІЯ ГЕОТУРИСТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.1

Лекція 1. Вступ до курсу. Рекреація і туризм як об'єкти дослідження - 2 год.

Предмет, об'єкт і мета вивчення навчальної дисципліни. Основні завдання географії туризму та її конструктивне значення. Структура і взаємозв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Значення дисципліни в підготовці фахівців з напрямку “туризм”. Структура курсу, практичні заняття, змістова суть, система контролю.

Дозвілля, відпочинок, рекреація і туризм: тлумачення понять. Структура і головні властивості територіальної рекреаційної системи (ТРС). Вертикальні (міжсистемні) і горизонтальні (в межах системи) зв'язки ТРС.

Лекція 2. Історія геотуристських досліджень – 2 год.

Основні напрямки туристського освоєння світу (історичний аналіз). Перші наукові праці з туристичної тематики (20-ті рр., США). Бум туристсько-географічних досліджень у 70-80-х роках ХХ ст. Значення регіонального підходу в організації географічних досліджень рекреації і туризму. Роль застосування моделі циклів еволюції рекреаційно-туристичних територій для аналізу розвитку туризму.

Розвиток вітчизняної географії рекреації і туризму. Формування туристсько-географічних напрямків дослідження території: рекреаційна географія, географія туризму, туристське краєзнавство, основи туризмознавства, регіональне туризмознавство, географія сфери обслуговування. Основні напрямки розвитку географічних досліджень в сфері рекреації і туризму.

Лекція 3. Туристська діяльність суспільства – 2 год.

Рекреація як соціально-економічне явище. Значення та функції рекреаційної діяльності суспільства. Рекреаційні потреби як основа територально-часової організації рекреаційної діяльності. Основні види і структурні особливості рекреаційної діяльності. Туризм як головна форма рекреаційної діяльності суспільства. Еволюція туристської діяльності на різних етапах розвитку суспільства. Туристські потреби: мотиви і цілі подорожей. Основні види мотивацій туризму: природні і кліматичні мотиви; культурні мотиви; економічні; психологічні. Структура і класифікація туристської діяльності. Туризм – як галузь господарської діяльності суспільства.

Лекція 4. Основні види і форми туризму – 2 год.

Туризм: основні підходи до визначення. Класифікації туризму, класифікаційні схеми М.П. Крачила, А.Ю. Олександрової, О.О.Бейдика.

Типологічні ознаки туризму:

- за метою подорожі;
- за видом ресурсів, що використовуються;
- за способами пересування;
- за віком учасників;
- за джерелами фінансування;
- за масштабом територіального охоплення;
- за видами транспорту;
- за масовістю учасників;
- за спрямованістю потоків;
- за тривалістю подорожі;
- за характером середовища;
- за циклічністю потоків;
- за характером розміщення;
- за характером організації;
- за характером задоволення фізіологічних потреб;
- за характером задоволення соціальних потреб;
- за ступенем тиску на довкілля;
- за типом споживача;
- за ступенем ризику для життя;
- за мірою впливу на економіку.

Міжнародний, внутрішній і національний туризм.

Види міжнародного туризму. Основні класифікаційні ознаки:

- мета подорожі: відпочинок і рекреація (зокрема екскурсійний, спортивний, активний пригодницький, екзотичний, тематичні мистецькі, археологічні подорожі тощо), лікувальний, діловий (зокрема конгресний, шоп-тури тощо), освітній, релігійний, етнічний інші;
- тип пропозиції: індивідуальний, груповий; комплексне обслуговування, все включене (all-inclusive), клубний відпочинок, особлива увага (VIP);
- спосіб пересування: авіаційний, залізничний, автотуризм, автобусний, морський круїз, річковий круїз, пішохідний, велотуризм;
- спосіб організації подорожі: організований, приватний (самодіяльний);
- вік подорожуючих: молодіжний, для літніх людей.

Комерційний і соціальний туризм. Поняття альтернативного туризму: пригодницький, науковий, аграрний, сільський (зелений), освітній, культурний. Екологічний туризм. Співвідношення екстремального, пригодницького та традиційного туризму. Співвідношення масового, приватного та елітарного туризму.

Лекція 5. Умови і фактори розвитку туризму. – 2 год.

Системний підхід в аналізі туризму (концепція Лейпера). Компоненти системи «туризм»: географічний компонент, туристи, туристська індустрія. Складові географічного компоненту – регіон, що «породжує» туристів, транзитний регіон, регіон туристської дестинації.

Чинники розвитку туризму: природні, історико-культурні, соціальні, економічні.

Фактори, що визначають розвиток міжнародного туризму (індустрії гостинності і туризму). Зовнішні фактори:

- політика і право;
- безпека подорожей;
- економіка і фінанси;
- культура;
- соціодемографічні зміни;
- стан транспорту і інфраструктури; розвиток торгівлі;
- новітні технології.

Внутрішньогалузеві фактори розвитку туризму:

- вдосконалення продукту в туристських дестинаціях;
- розвиток сфери туроператорського продукту і послуг;
- розвиток професійної турагентської мережі;
- системи дистрибуції;
- використання людських ресурсів;
- маркетинг.

Географічні фактори розвитку міжнародного туризму:

- фізико-географічні фактори (природні умови): природно-рекреаційні ресурси, що забезпечують відпочинок і відновлення здоров'я людей, а також естетичні ресурси;

- економіко-географічні фактори: економіко-географічне положення країни (регіону, району), загальноекономічний рівень країни, що приймає туристів,

- рівень розвитку внутрішнього туризму;

- рівень урбанізації;

- наявність транспортної і соціальної інфраструктури;

- рівень індустрії туризму і досвід її організації;

- забезпеченість трудовими ресурсами туристської галузі і рівень обслуговування.

Сезонність як фактор розвитку туризму в регіоні.

Лекція 6. Рекреаційно-туристичні ресурси – 2 год.

Поняття про рекреаційно-туристські ресурси. Основні підходи до класифікації туристичних ресурсів (за Любіцева, Панкова, Стафійчук, 2007):

- сутнісний (за предметною сутністю ресурсу);
- діяльнісний (за характером використання в туризмі);
- атрактивний (за мірою та формою залучення до туристичної діяльності);
- ціннісний, оснований на унікальності даного ресурсу;
- функціональний, оснований на неповторності туристичних умов і ресурсів в поєднанні з комплексністю їх використання;
- еколого-економічний (за споживчою вартістю ресурсу).

Рекреаційні ресурси і умови рекреаційної діяльності: співвідношення понять. Схема переходу природних комплексів в клас рекреаційних ресурсів. Перехід культурно-історичних об'єктів в клас екскурсійних ресурсів.

Принципова структура рекреаційних ресурсів: природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні, суперточка-тур, трансресурсні об'єкти (за Бейдик, 2001). Соціально-економічні рекреаційні ресурси. Аналіз внутрішньої структури основних типів рекреаційно-туристських ресурсів. Специфічність ресурсів для кожного виду туризму.

Суть рекреаційної оцінки. Найважливіші характеристики рекреаційних ресурсів: об'єм запасів, період експлуатації, територіальна нерухомість, порівняно низька капіталоємність і вартість експлуатаційних витрат, можливість багаторазового використання. Типи рекреаційних оцінок: медико-біологічна, психолого-естетична, технологічна (підходи до оцінювання ресурсів). Особливості оцінювання різних ресурсів. Характерні риси рекреаційних ресурсів, що обумовлюють використання того чи іншого підходу до оцінювання.

Туристський інтерес та туристські враження як основа використання туристських ресурсів і туристських об'єктів.

Туристські ресурси і проблеми їх використання на регіональному рівні.

Лекція 7. Туристське природокористування – 2 год.

Основи рекреаційного та туристського природокористування. Функціональна модель туристського природокористування. Рекреаційне природокористування та охорона природи. Механізми охорони природи: адміністративно-правовий, планово-економічний та платного природокористування. Рекреаційне зонування і районування як головні методи регулювання рекреаційних навантажень.

Рекреаційне навантаження на природні комплекси. Стійкість природних комплексів до рекреаційних навантажень. Поняття „рекреаційна дигресія ландшафту”. П'ять стадій рекреаційної дигресії. Основні положення оцінки рекреаційного навантаження на територію: методи розрахунків і норми навантаження. Засоби регулювання рекреаційного навантаження. Рекреаційна ємність ландшафтів.

Рекомендована література

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. – М., 2002.
2. Багрова Л.А., Подгородецкий П.Д. Физико-географические основы рекреационной географии.- Симферополь, 1982.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001.
4. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. – М., 1982.
5. Воскресенский В.Ю. Международный туризм. – М., 2008.
6. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства. – М., 2004.
7. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. - К., 1987.
8. География туризма / Под ред. А.О.Александровой. – М.,2008.
9. Голд Дж. Психология и география. Основы поведенческой географии. – М., 1990.
10. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности. – М., 1996.
11. Котляров Е.А. География туризма и отдыха. – М., 1978.
12. Крачило Н.П. География туризма. – К., 1987.
13. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – М., 2005.
14. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К., 2003.
15. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. – К., 2007.
16. Мальська М., Худо В., Цибух В. Основи туристичного бізнесу. – Львів, 2003.
17. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы. – М., 2002.
18. Менеджмент туризма: Туризм как вид деятельности – М., 2001.

19. Методология оценки рекреационных территорий / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н.Голубичная. – Донецк, 2003.
20. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М., 1981.
21. Пирожник И.И. Основы географии туризма и экскурсионного обслуживания. – Минск, 1985.
22. Преображенский В.С., Мухина Л.И., Казанская Н.С. и др. Методические указания по характеристике природных условий рекреационного района // Географические проблемы организации туризма и отдыха / Отв.ред. Б.Н.Лиханов. - М., 1975. - Вып. 1. – С.50-112
23. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин, 2004.
24. Стафійчук В.І. Рекреалогія. – К., 2006.
25. Теоретические основы рекреационной географии / Под ред. В.С.Преображенского. - М., 1975.
26. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму. - К., 2005.
27. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. – К., 2002.
28. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. – І.-Ф., 2001.
29. Чижова В.П. Рекреационные нагрузки в зонах отдыха. – М., 1977.
30. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Под ред. И.А.Рябовой, Ю.В.Забаева, Е.Л.Драчевой. – М., 2005.

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 1.1

В - 5

1. Визначте основний предмет і об'єкт дослідження географії туризму.
2. Значення та функції туристської діяльності суспільства.
3. Назвіть географічні фактори розвитку міжнародного туризму.
4. Що таке „цикл туристської діяльності?” Наведіть приклади.
5. Основні типи рекреаційних оцінок.

В - 17

1. Види міжнародного туризму. Класифікаційні ознаки.
2. Коротко охарактеризуйте еволюцію туристської діяльності на різних етапах розвитку суспільства.
3. Використання туристських ресурсів України та проблеми їх збереження.
4. Охарактеризуйте структурні особливості різних видів туристських занять.
5. Розкрийте основні джерела туристсько-географічної інформації

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1.1

1. Визначте об'єкт, предмет дослідження і завдання географії туризму як наукової дисципліни.

2. Охарактеризуйте зв'язок географії туризму з географічними дисциплінами і іншими що вивчають туризм.
3. Визначте основні критерії класифікації туристської діяльності.
4. Яким чином відбувалася еволюція туристської діяльності на різних етапах розвитку суспільства?
5. Визначте структурні особливості різних видів туристських занять.
6. Визначте види туризму за основними класифікаційними ознаками.
7. Базові фактори, що визначають розвиток міжнародного туризму (індустрії гостинності і туризму).
8. Охарактеризуйте географічні фактори розвитку міжнародного туризму.
9. Сезонність як фактор розвитку туризму в регіоні
10. Назвіть основні підходи до визначення „рекреаційні ресурси”.
11. В чому полягає відмінність понять «рекреаційні ресурси» та «умови рекреаційної діяльності»? Наведіть приклади ресурсів і умов.
12. Класифікація і внутрішня структура рекреаційно-туристських ресурсів.
13. В чому проявляється специфічність характеру ресурсів для різних видів туризму та рекреації?
14. Назвіть базові характеристики рекреаційних ресурсів.
15. Визначте основні типи рекреаційних оцінок. В чому їх призначення?
16. Назвіть основні параметри оцінки рельєфу як рекреаційного ресурсу.
17. Назвіть основні параметри оцінки клімату як умови розвитку рекреації.
18. Назвіть основні параметри оцінки лісів як рекреаційного ресурсу.
19. Назвіть основні параметри оцінки гідрологічних об'єктів як умов розвитку рекреації
20. Назвіть основні параметри оцінки бальнеологічних ресурсів як умови розвитку рекреації
21. Визначте роль об'єктів культурної спадщини для розвитку рекреаційних територій.
22. Яким чином екологічні проблеми територій впливають на розвиток рекреації і туризму.
23. Визначте основні напрямки впливу різних типів рекреаційної діяльності на природні ландшафти.
24. Що таке „рекреаційна дигресія ландшафту”?
25. Як визначають рекреаційне навантаження на територію?
26. Яким чином можна регулювати рекреаційне навантаження в межах рекреаційних територій різного типу?
27. Як би ви охарактеризували роль об'єктів природно-заповідного фонду та пам'яток садово-паркової архітектури для розвитку туризму різних регіонів?
28. Як визначити рекреаційну ємність території?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.2

Лекція 8. Географічний аналіз та оцінка туристського потенціалу регіонів – 2 год.

Аналіз поняття «туристський потенціал». Складові туристського потенціалу територій: природно-ресурсний рекреаційний потенціал, історико-культурний потенціал території, господарський потенціал рекреації тощо.

Комплексна оцінка рекреаційно-туристського потенціалу території.

Типові рекреаційно-географічні характеристики територій: оцінка рекреаційної якості території, історико-культурна характеристика території тощо.

Характеристика туристсько-рекреаційного району:

- географічне положення;
- природні умови (загальна фізико-географічна структура регіону), природні території, що особливо охороняються, пам'ятки природи, незвичайні природні явища і стихійні лиха;
- геодемографічна характеристика регіону;
- історія формування і розвитку регіону;
- етнокультурні і історико-культурні особливості і ресурси регіону;
- історико-архітектурні і культурні пам'ятники. Музеї. Основні культурні центри регіону;
- об'єкти всесвітньої природної і культурної спадщини;
- туристсько-рекреаційні ресурси. Види рекреації і туризму;
- матеріально-технічна база рекреації і туризму;
- основні туристські центри регіону: їх профіль і специфіка;
- основні напрями туристських потоків в регіоні;
- оцінка сучасного соціально-економічного, політичного і екологічного положення в регіоні;
- соціально-економічний і політичний прогноз розвитку регіону;
- проблеми і перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Лекція 9. Географія деяких видів міжнародного туризму – 2 год.

Місце і роль міжнародного туризму у сучасному світовому господарстві.

Головні особливості географії туризму з метою відпочинку і розваг: внутрішньорегіональні подорожі, меридіональна направленість туристських потоків, обмін туристами між давніми метрополіями і їх колоніями. Загальні регіональні тенденції. Видовий аналіз: культурно-пізнавальний, спортивний туризм, гірськолижний туризм тощо.

Діловий туризм. Географія бізнес-подорожей: конгресно-виставковий туризм, інтенсив-туризм.

Лікувально-оздоровчий туризм. Аналіз поняття. Основні типи курортів: бальнеологічні, грязеві, кліматичні (зокрема приморські). Класифікація

німецьких курортів (в системі Touristischen Informationsnorm (TIN). Географія знаменитих курортів.

Релігійний туризм. Головні центри паломництва. Географія екскурсійного туризму релігійної тематики. Географія наукового туризму з релігієзнавчою метою.

Лекція 10. Поняття туристичної індустрії і її структура – 2 год.

Туристична індустрія - як сукупність виробничих і невиробничих видів діяльності, спрямованих на створення товарів та послуг для туристів.

Класифікація підприємств, що виробляють продукти та послуги для туристів:

- первинні підприємства – призначені для безпосереднього обслуговування туристів (санаторії, пансіонати, турбази тощо);
- вторинні – призначені для обслуговування переважно туристів, хоча їх послугами користуються і місцеві жителі (заклади харчування, культурні заклади тощо);
- третинні – підприємства призначені, як правило, для обслуговування місцевих жителів, але їх послугами користуються і туристи (громадський транспорт, зв'язок тощо).

Структура туристичної індустрії: сектор розміщення, сектор розваг, сектор реалізації послуг, сектор перевезень, сектор харчування, сектор оздоровлення і лікування.

Поняття продукції туризму – як сукупності матеріальних (туристські товари) і нематеріальних (туристські послуги) споживчих вартостей для задоволення потреб туриста, що виникають під час його туристської подорожі і обумовлені саме цією подорожжю. Особливості продукції туризму.

Лекція 11. Туристські комплекси (центри): поняття, типологія та методика оцінювання – 2 год.

Поняття «рекреаційна територія». Рекреаційні території та їх типи - як об'єкти планування і проектування. Рекреаційні (туристські) заклади як найменші рекреаційні об'єкти. Основні заклади туризму: туристські готелі, турбази, молодіжні табори, мотелі, кемпінги, туристські притулки тощо. Класифікація рекреаційних закладів за ознаками стаціонарності, сезонності експлуатації, функціональній специфіці, розмірам.

Аналіз поняття «рекреаційний комплекс (центр)» і підходи до визначення. Рекреаційний комплекс як територіальна сукупність стаціонарних та нестаціонарних будівель разом з супутніми спорудами і інженерною інфраструктурою, де якості природного ландшафту визначають рекреаційні можливості (потенціал) комплексу.

Загальні положення типології. Поліфункціональні і спеціалізовані рекреаційні комплекси. Потужність (місткість) рекреаційних комплексів: малі, середні, великі. Рекомендації щодо максимальної місткості комплексів різного типу і характеристик природних ландшафтів.

«Рекреаційний (туристський) центр» – як синонім макро- та мегакомплексам. Туристські центри як містобудівельні утворення (поліфункціональні комплекси, спеціалізовані туристські поселення, міста-курорти).

Основні туристські центри України і світу та їх роль в розвитку туризму в державах і регіонах.

Лекція 12. Географія туристичної індустрії світу – 2 год.

Сектор розміщення світової індустрії туризму. Основні засоби розміщення та параметри щодо їх характеристики. Стандартна міжнародна класифікація засобів розміщення. Головні типи готельних підприємств та їх класифікації (на прикладі країн світу). Сектор лікування та оздоровлення.

Сектор харчування. Класифікація закладів харчування.

Сектор розваг. Розваги масові та індивідуальні. Основні характеристики процесу розваг.

Система інформаційно-екскурсійного обслуговування. Основи створення екскурсійних програм. Особливості роботи гіда.

Сектор транспортних перевезень. Роль транспорту в розвитку світового туризму. Автотранспортний і автобусний туризм. Залізничні подорожі. Авіаційні перевезення. Круїзи та інші водні перевезення.

Сектор реалізації туристських послуг. Туроператори і турагенти.

Лекція 13. Вплив туризму на природне і культурне середовище, розвиток регіонів – 2 год.

Взаємодія туризму і оточуючого середовища. Головні аспекти впливу туризму:

- на екосистеми і природні ресурси;
- на будівлі, зокрема пам'ятки архітектури;
- на місцеві спільноти і народи;
- на місцеву регіональну і національну економіку.

Включення туризму в процес розвитку економіки країни. Соціально-економічна роль туризму: позитивний і негативний вплив. Покращення економічного стану країни. Підвищення зайнятості населення.

Головні види негативного впливу туризму. Вплив на місцеву культуру і систему цінностей. Забруднення середовища пов'язані з туризмом. Проблема збереження і розвитку рекреаційних ресурсів.

Аналіз позитивних і негативних сторін впливу туризму в контексті складових туристської індустрії.

Розвиток туризму в рамках концепції сталого розвитку суспільства. «Sustainable Tourism». Критерії стійкого туризму.

Стійкий туризм – як напрямок розвитку туризму, який дозволяє задовольняти потреби туристів зараз, враховуючи інтереси приймаючого регіону і що дозволяє зберегти цю можливість в майбутньому; передбачає управління всіма ресурсами так, щоб економічні, соціальні і естетичні потреби задовольнялися з підтримкою культурної і екологічної цілісності, без нанесення шкоди біологічній різноманітності і системам життєзабезпечення.

Головні принципи стійкого розвитку туризму: стійке використання ресурсів; підтримка біорізноманіття; інтеграція туризму в планування, залучення місцевих спільнот; відповідальний маркетинг туризму. Соціально-економічні передумови впровадження стійкого розвитку.

Лекція 14. Світові тенденції розвитку туризму – 2 год.

Нерівномірний розподіл міжнародних туристських потоків в різних регіонах і країнах. Тенденції розвитку масового туризму (індивідуальний туризм зростає більш повільно ніж масовий). Розвиток туризму за рахунок збільшення кількості подорожуючих з метою рекреації (порівняно з діловим туризмом). Збільшення тривалості оплачуваних відпусток. Зростання інтересу до подорожей у старшій групі населення. Зростання кількості короткотермінових подорожей. Зростання вимогливості клієнтів до сервісу, мобільності населення, туристських витрат. Збільшення популярності нетрадиційних засобів розміщення. Конкуренція між туроператорами і авіакомпаніями. Зростання значення психологічних факторів (емоційний контакт з клієнтами). Більша «вишуканість» турпродукту. Значення іміджу фірми, країни, території у просуванні турпродукту. Використання ресурсів Інтернет.

Рекомендована література

1. Александрова А.Ю. География мировой индустрии туризма. – М., 1998.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм. – М., 2002.
3. Ананьев М.А. Международный туризм. – М., 1968.
4. Бейдик О.О. Рекреційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001.
5. Воскресенский В.Ю. Международный туризм. – М., 2008.
6. География туризма / Под ред. А.О.Александровой. – М., 2008.
7. Голд Дж. Психология и география. Основы поведенческой географии. – М., 1990.
8. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности. – М., 1996.
9. Котляров Е.А. География туризма и отдыха. – М., 1978.
10. Крачило Н.П. География туризма. – К., 1987. .
11. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – М., 2005.
12. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К., 2003.
13. Мальська М., Худо В., Цибух В. Основи туристичного бізнесу. – Львів, 2003.
14. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы. – М., 2002. -272с.
15. Менеджмент туризма: Туризм как вид деятельности – М., 2001. -288с.
16. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М., 1981.
17. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение. – М., 1999.
18. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин, 2004.
19. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Под ред. И.А.Рябовой, Ю.В.Забаева, Е.Л.Драчевой. – М., 2005.

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 1.2

В-2

1. Головні принципи стійкого (сталого) розвитку туризму
2. Особливості функціонування гірсько-лижних курортів
3. Класифікація засобів розміщення.
4. Що передбачає діяльність в рамках наукового туризму.
5. Який позитивний вплив має туризм на розвиток регіону?

В- 14

1. Роль сектора перевезень у формуванні основних турпотоків.
2. Які типи курортів ви знаєте?
3. В чому полягає негативний вплив туризму на культуру місцевих спільнот?
4. Назвіть основні центри релігійного туризму
5. Господарський потенціал рекреації

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1.2

1. Аналіз поняття «туристський потенціал». Структура туристського потенціалу.
2. Що таке природно-ресурсний рекреаційний потенціал?
3. Дайте визначення історико-культурного потенціалу території.
4. Що включає в себе господарський потенціал рекреації?
5. Визначте основні закономірності розвитку географії туризму з метою відпочинку і розваг.
6. На прикладах охарактеризуйте загальні регіональні тенденції розвитку туризму з метою відпочинку і розваг.
7. Охарактеризуйте розвиток лікувально-оздоровчого туризму.
8. Визначте основні типи курортів.
9. Діловий туризм та його роль у формуванні світових турпотоків.
10. Географія туризму пов'язаного з релігією.
11. Особливості географії і основні види наукового туризму.
12. Охарактеризуйте структуру туристичної індустрії.
13. Загальні положення типології туристських центрів.
14. Охарактеризуйте основні підходи до визначення «туристський комплекс» та «туристський центр».
15. Визначте соціально-економічну роль туризму (позитивний і негативний вплив).
16. Який вплив здійснює туристська діяльність на місцеву культуру і систему цінностей?
17. Визначте основні складові забруднення природного середовища пов'язані з туризмом.
18. Охарактеризуйте поняття «стійкий туризм» та його роль в розвитку регіонів.
19. Головні принципи стійкого (сталого) розвитку туризму.
20. Визначте основні світові тенденції розвитку туризму.
21. Визначте головні закономірності географії світової туріндустрії (по базовим секторам: розміщення, харчування, розваг, перевезень, екскурсійного обслуговування).

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Об'єкт, предмет дослідження і завдання географії туризму як наукової дисципліни.
2. Зв'язок географії туризму з географічними дисциплінами і іншими науками.
3. Взаємозв'язок базових понять: дозвілля, відпочинок, рекреація і туризм.
4. Еволюція туристської діяльності на різних етапах розвитку суспільства.
5. Основні види і структурні особливості туристсько-рекреаційної діяльності.
6. Основні критерії класифікації туристської діяльності.
7. Класифікація туристської діяльності за суспільною функцією і технологією.
8. Основні підходи до визначення туризму.
9. Класифікації туризму за різними типологічними ознаками.
10. Особливості міжнародного внутрішнього і національного туризму.
11. Основні класифікаційні ознаки і види міжнародного туризму.
12. Поняття альтернативного туризму.
13. Екологічний, екстремальний і пригодницький туризм.
14. Системний підхід в аналізі туризму. Компоненти туризму як системи.
15. Базові чинники розвитку туризму.
16. Фактори розвитку міжнародного туризму: зовнішні і внутрішньогалузеві.
17. Географічні фактори розвитку міжнародного туризму.
18. Сутність поняття „рекреаційно-туристичні ресурси”, основні підходи до визначення.
19. Основні підходи до класифікації туристичних ресурсів.
20. Класифікація рекреаційних ресурсів.
21. Специфічність характеру ресурсів для різних видів туризму та рекреації.
22. Туристсько-рекреаційне господарство як галузь з ресурсною орієнтацією.
23. Рекреаційні ресурси та умови рекреаційної діяльності. Порівняльний аналіз.
24. Етапи переведення природних комплексів та культурно-історичних об'єктів до категорії рекреаційних ресурсів.
25. Найсуттєвіші характеристики рекреаційних ресурсів.
26. Принципова структура рекреаційних ресурсів.
27. Природні умови рекреаційної діяльності і рекреаційні ресурси. Основні складові рекреаційної оцінки природних ресурсів.
28. Природно-географічні і природно-антропогенні рекреаційно-туристські ресурси.
29. Базові положення оцінки рекреаційних ресурсів.
30. Основні типи рекреаційних оцінок.
31. Базові характеристики рекреаційних ресурсів.

32. Основні складові рекреаційної оцінки природних ресурсів.
33. Базові положення пейзажно-естетичної оцінки ландшафтів.
34. Технологічна оцінка рекреаційних ландшафтів.
35. Основи медико-біологічної оцінки території.
36. Медико-кліматологічна характеристика курортних регіонів.
37. Оцінка бальнеологічних ресурсів як умови розвитку рекреації.
38. Оцінка гідрологічних об'єктів як умов розвитку рекреації.
39. Оцінка клімату як умови розвитку рекреації.
40. Оцінка лісів як рекреаційного ресурсу.
41. Оцінка рельєфу як рекреаційного ресурсу.
42. Оцінка рекреаційного навантаження на територію. Поняття „рекреаційна дигресія ландшафту”.
43. Рекреаційні ресурси природно-заповідного фонду.
44. Роль об'єктів природно-заповідного фонду та садово-паркової архітектури для розвитку рекреації регіонів.
45. Суспільно-історичні рекреаційно-туристські ресурси.
46. Основні положення аналізу і рекреаційної оцінки архітектурно-історичних об'єктів.
47. Аналіз економічних умов розвитку рекреації.
48. Аналіз поняття «туристський потенціал».
49. Структура туристського потенціалу.
50. Основні положення характеристики туристського потенціалу регіону.
51. Рекреаційно-ресурсний потенціал території та його визначення.
52. Поняття «природно-ресурсного рекреаційного потенціалу».
53. Історико-культурний потенціал території.
54. Поняття «господарського потенціалу рекреації».
55. Рекреаційна ємність території.
56. Основні закономірності розвитку географії туризму з метою відпочинку і розваг.
57. Географія туризму пов'язаного з релігією.
58. Особливості географії і основні види наукового туризму.
59. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму.
60. Основні типи курортів.
61. Діловий туризм та його роль у формуванні світових турпотоків.
62. Основні світові тенденції розвитку туризму.
63. Аналіз поняття і структура туристичної індустрії.
64. Головні закономірності географії світової туріндустрії (по базовим секторам: розміщення, харчування, розваг, перевезень, екскурсійного обслуговування).
65. Аналіз понять «туристський комплекс» та «туристський центр».
66. Рекреаційні (туристські) заклади і їх класифікація.
67. Загальні положення типології туристських центрів.
68. Взаємодія туризму і оточуючого середовища. Головні аспекти впливу.
69. Рекреаційне природокористування і охорона природи.

70. Основні складові забруднення природного середовища пов'язані з туризмом.
71. Екологічні проблеми та їх вплив на розвиток рекреації.
72. Визначте соціально-економічну роль туризму (позитивний і негативний вплив).
73. Вплив туристської діяльності на місцеву культуру і систему цінностей.
74. Охарактеризуйте поняття «стійкий туризм» та його роль в розвитку регіонів.
75. Головні принципи стійкого (сталого) розвитку туризму.
76. Світові тенденції розвитку міжнародного туризму.

ЧАСТИНА 2. ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ І СВІТУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.1

Лекція 1. Теоретичні основи рекреаційно-туристського районування - 2 год.

Проблеми туристсько-рекреаційного районування. Суть та зміст понять “рекреаційне районування”, “курортно-рекреаційне районування” та “туристсько-рекреаційне районування”. Комплексність рекреаційного районування. Його соціальний, економічний, географічний, екологічний аспекти. Базові принципи рекреаційного районування. Аналіз процесу рекреаційного районоутворення. Співвідношення понять ТРС - рекреаційний район. Рекреаційний район – як базова одиниця районування. Підходи до розгляду поняття “рекреаційний район” як основної одиниці районування (з точки зору економіки, містобудування, географії тощо). Умови і фактори рекреаційного районоутворення. Визначна роль природної основи в рекреаційному районоутворенні. Районоутворюючі фактори. Обґрунтування системи таксономічних одиниць туристсько-рекреаційного районування. Основні ознаки виділення рекреаційних таксонів районування.

Практична робота 1. Теоретичні основи рекреаційно-туристичного районування – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Порівняльний аналіз понять “рекреаційне районування”, “курортно-рекреаційне районування” та “туристсько-рекреаційне районування”. Спільні і відмінні риси.
2. Комплексність рекреаційного районування.
3. Базові принципи рекреаційного районування.
4. Визначальні риси процесу рекреаційного районоутворення.
5. Основні районоутворюючі фактори.
6. Формування рекреаційної спеціалізації різних районів. Природні і соціальні компоненти у формуванні рекреаційних районів.
7. Роль природних умов і ресурсів в рекреаційному районоутворенні.
8. Поняття рекреаційного району і його характерні риси як базової одиниці районування.
9. Ознаки виділення таксономічних одиниць туристсько-рекреаційного районування.

Лекція 2. Історія рекреаційно-туристичного районування України. Огляд основних схем– 2 год.

Місце України в схемах туристсько-рекреаційного районування СРСР: “Рекреационное районирование территории СССР” В.Преображенського,

Б.Ліханова (1980), “Туристское районирование СССР” М.Крачила (1987), “Природно-рекреаційне районування СРСР” В.Тимчинського (1990). Аналіз розробок КиївНДПІ містобудування та ін-ту “ДІПРОМІСТО”, як передумов рекреаційного районування України: “Регіональні рекреаційні системи України”, “Регіональна схема розвитку і розміщення курортів, місць відпочинку і туризму в Українській СРСР”, “Схема перспективного розвитку туризму Української СРСР”, “Перспективи подальшого розвитку туризму в областях Української СРСР (до 2000 р.)” тощо.

Аналіз сучасних схем туристсько-рекреаційного районування України. Висвітлення проблеми в сучасній науковій літературі і атласах України. Основні підходи та їх реалізація. Обґрунтування системи таксономічних одиниць.

Туристське районування України М.Крачила, С.Поповича, Н.Федоренка (1996). Поняття про територіальний туристичний комплекс. Чинники, покладені в основу районування. Таксономічні туристичні одиниці: країна, туристичний регіон, туристична область, туристичний район, вузол, комплекс, центр, туристське підприємство, фрагмент (елемент) туристичного маршруту. Туристичні регіони України: Карпатський (західний), Волинсько-Тернопільський (північно-західний або поліський), Житомирсько-Вінницький (буферний), Київський (центральный), Харківський (північно-східний), Дніпровсько-Донецький (південно-східний), Південний (причорноморський).

Рекреаційно-туристське районування України О. Бейдика, Д.Ляшенко (1997). Основні принципи виділення районів (Карпатський, Полісько-Подільський, Київсько-Дніпровський, Донецько-Дніпровський, Причорноморський, Кримський).

Рекреаційно-туристське районування України І.Смаля (2004). Основні принципи виділення макрорайонів (Поліський, Західний, Центральнo-Східний, Приморський, Кримський) і мезорайонів.

Лекція 3. Характерні риси та особливості рекреаційно-туристського районування гірських регіонів України– 2 год.

Основні положення туристсько-рекреаційного районування гірських територій (на прикладі Гірського Криму) О.Байтерякова (1996). Поняття про “гірську туристсько-рекреаційну систему” (ГТРС). Аналіз таксономічного ряду ГТРС : рекреаційний макрорайон, рекреаційний мезорайон, туристсько-рекреаційний мікрорайон, туристичний маршрут, рекреаційний пункт, туристська стоянка. Проблема рекреаційного мікрорайонування гірської території. Схема рекреаційних мікрорайонів як інтегральна від природно-ресурсного мікрорайонування та мікрорайонування рекреаційної галузі.

Огляд основних схем рекреаційного районування Карпат. Рекреаційні райони Карпатського регіону відповідно до схеми В.Євдокименка (1996). Санаторно-курортне зонування Закарпаття відповідно до схеми С.Білака (1986).

Практична робота 3. Рекреаційно-туристське районування гірських регіонів України – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Поняття про гірську туристсько-рекреаційну систему (ГТРС)
2. Основні принципи виділення таксономічних одиниць в схемі туристсько-рекреаційного районування гірських територій.
3. Аналіз схеми туристсько-рекреаційного районування Гірського Криму.
4. Рекреаційні мікрорайони Гірського Криму
5. Особливості рекреаційного районування Карпат.
6. Рекреаційне районування Карпатського регіону.
7. Санаторно-курортне зонування Закарпаття.

Лекція 4. Західний рекреаційно-туристський макрорайон – 2 год.

Західний рекреаційно-туристський макрорайон район у складі Карпатського та Подільського мезорайонів.

Географічне положення та природні рекреаційні умови і ресурси регіону: бальнеологічні (мінеральні й радонові води), флоро-фауністичні, кліматотерапевтичні, ландшафтні, геолого-геоморфологічні, природоохоронні.

Карпатський мезорайон: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області.

Унікальні природні пам'ятки та об'єкти ПЗФ: національні природні парки «Сколівські Бескиди», Яворівський, Карпатський, «Синевір», Ужанський, Вижницький. Карпатський біосферний заповідник. Природні заповідники «Розточчя», «Горгани». Ботанічний і дендропарк Чернівецького національного університету, Сторожинецький дендропарк (Чернівецька обл). Печера «Попелюшка» (с.Подвірне Чернівецька обл.) «Скелі Довбуша» біля с.Бубнище, Шешорські водоспади (Ів-Франківська обл).

Бальнеологічні, бальнеогрязеві і грязеві курорти (санаторно-курортні комплекси) і курортні місцевості: Сойми (сан.Верховина), Кваси (сан.Гірська Тиса), Деренівка (Ужгород), Чинадієво (сан.Карпати), сан.Квітка Полонини (між селами Солочин і Голубине), Келечин, Кобилецька Поляна, Моршин, Немирів, Плоске, Поляна (сан. Поляна, курорт Сонячне Закарпаття), Синяк, Східниця, Трускавець, Усть-Чорна, Черче, Шаян, Шкло.

Кліматичні курорти Ворохта, Чинадійово (сан.Карпати), Косів, Татарів, Шешори, Яремча, Ясіня, а також Яблуниця, Славське, Солотвино, Сойми, Перечин, Кобилецька Поляна.

Гірськолижні курорти Рахів, Ясіня (Драгобрат), Воловець, Паляниця, Подобовець, Тисовець, Славське, Ворохта, Розлуч, Турка, Буковель, Вижниця та інші.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси. Історико-архітектурні комплекси міст Львів, Самбір, Жовква, Берегове, Чернівці,

Ужгород, Галич. Ужгородський, Невицький, Мукачівський замки, Хотинська фортеця. «Золота підкова Львівщини» - Золочів, Олесько, Підгірці. Свіржський замок (Львівська обл.). Пам'ятки дерев'яного зодчества (с. Татарів, Ворохта, м.Яремча, Коломия, Свалява, Ясіня, с. Ошихліби). Унікальний історико-культурний комплекс с.Біла Криниця. Музей народного мистецтва в м.Коломия. Музей І.Миколайчука в с. Чортория (Чернівецька обл.).

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Василіянський монастир (с.Крехів), Манявський скит.

Основні міста - туристські вузли і центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Львів, Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ, Рахів, Яремча, Коломия, Борислав, Сколе, Жовква, Вижниця інші.

Внутрішнє районування Карпатського регіону. Рекреаційні райони відповідно до схеми В.Євдокименка (1996):

- Славсько-Сколівський (Сколе, Славсько);
- Верхньодністровський (Турка, Розлуч);
- Прикарпатський (Самбір, Дрогобич, Трускавець, Борислав, Східниця);
- Розтоцький (Немирів, Шкло, Жовква);
- Львівський (Львів, Великий Любин);
- Гологоро-Вороняцький (Золочів);
- Дністровський (основні міста - Галич, Хотин);
- Берегівський (Берегове);
- Рахівсько-Ясінянський (Рахів, Ясіня);
- Воловецько-Міжгірський (Воловець, Міжгір'я);
- Сваляво-Мукачівський (Свалява, Мукачеве);
- Великоберезнянський (Вел.Березний);
- Мізунський (ст. Мізунь, Черче, Коломия, Івано-Франківськ);
- Косівський (Косів);
- Верховинський (Верховина);
- Яремчансько-Ворохтянський (Яремча, Ворохта);
- Чернівецький (Чернівці);
- Вижницько-Путильський (Вижниця, Путила).

Санаторно-курортне зонування Закарпаття відповідно до схеми С.Білака (1986):

- Ужгородська зона;
- Мукачівська зона;
- Великоберезнянсько-Перечинська зона;
- Міжгірсько-Воловецька;
- Свалявська зона;
- Іршавська зона;
- Берегівська зона;
- Хустсько-Виноградівська зона;
- Тячівська зона;
- Рахівська зона.

Подільський мезорайон: Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області.

Унікальні природні пам'ятки та об'єкти ПЗФ: природний заповідник Медобори, природна визначна пам'ятка Кременецькі гори, національний парк «Подільські Товтри»; печера Кришталева (с.Кривче) інші.

Кліматичні курорти і курортні місцевості Заліщики, Печера, Сокилець.

Бальнеологічні та бальнеогрязеві курорти Хмільник, Сатанів, Гусятин (сан. «Збруч»), Микулинці, сан «Україна» (с.Маків Хмельницької обл.)і.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси: історико-архітектурний комплекс міст Кременець, Кам'янець-Подільський, Бердичев, Немирів інших; фортеці, замки і маєтки Тернопільщини (Скеля-Подільська, Бучач, Микулинці, Вишнівець, Заліщики, Збараж, Чортків, Нирків інші), Хмельниччини (Меджибіж, Старокостянтинів тощо), Вінничини (залишки замку в Шаргороді, палаци в Тульчині, Немирові, Мурованих Курилівцях. Літературно-меморіальний музей М.Коцюбинського, музей-садиба і церква-усипальниця М.Пирогова (Вінниця).

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Почаївська Лавра, Меджибіж.

Основні міста - туристські вузли і центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Хмельницький, Тернопіль, Кременець, Кам'янець-Подільський, Вінниця, Могилів-Подільський, Гусятин.

Стан матеріально-технічної бази рекреації та інфраструктурна забезпеченість макрорайону.

Пріоритети розвитку туризму в районі: гірський туризм, екологічний, пригодницький і сільський зелений туризм, бальнео- і кліматолікування і оздоровлення, діловий туризм, екскурсійний, фестивальний, релігійний туризм, спелеотуризм.

Практична робота 4. Туристський потенціал Західного макрорайону - 2 год.

Питання для обговорення:

1. Природні пам'ятки і природоохороні території району як об'єкти екологічного туризму.
2. Історичні міста – туристичні центри Карпатського мезорайону.
3. Історико-культурні пам'ятки Подільського мезорайону
4. Бальнеологічні ресурси і курорти Поділля.
5. Основні санаторно - курортні зони та заклади Закарпаття.
6. Фестивальний туризм в Карпатському мезорайоні.
7. Сільський зелений туризм як перспективний напрямок туризму в макрорайоні.
8. Етнокультурні особливості і пам'ятки Карпат та їх вплив на формування екскурсійних маршрутів.
9. Стан матеріально-технічної бази рекреації (готелі, санаторно-курортні заклади, пансіонати, турбази тощо) макрорайону.

10. Транспортна інфраструктура макрорайону і її вплив на розвиток туризму в регіоні.

Завдання для самостійної роботи 1. Бальнеологічні ресурси України та їх роль в розвитку туризму – 2 год.

Мета роботи: обґрунтувати роль бальнеологічних ресурсів як базових для розвитку рекреації і туризму в Україні.

Завдання:

1. Показати на контурній карті України основні джерела і зони зосередження бальнеологічних ресурсів, зв'язати їх з геолого-геоморфологічними і фізико-географічними умовами території.

2. Виокремити і обґрунтувати бальнеологічні санаторно-курортні комплекси по всій території країни та нанести на картосхему із зазначенням їх медичного профілю.

3. Дати оцінку забезпеченості областей України рекреаційно-курортними установами.

4. Охарактеризувати механізм управління санаторно-курортним господарством України, відзначити його переваги і недоліки.

Лекція 5. Поліський рекреаційно-туристський макрорайон – 2 год.

Поліський рекреаційно-туристський макрорайон у складі Столичного та Волинського мезорайонів.

Географічне положення та природні рекреаційні умови і ресурси регіону: пелюїдні, кліматотерапевтичні, водні (річки, озера), флоро-фауністичні, природоохоронні об'єкти.

Столичний мезорайон: Київська, Чернігівська області.

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ. Парк - пам'ятка «Олександрія», Тростянецький дендропарк тощо.

Кліматичні курорти і курортні місцевості Ворзель, Конча-Заспа, Пушча-Водиця, Буча, Клавдієве-Тарасове, Лютіж, Святошин, Качанівка. Бальнеологічні курорти Біла церква і Миронівка.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району. Історико-архітектурні комплекси Києва, Чернігова, Новгород-Сіверського, Вишгорода. Палацові комплекси м.Батурин, с.Вишенькі, маєтки в с.Качанівка, Сокиринці. Музей народної архітектури і побуту в с. Пирогово; Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (Музей народної архітектури і побуту, Музей рушника, Прикладного мистецтва Київщини та інші). Державний музей-заповідник "Битва за Київ у 1943 році".

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Києво-Печерська Лавра, Густинський Свято-Троїцький монастир.

Основні міста-туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Київ, Чернігів, Переяслав-Хмельницький.

Волинський мезорайон: Волинська, Рівненська, Житомирська області.

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ. Шацький національний парк, Рівненський і Поліський природні заповідники, базальтові кар'єри (с.Базальтове, с.Берестовець).

Кліматичні курорти і курортні місцевості Шацьк, Грем'яч, Степань, Горинь, Дениші.

Бальнеогрязевий курорт Горинь

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району. Історико-архітектурні комплекси Луцька, Дубно, Острога. Луцький замок; Троїцький монастир-фортеця (с.Межиріч); фортеці, замки і маєтки Рівненщини (Дубно, Корець, Острог). Історико-культурний заповідник «Козацькі могили» (с.Пляшева). Музей дорогоцінного і декоративного каміння (м.Володарськ-Волинський). Маєток Лесі Українки (с.Колодяжне), тощо.

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Святогірський монастир (с.Зимне).

Основні міста - туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Луцьк, Володимир-Волинський, Шацьк, Рівне інші.

Стан матеріально-технічної бази рекреації та інфраструктурна забезпеченість макрорайону.

Пріоритети розвитку туризму: діловий, екологічний, водний, сільський зелений туризм, масовий короткотривалий відпочинок, кліматолікування і оздоровлення, релігійний туризм, екскурсійне обслуговування.

Практична робота 5. Туристський потенціал Поліського макрорайону – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Туристичні ресурси об'єктів природно-заповідного фонду Поліського макрорайону.
2. Історико-культурні пам'ятки Волинського мезорайону.
3. Потенціал лікувально-оздоровчого туризму в Столичному мезорайоні.
4. Міста - туристичні центри Волинського мезорайону.
5. Об'єкти релігійного туризму Поліського макрорайону
6. Перспективні напрямки розвитку туризму на Чернігівщині.
7. Особливості розвитку туризму в Столичному мезорайоні.
8. Основні туристичні маршрути Поліського макрорайону.
9. Стан матеріально-технічної бази рекреації (готелі, санаторно-курортні заклади, пансіонати, турбази тощо) макрорайону.

Лекція 6. Центральньо-Східний рекреаційно-туристський макрорайон – 2 год.

Центральньо-Східний рекреаційно-туристський макрорайон у складі Придніпровського, Слобожанського та Донецького макрорайонів.

Географічне положення та природні рекреаційні умови і ресурси регіону: бальнеологічні (мінеральні води), природоохоронні об'єкти, кліматотерапевтичні, водні, ландшафтні.

Придніпровський мезорайон: Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська області.

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ: Дніпровсько-Орільський, Канівський природні заповідники. Долина р.Південний Буг (с.Салькове) з виходами порід ранньоархейського віку. Дендропарк «Веселі Боковеньки», ландшафтний парк-пам'ятка «Софіївка».

Курортні кліматичні місцевості Прохорівка, Соснівка; Солоний Лиман.

Географічний центр України в с.Добровеличківка (Кіровоградська обл.).

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району. Козацькі пам'ятки (Чигирин, Суботів, Холодний яр тощо) і Шевченківські місця Черкащини. Музей історії Корсунь-Шевченківської битви. Державний музей-заповідник І.Тобілевича (Карпенка-Карого) «Хутір Надія» у с.Миколаївка (Кіровоградський р-н) та музейно-природний заповідник «Батьківщина Карпенка-Карого» у с. Арсенівка (Новомиргородський р-н). Музей прикладного мистецтва петриківського художнього розпису (с.Петриківка, Дніпропетровська обл.)

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Умань, Самарський пустинницький чоловічий монастир (м.Новомосковськ).

Основні туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Черкаси, Канів, Умань, Чигирин, Корсунь-Шевченківський, Кіровоград, Дніпропетровськ інші.

Слобожанський мезорайон: Сумська, Харківська, Полтавська області

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ. Деснянсько-Старогутський національний парк, «Михайлівська цілина» (Український степовий заповідник). Долина р.Сіверський Донець біля м.Ізюм. Краснокутський дендропарк (Харківська обл.).

Санаторно-курортний комплекс Миргорода, курортна кліматична місцевість Ліщинівка, бальнеологічні курорти Березівські Мінеральні води, Рай-Оленівка.

Історико-архітектурні комплекси Харкова, Полтави, Глухова, Путівля. Історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». Маєток в с. Березова Рудка (Полтавська обл.). Палацовий комплекс у с.Шарівка (Богодухівський р-н Харківської обл.). Гоголівські місця Полтавщини. Музей-заповідник українського гончарства в с.Опішня.

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Мгарський монастир.

Основні туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Харків, Суми, Путивль, Полтава, Миргород інші.

Донецький мезорайон: Донецька, Луганська області.

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ: Луганський природний заповідник, Український степовий природний заповідник; національний природний парк «Святі гори». Виходи крейдових порід біля с.

Білокузьминівка. Пам'ятка природи «Дружківські закам'янілі дерева» (с. Олексіїво-Дружківка).

Кліматичні курорти і місцевості: Святогірськ, Кременна, Новоайдар, Мелекіне.

Бальнеологічний курорт Старобільськ (с.Лиман).

Бальнеогрязеві курорти: Маріуполь (кліматичний приморський), Слов'янськ.

Релігійні пам'ятки і центри паломництва: Святогірський монастир

Основні міста - туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Маріуполь, Святогірськ, Слов'янськ.

Стан матеріально-технічної бази рекреації та інфраструктурна забезпеченість району.

Пріоритети розвитку туризму в районі: бальнео- і кліматолікування та оздоровлення, масовий короткотривалий відпочинок, водний туризм, екскурсійний, релігійний туризм.

Практична робота 6. Туристський потенціал Центрально-Східного макрорайону – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Пам'ятки природи і території ПЗФ макрорайону як об'єкти туризму.
2. Головні туристські маршрути Центрально-Східного макрорайону.
3. Ресурси туристсько-екскурсійної діяльності Придніпровського мезорайону.
4. Історико-культурні пам'ятки Слобожанщини.
5. Санаторно-курортні комплекси Полтавщини.
6. Особливості розвитку оздоровчого відпочинку в Донецькому мезорайоні.
7. Розвиток релігійного туризму в макрорайоні.
8. Головні міста - туристські центри макрорайону.

Завдання для самостійної роботи 2 . Інформаційні туристські ресурси - 1 год.

Мета роботи: оцінити наскільки повною є інформація про конкретну територію або об'єкт, про історію території, культуру, природу, населення, яку турист може знайти під час підготовки до подорожі, отримати безпосередньо під час неї або протягом якогось часу після подорожі.

На основі аналізу періодичних і спеціалізованих туристських видань - тижневиків і журналів, довідників або путівників по містах регіону, буклетів/брошур окремих визначних пам'яток, туристських карт, рекламно-довідкових видань, інтернет - ресурсів і т.п. - підготуйте письмову доповідь на тему «Інформаційні туристські ресурси регіону (на вибір)». В доповіді коротко охарактеризуйте обрані джерела інформації і на підставі проведеного аналізу

зробить висновок про стан забезпечення туристської діяльності інформаційними ресурсами.

Лекція 7. Приморський рекреаційно-туристський макрорайон – 2 год.

Приморський рекреаційно-туристський макрорайон у складі Приазовського та Причорноморського мезорайонів.

Географічне положення та природні рекреаційні умови і ресурси регіону: бальнеологічні (мінеральні води), кліматотерапевтичні, водні, природоохоронні об'єкти.

Приазовський мезорайон: Запоріжська, Херсонська області.

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ. Асканія-Нова, Чорноморський біосферні заповідники. Азово-Сиваський національний парк. Ландшафтний заказник «Коса Обитічна». Геологічні пам'ятки природи в р-ні с.Калайтанівка (Запоріжська обл).

Приморські кліматичні курорти Бердянськ, Приморськ, Кирилівка, Генічеськ, Скадовськ, Лазурне, Залізний Порт.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району., історико-архітектурний заповідник «Садиба Попова» (с.Василівка Запоріжської обл). Державний історико-культурний заповідник на о.Хортиця.

Основні міста - туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Запоріжжя, Бердянськ, Херсон, Скадовськ інші.

Причорноморський мезорайон: Одеська, Миколаївська області

Унікальні природні особливості та об'єкти ПЗФ. Дунайський біосферний заповідник. Природний заповідник «Сланецький степ». Регіональні ландшафтні парки «Гранітно-степове Побужжя», Тилігульський.

Одеська група курортів (кліматичні та бальнеокліматичні грязеві): Аркадія, Великий Фонтан, Лузанівка, Лебедівка, Лермонтовський, Чорноморка, Холодна балка, а також Кароліно-Бугаз, Затока, Шабо, Сергіївка, Курортне, Приморське. Кліматичні курорти Коблеве і Очаків.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району. Історико-архітектурний комплекс Одеси. Акерманська фортеця (м. Білгород-Дністровський), Ізмаїл. Історико-археологічний заповідник «Ольвія». Унікальний історико-культурний комплекс с.Вилкове.

Основні міста - туристські центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Одеса, Миколаїв, Білгород-Дністровський, Вилкове, Кілія, ІзмаїлКоблеве, Очаків.

Стан матеріально-технічної бази рекреації та інфраструктурна забезпеченість району.

Пріоритети розвитку туризму в районі: масовий довго- і короткотривалий відпочинок, водний туризм, екскурсійний, бальнео-, грязе- і кліматолікування та оздоровлення.

Практична робота 7. Туристський потенціал Приморського макрорайону – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Пам'ятки природи і території ПЗФ макрорайону як об'єкти туризму.
2. Одеса – головний туристський вузол макрорайону.
3. Історико-культурні та етнографічні пам'ятки Причорноморського мезорайону.
4. Ресурси туристсько-екскурсійної діяльності Приазовського мезорайону.
5. Особливості розвитку оздоровчого відпочинку в Причорноморському мезорайоні.
6. Санаторно-курортні комплекси Приазов'я.
7. Головні туристські маршрути Приморського макрорайону.
8. Міста – туристські центри Приморського макрорайону.

Лекція 8. Кримський рекреаційно-туристський макрорайон – 2 год.

Кримський рекреаційно-туристський район у складі АР Крим.

Географічне положення та природні рекреаційні умови і ресурси регіону: бальнеологічні (мінеральні води), пелоїдні, кліматотерапевтичні, водні, флоро-фауністичні, геолого-геоморфологічні, фітотерапевтичні, ландшафтні.

Унікальні природні пам'ятки та об'єкти ПЗФ: Казантипський, Карадазький, «Мис Март'ян», Кримський, Ялтинський гірсько-лісовий, Опуцький природні заповідники. Ботанічний заказник «Новий Світ». Геологічний заказник «Качинський каньйон». Пам'ятка природи «Бельбецький каньйон». Нікітський ботанічний сад. Печери «Мармурова» та «Червона». Пам'ятки природи: вдсп Джур-джур, Великий каньйон Криму, г. Чатир-Даг, г. Димерджі, грязьові вулкани Керченського п-ва (с.Бондаренкове і Вулканівка) інші.

Приморські кліматичні курорти і курортні місцевості (Південний берег Криму): Форос (Мелас), Ласпі, Симеїз, Голуба Затока, Кацівелі (Понизівка), Алушка (Шевченкове), Кореїз, Місхор, Ялта (Курпати), Ореанда, Масандра, Лівадія, Гаспра, Гурзуф (Артек), Партеніт, Алушта (Малоріченське, Морське, Рибаче), Новий Світ, Судак, Курортне, Привітне, Коктебель, Ізобільне, Феодосія.

Кліматичні бальнеогрязеві курорти Євпаторія, Саки, Берегове, Старий Крим, Феодосія, Чокрак.

Етнокультурні особливості і історико-культурні ресурси району. Історико-архітектурні комплекси Євпаторії, Бахчисараю, Інкерману, Алушки, Лівадії, Алушти, Кореїза, Масандри, Судака, Феодосії, Керчі. Печерні міста Мангуп і Ескі-Кермен (с.Красний Маяк) та інші археологічні пам'ятки Криму: городища Киз-Кермен та Тепе-Кермен (с.Кудрине), Чуфут-Кале, ранньохристиянські храми на схилах г.Аюдаг, печерний монастир «Качі-Кальон» інші. Національний заповідник «Херсонес Таврійський».

Будинок-музей А.П.Чехова в Гурзуфі, М.Волошина в Коктебелі, літературно-меморіальний музей О.Гріна та історико-літературний музей в

м.Старий Крим, літературно-меморіальний музей С.М.Сергєєва-Ценського в Алушті, музей І. Айвазовського в м.Феодосія інші. Музей етнографії кримських татар в с. Соколине (Бахчисарайський р-н)

Основні міста - туристські вузли і центри та їх насиченість туристськими об'єктами: Сімферополь, Севастополь, Ялта, Алушта, Євпаторія, Саки, Судак, Феодосія, Керч, Білогірськ, Старий Крим, Коктебель, Гурзуф інші.

Рекреаційні райони Криму, їх спеціалізація та пріоритети розвитку туризму:

- південнобережний – кліматолікування та оздоровча купально-пляжна рекреація з широким розвитком туристсько-екскурсійного обслуговування;

- південно-східнобережний - оздоровча купально-пляжна рекреація з широким розвитком кліматолікування, дитячого відпочинку і туризму;

- західнобережний – бальнео- і кліматолікування з широким розвитком дитячого відпочинку і неорганізованих форм відпочинку;

- східнобережний - оздоровча купально-пляжна рекреація з широким розвитком неорганізованих форм відпочинку;

- гірсько-передгірський – спортивний туризм і короточасові форми рекреації;

- рівнинний – епізодичного рекреаційного освоєння з переважанням короточасових форми рекреації і розвитком функції транзиту рекреаційних потоків.

Туристсько - рекреаційні мікрорайони Гірського Криму: Західний Гірський, Ай-Петринський, Бахчисарайський, Ялтинський, Бабуганський, Чатирдагський, Демерджийський, Долгоруківський, Карабі-Яйлинський, Східно-Кримський. Стан і перспективи їх розвитку.

Стан матеріально-технічної бази рекреації та інфраструктурна забезпеченість району.

Практична робота 8. Туристський потенціал Кримського макрорайону – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Природні пам'ятки Криму як фактор розвитку пізнавального та наукового туризму.
2. Сучасний стан і перспективи розвитку гірських видів туризму в Криму.
3. Природні лікувальні ресурси Криму.
4. Географія курортів Кримської АР
5. Історико-культурні ресурси туризму на Кримському півострові.
6. Етнокультурні особливості і пам'ятки Криму та їх вплив на формування екскурсійних маршрутів.
7. Основні туристсько-екскурсійні маршрути Криму.
8. Характеристика готельного господарства Кримської АР.

Завдання для самостійної роботи 3. Характеристика рекреаційно-туристських районів України - 2 год.

Завдання:

1. На контурну карту України нанесіть межі рекреаційно-туристських макро- і мезорайонів України та підпишіть їх.
2. Оберіть один із рекреаційно-туристських мезорайонів і нанесіть на контурну карту головні елементи територіально-планувальної структури району (туристичний каркас території).
3. Дайте письмову характеристику обраного рекреаційно-туристського мезорайону, користуючись літературними й картографічними матеріалами.

Детальне завдання див на ст. 90

Лекція 9. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні – 2 год.

Сучасний стан розвитку туризму. Основні напрямки внутрішнього та міжнародного (в'їзного та виїзного) туризму.

Туристична політика України. Закони України «Про туризм» та «Про курорти». Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки; Програма розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2004-2010 роках; Програма розвитку Криму як цілорічного загальнодержавного та міжнародного курортно-рекреаційного і туристичного центру тощо.

Діяльність Наукового центру розвитку туризму. Проект і стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні

Міжнародне співробітництво. Угоди про співробітництво в галузі туризму. Лібералізація в'їзду іноземців в Україну, з метою туризму; укладання двосторонніх угод про лібералізацію візової політики держав Євросоюзу по

відношенню до громадян України тощо. Участь України у Всесвітній туристській організації (UNWTO) та Європейській туристичній комісії
Перспективні напрями розвитку туризму в Україні.

Практична робота 9. Туристське районування України (за видами туристичної діяльності) – 2 год.

Завдання: на основі аналізу сучасного стану розвитку туризму в Україні і наявних природно-рекреаційних, історико-культурних ресурсів та соціально-економічних умов, складіть схему туристського районування України за потенціалом розвитку окремих видів туризму (на вибір). Нанести на контурну карту України межі та підписати виділені райони, назвати критерії виділення районів і коротко їх охарактеризувати.

Рекомендована література

1. Бабинець А.Е. и др. Минеральные и термальные воды Советских Карпат. - К., 1978.
2. Багрова Л.А., Боков В.А., Багров Н.В. География Крыма. – К., 2001
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001. – 395 с.
4. Билак С.П. Минеральные воды Закарпатья. – Львов, 1986.
5. Ена В.Г., Ена Ал.В., Ена Ан.В. и др. Научно прикладные основы создания природного национального парка “Таврида” и Большой Еколого-етнографической тропы в Крыму. – Симферополь, 2000. – 103с.
6. Івченко А. С. Вся Україна: путівник. – К., 2006
7. Карпатский рекреационный комплекс / Долишний М.И., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. и др. – К., 1984. – 148 с.
8. Любичева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. - К., 2007.
9. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). – К., 2005.
10. Мацола В.І. Рекреаційні ресурси Закарпатської області та їх економічна оцінка. - Ужгород, 1996.
11. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997.
12. Павлов В.І., Черчик Л.М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи. – Луцьк, 1998.
13. Панкова Є.В. Туристське краєзнавство. – К., 2003.
14. Подгородецкий П.Д. Крым.: Природа. – Симферополь, 1988.
15. Природні багатства Закарпаття/ Упорядн. В.Л.Бондар. – Ужгород, 1987.
16. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс – база відпочинку. – Ужгород, 1988.
17. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин: Вид-во НДПУ імені Миколи Гоголя, 2004. – 264 с.
18. Стафійчук В.І. Рекреалогія. – К., 2006.

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 2.1

В- 3

1. Назвіть особливості рекреаційного районування гірських територій.
2. Вплив рекреаційної інфраструктури Закарпаття на розвиток туризму.
3. Природні пам'ятки Центрально-Східного району.
4. Характерні риси розвитку туризму в Приморському рекреаційно-туристському районі.
5. Екскурсійні об'єкти Одеської області.

В- 12

1. Назвіть рекреаційно-туристські райони України виділені на схемі О.Бейдика.
2. Екскурсійні об'єкти Тернопільщини.
3. Природні пам'ятки Кримського рекреаційно-туристського макрорайону.
4. Санаторно-курортний комплекс Полтавської області.
5. Характерні риси розвитку туризму Запорізької і Донецької областей.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2.1

1. Порівняйте поняття “рекреаційне районування”, “курортно-рекреаційне районування” та “туристсько-рекреаційне районування”. Назвіть спільні і відмінні риси.
2. В чому виражається комплексність рекреаційного районування?
3. Назвіть базові принципи рекреаційного районування.
4. Назвіть визначальні риси процесу рекреаційного районоутворення.
5. Назвіть характерні риси рекреаційного району як базової одиниці районування.
6. Визначте основні районоутворюючі фактори.
7. В чому полягає визначальна роль природної основи в рекреаційному районоутворенні?
8. Назвіть основні таксономічні одиниці туристсько-рекреаційного районування та основні ознаки їх виділення.
9. Назвіть основні етапи розвитку рекреаційного районування України.
10. Охарактеризуйте місце України в схемах туристсько-рекреаційного районування СРСР
11. Які сучасні схеми туристсько-рекреаційного районування України ви знаєте? В чому їх подібність і відмінність?
12. Визначте основні чинники туристсько-рекреаційного районування гірських територій.
13. Які таксономічні одиниці виділяються при районуванні гірських територій?
14. Визначте характерні риси Західного рекреаційно-туристського макрорайону.

15. Визначте характерні риси Поліського рекреаційно-туристського макрорайону.
16. Визначте характерні риси Центрально-Східного рекреаційно-туристського макрорайону.
17. Визначте характерні риси Приморського рекреаційно-туристського макрорайону.
18. Визначте характерні риси Кримського рекреаційно-туристського макрорайону.
19. Охарактеризуйте потенціал розвитку туризму в рекреаційних районах Криму.
20. Назвіть характерні риси туристсько - рекреаційних мікрорайонів Гірського Криму.
21. Охарактеризуйте схему рекреаційного районування Карпат.
22. Охарактеризуйте схему санаторно-курортного зонування Закарпаття.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.2

Лекція 10. Туристське районування світу. Огляд основних схем – 2 год.

Основні підходи і схеми туристського районування світу.

Туристсько-рекреаційне районування світу відповідно до схеми О.О Бейдика (1997). Аналіз районоутворюючих факторів при туристсько-рекреаційному районуванні світу: геополітичне положення (географічний, економічний, політичний, історичний, державно-правовий аспекти), рекреаційні ресурси, лімітуючі рекреацію та туризм фактори, стан туристської інфраструктури, попит на рекреацію та туризм, транспортна доступність, туристсько-рекреаційна доступність.

Туристське районування світу за схемою Всесвітньої туристичної організації (UNWTO).

Практична робота 10. Туристське районування світу – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Основні положення туристсько-рекреаційного районування світу (за Бейдиком О.О., 1997)
2. Головні районоутворюючі фактори.
3. Геополітичне положення як районоутворюючий фактор
4. Роль туристського попиту у формуванні і розвитку туристських районів
5. Значення факторів, що лімітують розвиток туризму і рекреації, в розвитку туристських регіонів.
6. Фактори виділення макрорегіонів та субрегіонів в туристському районуванні UNWTO.
7. Типологічні відмінності між регіонами і їх роль в перерозподілі турпотоків.

Лекція 11. Головні туристські регіони світу (за UNWTO) – 2 год.

Туристське районування світу за схемою Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). Аналіз факторів виділення макрорегіонів та субрегіонів.

Туристські макрорегіони світу:

- Африканський, у складі Північного, Західного, Центрального, Східного і Південного субрегіонів;
- Американський, у складі Північного, Центрального, Південного і Карибського субрегіонів;
- Азіатсько-Тихоокеанський, у складі Північно-Східного, Південно-Східного, Південного Азійських субрегіонів і субрегіону Океанії;
- Європейський, у складі Північного, Західного, Центрально-Східного, Південного, Східно-Середземноморського субрегіонів;

- Середньосхідний.

Практична робота 11. Порівняльний аналіз схем туристського районування світу – 2 год.

Завдання:

1. Взявши за основу контурну карту світу нанесіть на фрагменти кальки схеми туристсько-рекреаційного районування світу О.О. Бейдика (1997) та туристського районування Всесвітньої туристичної організації. Проведіть межі і підпишіть виділені регіони.

2. Здійсніть письмовий порівняльний аналіз запропонованих схем, виходячи з визначених авторами районоутворюючих чинників. Поясніть, наскільки доцільним, з вашої точки зору, було виділення саме таких туристських регіонів.

3. За необхідності нанесіть на контурну карту свій варіант районування і обґрунтуйте межі виділених регіонів.

Лекція 12. Огляд туристських субрегіонів Європи – 2 год.

Туристські субрегіони Європи: Північна Європа, Західна Європа, Центральна і Східна Європа, Південна Європа, Східна Середземноморська Європа. Основні напрямки туризму в межах субрегіонів, тенденції розвитку.

Основні напрямки туристичної діяльності в країнах **Північної Європи** (Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Ісландія): подієвий, історико-культурний, екологічний, туризм, морські круїзи, діловий та екстремальний туризм.

Фінляндія. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Хельсінки, Турку (собор XIII ст.), Тампере, Рованіємі. Старовинне місто Раума (францисканський монастир XV ст., ратуша XVIII ст., музей мережева). Фортеця Суонменлінна XVIII ст. Озерний край Центральної Фінляндії. Курорти: Хімос, Вуокатті, Рука, Тахко, Юллас, Леві, Саарісельга, Катінкулта і ін. Туристські центри: Хельсінкі, Турку, Тампере, Рованіємі, Ювяскюля, арх. Суоменлінна, Ловіса, Порвоо.

Швеція. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Стокгольма (королівський палац, музей корабля Васа, ратуша), Гетеборга, Мальме, Вісбю (о.Готланд). Літній королівський замок Дротнінгхольм XVII-XVIII ст. Замки області Сконе. Етнографічний музей – поселення часів вікінгів на о.Еланд.

Гірськолижний курорт Оре. Приморські курорти області Халланд та о.Еланд. Туристські центри: Стокгольм, Гетеборг, Мальме, Уппсала, Лунд, Вастерас, Йенчепінг, Лінчепінг, Норчепінг, Кальмар, о. Готланд.

Норвегія. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Бергена (Ганзейська набережна, фортеця Бергенхус, садиба Горб Троллів), Осло (парк скульптур Вігеланда, музей кораблів вікінгів, музей Контікі). Дерев'яна церква в м.Урнес (XI-XII ст.). «Країна фіордів»: регіони Роголанд, Хордоланд, Согнефіорд, Море ог Ромсдал. Лафонтенські о-ви. Гірськолижні курорти

Яйло, Ліллехаммер, Хафьєль, Квітфьєль, а також Гаусдал, Гала, Хемседал. Головні туристські центри: Осло, Тронхейм, Тромсе, Берген.

Данія. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Копенгагена (палацовий комплекс Амалиєнборг XVIII ст.). Острови Фюн, Зеландія, Мен, Фарерські, Гренландія. Головні туристські центри: Копенгаген, Орхус, Оденсе, Ольборг, Хельсингере, о. Борнхольм.

Національні парки і природні пам'ятки Ісландії – парк Тінгведлір, Міватн-ог-Лахсау, Йокульсаарглюфур, вулкан Снайфедльсйокудль, льодовик Ватнайокудль, фіорди, водоспади Скогафосс та Сельяландфосс. Геотермальні курорти: Тінгведлір, Міватн-ог-Лахсау, Ськафтафедль, Йекюльсаургльюрвюр.

Динаміка розвитку сучасного туризму в **Західній Європі**. Західноєвропейський регіон – як такий, що домінує по основних показниках розвитку туризму і виділяється найбільшою напруженістю туристських потоків. Заходи, що сприяють розвитку туризму. Головні напрями туризму: історико-культурний, діловий, освітній, елітний, аграрний, лікувально-оздоровчий туризм, річкові круїзи.

Франція. Національні парки: Вануаз, Екрен, Меркантур, Пірене, Пор-Кро, Севенни.

Курорти: морські кліматичні Аркашон, Дінар, Довіль, Біарріц, Дьеп, Кап д'Агд, Кассі, Кеброн, Ла-Боль, Ла-Рошель, Лакано, Ле-Сабль-д'Олон, Ле-Туке, Перро-Гирек, Роскофф, Руайан, Сен-Жан-де-Люз, район Лазурного узбережжя (Ніцца, Канни, Сен-Тропез, Антіб, Вільфранш, Больє, Ментон, Йєр, Сан-Рафаель); гірськокліматичні – Жерармер, По; гірськолижні курорти: Альп д'Юез, Шамоні, Куршевель, Валь д'Ізер, Валь Торанс, Ла Плань, Ле дез Альп, Межев, Мерібель, Монженевр, Морзинь, Гренобль, Альбервіль; бальнеологічні - Амневіль, Баньєр-де-Бігор, Віттель, Віші, Дакс, Камбо-ле-Бен, Ле-Пре-д'Эжен, Лурд, Люксей-ле-Бен, Мон-Дор, Евіан-ле-Бен, Пломб'єр-ле-Бен, Форж, Енген-ле-Бен, Екс-ле-Бен, Мондорф-ле-Бен, Морсбон-ле-Бен, Екс-ан-Прованс, а також Ла-Бурбуль, Бурбон-Лансі, Контрексевіль, Костре, Байонна, Сен-Мало, Сен-Жерве, Грас, Жуан-ле-Пен, Гольф-Жуан.

Історико-архітектурні комплекси та музеї: Севр (Національний музей кераміки), Фонтенбло (Національний замок - музей історії Наполеона та його родини в 1804-1815рр); Руаель-Мальмезоні (Національний музей Мальмезон і Буа-Прео (Наполеон і Жозефіна); Сен-Дені (базиліка Сен-Дені з Музеєм поховального мистецтва і гробницями королів Франції); Сен-Жермен-ан-Ле – замок із музеєм гало-римської та меровінзької археології; Венсен (замок та військовий музей).

- Париж - Лувр, Національний центр культури та мистецтва ім. Ж. Помпиду з Національним музеєм сучасного мистецтва, палац Шайо (1937 р.) з музеями Кіно, Монументального мистецтва Франції; музеї: історії Парижа, Природничої історії, Національний народного мистецтва і традицій, Моді, Пікассо, Монмартра, Імпресіоністів і багато інших. Замок-палац Пале-Рояль XIV ст., тріумфальна арка, Ейфелева вежа. Булонський ліс, зоопарк, ботанічний сад.

Міста - туристичні центри: Париж, Ніцца, Канн, Ліон, Версаль, Антіб,

Біарріц, Марсель, Авіньон, Шартр, Клермон-Ферран, Лілль.

Німеччина. Національні парки Баварський Ліс, Берхтесгаден; понад 1500 резерватів і природних парків.

Курорти: бальнеологічні - Аахен, Гарміш-Партенкірхен, Бертехсгаден, Вісбаден, Кюлунгборн, Бад-Зальцг, Баден-Баден, Бад-Годеберг, Бад-Вільдунген, Бад-Хеннінген, Бад-Хомбург, Бад-Кіссінген, Бад-Емс, Бад-Ельстер, Бад-Кройцах, Бад-Фюссінг; кліматичні і бальнеокліматичні курорти гірських систем Шварцвальд (Санки-Блазієн та Хінтерцартен), Гарц (Санкт-Андреасберг та Хайлігенштадт), Рудні гори (Бергсхюбель, Обервізенталь, Бад-Брамбах і Бад-Готлойба), Тюрінгський Ліс (Фрідріхрода, Обергоф, Бад-Лібенштайн) та інших; гірський кліматичний Бад-Райхенхалль; гірськолижні - Гарміш-Партенкірхен, Берхтесгаден, Оберстдорф; морські кліматичні Тіммендорфер-Штранц, Ней-Шенберг, о. Рюген. Курорти Ной-Фарланд і Райнсберг (неподалік від Берліна).

Історико-архітектурні комплекси та музеї міст Берлін, Мюнхен, Дрезден, Кельн, Лейпціг, Нюрнберг, Бонн, Веймар, Мейсен та інших.

- Берлін- арсенал (XVII- XVIII ст.), палац Шарлоттенбург, палац і парк Сан-Сусі (XVII ст.), палац Бельвю, Бранденбурзькі ворота (1788-1791р.) та інші; музеї: комплекс Боде, Пергамон, краєзнавчий Меркішес, Народнознавства та інші. Національна галерея. Берлінський зоопарк.

Міста-туристські центри: Берлін, Дрезден, Любек, Кіль, Бремен, Франкфурт-на-Майні, Штутгарт, Нюрнберг, Кельн, Лейпціг, Майнц, Кобленц, Мюнхен, Гамбург, Потсдам, Бранденбург, Дюсельдорф.

Головні напрями туризму в Альпійських країнах (Австрія, Швейцарія, Ліхтенштейн): активні види відпочинку (гірські лижі, альпінізм тощо), аграрний, лікувально-оздоровчий, історико-культурний туризм.

Австрія. Заповідники Арншпіц, Вільдальпенер-Зальцаталь, Гросглокнер-міт-Пастерце-унд-Гамсгрубе, Грундльзе-Топліцзе-Камерзе, Іннерес-Боденталь-унд-Фертача, Інтерес-Фальсерталь, Кайзергебірге, Карвендельгебірге, Лайнер-Тіргартен, Ласзе, Мархауен-Мархегг, Наскер, Нейзідлерзе-Зевінкель, Патчеркофель, Пенкен, Пфаффенкогель-Гзоллеркогель, Райнау, Ротвальд, Філлахер-Кочна, Філлахер-Альпе.

Курорти: гірськолижні Заальбах-Хінтерглемм, Інсбрук, Лех, Цель-ам-Зее, Санкт-Антон, Хінтертукс, Майрхофен, Кітцбюель, Зельден, Капрун; бальнеологічні Баден, Бад-Вальтерсдорф, Бад-Шаллербах, Бад-Халль, Бад-Хофгастайн, Бад-Гастайн, Бад-Ішль, Бад-Фольослау, Баден-бай-Він, Варм-бад; пляжні курорти озер Карінтія – оз. Вертерзее, Клопайнерзее (курорт Санкт-Канціан), Оссіахерзее; а також курорти Зеєфельд, Отцталь, Ціллерталь, Карніше, Гальтюр, Штубайталь, Сант-Йохан, Піцталь, Зальцкаммергут, Сант-Вольфганг, та інші.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Відня, Граца, Зальцбурга, Інсбруку.

- Відень - собор св. Стефана (1137-1454), готична церква Санкт-Марія-ам-Гештаде (1330-1414), церква св. Карла Борromeя (1716-1739), палаци: Старий Гофбург (1552), Новий Гофбург (1881-1913), Шварценберг (1697-1704),

Шенбрунн (1695-1700) та інші; музеї: Художньо-історичний, Природничої історії, Альбертина, Скарбниця, Старовинних музичних інструментів, Годинників, історії медицини, Історичних карет, З.Фрейда та інші; будинки-музеї В.Моцарта, Й.Гайдна, Л. ван Бетховена, Ф.Шуберта. Пальмова оранжерея з будинком тропічних метеликів. Зоопарк Шенбрунн (1752).

Міста-туристські центри: Відень, Зальцбург, Інсбрук, Грац, Лінц.

Швейцарія. Гірськолижні курорти Ароза, Гштаад, Верб'є, Віллар-Дьяблере, Гріндельвальд, Давос, Кран-Монтана, Санкт-Моріц, Саас-Фе, Церматт, Шампері; гірсьокліматичні Інтерлакен, Лойкербад, Локарно, Лукано, Монтре, Оврона; бальнеологічні Баден, Бад-Рагац, Івердон-ле-Бен, Бюргеншток, Санкт-Моріц, Скуоль та ін. Історико-архітектурні комплекси та музеї Берна, Базеля, Женеви, Лозанни, Цюриха. Замки XII-XV ст. в Туні, Невшателі, Шильйоні, Морже. Монастир в Санкт-Гелені (XVIII ст.). Головні туристські центри: Женева, Цюрих, Базель, Лозанна, Люцерн, Берн, Монтре, Лугано, Локарно, Аскона.

Туристська діяльність і особливості розвитку туріндустрії в **Південній Європі**. Туристськоутворюючі країни, що фокусують головні турпотоки: Іспанія, Італія, Португалія, Греція. Головні напрямки туризму: відпочинок на морі, морські круїзи, історико-культурний, елітний, аграрний, діловий, подієвий, спортивний, кемпінг-туризм.

Італія. Національні парки Аbruццо, Арчипелаго-де-ла-Маддалена, Арчипелаго-Тоскадо, Візувіо, Гаргано, Гольфо-ді-Оросеї-е-дель-Дженнардженто, Гран-Парадізо, Гран-Сессо-е-Монтіделла-Лагіа, Доломіті-Беллунезі, Ізолалл-Ахінара, Калабрія, Маєлла, Монті-Сібіліні, Полліно, Стельвіо, Форесте-Казентінезі-монте-Фальтерона-Кампінья, Чиленто-е-Валло-ді-Дьяно, Чирчео; численні резервати, заказники.

Курорти: гірськолижні курорти Арабба, Борміо, Валь Гардена, Валь-ді-Дентро, Валь-ді-Фасса, Валь-ді-Фьємме, Лівіньо, Мадонна-ді-Кампільо, Маріллова, Кортіна д'Ампеццо, Кронплац, Курмайор, Сан Мартіно ді Кастроцца, Сестрієр, Фольгаріда, Червінія; гірські кліматичні: зона озер Гарда, Ізео, Комо, Лугано; морські кліматичні на о. Капрі, о. Іськья (термальні курорти), о. Сіцілія (Таорміна), о. Сардинія (Санта Маргеріта ді Пула, Коста Смеральда - Смарагдове узбережжя), Лігурійська Рів'єра (Алассіо, Сан-Ремо, Портофіно, Рапалло), Лідіо-ді-Езоло, Ріміні, Мілано Маріттима, Пезаро на Адріатиці, Террачіна, Гаєта, Формія, Позитано, Амальфі, Сан-Феліче-Чирчео (Рів'єра-ді-Лаціо) на узбережжі Тірренського моря, Ліньяно, Мурано (Венеціанська лагуна), курортна зона Версілія (Віареджо, Маріна ді Пьетрасанта, Лідіо ди Камайорі, Каррара). Бальнеологічні курорти Абано-Терме, Монтекатіні-Терме, Сальсомаджоре-Терме, Аньяно-Терме, Борміо, Сан-Джуліано-Терме, Сан-Кашіано-Терме, Банї-ді-Кашіана, Монсуммано-Терме, К'янчано-Терме, Сан-Пелегріно-Терме, Сірміоне, Сатурнія, Фьюджі, а також курорти Ронченьо, Кастелламаре-ді-Стабія, Реджо-ді Калабрія та інші.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Рима, Мілана, Генуї, Неаполя,

Флоренції, Венеції, Пізи, Верони, Туріна та інших міст.

- Рим – пам'ятки давньоримської цивілізації: мури імператора Авреліана (272 р.), амфітеатр Флавіїв (Колізей, 75-80 рр.), міст Адріана (136 р.), акведук Клавдія, храми V ст. до н.е.-IV н.е. (Кастора і Поллукса, Вести і Фортуни Віриліс, Пантеон, Венери і Роми, Антоніна і Фаустини), тріумфальні арки (Тита, Септимія Севера, Марка Аврелія), мавзолеї, лазні, катакомби тощо; палаци XV-XVII ст.(Венеція, Канчелерія, Фарнезе, Массімо алле Колонне, Латерано, Бергезе), базиліки IV-XIII ст. (Сан-Джованні ін Латерано, Сан-Лоренцо фуорі ле Мура, Санта-Марія Маджоре інші), церкви VI-XVII ст. (Сан-Стефано Ротондо, Санта-Марія Антикуа, Сан-П'єтро ін Монторіо, Сант-Андреа делла Валле та інші), вілли II-XVII ст. Музеї: Національний римський, Етнографії та доісторичного періоду, Вілли Джулія, Римської цивілізації, Рима, Наполеона, Музичних інструментів та інші. Галереї: Боргезе, Національна сучасного мистецтва, Національна античного мистецтва.

- Венеція – палаци IX-XVIII ст. (Дожів, Ка д'Оро, Корнер, Редзоніко, Пезаро інші); собор Сан-Марко (IX-XV ст.), стара бібліотека Сан-Марко XVI ст., церкви X-XVII ст. Музеї: Археологічний, Природничої історії, Історії мореплавства, Єврейської комуни та інші. Галереї: Академії, Міжнародна сучасного мистецтва, Дж. Франкетті. Міжнародна художня виставка (Бієннале).

Міста - туристські центри: Рим, Мілан, Генуя, Неаполь, Флоренція, Венеція, Піза, Верона, Турін.

Іспанія. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Мадрида (архітектурний ансамбль Пласа Майор, Королівський палац, музей Прадо, Національний музей прикладного мистецтва тощо), Барселони (твори архітектора О.Гауді, пам'ятник Христову Колумбу та інше), Валенсії, Севільї та інших міст. Кліматичні курорти Середземноморського узбережжя: Коста Брава, Коста-дель-Маресме, Коста-дель-Гарраф, Коста-де-ла-Луз, Коста Дорада, Коста Асаар, Коста Бланка, Коста-дель-Соль, а також Сан-Себастьян (на узбережжі Біскайської затоки). Гірськолижні курорти Бакейра-Берет, Сьєрра-Невада, Хака. Туристські центри і курорти островів Ібіца, Форментера, Майорка, Менорка, Гран Канарія, Тенеріфе.

Португалія. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Ліссабона. Курорти: Ешторіал, острів Мадейра, курортні райони Кошта-ду-Сол або Ліссабонська Рів'єра (Кашкаїш), берег Алгарве (Фару), Азорські острови.

Греція. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Афін: Акрополь, храм Зевса Олімпійського – 175-132 рр. до н.е., Національний Археологічний музей, Візантійський та інші. Курорти і пам'ятки островів Крит, Родос, Корфу, Мікнос, Санторіні, Скіатос, Кефальня, Лесбос. Гірсьокліматичний курорт Касторія, бальнеологічні Лутракі та Платістома, морські кліматичні (материкові) Гліфада, Катеріні, курорти півостровів Халкідікі та Пелопонес.

Країни туристського ринку, що формується – Східна Адріатика – Словенія, Хорватія, Сербія, Чорногорія. Головні напрямки туризму: відпочинок на морі, лікувально-оздоровчий, аграрний, кемпінг-туризм.

Словенія. Термальні курорти м.Портоторж, Шмарьєжке топліце, Моравське топліце, Рогашка Слатіна, Струнян, Чатеж; гірськолижні курорти Кранська Гора, Бовец, Блед, Бохінь, Маріборське Похорье, Рогла/Терме Зречне, приморські курорти Портоторж, Піран, Струнян, Ізола, курортна зона озер Блед та Бохінь.

Архітектурні пам'ятки Любляни. Природна пам'ятка – карстова Постойнська печера на плато Карст (Крас). Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Любляни, Марибора, Целе.

Хорватія. Приморські курорти п-ва Істрія (історичні міста Пореч, Пула, Ровінь, Умаг, Опатія, Рабац, Новіград, Врсар), Середньої Далмації (курортний р-н Макарська Рів'єра: Шибеник, Брела, Трогир, Башка Вода, Тучепі і Підгора, о.Шолта), Південної Далмації (Млини, Цавтат). Бальнеологічні курорти (зокрема термальні джерела) - Бізовачке Топліце, Вараждинське Топліце, Даруварське Топліце, Істарське Топліце, Крапінське Топліце, Нафталан, Стубічке Топліце. Історико-архітектурні і археологічні пам'ятки міст Загреб, Дубровник, Спліт, Солин і Трогир. Національний парк Пакленіца, заповідники Рисняк і Крка (водоспади р.Крка), природні пам'ятки - Плітвицькі озера, дельта р.Неретви. Національні парки в межах архіпелагів Бріоні, Млет, Корнати. Парусні центри арх. Корнати – Жут і Пішкера.

Чорногорія. Морські кліматичні курорти Котор, Герцег Нови, Будва, Св.Стефан, Петровац, Ульцинь, Ада Бояна, Бечіч, курортна зона м.Бар; бальнеокліматичний курорт Ігало; гірськолижні Жабляк і Колашин. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Подгоріці (римський акведук, руїни турецької фортеці XV ст., Годинникова вежа та інше) і Цетіне (монастир Богородиці XVIII ст., палаци, Національний та Етнографічний музеї).

Сербія. Національні парки Тара, копаонік, Фрушка Гора, Джердан, Шар-Планіна; заповідники Голя, Джаволя Варош, Карджорджево, Власінське і Лудашське озера, витoki р.Млави, ущелина р.Увац та інші. Гірськолижний, гірсьокліматичний і бальнеологічний курорт Копаонік. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Белграда (зокрема фортеця Калемегдан VI-XVII ст.), фортеці XIV-XVIII ст. – Голубацька, Петроварадинська, Смедеревська, Кладово. Монастирі X-XVII ст. – Студеніця, Сопочани, Жича.

Мікродержави Південної Європи (Гібралтар, Монако, Сан-Маріно, Мальта, Андорра, Ватікан) – країни транзиту, музеїв, банків і казино. Головні напрямки туризму: відпочинок на морі, освітній і конгресний (Мальта), історико-культурний (Ватікан, Мальта, Сан-Маріно), спортивний (Андорра – гірські лижі, Гібралтар – яхтинг), діловий (Монако), шоп-тури (Андорра).

Історія формування і сучасний стан туризму в **Центрально-Східноєвропейському регіоні**. Основні напрямки туризму і тенденції розвитку: відпочинок на морі, озерах, лікувальних курортах, активні види відпочинку (гірські лижі, екстремальний туризм), історико-культурний туризм.

Чехія. Курортні бальнеологічні комплекси: Карлові Вари, Маріанське Лазне, Бехіне, Біліна, Богдане, Константінові Лазне, Лазне Белоград, Луггачовіце, Подебради. Грязеві та бальнеогрязеві курорти: Веліховні, Тоушень, Вельне-Лосіні, Франтішкове Лазне. Бальнеокліматичні курорти: Яхімов, Янске Лазне, Кіселька, Тепліце. Гірськолижні курорти: Божий Дар, Гаррахов, Груби-Єсенік, Ліберець, Шпліндеров-Млин, Пец-під-Снежкой.

Національні парки: Крконоше, Шумова. Пам'ятка природи Моравський карст (р-н Брно).

Історико-архітектурні комплекси та музеї Праги, Брно, Пльзені, Чеське Будйовіце, Чеські-Крумлова, міст Кутна Гора, Оломоуц, Кромержиз, Славоніце, Табор, Тельч..

- Прага - Старе місто (XIII ст.), нове місто (XIV ст.), Карлів міст (XIV ст.), Шварценберзький палац (1545-1563 рр.), готичний собор св. Вітта (місце походження королів Богемії 1344-1929 рр.); музеї: Національний, м. Праги, Декоративного мистецтва, Антропологічний, Етнографічний та інші..

- Брно - замок Шпільберк (XIII-XVIII ст.), ратуша (XIII-XVI ст.), Готичний собор Петра і Павла (XIII-XX ст.); музеї: Моравський, Художньо-промисловий, Муніципальний та інші.

- Пльзень - будинок "Червоне серце"(1630 р.), готична церква св.Бартоломея (XIV-XV ст.), церква св. Анни (1711 р.), ратуша Хвіст. Музей пива "Праздрой"

Міста - туристичні центри: Прага, Брно, Острава, Чеські-Крумлов, Чеське Будеевіце, Кутна-гора, Оломоуц, Кромержіж, Табір, Тельч, Конопіште

Угорщина. Національні парки: Аггтелек, Бюкс, Гортобадь, Дуна-Драва, Керош-Марош, Кішку, Північно-Прибалатонський.

Бальнеологічні термальні та інші курорти: р-н о.Балатон (Балатонфюред, Шіофок, Фоньод – пляжні, Балатонкенеше, Балатонсабаді, Ревфюлеп, Тапольца, термальне озеро Хевіз), Хайдусобосло, термальні джерела Будапешту, Тіхань, Бальф, Харкань, Дюль, Парад; гірськокляматичні курорти гір Матра - Кекештете, Лиллафюред и Бюксек. Гірськолижний курорт гори Матра.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Будапешта, Естергома, Егера, Вішеграда, Мішкольца.

- Будапешт – руїни римського поселення Аквінкум (I-IV ст.), мурів і веж Будайської фортеці (XIII-XVII ст.), палаци Королівський (XIII-XVIII ст.), Грешем (XIX ст.), клотільд інші, замок Вайдагуняд, цитадель на г.Геллерт; церкви Матяша, Парафіяльна, Св.Матіяша та інші, базиліка Св. Іштвана, синагога, мавзолей Гюль-Баба; історичні пам'ятки та прарки о.Маргіт; музеї: Фортечний (історії Будапешта), Військово-історичний, Транспорту, Природознавства, Історії музики, Біблії, Телефону, Музей-аптека та інші; зоопарк ботанічний сад, дендрарій тощо.

Міста - туристичні центри: Будапешт, Естергом, Егер, Секешфехервар, Сегед, Мішкольц, Вішеград.

Румунія. Національний парк Ретезат, резервати Біказ, Біля, Валя-Маре, Дубрава-Вадул, Летя, Лучі, Саткінез, Снагою.

Бальнеологічні та бальнеокліматичні курорти Совата, Ковасна, Сленік-Молдова, Текір-Гьол (грязевий), Качулата (термальний), Беїле-Тушнад та Бейле-Олэнешти (гірські), а також Бейле фелікс, Борсек. Гірськокліматичні курорти Пояна Брашов, Предял, Сіная, Сучава, Буштень, Пелтініш, Дуреу. Приморські курорти Мангалія, Констанца, Мамає, Ефоріє. Підземний санаторій в м. Тиргу-Окна (соляна шахта).

Історико-архітектурні комплекси, історичні пам'ятки та музеї: Бухареста, Брашова, Тімішоари, міст Сігішоара, Клуж-Напока, Констанца, Альба-Юлія, Сібіу, Орадя, Сучава, Ясси. Замки Бран, Гунедоара, Криш, Фегераш. Монастирі Козія (XIV ст.), Нямц (XV- XVIII ст.), Дялу (1500-1502 рр.), Воронец, Гумар, Молдовіца, Сучевіца (XIV- XVIII ст.),

- Бухарест - тріумфальна арка (1820 р.), Палац юстиції (1890-1895 рр.), Палац великих національних зборів (1907 р.); музеї: Національний історичний, Народного мистецтва, Природничих наук, Етнографічний, Астрономії інші.

- м.Альба-Юлія - давньоримські укріплення, собор св. Михайла (1250-1290 рр.), капела Лацо (1512 р.), фортеця (XVIII ст.), Міський музей.

- Тімішоара - замок Яноша Гуняді (XV-XIX ст. нині - Історичний музей), церкви та монастирі (XVII ст.)

Міста - туристичні центри: Бухарест, Брашов, Сігішоара, Клуж-Напока, Тімішоара, Ясси, Тиргу-Муреш.

Болгарія. Національні парки: Вітоша, Златні Пясиці, Пирин, Ропотамо, Лом, Синити-Камні, Стенето.

Курорти: бальнеологічні Банкя, Балчик, Велінград, Баня, Мерічлері, Овча-Купель, Слівенські, Кюстенділ, Сапарева Баня, Хісар, Старозагорські та Хасковські-Мінерални-Бані; бальнеокліматичні Барковиця, Виршец, Горна баня, Стрелча, Тузла, Шабла; приморські кліматичні - Бургас, Сонячний Берег, Святий Константин і Олена, Рів'єра, Приморско, Кранево та бальнеокліматичні Варна, Златні Пясиці (Золоті Піски), Албена, Поморіє (грязевий); гірськолижні курорти Боровець, Банско, Вітоша, Говедарці, Мальовіца, Пампорово, Панічиште; гірськокліматичні курорти Банско, Боровець, Велінград, Санданські, гірські бальнеокліматичний курорти Наречен та Пампорово.

Історико-архітектурні комплекси та музеї: Софії, Варни, Велико Тирново, Пловдива, Несебра; Рильський монастир-музей.

- Софія – церква св. Георгія (XIV ст.), церква Св. Софії (V-VI ст.), Боянська церква (XI-XIII ст.), музеї: Археологічний, Етнографічний, Античного та середньовічного болгарського мистецтва, Національний церковний історико-археологічний та інші.

Міста - туристичні центри: Софія, Пловдив, Варна, Несебр, Габрово, Велико-Тирново, Копрівштица, Пернік, Мелнік, Созопол, Бургас.

Польща. Національні парки Бабйогурський, Біловезький, Бещадський, Велькопольський, Волінський, Гочанський, Кампінноський, Карконоше, Ойцувський, Пенінський, Розточанський, Свентокшошинський, Словінський, Татшанський. Мазурські озера.

Гірськолижні курорти Закопане, Криниця, Шклярська-Поремба інші. Бальнеологічні курорти Буско-Здруй, Велічка (соляна шахта), Івоніч-Здруй, Душніки-Здруй, Наленчув, Устронь, Жегестув, Криниця, Лендек-Здруй, Рабка, термальні Цеплице-Сленске-Здруй і Цехочінек, а також Іновроцлав, Риманув, Чернява-Здруй, Свєрадув-Здруй, Щавніца, Венец, Хорінец; приморські кліматичні і бальнеокліматичні: Сопот, Свіноуйсьце, Камень-Поморські, Колобжег інші.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Варшави, Кракова, Білостока, Вроцлава, Гданьська, Гнезно, Ланьцута, Лодзі, Любліна, Мальборка, Пшемисля, Познані, Торуні, Хелма, Ченстохови; соляні копальні Велічка.

- Варшава - Старе місто з мурами (XIV-XV ст.), барбаканом (XVI ст.), готичним костюлом св. Яна (XIV ст.), монастирями та костюлами (XVI-XVII ст.); палаци XVII-XVIII ст.: Королівський, Красінських, Чарторийських – Потоцьких, Тишкевичів, королівський маєток Вілянув із палацом і парком; костюли Святого Христа (1682-1754 р.), візиток (1727-1762 р.), кармелітів (1761-1783 р.), св. Анни (1788 р.) та інші. Палацово-парковий комплекс Лазенки (XVII ст.). Музеї: Національний, Етнографічний, Археологічний, Європейського живопису, Залізничний, Техніки та інші.

- Краків – на пагорбі Вавель: капела-ротонда Діви Марії (X ст.), королівський замок Вавель (XIII –VIII ст.), кафедральний собор (XIV ст.); у Старому місті – ансамбль площі Ринок, руїни міських мурів з Флоріанською брамою, вежами і барбаканом, Ратушна вежа, торгівельні ряди «Сукеніце»; архітектурний комплекс Ягелонського університету; костюли: св. Анджея (1090 р.), Діви Марії (1360-1548 р.), Святого Христа (XIV – XVI ст.), св. Петра і Павла (1605-1695 р.) інші, монастирі. Музеї: Національний, Археологічний, Етнографічний, Чарторийських, Кафедрального собору та інші.

Міста - туристичні центри: Щецин, Гданськ, Белосток, Мальборк, Познань, Торунь, Варшава, Лодзь, Кельце, Люблін, Ополе, Крконоші, Катовіце, Ченстохова, Вроцлав, Краків, Велічка, Закопане, Освенцім.

Туристичні райони Польщі: Помор'я, Балтійське узбережжя і Кашуби; Вармія, Мазури і Подлясьє; Любуська земля, Велика Польща і Куявсько-Поморський регіон; Судети і Сілезія; Мала Польща і Карпати.

Туристські центри і курорти країн Прибалтики: Вільнюс, Каунас, Тракай, Клайпеда, Паланга, Нерінга, бальнеологічні курорти Бірштонас і Друскінінкай (Литва), Рига, Юрмала, Сігулда (Латвія), Таллінн, Тарту, Виру, Нарва, Пярну, Нарва-Йіесуу, грязелікувальні курорти Хаапсалу і Курессааре (Естонія).

Східне Середземномор'я – Кіпр, Турція, Ізраїль – країни підвищеного туристського попиту. Головні напрямки туризму: туризм з метою розваг та відпочинку, відпочинок на морі, паломництво, історико-культурний і пізнавальний туризм, екстремальні види туризму (дайвінг).

Найбільш відомі курорти і туристичні центри Туреччини: гірськолижні курорти Картаклая, Паландокен, Улудаг, Сакликент; гірськокліматичні Каздаги, Болу; бальнеологічні Айдер, Балчова, Балыклы-Каплыджа, Бурса, Хаймана (термальні), Кёйджегиз (грязевий), Бурдур (печера), Памуккале;

морські кліматичні курорти Анталія, Белек, Кемер, Сіде, Мармаріс, Кушадаси, Аланья, Амасра, Бодрум, Фетхіє; приморський бальнеокліматичний курорт Ялова. Перспективні курорти Тарсус та Самандаги. Центр віндсерфінга – курорт Чешме. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Стамбула, Анкари, Ізміра та інші.

Найбільш відомі курорти і туристичні центри Кіпру: Лімасол, Ларнака, Пафос, Ай-Напа, Протараса, гірськокліматичний курорт Троодос, Фамагуста, Нікосія.

Головні напрямки туризму в Ізраїлі: лікувально-оздоровчий та історико-культурний туризм, паломництво. Національний парк Кармель. Головні приморські курорти: район Мертвого моря (Ейн-Бокек, Ейн-Букек, Ейн-Геді, Неве-Зохар), Середземного (курортний район Тель-Авів–Яффа, Хайфа, Дор, Нетанія, Ашкелон,), Червоного моря (Ейлат). Термальний курорт Тверія (оз. Кінерет). Гірськолижний курорт Рамат-Шалом.

Історичні міста і релігійні пам'ятки Ізраїлю: Єрусалим, Ієрихон, Назарет, Віфлеєм, Капернаум, Віфанія, Геброн, Наблус, Самарія інші.

- Єрусалим – Храм і Сад Гроба Господня, Церква Дорміціон, Російська церква (Св. Марії Магдалини) і церква Усіх Релігій, монастир "Нотр Дам де Франс", Собор Св. Трійці в Російському подвір'ї (пам'ятки ХІХ-поч. ХХ ст.), Стіна Плачу, Долина царів, Гора Скопус, Храмова гора; Мусульманські святині "Купол скелі" та мечеть Аль-Акса. Музеї: Ізраїля і Храм Книги, Рокфеллера, стран Библии, "Башня Давіда" - музей історії Єрусалима. "Яд Вашем" - Меморіал катастрофи і героїства .

Головні туристські центри: Єрусалим, Тель-Авів, Ейлат, Хайфа.

Практична робота 12. Географія рекреації і туризму країн Європи – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Зони сучасного рекреаційного освоєння в країнах Європи.
2. Рекреаційно-туристський потенціал Польщі.
3. Рекреаційні ресурси прибалтійських держав (Литва, Латвія, Естонія).
4. Головні туристичні центри і курорти Чехії, Словаччини, Угорщини.
5. Організація курортної справи в Румунії і Болгарії. Туристичні центри Чорноморського узбережжя Болгарії.
6. Рекреаційно-туристський потенціал держав Скандинавського району. Фінляндія як головний район зимових видів туризму. Ісландія як район пізнавального туризму.
7. Основні туристські центри і визначні пам'ятки Британського району (Великобританія та Ірландія).
8. Туристські ресурси Альпійських держав. Гірськолижні курорти Швейцарії, Австрії, Італії і Франції.
9. Рекреаційно-туристський потенціал ФРН і країн Бенілюксу.
10. Головні туристські центри і курорти Франції. Лазурне узбережжя – головна зона відпочинку Франції.

11. Туристські і курортні центри Адриатичного узбережжя.
12. Апеніно-Мальтійський район (Італія, Ватікан, Сан-Маріно, Мальта). Організація відпочинку і туризму на Мальті.
13. Головні туристські центри і курорти Італії. о. Сардинія – потенційний рекреаційно туристський район.
14. Туристські центри і курорти Іспанії, Португалії та Андорри.
15. Туризм і відпочинок в країнах Східної Середземноморської Європи: Кіпр, Турція, Ізраїль.

Завдання для самостійної роботи 4. Оцінка доступності туристського об'єкту для різних потенційних груп туристів - 2 год.

Враховуючи вже сформований образ певного регіону як центру відпочинку оцініть його сучасну доступність як рекреаційного об'єкту для потенційних споживачів рекреаційно-туристських послуг, а саме: а) самотньої людини; б) сімейної пари без дітей); стандартної сім'ї середнього достатку з чотирьох чоловік (двоє дорослих і двоє дітей середнього шкільного віку). Оцінюється доступність: інформаційна, формальна, транспортна, фінансова, практична доступність рекреаційних послуг та альтернативна.

Детальне завдання – див. на сторінці 93

Лекція 13. Туризм в Американському регіоні – 2 год.

Туристські субрегіони Америки: Північна Америка, Кариби, Центральна, Південна Америка.

Особливості розвитку туризму **Північноамериканського регіону**. Національний туризм США та Канади. США – як головний постачальник туристів на світовий ринок туріндустрії.

Канада. Національні парки Скелястих гір: Джаспер, Банф, Кутеней, Йохо, Маунт-Робсон, Маунт-Ассінібойн, Хамбер, а також Ауюїттук, Вуд-Баффало, Глейшер, Граслендс, Гро-Морн, Дайносоор, Джоржіан-Бей-Айлендс, Елк-Айленд, Каджимкуджик, Кейп-Брестон-Гайлендс, Клуейн, Кутеней, Кушибугуак, Ла-Морисі, Маунт-Ревелсток, Наганні, Пасіфік-Рим, Пойнт-Пілі, Принс-Альберт, о. Принца Едварда, Пукаскуа, Райдінг-Маунтин, Стенлі, о-ви Св. Лаврентія, Терра-Нова, Вотертон-Лейкс, Фанді, Форіон.

Гірськолижні курорти Банф, Вистлер, Біг-Уайт, Лейк-Луїс, Паудер-Кінг, Сільверстар, курорти національного парку Банф (Норкуей, Саншайн-Вілледж), Фер'є, а також Грейвенхорст, Сент-Катарінс.

Національний історичний заповідник Анс-о-Медоу. Історико-архітектурні комплекси та музеї Оттави, Квебека, Монреалю, Торонто інших.

- Оттава – Парламент (1916-1927 р.), резиденція генерального правителя, Національна галерея, Канадський Музей природи.

- Квебек – провінційний парламент (1878-1892 р.), готель Шато-Фронтенак (1889-1923), монастир урсулинок (1641 р.), собор Нотр-Дам-де-Квебек (1650), церква Нотр-Дам-де-Віктуар (1688 р.), англіканський собор Святої Трійці.

- Монреаль – площа Дез-Арм (Королівська площа), палац Рамзе (1705-1724 р.), ратуша, церкви Бонсекур (1657-1771 р.), Норт-Дам-де-Но-Секур (1829 р.).
- Торонто – форт Йорк (1796 р.), маєток Каса Лома (1911-1914 р.), Королівський музей.

Міста-туристські центри: Оттава, Монреаль, Квебек, Торонто, Ванкувер, Вінніпег, Вікторія, Калгарі, Реджайна.

Сполучені Штати Америки.

Національні парки: Гранд Каньон, Йеллоустоунський, Йосемітський, Еверглейдс, Секвойя (Редвуд), Грейт-Смокі-Маунтінс, Олімпік, парк Врангеля (Аляска), Гавайський вулканічний та багато інших. Видатні пам'ятки природи: Ніагарський водоспад, Великі озера, Мамонтова печера, пляжі Флориди тощо.

Бальнеологічні курорти: північного сходу США - Кліфтон-Спрінгс і Саратога-Спрінгс, Маунт-Клеменс (шт. Мічіган), Вайт-Салфер-Спрінгс (шт. Західна Верджинія), Ворм-Спрінгс (шт. Джоржія), Френч-Лік (шт. Індіана), Хот-Спрінгс (шт. Арканзас), Екселсіор-Спрінгс (Міссурі), Гленвуд-Спрінгс (Колорадо), Палм-Спрінгс (Каліфорнія).

Гірськокліматичні курорти Кордільєр (Лас-Вегас, Сан-Веллі, Скво-Веллі, Санта-Фе, Тусон) та Аппалачів (Лейк-Плесід); кліматичний курорт Альбукерке (шт. Нью-Мексико).

Морські кліматичні курорти: Гавайські о-ви, курорти Каліфорнії, Північноатлантичного узбережжя (Лонг-Біч, Ньюпорт, Нью-Бедфорд, мис Кейп-Корд), Флориди (Дейтона-Біч, Орlando, Форт-Лодердейл, Майами, Кі-Ларго, Кі-Уест), Центральноатлантичного узбережжя від Вашингтона до Флориди (Ребот-Біч, Оушен-Сіті, Міртл-Біч).

Найбільші центри індустрії розваг Лас-Вегас, “Діснейленд” (Каліфорнія) та «Світ Діснея» (Флорида).

Історико-культурні національні парки і пам'ятки: Меса-Верде, Чако-Каньон, Кахокія, Інденпенденс та інші.

Історико-архітектурні і історичні пам'ятки та музеї Нью-Йорка, Сан-Франциско, Вашингтона, Нового Орлеана, Бостона.

- Нью-Йорк - Статуя Свободи, Штаб-Квартира ООН, собор Св. Патріка (XIX ст.), Бруклінський міст, Крайслер-Билдинг, Емпайр-Стейт-Билдинг, Рокфеллер Центр, Карнегі Холл, Уолл-Стріт, Таймс Сквер, Мэдисон Сквер Гарден; музеї: Музей Метрополитен, галерея Форбса, Сучасного мистецтва, Примітивного мистецтва, Музей імміграції на Елліс Айленд, Американських індіанців інші; виставки, театри і музеї Бродвею; Центральний парк, Ботанічний сад в р-ні Бронкс.

. - Вашингтон - Капітолій, Білий дім, пам'ятник Дж. Вашингтону, пам'ятник А. Лінкольну, Бібліотека конгресу, Національний музей США, Меморіальний музей холокоста та інші.

Міста-туристські центри: Нью-Йорк, Вашингтон, Майамі, Лос-Анджелес, Чикаго, Лас-Вегас, Орlando, Бостон, Денвер, Філадельфія, Атлантик-Сіті, Даллас, Сан-Франциско, Буффало, Анкоридж, Гонолулу.

Основні напрямки розвитку туризму в США і Канаді: діловий, подорожі з метою розваг і відпочинку, освітній, залізничний, внутрішній.

Основні напрямки розвитку туризму в Мексичі: подорожі з метою розваг і відпочинку, історико-культурний, відпочинок на морі.

Національні парки Мексики: Босенчев, Кумбрес-де-Монтерей, Ла-Молінче, Піко-де-Орисаба, Волькан-Невадо-де-Коліма, Ель-Гогоррон, Ель-Потосі, Ель-Тепостеко, Ель-Чико, Ісла-Ісабель, Істаксіуатль-Попокатепетль, Каньон-дель-Ріо-Бланко, Каньон-дель-Сумідеро, Кофре-де-Пероте, Лагунас-де-Монтебельйо, Лос-Мармолес, Невадо-де-Толука, Піко-де-Тансітаро, Серро-де-Гарніка, Серро-де-ла-Естрелья, Сок'я-пан-і-Анесас, Тансітаро, Тулум; біосферний заповідник Сіан-Каан.

Приморські кліматичні курорти Барра-де-Навідад, Кабо-сан-Лукас, Канкун, Лос-Кабос, Мансанільо, Масатлан, курортна зона Акапулько, курортна зона Веракрус, острови Косумель і Мухерес, Плайя-дель-Кармен, Прогресо, Пуерто-Анхель, Пуерто-Вальярта, Пуерто-Пеньяско, Пуерто-Есконідо, Сан-Блас, Росаріто, Сан-Карлос, Сан-Фелипе. Гірськолижний курорт Монтерреаль. Гірсьокліматичні курорти Вальє-де-Браво, Куернавака, Мінераль-де-Монте, Халапа, Гуанахуато, курортна зона озера Чапала. Бальнеологічні курорти Агуаскальєнтес, Іштапан-де-ла-Саль, Куаутла, Табоада, Текіскіпан.

Археологічний національний парк Паленке (місто культури майя), археологічний заповідник Монте-Альбан (місто культури сапотеків), залишки стародавніх міст – Ель-Тахін (культура тотонаків), Чолула і Толлан (тольтеки), Ушмаль, Чичен-Іца (мая), а також піраміди та храми ацтеків.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Мехіко, історичні центри міст Оахака, Пуебла, Сакатекас, Гуанахуато (з прилеглими золотими та срібними копальнями), Гвадалахара, Меріда інші.

- Мехіко - архітектурний ансамбль площі Сокало (Конституції) з кафедральним собором (1563-1813 рр.), Національним палацом (1629-1699 рр.), ратушею та церквою (1749-1768 р.); палаци Сан-Матео де Вальпараїсо (1769-1772 рр.), Чапультепек (1783-1785 рр.), палац Образотворчих мистецтв (1904-1934 рр.) та інші; музеї Національний історії, Національний антропології, Сучасного мистецтва, Мексиканської флори і фауни, Національний мистецтва і ремісництва. Зоопарк. Арена для корриди «Пласа де торрос» тощо.

Головні туристські центри: Мехіко, Канкун, Акапулько, Мансанільо, Гвадалахара, Гуанахуато, Куернавака.

Особливості туріндустрії **Карибського регіону**. Основні напрямки туризму: подорожі з метою розваг і відпочинку, відпочинок на морі, морські круїзи, екзотичні і екстремальні види туризму.

Курорти Багамських островів, Барбадоса, Домініканської республіки (Бока-Чіка, Ла-Романа, Пунта-Кана, Пуерто-Плата, Хуан-Доліо), Антігуа, Аруби, Сент-Люсії, Кюросао та інші в межах архіпелагу Малих Антільських островів.

Куба. Історико-архітектурні, культурні пам'ятки і пляжі Гавани. Курорти Варадейро, Ольгін, Кайо-Гільермо, кайо-Коко, Кайо-Ларго. Печери поблизу м. Матандас. Дім-музей Е.Хемінгуея.

Ямайка. Зона відпочинку біля Монтего-Бей, курорти Негріл, Очо Ріос, Порт Антоніо. Гірськокліматичний курорт Мандевілл. Історико-архітектурні пам'ятки Кінгстона.

Проблеми розвитку туризму в **Центральній і Південній Америці**. Основні турпотоки, аналіз розвитку туристської інфраструктури тощо. Основні напрямки туризму: екологічний, подорожі з метою розваг і відпочинку, історико-культурний, морські круїзи, екстремальні види туризму (дайвінг, віндсерфінг тощо).

Аргентина. Національні парки – Бариту, Ель-Рей, Ігуасу (водоспад на кордоні з Бразилією), Калілегуа, Лаго-Пуело, Лагуна-Бланка, Ланін, Ліуе-Калель, Лос-Алерсес, Лос-Гласьярес, Науель-Уапі, Пальмар-дель-Колон, Пількамайо, Сьєра-де-лас-Кіхадас, Тьєрра-дель-Фуєго, Чако.

Атлантичні приморські курорти Мар-дель-Плата, Мірамар, Мар-дель-Сур. Центри дайвінгу на Вогняній Землі. Гірськолижні курорти Кастор, Ла-Хойя, Пенієнтес. Гірськокліматичний курорт, центр альпінізму та лижного спорту Сан-Карлос-де-Барілоче (у межах національного парку, на узбережжі оз. Науель-Уапі). Терма-де-Копаху – бальнеологічний (термальний), гірськокліматичний і гірськолижний курорт. Бальнеологічний і гірськокліматичний курорт Вільявисенсио.

Історико-архітектурні комплекси та музеї Буенос-Айреса, міст Кордова, Сальта, Мендоса. Музей транспорту у Лухані, музей колоніальної доби, історії та образотворчих мистецтв у м. Кор'єнтес, Муніципальний музей і зоопарк у Ла-Платі, Провінційний історичний та Муніципальний образотворчих мистецтв музеї в м. Росаріо та інші.

- Буенос-Айрес – церква Сан-Ігнасіо (1710-1734 р.), церква Ель-Пілар (1716-1732 рр.), ратуша (1725-1765 рр.), президентський палац Каса Росада та будинок Національного конгресу (початок ХХ ст); музеї: Національний історичний, Етнографічний, Національний образотворчих мистецтв, Національний декоративного мистецтва, Зброї, Мінералогії та геології та інші. Зоопарк, ботанічний сад. У передмісті – Морський музей нації.

Головні туристські центри: Буенос-Айрес, Кордова, Мар-дель-Плата, Ушуайя.

Бразилія. Національні парки Амазонія, Апарадус-да-Серра, Арагуая, Бразилія, Емас, Жау, Ігуасу, Ітатіайя, Кабу-Оранжі, Капарао, Ленсойс-Мараньєнсес, Монті-Паскуал, Паакас-Новус, Патанал-Матугросенсі, Піку-да-Небліна, Сан-Жуакін, Серра-да-Бокайна, Тумукумакі, Убажара, Шапада-Дьямантіна, Шапада-дус-Веадейрус, Шапада-дус-Гімараес, Шингу.

Бальнеологічний курорт Посус-ді-Калдас (штат Мінас-Жерайс), гірськокліматичний – Петрополіс (гори Серра-дуз-Оргас поблизу Ріо-де-Жанейро). Океанічні кліматичні курорти Ангра-Душ-Рейш, Бузіос, Коста-Ду-

Сауїпе, Порто-Сегуро, Ріо-де-Жанейро (пляжі Іпанема, Копакобана, Леблон, Фламенгу).

Історико-архітектурні комплекси та музеї Бразилія, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу. Палац губернатора (1741 р.) і ратуша (1784 р.) в Ору-Прету. Музей дорогоцінних металів у Сабарі. Королівський палац Ріу-Негру (XIXст.) у Петрополісі.

- Бразилія – споруда національного конгресу, палац уряду, палац президента (всі 1960 р.), кафедральний собор (1970 р.), музей сучасної архітектури, ботанічний сад, зоопарк.

- Ріо-де-Жанейро - монастир Сан-Бенту (1585 р.), собор Ла Канделарія (1775 р.), ратуша (1743 р.), акведук Аркус ді Каріока (1750 р.), палац Ітамараті (1856 р.), інші пам'ятки; музеї: Національний, Національний образотворчих мистецтв, Національний історичний, Історії міста, Географії Бразилії, Геології і мінералогії, Історико-архівний нумізматика та інші. Статуя Христа на г.Коркваду. Зоопарк, ботанічний сад, національний парк Тіжука.

Головні туристські центри: Бразилія, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу.

Практична робота 13. Географія рекреації і туризму в Американському регіоні – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Рекреаційні ресурси Північної Америки. Зони сучасного рекреаційного освоєння США і Канади.

2. Організація курортної справи і туризму в США. Головні рекреаційні райони. Рекреаційно-туристський потенціал Тихоокеанської рекреаційної зони та його використання.

3. Туризм і відпочинок на Алясці і Гавайях.

4. Рекреаційно-туристський потенціал і головні туристські центри Канади.

5. Туризм і відпочинок в країнах Карибського басейну.

6. Рекреаційно-туристський потенціал і головні туристські центри Мексики.

7. Рекреаційні ресурси Центральної Америки. Зони сучасного рекреаційного освоєння в країнах Центральної Америки.

8. Рекреаційно-туристський потенціал держав Південної Америки.

Лекція 14. Особливості розвитку туризму в регіоні Азії і Океанії – 2 год.

Туристські субрегіони Азії: Північно-Східна, Південно-Східна Азія, Південна Азія, Океанія.

Нерівномірність розвитку туризму в Азії і Океанії, як наслідок строкатості регіону в економічному відношенні.

Північно-Східна Азія – субрегіон давніх східних імперій. Основні напрямки розвитку туризму: історико-культурний, подієвий, діловий туризм.

Китай. Найвідоміші природні резервати: Байшуйцзян, Баосін-Дячигоу, Бейчуань, Веньчуань-Улун, Дасінгалінь, Кайхуа-Гутяньшань, Люйюань-Учжишань-Чинцзедун, Ляншань-Дафіндін, Минла, Минлуен, Мин'ян, Наньпін-Байхе, Пін-У-Ванлянь, Тайбайшань, Туньюен-Фаньцзиншань, Тянгван-Лябахе, Фопін-Юеба, Цинчуань-Танцзяхе, Чанбайшань, Чжаоцин-Дінхушань, Шеньнунцзя.

Приморські кліматичні курорти Бейдайхе, Далянь, курортна зона Бінхай, о.Путошань, о. Хайнань, Ціндао, Ханчжоу, Ріпалс-Бей (Сянган); гірсьокліматичні курорти Баодін, Гуйлін, г. Лушань, гори Сяньшань і Хуаншань; гірський курорт термальних вод Ченде. Гірськолижний курорт Ябулі. Бальнеологічні курорти: гори Лаошань і гора Чанбайшань, термальні Таганцзи, Удалянчі, Цзюхуа.

Комплекси давньокитайської архітектури: імператорський палац в Пекіні, вісім зовнішніх храмів в Ченде, конфуціанський палац і храм у Цзюйфу. Найдавніші пам'ятки кам'яного будівництва – Юнганські печери в Датуні (Пров. Шеньсі), Лунменьські печери в Лояні (пров. Хенань), печери Мокало в Дуньхуані (пров. Ганьсу).

Велика Китайська стіна.

Могила імператора Ші Хуанді поблизу м. Сіань (пров. Шаньсі) (221-206 рр. до н.е.).

Буддійські пам'ятки – храм Гуоцін на г. Тяньтай у Чжецзяні, храм Лінінь у Ханчжоу, храм Цзіньшань у Чженьцзяні та храм Ханьшань у Сужоу (пров. Цзянсу); храм Байма (68 р.) у Лояні (пров. Хенань); храм Чжовокан і палац Потала в Лхасі (Тибет) та інші.

У повіті Інсянь (пров. Шенсі) – 6-ти поверхова дерев'яна пагода (XI ст.), що вважається найстарішою та найвищою дерев'яною спорудою в світі. Найбільша статуя Будди в світі – Будда, що сидить, на г. Лежань (пров. Сичуань) заввишки 71 м. і завширшки 28 м.

Головні туристські центри: Пекін, Сіань, Харбін, Гуанчжоу, Шанхай, о.Хайнань, о. Тайвань.

Південна Корея. Національні парки Кьончжу, Керьонсан, Сораксан, Халласан, Ханрію, Чирисан інші.

Морські кліматичні курорти Дечхон, о. Чеджудо, Пусан, Сироксан. Гірськолижні курорти Енпхен, Муджу і Суанбо (останні с термальними джерелами). Бальнеологічний курорт Онян. Морський кліматичний і бальнеологічний термальний курорт Сироксан.

Історико-архітектурні пам'ятки і храми Сеула і околиць м.Кьончжу (храмові ансамблі, пагоди, кам'яна астрономічна обсерваторія – 647 р, печерний храм).

- Сеул – палацовий комплекс Кьонбоккун, палаци Чхандок, Чангьон, Доксу (XIV – XVI ст.); пагода Хьонмьотхап храму Попчхонса (1085 р.) і пагода храму Вонгакса (1467 р.); музеї: Національний, Образотворчих мистецтв, Національний етнографічний, Національний науки, Військовий, Поштовий та інші, художні галереї: палацу Кьонбоккун, Хьондай, Кансон, Джин, Східного мистецтва. Зоопарк і Ботанічний сад.

Головні туристські центри: Сеул, Кенджу, о. Канхвадо.

Південно-Східна Азія – субрегіон перетину і змішування азійський культур і релігій. Основні напрямки розвитку туризму: туризм з метою розваг і відпочинку, відпочинок на морі, екстремальні і екзотичні види відпочинку, екологічний і діловий туризм.

Історико-культурні пам'ятки М'янми (Янгон, Мандалай), Камбоджі (Ангкор-Ват). Курорти В'єтнама (морські Нячанг та Фантхьєт, курортна зона Дананг, високогірний Далат).

Малайзія. Національні парки на материковій частині: Бако, Батанг-Ай, Гунунг-Мулу, Кінабалу, Кліас, Кроккер-Рейндж, Ламбір-Гіллс, Лоаган-Бунут, Мулу, Ніях, Пулау-Тіга, Тунку-Абдул-Рахман.

Екваторіальні приморські курорти: Бату, Феррінгі, Ламут, Мориб, Баганг Лаланг, Танджунг Бідара, Танджунг Клінг; острови Лангкаві, Пенанг, Сіпадан, Тіаман, Пангкор і Реданг, а також Пангкор Лаут, Чератінг, Дамай, Карей, Кетам, Індах, Ангса.

Історико-архітектурні комплекси міст Куала-Лумпур, Малакка; зміїнна пагода м. Пінанг.

- Куала-Лумпур – китайський храм Чаньцзяси, трибанна мечеть, Національна мечеть із мінаретом заввишки 80 м, неоготичний собор Сент-Джон, Національний музей; в околицях міста - печера Стоункейв з індуїстським храмом.

Туристські центри: Куала-Лумпур, о. Пінанг.

Сінгапур. Національний заповідники Букіттімах (джунглі) та Сунгей-Було (птахи), пташиний парк Гуронг, резервати Кранджі, Вотер-Качмент-Еріа, інші. Національний музей, Художній музей, музей Філателії, музей цивілізації Азії, Національна бібліотека (1823 р.), Зоологічний сад, Національний сад Орхідей, тематичні парки «місто Династії Танг» та «Хо Пар Вілла». Острів Сентоса: Вежа Мерліон із чудовим краєвидом, Палата Капітуляції, виставка Піонерів Сінгапуру, виставка “Підводний світ”, парк Метеликів, Музикальний фонтан, острів Фантазії (водні атракціони).

Таїланд. Національні парки Ао Пхангнга, Дой Інтханон, Дой Кхунтан, Ераван, Каенг Качан, Кхао Кхитчакут, Кхао Лаєм Я-Му Ко Самет, Кхао Сам Рой Йот, Кхао Чамао, Кхао Яй, Кху Кхут, Намток Мае Сурін, Намток Пхлуї, Пху Кра Дунг; морські: Ангтхонг, Ко Чанг, Тарутао та інші.

Морські кліматичні курорти Паттая та Пхукет, Крабі, Фанг-Нга, курорти Ча Ам, Бангсен, Районг на о. Семет, о.Пхи-Пхи, о. Самуй, о. Чінг. Курорт Хуа Хін на узбережжі Сіамської затоки. Бальнеологічні курорти на термальних джерелах в національних парках Кенг-Кратян, Аоп-Кхан і Че-Савн.

Історико-архітектурні пам'ятки в містах Лопбур, Накхонпатхома, Чіангмай. Історичні міста Аюттхая (XIV – XVIII ст.) та Сукотаи (XIII – XV ст.) з передмістями. Музей пам'яток історії Таїланда в м. Аюттхая.

- Бангкок – храм Смарагдового Будди (Ват Пра Кео), храм Світанку (Ват Арун), храм Золотого Горба (Ват Сакет), храм Будди, що лежить (Ват Пхо) та інші; комплекс великого королівського палацу Махапрасад (XVIII-XIX ст.),

палац Віман Мек. Національний музей, музей просто неба «Давнє місто», Художня галерея. Парк короля Рами IX з ботанічним садом, зоопарк Дусіт, аквапарк Сіам-Парк-Сіті інші.

Туристські центри: Бангкок, Паттайя, о. Пхукет.

Індонезія. Національні парки Балі-Барат, Балюран, Брово-Тенггер-Семеру, Букіт-Барисан-Селатан, Васур, Гунунг-Геде-Пангранго, Гунунг-Ринджані, Гунунг-Халіmun, Керинчі-Себлат, Комодо-Падар-Ринко, Кутай, Лоре-Лінду, Манусела, Уджунг-Кулон; морські парки Пулау-Банда, Пулау-Помбо, Рава-Аопа-Ватумохаї, Телук-Кондравасіх інші. Ботанічний сад у м.Богор (поблизу Джакарти).

Морські курорти о. Балі (курортні райони Нуса Дуа, Джимбаран, Кута, Санур), о. Ломбок, о. Ніас. Бальнеологічний курорт Парapat (о.Суматра). Гірськокліматичні курорти Буккітингі (о.Суматра), Бандунг и Богор (о.Ява).

Історико-архітектурні комплекси і храми Джакарти, Джок'якарти, плато Дьєнг. Архітектурний ансамбль Боробудур (750-850 р.р.) та храмовий комплекс в Прамбанане (VII – X ст.) – на о.Ява поблизу Джок'якарти.

- Джакарта – голландська фортеця Батавія (1619 р.), Пенангська брама (1671 р.), португальська церква (1695 р.), стара ратуша (1710-1712 рр.), чисельні храми; музеї: індонезійської культури, Міський музей.

- Джок'якарта – палац султана (1755-1760 р.), Музей яванської культури, Картинна галерея.

Південна Азія – субрегіон бідності і перенаселення. Осередковий характер міжнародного туризму. Індія – як головна туристична країна. Розвиток туризму в Гімалайському регіоні. Основні напрямки розвитку туризму: історико-культурний, відпочинок на морі, екологічний та екстремальний туризм (альпінізм).

Головні туристські центри Індії (Делі, Бомбей, Калькутта, Агра, Мадрас) та Шрі-Ланки (Коломбо, Канді, Ратнапура, Анурадхапура).

Курорти Індії: морські штатів Керала та Гоа, о-ви Лакшадвіп, Андаманські о-ви, Мумбай (Бомбей), Пурі, Ченнай (Мадрас); гірськолижний курорт Даяра-Бугаял; бальнеологічні курорти Ананда та Трівандрам (Тіруванантапурам); гірськокліматичні – Дарджилінг, Шілонг, Шімла.

Курорти Шрі-Ланки: морські кліматичні Аругам-бей, Бентота і Берувела, Калкудах, Трінкомалі, Хіккадува, Коломбо; гірськокліматичний курорт Нуvara-Елія.

Розвиток туризму в субрегіоні **Океанії**. Сучасний стан, основні туристичні центри і перспективи розвитку туризму в Австралії і Новій Зеландії. Основні напрямки туризму: туризм з метою розваг і відпочинку, відпочинок на морі, діловий туризм, екзотичний і екстремальний туризм, пізнавальний і подієвий туризм.

Австралія. Національні парки Грейт-Вікторія-Дезерт, Какаду, Маунт-Костюшко, Ройял, Сіднейський, підводний Грин-Айленд. Великий Бар'єрний Риф, Західна Тасманійська пустеля, о.Фрейзера та інші заповідні місця.

Курорти: Голд Коаст (Золотий берег - 80 км східного узбережжя, морський парк), Сонячний берег (на північ від Брісбена), Порт Дуглас, Перт, Кернс, о-ви Гамільтон, Хайман, Лізард, Фрейзер, Морі (бальнеологічний), Дейлсфорд (гірськокліматичний і бальнеологічний), Спрінгвуд, Блакитні гори (гірськокліматичні), гірськолижні курорти Косцюшко Хайлендс, Сніжні гори (Перишер-Блю, Тредбо), Маунт-Буллер.

Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Канберри, Сіднея і Мельбурна.

- Канберрі – кафедральний собор Сент-Кристофер, церкви Олл-Сентс, Сент-Джон, Сент-Ендрю; Австралійський військовий меморіал, Австралійська національна галерея. Ботанічний сад.

- Мельбурн – собори Сент-Пол, Сент-Джеймс, Сент-Патрік та інші; музеї: Меморіал Джеймса Кука, Національний музей Вікторії, Залізничний музей, Національна художня галерея та інші. Королівський ботанічний сад.

Історико-архітектурні і історичні пам'ятки і музеї Сіднея та Окленда.

- Сідней - собори Сент-Мері, Сент-Ендрю, Сент-Джеймс та інші; музеї: Австралії, Геологічний та гірництва, Морський, Прикладних мистецтв; Галерея образотворчих мистецтв. Зоопарк Таронга та Королівський ботанічний сад.

Головні туристські центри: Сідней, Мельбурн, Канберра.

Нова Зеландія. Національні парки Абель-Тасман, Артурс-Пасс, Егмонт, Маунт-Аспайринг, Маунт-Кук, Нельсон-Лейкс, Тонгариро, Уревера, Весленд, Фіордленд; морські парки і резервати. На південному острові - льодоспад Гохштеттера - "крижана Ніагара".

Морський курорт Бэй-оф-Айлендз (Затока Островів). Бальнеологічні курорти в межах національних парків імені Абея Тасмана та Тонгариро (Таупо). Туристичний і курортний центр Руторуа (мінеральні джерела, гейзери, грязьові озера). Гірськолижні курорти Вакапапа, Ванака, Маунт-Хатт, Туроа.

Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Веллінгтона і Окленда.

- Веллінгтоні – церква Сент-Ендрю, неоготичний собор Сент-Пол (1938); Національна художня галерея, Національний музей, Морський музей. Зоологічний і ботанічний сади.

- Окленд - собор Св Трійці, церква Сент-Ендрю; музеї: Військовий, Меланезійський, транспорту і техніки, Художня галерея. Ботанічний сад з трояндовим парком, зоопарк.

Головні туристські центри: Окленд, Веллінгтон, Крайстчерч, Роторуа, Тауранга, Фангарен.

Особливості туристської острівних держав і територій: Острови Кука, Фіджі, Західне Самоа, Таїті, Нова Каледонія, Соломонові о-ви, Вануату (о-ви Нові Гебріди). Основні напрямки розвитку туризму: туризм з метою розваг і відпочинку, відпочинок на морі, діловий туризм, екзотичний і екстремальний туризм, пізнавальний і подієвий туризм.

Практична робота 14. Географія рекреації і туризму в країнах Азії і Океанії – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Головні зони рекреаційного і туристського освоєння в країнах Азії.
2. Рекреаційно-туристський потенціал регіонів і країн Південної Азії (Пакистан, Індія, Шрі-Ланка, Гімалайський регіон).
3. Туризм і відпочинок в країнах Південно-Східної Азії: континентальний туристський район (Таїланд, М'янма, В'єтнам, Лаос, Камбоджа).
4. Туризм і відпочинок в країнах Південно-Східної Азії: острівний туристський район (Індонезія, Філіпіни, Сінгапур, Бруней).
5. Рекреаційно-туристський потенціал Японії і Південної Кореї.
6. Рекреаційно-туристський потенціал і туристичні центри Китаю.
7. Зони сучасного рекреаційного освоєння і рекреаційно-туристські райони Австралії і Океанії.
8. Головні туристичні центри і курорти Австралії та Нової Зеландії.
9. Туристсько-рекреаційний потенціал острівних держав і територій Океанії

Завдання для самостійної роботи 5 . Інформаційні туристські ресурси - 1 год.

Мета роботи: оцінити наскільки повною є інформація про конкретну територію або об'єкт, про історію території, культуру, природу, населення, яку турист може знайти під час підготовки до подорожі, отримати безпосередньо під час неї або протягом якогось часу після подорожі.

На основі аналізу періодичних і спеціалізованих туристських видань - тижневиків і журналів, довідників або путівників по містах регіону, буклетів/брошур окремих визначних пам'яток, туристських карт, рекламно-довідкових видань, інтернет - ресурсів і т.п. - підготуйте письмову доповідь на тему «Інформаційні туристські ресурси регіону (на вибір)». В доповіді коротко охарактеризуйте обрані джерела інформації і на підставі проведеного аналізу зробіть висновок про стан забезпечення туристської діяльності інформаційними ресурсами.

Лекція 15. Розвиток туризму у країнах Середнього Сходу – 2 год.

Сучасний стан та тенденції туризму в країнах Середнього Сходу. Неоднорідний характер розвитку міжнародного туризму в регіоні: в центрі країни, де туризм пов'язаний з паломництвом і обмеженнями в пересуванні, на периферії – переважно світські держави (традиційні види відпочинку, шоп-тури, розваги).

Основні напрямки розвитку туризму: туризм з метою розваг і відпочинку, відпочинок на морі, паломництво, історико-культурний і пізнавальний туризм, шоп-тури, екстремальні види туризму (дайвінг, подорожі пустелею).

Країни з постійним турпотоком – Єгипет, Об'єднані Арабські Емірати, Йорданія, Саудівська Аравія. Основні туристичні центри, ресурси і перспективи розвитку туризму.

Єгипет. Національний парк Рас-Мохаммед, резерват Ваді-Ришраш.

Морські кліматичні курорти Хургада, Шарм-ель-Шейх, Олександрія, Дахаб, Сафага, Марса-Алам, Нувейба, Сома-Бей, Таба, Ель-Гуна, Ет-Тур (віндсерфінг).

Історико-архітектурні пам'ятки головних міст-туристських центрів Каїра, Олександрії, Ель-Гізи, Луксора, Карнака, Мемфіса, а також Саккари, Дашхура, Долини царів, Дейр-ель-Бахрі, Абідоса, Абу-Симбела та інші. Монастир Св.Катерини на Синайському півострові.

- Каїр – вежа Траяна (130 р.), руїни мурів із брами (XI ст.), цитадель Салах-ад-діна (1176-1193 рр.), коптські церкви (IV-VII ст.), мечеті: Амра ібн аль-Аса (641 р.), Ібн Тулуна (876-879 рр.), Аль-Азхар (970-972 рр.), «алебастрова» мечеть Мухаммеда Алі (1830-1848 рр.) та інші, а також мечеті-медресе, некрополі з мавзолеями і т.д.; музеї: Єгипетської цивілізації, Ісламського мистецтва, Коптський, Сучасного мистецтва, Бавовни, Залізничний, Поштовий та інші. Пам'ятки Ель-Гізи: піраміди Хеопса, Хефрена, Мікерино та Сфінкс.

Об'єднані Арабські Емірати. Національний парк Шарджа. Шарджа – культурна столиця ОАЕ (музеї, історичні пам'ятки, мечеті, базари). Приморські курорти і туристські готелі в еміратах Абу-Дабі, Дубаї. Критий гірськолижний курорт Ski Dubai. Музей давніх поселень, екзотичні тури і місця для дайвінгу в Фуджейрі, заповідні зони Фуджейри: водоспади Ель-Вурадайра, сади Ан-Ель-Мадхаб і гарячі джерела Айн-Ель-Гамур. Парк Ель Джазіра на о.Халед і центр дайверів в м.Корфаккан (емірат Шарджа)

Йорданія. Національний парк Азрак, заповідник Шаумарі. Курорти і туристські центри: Акаба (Червоне море), курорти Мертвого моря.

Арабські замки та фортеці Калат ар-Рабат, Хусейн-Амра, Мшатта, Хірбет аль-Мафджар, Замок хрестоносців Ель-Карак.

Історико-архітектурні пам'ятки Аммана, Джераша (руїни давньоримського м.Гераса), Петри (скельні храми, будинки, театр Nabateyського царства), Акаби (форт).

- Амман - руїни будівель давньоримського міста Філадельфія; арабська цитадель, палаци (XIX ст.), мечеть аль-Хусейн; музеї: Археологічний, Ісламу, Фольклору; Мозаїчна галерея.

Саудівська Аравія. Національний парк Асір, резервати. Курорт Ет-Таїф. Історико-архітектурні пам'ятки м.Ер-Ріяд – Королівський палац Мурабба ("Квадратний", 1944 р.), палац емірів Саудів, мечеть Джаміда; музей археології та етнографії. Ісламські святині Мекки (святий комплекс Аль-Харам, або Бейт-Улах (XVI-XVII ст.) і Медіни (Велика мечеть Мухаммеда).

Країни епізодичного туристського освоєння - Сирійська Арабська Республіка, Йемен, Оман, Катар, Бахрейн. Потенціал розвитку туризму і головні лімітуючі фактори.

Сирія. Морський курорт Шатт аль-Азрак, Латакія, Тартус, гірські курорти Сленфе, Машта аль-Хелу. Історико-архітектурні пам'ятки Дамаску (пам'ятки давньоримської доби, зокрема колонада святилища Юпітера Дамасського, мечеть Омейядів

VIII-XIII ст., шпиталь Нур-ад-Діна 1154 р. та інші) та музеї: Національний археологічний, Народного мистецтва і традицій, Медицини та наук, інші. Поблизу Дамаска – монастир Різдва Богородиці, Св.Фекли і Св.Сергія. Археологічні пам'ятки Пальміри. Історико-архітектурний комплекс Халеба (Алеппо).

Оман. Резерват Ваді-Серин. Центри дайвінгу. Історико-архітектурні пам'ятки м. Маскат (султанський палац 1970-х рр., португальська фортеця Мірані XVI-XVII ст.).

Катар. Історико-архітектурні пам'ятки і музеї м.Доха (базари і торгові ряди, Старий палац, головна мечеть із мінаретом, Національний музей Катару). У передмісті - тематичний парк «Королівство Аладіна».

Бахрейн. Резерват Ель-Арейн. Історико-архітектурні пам'ятки м. Манама - Старий емірський палац, Новий емірський палац, численні мечеті з мінаретами, Національний музей. Поблизу – руїни давнього міста (III ст до н.е.), руїни мечеті Сак аль-Хаміс (740 р.), руїни португальського форту (XVI ст.). Морський клуб «Аль Бандер».

Країни, де розвиток туризму стримується через нестійку політико-економічну ситуацію - Ірак, Іран, Кувейт, Ліван, Лівійська Арабська Джамахірія, Палестина.

Ірак. Історико-архітектурні пам'ятки Багдада (палац Аббасидів XII-XIII ст., міська брама Баб аль-Вастані 1221 р., мавзолей Зубайди XIII ст., ансамбль медресе Мустансирія XIII-XX ст.), м. Ен-Неджеф (мавзолей - мечеть з золотою банею халіфа і першого імама Алі).

Кувейт. Історико-архітектурні пам'ятки Ель-Кувейта та Ахмаді (фрагменти середньовічних кварталів), руїни стародавнього храму на острові Файлака.

Ліван. Курорти Тріполі, Сайди, гірськолижні курорти Сідар, Фарайя Мзаар, Бшеррі, Лаклук. Історико-архітектурні пам'ятки Бейрута (численні руїни фінікійських, римських і візантійських споруд, мечеть Джамі аль-Омрі 1291 р., палацова мечеть XVI ст.), Тріполі (зокрема замок Сен-Жиль XIV ст., Велика мечеть 1294 р.), мальовничих долин р. Ель-Кальб (старовинні кам'яні мости, численні монастирі, феодальні замки), Ель-Літані та Ель-Бекаа (замки-фортеці хрестоносців). Археологічні пам'ятки: давні міста Баальбек, Біблос та Тір (зараз м.Сур).

Лівія. Національний парк Куф, природні парки Бакур, Ваді-ель-Куф, Ель-Марі, Рекаб, Сірен; резервати Зеллаф. Історико-архітектурні і археологічні пам'ятки Тріполі (триумфальна арка, руїни міських murів, храмів, будинки римської і візантійської доби), давніх міст Сабрата, Лептіс-Магна (сучасне м.Аль-Хума), Аполонія (біля м.Ель-Бейда), Береніке та Толмет (біля Бенгазі) - руїни римських і візантійських murів, храмів, акведуки, терми, християнські базиліки тощо.

Практична робота 15. Оцінка рекреаційної якості території – 2 год.

Завдання: на основі аналізу інтернет- та літературних джерел інформації визначить рекреаційну якість території однієї з країн світу з точки зору особистого відпочинку.

На підставі бальної шкали (від 1 до 10 балів) оцініть рекреаційну якість території за наступними параметрами:

- ступінь екзотичності, атрактивності і унікальності природних і історико-культурних об'єктів;
- доступність природного і історико-культурного потенціалу і територій;
- наявність рекреаційної і туристської інфраструктури;
- рекреаційні і туристські можливості території і ступінь їх використання;
- традиції рекреаційного використання території;
- спосіб життя населення і сприйняття туристської спадщини території (місцевим населенням, внутрішніми туристами, іноземними туристами).
- природно-кліматичні і ландшафтні умови;
- позитивні і негативні чинники, що впливають на розвиток рекреації і туризму;
- взаємозв'язане вивчення основних аспектів територіальної організації відпочинку;
- пейзажна складова рекреаційної діяльності.

Кожен з параметрів оцінюється від 1 до 10 балів, відповідно максимально можлива оцінка території – 100 балів. Коротко обґрунтуйте свою оцінку, назвіть позитивні і негативні фактори що вплинули на вашу оцінку.

Детальне завдання див. на ст. 95

Лекція 16. Розвиток туризму у країнах Африки – 2 год.

Субрегіони Африки: Північна, Західна, Центральна Африка, Східна та Південна.

Африка як приклад вкрай нерівномірного розвитку туристської індустрії. Головні ускладнення в розвитку міжнародного туризму в Африці. Туніс, Мароко, ПАР – лідери туризму в регіоні. Основні туристичні центри, ресурси і перспективи розвитку туризму.

Основні напрямки розвитку туризму субрегіону **Північної Африки** - відпочинок на морі, історико-культурний, пригодницький туризм.

Туніс. Національні парки Бу-Комін, Джебель-Бу-Хедма, Джебель-Шамбі Ішкьоль, Зембра і Зембретта.

Приморські курорти: Хаммамет, Монастір, Магдія, Сус, Джерба, Бізерта, Набель.

Історико-архітектурні пам'ятки і музеї міст Туніс, Ель-Джем, оазисів Тозер Гафса та інших

- Туніс - стародавня цитадель Касба, кам'яні брами Баб аль-Джалід (1276 р.) і Баб аль-Манара (XIV ст). Мечеті Джамі аз-Зітуна (732-863 р.) із мінаретом (1894 р.), аль-Ксар (1106 р.) із мінаретом (1647), аль-Хауа (Тауфік 1249-1277

рр.); палаци Дар Осман (XVII ст.), Дар аль-Бей (XVIII - XIXст). Мавзолей Атебана. Музей ісламського мистецтва, Центр художніх ремесел. Археологічна пам'ятка – руїни Карфагену (передмістя Тунісу).

Головні туристські центри: Туніс, Дугга, Сус, Кайруан, Сфакс, Медіна.

Марокко. Національні парки Мережа-Зерга, Сусс-Маса, Тазека, Тубкаль; резервати Аффенуир, Деруа, Іль-де-Схірат, Ірікі, Мережа-ез-Зерга, Сіді-Бу-Раба, Хніфіс. Курорти: Агадір, Ес-Сувейра, Танжер, Фес, Укаймеден (гірськолижний).

Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Марракеша, Рабата, Мекнеса, Феса, Касабланки.

- Рабат – касба Удайя (XII-XVII ст.) із зубчастими мурами з брамами (XII ст.) і мечеттю (1150 р.), в медіні: величезна мечеть Хасана (1195 р.) з мінаретом “Вежа Хасана”, королівська резиденція з парадною площею Мешуар, палацом Дар ас-Салам (1775 р.) і мечеттю ас-Суна (1785 р.). Музеї: Археологічний і старожитностей, Народного мистецтва. В передмісті - археологічна пам'ятка – Шелла (Сала): руїни римського форуму, колізею тощо, а також середньовічного арабського міста.

- Марракеш – міські мури (XII ст.), купольний павільйон Кубба-аль-Баадійн (XI – XII ст.), мечеті XII-XVI століть, ансамбль мавзолеїв (XVI ст.), мандресе Бен Юсуфа (1565 р.), завія Сіді Бен Аббас ас-Себті (XVI ст.), палац Бахія (1894-1903 р.), касба Баб Агвенау та інше. Музей Марроканського народного мистецтва, Музей гем і кераміки.

Туристські центри Агадір, Рабат, Маракеш, Мекнес, Касабланка, Фес, Ес-Сувейра.

Основні напрямки розвитку туризму **Південної Африки**: екологічний і екстремальний види туризму.

Південно-Африканська Республіка. Національні парки Аддо-Елефант, Ауграбіс-Фолс, Бонтбок, Ваалбос, Голден-Гейт-Гейлендс, Зуурберг, Калахарі-Гемсбок, Каро, Крюгер, Маунтін-Зебра, Натал-Дракенсберг, Ричесвд, Роял-Натал, Содвана-Бей, Танква-Каро, Вілдернес, Цицикамма. Пам'ятка природи «столова гора».

Морські курорти, зокрема м. Сан-Сіті, Дурбан, Порт-Елізабет, Саймонстаун.

Історико-архітектурні пам'ятки і музеї Кейптауна, Йоханесбурга, Дурбана, Іст-Лондона.

- Кейптаун – фортеця голландської Ост-Індійської компанії (1652 р.), замок (1666-1672 р.), Стара ратуша (1755 р.), парламент (1885 р.), собор Сент-Джон (1904 р.), реформатська церква (1699 р.), лютеранська церква Грооте-Керк (1704-1830 р.), церква Сент-Ендрю (1929 р.). Національний Музей історії культури, музей Кейптаунської фортеці. Зоопарк та ботанічний сад.

- Дурбан – англійський фот (XIX ст.), храм Крішні (1900 р.), храм Вішну (1908), три індуїстські храми (XIX ст.); Музей місцевої історії, Картинна галерея, ботанічний сад з орхідеями, Джеймсон-Парк із розарієм, Снейк-Парк із колекцією рептилій, океанарій.

Туристські центри: Преторія, Йоханесбург, Сан-Сіті, Лост-Сіті, Кейптаун, Дурбан, Кімберлі.

Гірськолижні курорти Лесото. Національний парк Етоша (Намібія).

Головні туристські об'єкти країн **Східної Африки**. Національні парки Мадагаскара (Монтань д'Амбре), Зимбабве (вдсп. Вікторія, оз.Каріба, Грейт Зимбабве) та Танзанії (Серенгеті, Нгоронгоро, Кіліманджаро та інші). Національні парки та приморські курортні райони Мозамбіка (Тофу, Лангоше, Лурно і мис Барра-Фалса), пляжний відпочинок, екологічний та екстремальний туризм на о.Маврикій та Сейшельських о-вах (круїзи на катамаранах і яхтах, дійвінг, глибоководна рибалка тощо). Національні парки (Бвінді, королеви Елізавети) та природні пам'ятки (вдсп.Мерчинсон) Уганди. Морський курорт Танга (Зимбабве). Головні напрямки туризму: екологічний і екстремальний види туризму.

Основні напрямки розвитку туризму **Західної Африки** – екологічний і пізнавальний туризм. Курорти і пам'ятки Сенегалу - приатлантичні курортні райони Лез Альманді та Салі; історико-архітектурні пам'ятки Даккару і Сен-Луї; природні пам'ятки – оз.Горе та Рожеве озеро. Курорти міжнародного рівня Гамбії (Бакау, Фаджара, Коту і Колі). Національні парки Кот-д'Івуара (Камое), Малі (Бауле).

Національні парки Африки як осередки розвитку екологічного туризму.

Потенціал розвитку туризму в Африці і головні лімітуючі фактори. Варіанти подолання відставання Африки на світовому туристському ринку.

Практична робота 16. Географія рекреації і туризму в регіоні Середнього Сходу та Африці – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Рекреаційно-туристський потенціал країн Середнього Сходу та його використання.
2. Головні туристичні центри Єгипту, Іорданії, Об'єднаних Арабських Еміратів.
3. Міжнародний туризм в Африці: сучасний стан, проблеми і перспективи.
4. Рекреаційні ресурси Африки. Зони сучасного рекреаційно-туристського освоєння.
5. Рекреаційно-туристський потенціал країн Північної Африки (Туніс, Марокко, Алжир).
6. Африка на південь від Сахари: загальна характеристика.
7. Туризм і відпочинок в Кенії, Танзанії, Ефіопії, Південно-Африканській Республіці.
8. Рекреаційно-туристський потенціал островних держав Африки (Мадагаскар, Маврикій, Сейшельські, Коморські острови).
9. Національні парки Африки як осередки екологічного і наукового туризму.

Завдання для самостійної роботи 6. Характеристика туристських регіонів світу - 2 год.

Оберіть один з туристських регіонів світу. Нанесіть на контурну карту його межі, позначте головні елементи територіально-планувальної структури (головні курорти, туристичні центри тощо та транспортні магістралі що їх пов'язують).

Відповідно до плану наведеного на ст. 84 складіть його письмову рекреаційно-туристську характеристику.

Лекція 17. Міжнародні туристські потоки. Фактори і основні напрямки (за даними UNWTO) – 2 год.

Туристський потік – як форма взаємодії між місцем призначення, де є пропозиція (наприклад, туристська привабливість або атрактивність), і місцем відправлення, де наявний попит або дефіцит подібних товарів чи послуг.

Особливості і тенденції в географії міжнародних туристських потоків. Фактори що впливають на формування і динаміку міжнародних туристських потоків:

- група соціально-економічних факторів;
- рекреаційні ресурси та рекреаційна ємність території;
- інфраструктурний фактор;
- фактор географічного положення країни (регіону).

Первинні і вторинні фактори впливу. Первинні – пов'язані зі стадією економічного розвитку місця відправлення (рівень добробуту населення, його мобільність і право на відпочинок). Вторинні – доступність, пам'ятки і зручності, що є в місцях відпочинку, вартість подорожі. Маркетингова і рекламна діяльність країни, що приймає туристів.

Загальна характеристика туристичних потоків в межах основних туристських регіонів світу за даними UN WTO.

Країни, що переважно є постачальниками туристів – США, Великобританія, Бельгія, Данія, Німеччина, Нідерланди, Нова Зеландія, Швеція, Канада.

Країни, що переважно приймають туристів – Австралія, Греція, Кіпр, Італія, Іспанія, Мексика, Турція, Португалія, Франція, Швейцарія.

Стандарти і преференції рекреаційної діяльності (на прикладі західного щорічного відпочинку).

Практична робота 17. Характеристика рекреаційних потоків в межах туристських регіонів світу – 2 год.

Завдання:

1. Оберіть регіон і країну дослідження. Визначте для обраної країни основні потоки в'їзного та виїзного туризму.

2. Розділіть всю знайдену інформацію на умовні групи відповідно до основних туристських макрорегіонів і субрегіонів світу

3. Нанесіть визначені потоки на карту світу.

4. Обробивши зібрану інформацію, визначіть основні тенденції формування рекреаційних потоків в межах основних туристських макрорегіонів і субрегіонів світу (письмово).

Детальне завдання див. на ст. 97

Лекція 18. Аналіз туристичної політики держав світу – 2 год.

Сутність туристичної політики. Інвестиційна, кадрова і екологічна складові політики щодо міжнародного туризму.

Поняття «туристичного іміджу» країни. Туристичний імідж країни – як асоціація що виникає в уяві іноземців при розгляді конкретної країни як напрямку подорожі, місця дозвілля і відпочинку. Туристичний імідж як невід’ємна складова іміджу держави та його складові: характер зовнішньополітичних взаємозв’язків країни, загальнополітичний курс у відношенні країни зі світом, легалізовані цінності суспільства, спосіб життя і культурні цінності жителів країни, рівень життя місцевого населення, політична стабільність, рівень якості турпослуг, унікальність турформальностей тощо.

Маркетингова і рекламна діяльність країни, що приймає туристів, як фактор формування туристського потоку.

Правові основи туристського бізнесу в різних країнах. Механізми державного регулювання туристичної діяльності. Національні туристичні організації. Забезпечення прав громадян на відпочинок. Підтримка і розвиток внутрішнього і в’їзного туризму. Створення нормативних і правових актів, спрямованих на упорядкування й удосконалення відносин у сфері туристичної індустрії. Сприяння у просуванні тур продукту на внутрішньому і світовому туристичному ринках. Ліцензування, стандартизація в туристичній індустрії, сертифікація туристичного продукту. Податкові пільги, субсидії, дотації туристичної галузі. Політика ЄС на вирівнювання ПДВ на туристичну діяльність. Державне стимулювання будівництва туристичних об’єктів. Підготовка, навчання кадрів і планування в туризмі.

Міжнародне регулювання туристичної діяльності. Міжнародні акти, що регулюють туристичну діяльність: міжнародні договори, конвенції, декларації міжнародних туристичних організацій. Джерела міжнародного туристичного права.

Угода в області туризму країн Співдружності Незалежних Держав від 23 грудня 1993 р. Рада по туризму країн СНД. "Зелена книга" в області туризму Європейського Союзу.

Національне законодавство в галузі міжнародного туризму.

Громадські об’єднання в туризмі

Практична робота 18. Туристична політика держав світу – 2 год.

Питання для обговорення:

1. Сутність і основні складові туристичної політики.
2. Основи державного регулювання туристичної діяльності і вплив на розвиток туріндустрії.
3. Туристична політика ЄЕС.
4. Поняття «туристичний імідж держави».
5. Основні напрямки формування туристичного іміджу.
6. Вплив туристичного іміджу на формування міжнародних туристичних потоків.

Завдання для самостійної роботи 7. Туристична політика і туристичний імідж - 2 год.

Напишіть доповідь про туристичну політику однієї з країн світу, в якій охарактеризуйте її за наступними категоріями:

- законодавче сприяння розвитку туризму внутрішнього, в'їзного та виїзного; участь в міжнародних угодах і організаціях;
- формування туристичного іміджу держави: наявність інформаційних центрів в містах країни та при дипломатичних представництвах в інших державах; поширення друкованої інформації, телевізійна туристична реклама, представленість в Інтернет-мережі; участь в туристичних ярмарках та інших міжнародних заходах, проведення днів країни в інших державах тощо.

Рекомендована література

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К., 1997.
2. Воскресенский В.Ю. Международный туризм. – М., 2008.
3. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства. – М., 2004.
4. География туризма / Под ред. А.Ю. Александровой. – М., 2008.
5. Дахно І.І. Країни світу. Енциклопедичний довідник. – К., 2004.
6. Квартальнов В.А. Иностранный туризм. – М., 2001.
7. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – М., 2005.
8. Николаевский А.Г. Национальные парки. – М., 1985.
9. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение. – М., 1999.
10. Сравнительная медико-климатологическая характеристика основных приморских курортных местностей Европы и прилегающих к ней регионов Азии и Африки. – Симферополь, 2000.
11. Туристичне країнознавство. Країни – лідери туризму / За ред. проф. Любіцевої О.О. – К., 2008.
12. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму. - К., 2005.
13. Храбовченко В.В. Экологический туризм. – М., 2003.
14. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Под ред. И.А.Рябовой, Ю.В.Забаева, Е.Л.Драчевой. – М., 2005.
15. Энциклопедия туриста / Редкол.: Е.И. Гамм (гл. ред.), А.Х. Абуков, Ю.И. Александров и др. – М., 1993.
16. Tourism Highlights. 2007 Edition / UNWTO - www.unwto.org.

ТИПОВЕ ЗАВДАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 2.2

B – 2

1. Характерні риси туристичної діяльності на острівних територіях Океанії.
2. Геополітичне положення як районоутворюючий фактор при туристсько-рекреаційному районуванні.
3. Туристські субрегіони Європи (WTO).
4. Туристичний імідж Чехії.
5. Рекреаційно-туристський потенціал країн Гімалайського регіону.

B – 11

1. Головні туристичні центри Карибського регіону.
2. Загальна характеристика схеми туристсько-рекреаційного районування світу (за Бейдиком О.О.).
3. Рекреаційно-туристський потенціал країн Середнього Сходу.
4. Туристичний імідж ПАР.
5. Туристські субрегіони Америки (WTO).

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2. 2

1. Визначте основні районоутворюючі фактори покладені в основу туристсько-рекреаційного районування світу.
2. Охарактеризуйте туристське районування світу за схемою Всесвітньої туристичної організації (UN WTO).
3. Визначте основні фактори виділення UN WTO туристичних макрорегіонів та субрегіонів.
4. Назвіть характерні риси розвитку туризму та рекреації в межах кожного з туристичних макрорегіонів світу.
5. Охарактеризуйте поняття „рекреаційний потік”
6. Визначте основні фактори, що впливають на формування і динаміку міжнародних рекреаційних потоків.
7. Охарактеризуйте основні туристичні потоки в межах туристичних макрорегіонів світу.
8. В межах макрорегіонів виділіть країни, що мають найбільший вплив на формування і динаміку міжнародних турпотоків.
9. На прикладах охарактеризуйте стандарти і преференції рекреаційної діяльності в межах країн різного рівня соціально-економічного розвитку.
10. Яким чином формується туристична політика держави?
11. Що вкладається в поняття «туристичний імідж держави»?
12. Охарактеризуйте на прикладах туристичний імідж окремих країн світу.
13. Яким чином туристичний іміджу країни впливає на міжнародні туристичні потоки.

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Суть і базові принципи туристсько-рекреаційного районування.
2. Комплексність рекреаційного районування та його аспекти.
3. Рекреаційний район як базова одиниця районування.
4. Умови і фактори рекреаційного районоутворення.
5. Визначальні риси процесу рекреаційного районоутворення.
6. Таксономічні одиниці туристсько-рекреаційного районування та головні ознаки їх виділення.
7. Основні етапи розвитку рекреаційного районування України.
8. Місце України в схемах туристсько-рекреаційного районування ЄСРР.
9. Сучасні базові схеми рекреаційно-туристського районування України.
10. Туристське районування України М.Крачила, С.Поповича, Н.Федоренка, (1996)
11. Рекреаційно-туристське районування України О.Бейдика, Д.Ляшенко, (1997).
12. Рекреаційно-туристське районування України І.Смаля (2004)
13. Рекреаційно-туристське районування гірських територій.
14. Туристсько-рекреаційне районування Гірського Криму.
15. Рекреаційне районування Карпат .
16. Рекреаційне районування Криму.
17. Загальна характеристика Західного рекреаційно-туристського макрорайону.
18. Загальна характеристика Поліського рекреаційно-туристського макрорайону.
19. Загальна характеристика Центрально-Східного рекреаційно-туристського макрорайону.
20. Загальна характеристика Кримського рекреаційно-туристського макрорайону.
21. Загальна характеристика Приморського рекреаційно-туристського макрорайону.
- 22 – 46. Аналіз рекреаційно-туристського потенціалу адміністративних областей України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька) і АР Крим.
47. Туристсько-рекреаційне районування світу О.Бейдика (1997).
48. Головні районоутворюючі фактори при туристсько-рекреаційному районуванні світу.
49. Туристське районування світу (UNWTO): характеристика схеми, фактори виділення макро- і мезорегіонів.
50. Характерні риси розвитку туризму в Африканському макрорегіоні.
51. Характерні риси розвитку туризму в Американському макрорегіоні.

52. Характерні риси розвитку туризму в Азіатсько-Тихоокеанському макрореґіоні.
53. Характерні риси розвитку туризму в Європейському макрореґіоні.
54. Характерні риси розвитку туризму в Середньосхідному макрореґіоні.
55. Основні напрямки туристської діяльності і туристичні центри Північної Європи.
56. Основні напрямки туристської діяльності і туристичні центри Західної Європи.
57. Основні напрямки туристської діяльності і туристичні центри Центральної і Східної Європи.
58. Основні напрямки туристської діяльності і туристичні центри Південної Європи.
59. Основні напрямки туристської діяльності і туристичні центри Східної Середземноморської Європи.
60. Рекреаційно-туристський потенціал і головні туристичні центри Північної Америки.
61. Національний туризм США і Канади. Основні напрямки туристської діяльності.
62. Особливості туріндустрії Карибського регіону.
63. Рекреаційно-туристський потенціал країн Центральної і Південної Америки.
64. Рекреаційно-туристський потенціал і головні туристичні центри країн Північно-Східної Азії.
65. Головні напрямки туристсько-рекреаційної діяльності в континентальному районі Південно-Східної Азії.
66. Головні напрямки туристсько-рекреаційної діяльності в острівному районі Південно-Східної Азії.
67. Рекреаційно-туристський потенціал країн Південної Азії.
68. Особливості туріндустрії в державах і територіях Океанії.
69. Сучасний стан і тенденції розвитку туризму в країнах Середнього Сходу.
70. Головні туристичні центри країн Середнього Сходу.
71. Міжнародний туризм в країнах Африки: сучасний стан і проблеми розвитку.
72. Рекреаційно – туристський потенціал країн Північної Африки.
73. Національні парки Африки як осередки екологічного і наукового туризму.
74. Міжнародні туристичні потоки. Фактори їх формування і динаміки.
75. Туристичні потоки в межах основних туристських регіонів.
76. Туристична політика держави: основні складові, фактори формування.
77. Туристичний імідж держави: основні складові, фактори формування.
78. Туристичний імідж найбільших країн світу, що приймають туристів.
79. Туристичний імідж країни як фактор впливу на міжнародні туристичні потоки.
80. Міжнародне регулювання туристичної діяльності.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ І САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Успішне засвоєння курсу «Географія туризму» можливе лише в процесі систематичної роботи над ним. Керуючись наведеною вище програмою та спираючись на конспекти лекцій, студентам варто звернути увагу на самостійне опрацювання наукових публікацій – монографій, підручників, статей тощо. При цьому слід враховувати що географія туризму розвивалася в тісному зв'язку з розвитком інших географічних дисциплін, а особливо рекреаційної географії.

Насамперед, це фундаментальні наукові дослідження В.С. Преображенського, Ю.А. Веденіна, М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлебова, І.І. Пірожника, І.В. Зоріна, В.А. Квартальнова, Л.О. Багрової, П.Д. Підгородецького, О.О. Бейдика та ін., які базуються на чіткій теоретико-методологічній основі – концепції територіальної рекреаційної системи, що обумовлює прискіпливу увагу дослідників до вивчення її будови закономірностей функціонування, формування, динаміки, розміщення та властивостей.

Звернемо увагу на вагомі теоретичні розробки А.Ю. Олександрової, Е.А. Котлярова, М.П. Крачила, Т.Г. Сокол, Д.І. Басюка, В.К. Бабарицької, О.О. Любіцевої, І.В. Смаля. Особливу увагу в своїх роботах вони звертають на основні методологічні й методичні питання географії рекреації та туризму, а також визначають місце туристичного господарства в суспільстві, його зв'язки з іншими галузями народного господарства.

Із загальної кількості публікацій в галузі туризму та рекреації виокремлюється напрямок, що присвячений дослідженню їх ресурсної основи. Це роботи В.П. Чижової, А.В.Дончевої, В.С. Преображенського, Л.І. Мухіної, Н.С. Казанської. З вітчизняних авторів - С.А. Генсирука, М.Д. Долішнього, В.І. Павлова, Л.М. Черчика, П.В. Жукова, В.С. Кравціва, В.Ф. Данильчука, В. Євдокіменка, В.І. Мацоли, В.П. Руденка, О.О. Бейдика, Л.Царика та Г.Чернюк, інших. Ці роботи розкривають як основні положення оцінки рекреаційних ресурсів, проблеми рекреаційної стійкості ландшафтів та розрахунку рекреаційної ємності територій, так і базові рекреаційні потреби людини і суспільства в цілому, а також значення наявності і характеристик цих ресурсів як фактора, що обумовлює територіальну локалізацію туризму.

Окрему увагу слід звернути на глобальну тенденцію екологізацію туристської галузі і появу нового напрямку – екологічного туризму. Не дивлячись на досить значну кількість наукових і навчально-методичних публікацій з цього питання (Кекушев В.Н., Сергеев В.П., Степаницкий В.Б.; Косолапов А.Б.; Сергеева Т.К.; Храбовченко В.В. та інші) єдиного визначення екологічного туризму й досі немає, кожен автор трактує це поняття по своєму. Неоднозначність терміну не дозволяє отримати точні статистичні дані про розвиток екологічного туризму. Найбільш вагомими роботами вітчизняних авторів у цьому напрямку є дослідження О.Ю. Дмитрука, О.О. Любіцевої, О.О. Бейдика, І.В. Смаля, В.В. Смаль, О.О. Мотузенко, О.В. Аріон

та інших.

При підготовці практичних і самостійних завдань з «Географії туризму» не слід недооцінювати такі джерела інформації як популярні, науково-популярні та довідкові видання, а також інтернет-ресурси. Через інтенсифікацію розвитку міжнародного туризму в останній період з'являються багато путівників, енциклопедій та словників, все частіше при виборі напрямку подорожі туристи звертаються до інформаційно-пошукових сайтів тощо. Вони, зокрема, містять інформацію про визначні місця країн, туристські центри, туристську інфраструктуру, найцікавіші туристські маршрути тощо.

Серед найбільш популярних слід виділити путівники серій «Полиглот» (вид-во Аякс-Пресс), «Ле Пти Фюте» (вид-во Авангард), які є перекладами західноевропейських путівників Polyglot та Le Petit Fute, а також відомі путівники Thomas Cook (російський переклад - видавництво Фаир-Пресс) та The National Geographic Traveler (вид-во Астрель). Досить вагомою є серія путівників «Вокруг света» - видання групи компаній «Вокруг света», що об'єднує під свої логотипом такі пізнавальні проекти, як одноіменний журнал, радіо- та телевізійну програму, а також інтернет-портал www.vokrugsveta.ru.

Серед вітчизняних видань – це насамперед серія «Страны мира» українського видавництва FOLIO.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ І САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Практичні заняття і самостійні роботи, передбачені програмою дисципліни, ставлять за мету детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формування вміння і навичок їх практичного застосування шляхом виконання відповідно сформульованих завдань. Значна кількість завдань, що містяться у цьому посібнику, супроводжуються методичними рекомендаціями щодо їх виконання. Разом з тим, деякі із завдань передбачають самостійний пошук їх розв'язання, творчу роботу студентів.

Практичні роботи слід виконувати в окремому зошиті або на аркушах паперу А4. До кожної практичної роботи повинні бути зазначені: ім'я та прізвище автора, тема роботи, чітко сформульовані завдання, висновки по роботі, літературні і картографічні джерела, за якими її було виконано. Висновки слід формулювати чітко та по суті роботи.

Картографічну частину робіт (наприклад, нанесення меж рекреаційно-туристських районів тощо) слід використовувати власноруч на бланкових (контурних) картах або за допомогою комп'ютера із дотриманням загальноприйнятих вимог та стандартів. Тема практичної роботи зазначається ліворуч над верхньою рамкою картосхеми; прізвище, ім'я та група – під нижньою рамкою праворуч.

Після закінчення написання (друкування) роботи рекомендується ретельно вчитати. Слід пам'ятати, що при оцінюванні робіт враховується не тільки їх

зміст, а й логичність і грамотність їх написання, якість графічного оформлення.

Відповідним чином оформлені роботи здаються викладачеві у встановлені строки.

ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ І САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Тема 1. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета роботи: оцінити рекреаційну інформацію, доступну рядовому споживачу і необхідну для ухвалення рішення про щорічний відпочинок

Серед всього різноманіття об'єктів і явищ, об'єднаних поняттям «рекреаційно-туристські ресурси» особливе місце займають інформаційні туристські ресурси.

Інформаційні туристські ресурси – сукупність інформації про конкретну територію або об'єкт, про історію території, про культуру, природу, населення, отримана туристом безпосередньо під час подорожі, під час підготовки до неї або на протязі якогось часу після неї.

До інформаційних ресурсів відносять відомості про матеріальні об'єкти, розташовані по ходу туристського маршруту, що мають історичну, художню, наукову або пізнавальну цінність; данні про топоніміку міст, сіл, природних урочищ, пов'язані з ними легенди і міфи, а також присвячені ним літературні твори, наукові праці, путівники, карти, художні альбоми, фотографії, аудіо або відео-продукція та ті, хто володіє необхідними відомостями і вміє передати ці відомості в цікавій для туристів формі

Завдання:

1. Проаналізуйте місячний об'єм регіональних періодичних і спеціалізованих туристських видань - тижневиків і журналів на предмет вмісту в них інформації рекреаційного плану про певний регіон.

2. Знайдіть рекламні/довідкові відомості про даний регіон в Інтернеті.

3. Відвідайте книжкові магазини і кіоски, що поширюють періодичні видання, і складіть список наявної в даний момент в продажі рекламно-довідкової і спеціальної туристської літератури про ваш регіон (спеціалізовані періодичні видання, довідники-путівники по містах регіону, буклети/брошури окремих визначних пам'яток, туристські карти і т.п.).

4. Розділіть всю знайдену інформацію на три умовні групи - (а) рекламні оголошення, (б) змістовна інформація - позитивні відомості і (в) критичні/негативні матеріали.

5. Обробивши зібрану інформацію, дайте відповіді на наступні питання:

- Яка інформація - рекламна або змістовна, позитивна або негативна - переважає в масиві публікацій?
- Якою мірою висвітлені в публікаціях ті або інші складові рекреаційної сфери транспортне і екскурсійне обслуговування, можливості розміщення в готелях / в приватному секторі, пункти громадського харчування, лікувально-

оздоровчі послуги для рекреантів і т.д.?

- Наскільки рівномірно висвітлені в публікаціях різні райони вашого регіону?
- Чи дає дана інформація можливість скласти певне враження про регіон і різні його райони, зрозуміти, які рекреаційні послуги пропонує у нинішній момент ваш регіон і який рівень цін на туристський сервіс?
- Як рекреаційна інформація поєднується із загальною спрямованістю публікацій про регіон в українських виданнях?

6. На підставі проведеного аналізу зробіть висновок про стан інформаційного ринку рекреаційних послуг регіону - які пробіли існують в масиві публікацій; наскільки наявна рекреаційна інформація доступна рядовому споживачу; чи зможе споживач рекреаційних послуг на підставі реально циркулюючої інформації вибрати ваш регіон як місце для відпочинку в майбутньому сезоні.

Тема 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОТРЕБ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

Мета роботи: визначити рекреаційні потреби окремих верств населення, з'ясувати найбільш поширений вид відпочинку, а також фінансову та часову спроможність за допомогою анкетування.

Анкета – це інструмент наукового пізнання, який дозволяє досліднику краще розуміти дослідницький процес, а саме :

- дозволяє виявити репрезентативну думку населення з приводу визначення тематики опитування;
- підтвердити сформульовані версії соціологічного дослідження;
- виявити тенденції розвитку тих чи інших процесів в суспільстві, або динаміку трансформації вподобань;
- дозволяє виявити рекреаційні потоки , а також основні мотиваційні аспекти які зумовлюють ці процеси.

Генеральна сукупність дослідження: вибирається залежно від мети дослідження. Наприклад, молодь 17-35 років.

Особливості вибірки: репрезентативна.

Основні критерії відбору:

- матеріальне становище;
- сімейний стан;
- освіта.

Основний інструмент дослідження: пряме анкетування;

Репрезентативний масив опитування: 600 чоловік. Це дозволить провести дослідження в межах допустимої для потрібних досліджень похибки 2,8%. Для повноти дослідження достатньо провести анкетування вибірково в культурно-адміністративних центрах Києва.

Завдання:

- 1.** Визначте необхідне коло питань для проведення анкетування на тему „Рекреаційні потреби населення”

2. Визначте можливі місця анкетування. Як місце анкетування може вплинути на результати дослідження?
3. Визначте категорії населення серед яких проводитимете анкетування (вік, соціальне становище)
4. Обговоріть визначені питання з колегами і розробіть два варіанти анкети для опитування щодо визначення рекреаційних потреб населення:
а) за місцем роботи або проживання; б) за місцем відпочинку або подорожування.
5. Проведіть опитування 20-30 чол. (на одного інтерв'юєра)
6. Розділіть заповнені анкети на умовні групи – (а) за віком, (б) за соціальним становищем.
7. Обробивши зібрану під час анкетування інформацію дайте відповідь на наступні питання:
 - Якому видові відпочинку віддає перевагу та чи інша група опитаних?
 - Який вид відпочинку найбільш популярний в наш час?
 - Які основні мотивації переважають при виборі (а) місця (б) тривалості (в) виду відпочинку?

На основі здійсненого аналізу зробіть висновок про туристичні вподобання деяких верств населення України

Тема 3. ПОРІВНЯЛЬНА МЕДИКО-КЛІМАТОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУРОРТІВ СВІТУ

Мета роботи: за медико-кліматологічними характеристиками здійснити порівняльний аналіз двох курортів Європи і прилеглих районів Африки і Азії з точки зору рекреації практично здорових людей, використовуючи методику та дані розміщені в додатку В.

Завдання:

1. Проаналізуйте кліматичні показники курортів Чорноморсько-Середземноморського регіону, Атлантичного узбережжя Європи, Північного та Балтійського морів за період з січня по грудень. Оцініть кліматичні умови курорту для організації літнього відпочинку (сприятливість температурних умов, тривалість сонячного сяяння, вологість повітря).
2. За метеоелементами (середньодобова температура і вологість повітря) визначте суб'єктивні відчуття комфортності людини у кожний з місяців року.
3. На основі показника середньодобової температури повітря визначте для обраного курорту місяці найбільш комфортні для (а) відпочинку в цілому, (б) для прийняття повітряних ванн, (в) активної рекреації.
4. Уточніть отриману інформацію врахувавши вологість повітря, температуру води, кількість днів з опадами і штормами.
5. Обробивши зібрану інформацію, дайте відповіді на наступні питання:
 - наскільки сприятливими в цілому є кліматичні умови курорту для організації літньої рекреації?

- який період на визначеному курорті є найбільш оптимальним для відпочинку, що сполучає різні види рекреації (повітряні ванни, морські купання, активну рекреацію)?
- для даного курорту складіть рекомендації щодо відпочинку (а) сім'ї з дитиною до 7 років, людей із (б) захворюваннями легенів, (в) серцево-судинними захворюваннями, (г) неврозами
- який період є цілком комфортним для відпочинку жителів (а) Північної Європи, (б) Центральної та Південної Європи?
- обмінявшись інформацією з колегами визначте, які саме курорти ви б рекомендували для літнього відпочинку жителів (а) Швеції, (б) Німеччини (г) Італії

Рекомендована література:

- Данилова Н.А. Климат и отдых в нашей стране. – М., 1980.
- Сравнительная медико-климатологическая характеристика основных приморских курортных местностей Европы и прилегающих к ней регионов Азии и Африки. – Симферополь, 2000.
- Краткий климатический справочник по странам мира / ред. Борисенков Е.П. – Л., 1984.
- Курортология и физиотерапия. В 2-х томах / ред. Боголюбов В.М. – М., 1985.
- Курорты. Энциклопедический словарь / Гл.ред. Чазов Е.И. – М., 1983.

Тема 4. РЕКРЕАЦІЙНО-ЛАНДШАФТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ

Мета роботи: скласти рекреаційно-ландшафтну характеристику території, використовуючи два базові підходи до оцінювання рекреаційних територій – психолого-естетичний та технологічний.

Завдання: за крупномасштабною картою виконайте оцінку пейзажно-естетичної і технологічної привабливості ландшафтів заданої території та дайте відповідь на поставлені питання.

1. Визначте основні типи ландшафтів представлених в межах обраної території
2. Позначте зони контактів різних типів ландшафтів. Врахувавши міру контрастності визначте найбільш мальовничі з них.
3. Визначте пейзажну насиченість території. Для цього насамперед позначте оглядові точки. Вкажіть кількість одночасовидимих природних комплексів, орієнтовну глибину перспективи, вертикальний і горизонтальний кути сприйняття ландшафтів. Враховуючи лісистість території, екзотичність і унікальність природних комплексів і об'єктів дайте загальну оцінку пейзажної насиченості.

4. Визначте потенційні зони поширення різних типів рекреаційної діяльності, враховуючи їх технологічні особливості. Обрахуйте рекреаційну ємність території для окреслених видів відпочинку.

5. Обробивши зібрану інформацію, складіть рекреаційно-ландшафтну характеристику території, зокрема відповівши на наступні питання:

- наскільки високий рівень атрактивності даної території в цілому?
- якими засобами можна підвищити атрактивність території?
- для яких саме видів рекреації придатна ця територія?
- чи є потенційні загрози щодо зменшення привабливості даної території для рекреантів?

Рекомендована література:

- Преображенский В.С., Мухина Л.И., Казанская Н.С. и др. Методические указания по характеристике природных условий рекреационного района // Географические проблемы организации туризма и отдыха / Отв.ред. Б.Н.Лиханов. - М., 1975. - Вып. 1. – С.50-112
- Стафійчук В.І. Рекреалогія. – К., 2006.
- Методология оценки рекреационных территорий / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н.Голубичная. – Донецк, 2003.

Тема 5. АНАЛІЗ СТАНУ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ КОМПЛЕКСІВ

Завдання: дотримуючись наступного плану скласти характеристику санаторно-курортного комплексу (на вибір).

План характеристики:

1. Характеристика розташування санаторно-курортного комплексу. Природні передумови формування комплексу та його ресурсна забезпеченість (кліматичні умови, бальнеологічні ресурси тощо).

2. Матеріально-технічна база і інфраструктурна забезпеченість комплексу (рекреаційні заклади і інженерні споруди орієнтовані на обслуговування відпочиваючих і туристів; об'єкти інфраструктури – транспорт, зв'язок, банківські послуги, заклади побутового обслуговування тощо).

3. Характеристика територіально-планувальної структури санаторно-курортного комплексу (взаємне розташування рекреаційних закладів і об'єктів інфраструктури різного типу та їх зв'язки, зокрема транспортні).

4. Функціональна характеристика курорту (призначення щодо лікування та оздоровлення).

5. Зв'язки з іншими рекреаційними установами (рекреаційними закладами аналогічного чи суміжного спрямування, розважальними закладами, екскурсійними об'єктами тощо).

6. Структура та динаміка рекреаційних потоків.

Тема 6. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ І ЙОГО ОЦІНКА

Завдання: скласти історико-культурну характеристику території, дотримуючись наступного плану.

План характеристики:

1. Вивчення цивільної і військової історії об'єкту, виявлення впливу історичного чинника на формування об'єкту.
2. Вивчення історико-архітектурного аспекту розвитку туристського об'єкту.
3. Виявлення основних архітектурних стилів, що зустрічаються на території об'єкту (у зв'язку з історичним минулим країни, району, міста).
4. Вивчення найбільш важливих і цікавих для туристів пам'ятників архітектури.
5. Вивчення процесу розвитку духовної культури (у тому числі і в її взаємовпливі з іншими культурами).
6. Характеристика основних етапів розвитку духовної культури і найважливіших її пам'ятників (фольклор, літературна і музична спадщина, образотворче мистецтво всіх типів і ін.).
7. Вивчення творчості найбільших представників культури і мистецтва країни, району, міста.

Тема 7. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

Завдання: дотримуючись наступного плану скласти рекреаційно-туристську характеристику регіону

План характеристики:

1. Географічне положення регіону (площа, адміністративно-територіальний поділ, з якими областями (регіонами) межує, чи межує з іншими державами (якими), місце в системі транспортних потоків).
2. Природні умови (загальна фізико-географічна структура регіону):
 - рельєф
 - кліматичні особливості і ресурси
 - рослинний і тваринний світ
 - ландшафтна структура. Унікальні природні особливості території
 - природні території, що особливо охороняються, і пам'ятники природи
 - незвичайні явища природа і стихійні лиха
3. Геодемографічна характеристика регіону (чисельність і відтворення населення, склад і структура населення, розселення населення і т.д.).
4. Історія формування і розвитку регіону.
5. Етнокультурні і історико-культурні особливості і ресурси регіону (звичаї, традиції, свята, обряди, фольклор, духовна спадщина, мовний, етнічний і релігійний склад і особливості території і т.д.).
6. Історико-архітектурні і культурні пам'ятники. Музеї. Основні культурні центри регіону.

7. Об'єкти всесвітньої природної і культурної спадщини (входять до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО).

8. Туристсько-рекреаційні ресурси. Основні види рекреації і туризму, що розвиваються в межах регіону.

9. Матеріально-технічна база рекреації і туризму.

10. Основні туристські центри регіону: їх профіль і специфіка.

11. Основні напрями туристських потоків в регіоні.

12. Оцінка сучасного соціально-економічного, політичного і екологічного положення в регіоні.

13. Соціально-економічний і політичний прогноз розвитку регіону.

14. Проблеми і перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні.

Тема 8. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ: ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Рекреаційно-туристський центр – значне містобудівельне утворення (місткістю понад 2000 чол.), що представляє собою територіальну сукупність рекреаційних закладів різного типу, стаціонарних та нестаціонарних будівель разом з супутніми спорудами і інженерною інфраструктурою, де якості природного ландшафту визначають рекреаційні можливості (потенціал) центру (поліфункціональні рекреаційні комплекси, спеціалізовані туристські поселення, міста-курорти тощо).

Завдання: скласти письмову характеристику одного з рекреаційно-туристських центрів Європи або світу на прикладі:

- Середземномор'я;
- Феноскандії;
- Західної Європи;
- Центральної Європи;
- Північної Америки;
- Південної Америки;
- Карибського басейну;
- Австралії та Океанії;
- Африки;
- Південно-Східної Азії
- Північно-Східної Азії.

План характеристики:

1. Розташування центру в межах туристського регіону (географічне положення). Забезпеченість природними рекреаційними ресурсами, близькість до історичних та соціально – культурних об'єктів тощо.

2. Функціональний профіль центру в цілому, а також окремих рекреаційних закладів на його території.

3. Величина рекреаційного центру.

4. Характеристика території – особливості природного ландшафту, клімату, що визначають рекреаційні можливості комплексу.

5. Планувальна структура центру – кількість і взаємне розташування рекреаційних закладів, об'єктів інфраструктури, взаємозв'язки між ними, наявність елементів паркової архітектури, ступінь зміненості території в цілому тощо.

6. Зв'язки центру з іншими рекреаційно-туристськими установами.

7. Структура та динаміка туристських потоків.

Тема 9. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СХЕМ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

Завдання:

1. Взявши за основу контурну карту України нанесіть на фрагменти кальки базові схеми рекреаційних районувань: М.П.Крачило, С.І.Попович, Н.В.Федоренко, 1996; О.О. Бейдик, Д.О.Ляшенко, 1997; І.В.Смаль, 2004.

2. Здійсніть письмовий порівняльний аналіз запропонованих схем, виходячи з визначених авторами районоутворюючих чинників. Наскільки доцільним, з вашої точки зору, було віділення саме таких рекреаційно-туристських районів України.

3. На основі проведеного аналізу визначіть яка саме з запропонованих схем здається найбільш логічною; поясніть чому саме ви так вважаєте.

4. За необхідності нанесіть на контурну карту свій варіант районування і обґрунтуйте межі виділених районів.

Рекомендована література:

- Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001. – с. 297-299.

- Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Проблеми туристичного районування // Туристичні ресурси України.– К., 1996. – с.268-275.

- Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин, 2004. - с.182-186.

Тема 10. БАЛЬНЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОЛЬ В РОЗВИТКОВІ ТУРИЗМУ

Мета роботи: обґрунтувати роль бальнеологічних ресурсів (ресурсів мінеральних вод та лікувальних грязей) як базових для розвитку рекреації і туризму в Україні.

Завдання:

1. Показати на контурній карті України основні джерела і зони зосередження бальнеологічних ресурсів, зв'язати їх з геолого-геоморфологічними і фізико-географічними умовами території.

2. Виокремити і обґрунтувати закономірності розташування бальнеологічних санаторно-курортних комплексів по всій території країни та скласти схему з зазначенням їх медичного профілю.

3. Дати оцінку забезпеченості областей України рекреаційно-курортними установами.

4. Охарактеризувати механізм управління санаторно-курортним господарством України, відзначити його переваги і недоліки.

Рекомендована література:

- Бабинец А.Е. и др. Минеральные и термальные воды Советских Карпат. - К., 1978.
- Бабинец А.Є. Джерела мінеральних вод Радянської України. – К., 1958.
- Билак С.П. Минеральные воды Закарпатья. – Львов, 1986.
- Курорты: Энциклопедический словарь / Под ред. Чазова Е.И. – М., 1983.
- Курортні ресурси України. – К., 1999.
- Курортология и физиотерапия. В 2-х томах / ред. Боголюбов В.М. – М., 1985.

Тема 11. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ

Завдання:

1. На контурну карту України нанесіть межі рекреаційно-туристських макро- і мезорайонів України та підпишіть їх.

2. Оберіть один із рекреаційно-туристських мезорайонів і нанесіть на контурну карту головні елементи територіально-планувальної структури району (туристичний каркас території).

Туристичний каркас території – сукупність точкових (дискретних) елементів територіальної структури рекреаційної системи (пункт, центр, вузол) і транспортних магістралей, що їх з'єднують [116].

3. Дайте письмову характеристику обраного рекреаційно-туристського мезорайону, користуючись літературними й картографічними матеріалами і дотримуючись запропонованого плану.

План характеристики рекреаційно-туристського району

1. Географічне положення регіону.
2. Природні умови регіону (фізико-географічна структура району):
 - геолого-геоморфологічні умови;
 - кліматичні умови;
 - гідрологічні об'єкти;
 - бальнеологічні ресурси;
 - фауністичні та флористичні особливості;
 - ландшафтні особливості.
3. Унікальні природні особливості:
 - пейзажне різноманіття;
 - естетична привабливість;
 - психологічна комфортність.
4. Етнокультурні і історико-культурні особливості району:

- етнографічні особливості;
- пам'ятки історії і культури;
- археологічні пам'ятки;
- заклади культури.

5. Основні туристські центри, їх насиченість туристськими об'єктами та забезпеченість інфраструктурою (дати аналіз розподілу центрів в залежності від концентрації екскурсійних об'єктів).

6. Органи державної політики та їх вплив на розвиток туризму.

7. Пріоритети розвитку туризму в районі.

Тема 12. ТУРИСТСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

Мета роботи: розробка схеми туристського районування України за видами туристичної діяльності.

Завдання:

1. На основі аналізу сучасного стану розвитку туризму в Україні і наявних природно-рекреаційних, історико-культурних ресурсів та соціально-економічних умов, складіть схему туристського районування України за потенціалом розвитку окремих видів туризму (на вибір), а саме:

- різних видів спортивного туризму;
- лікувально-оздоровчого (бальнео-, грязе-, кліматолікування);
- сільського зеленого туризму;
- фестивального туризму;
- релігійного туризму тощо.

2. Нанесіть на контурну карту України межі та підпишіть виділені райони. Назвіть критерії виділення районів і дайте їх коротку характеристику.

При складанні схеми туристського районування України за окремими видами рекреаційно-туристської діяльності окрім власне ресурсного забезпечення визначених видів туризму повинні бути враховані також чинники які сприяють розкриттю наявного туристського потенціалу: можливості використання геополітичного становища і стан інфраструктури, сприятливі кліматичні умови, наявність значних водних артерій та мальовничих краєвидів, культурно-історичні ресурси, що несуть семантичну інформацію і можуть бути використані в екскурсійній діяльності для популяризації національної культури. Схема повинна відбивати сприятливі умови для розвитку як внутрішнього так і в'їзного туризму.

Тема 13. РОЗРОБКА ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ

Мета роботи: розробити туристичний маршрут в межах одного з туристсько-рекреаційних мезорайонів України.

Завдання:

1. Скласти схему маршруту на основі існуючих картографічних матеріалів, довідників, фондових та архівних матеріалів з урахуванням способу пересування та нанести маршрут на карту.
2. Скласти опис туристичного маршруту.

Завдання виконується індивідуально, при цьому кожен студент отримує власний об'єкт дослідження (за вибором викладача). Роботу над завданням доцільно розподілити на два етапи: аудиторний, коли з'ясовується об'єкт дослідження і апробується методика; позааудиторний (самостійна домашня робота), на якому завершуються розрахунки, виконуються графічні роботи і оформлюється текстова частина.

Опис туристичного маршруту передбачає поглиблений аналіз об'єктів, що пропонуються для відвідування: наукова, історична та культурна цінність, унікальність, привабливість, коротка інформація про визначні події, пов'язані з об'єктами тощо. За бажанням виконавець може розробити тематичний туристичний маршрут: фортифікаційні споруди, культова архітектура, об'єкти і місця паломництва, народні промисли, природоохоронні території, об'єкти спортивного туризму, об'єкти і місця подієвого туризму (ярмарки, фестивалі).

Туристичний маршрут - безпосередньо спланований шлях туристської подорожі, що характеризується напрямком пересування туристів через певні географічні пункти.

Складовими туристського маршруту є проміжні і кінцеві маршрути, стежки і дороги, які їх з'єднують безпосередньо чи розгалуженнями.

Прокладання туристичних маршрутів потрібно здійснювати шляхами, що містять привабливі з погляду природної, історичної, культурної, етнографічної та архітектурної цінності туристські об'єкти з урахуванням наступних вимог:

- маршрути прокладаються, як правило, вже існуючою мережею шляхів, уникаючи доріг із значним дорожнім рухом;
- кінні та веломаршрути рекомендовано прокладати бічними дорогами, а пішохідні - дорогами та стежками без твердого покриття, окрім проходження їх через населені пункти;
- слід уникати проходження нового шляху з шляхами інших форм пересування на тривалому відтинку з метою забезпечення безпеки інших учасників руху;
- пішохідні шляхи, якими здійснюється велосипедний рух, та лижні шляхи повинні мати ширину шляху не менше 1,5 м;
- необхідно враховувати можливості ночівлі туристів у відведених для цього місцях та наявних засобах розміщення;
- початкові, проміжні та кінцеві пункти шляхів повинні бути максимально наближені до зупинок громадських видів транспорту;

- прогулянкові маршрути можуть бути кільцевими або радіальними з протяжністю, не більше: для пішохідних та лижних маршрутів - 10 км, кінних та вело маршрутів - 20 км;
- шляхи не повинні пролягати територіями, які є потенційно небезпечними для туристів: де можливі зсуви, обвали, лавини, через болота, річкові пороги тощо;
- слід враховувати можливість профілактичних, ремонтних, будівельних робіт власниками доріг чи об'єктів у районі прокладання нового шляху.

Тема 14. ОЦІНКА ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТСЬКОГО ОБ'ЄКТУ ДЛЯ РІЗНИХ ПОТЕНЦІЙНИХ ГРУП ТУРИСТІВ

Мета роботи:

Враховуючи вже сформований образ певного регіону як центру відпочинку оцінити його сучасну доступність як рекреаційного об'єкту для потенційних споживачів рекреаційно-туристських послуг, а саме: а) самотньої людини; б) сімейної пари без дітей); стандартної сім'ї середнього достатку з чотирьох чоловік (двоє дорослих і двоє дітей середнього шкільного віку).

Завдання:

1. На основі аналізу інформаційних джерел, в одному з туристських субрегіонів світу виділіть країни, найбільш популярні для відпочинку. Оберіть для дослідження одну з визначених країн.

2. На підставі бальної шкали: 1 бал - дуже низька; 2 бали - низька; 3 бали - середня; 4 бали - висока; 5 балів - дуже висока доступність, оцініть наступні види доступності рекреаційного об'єкту.

Інформаційна доступність:

- наявність повної і різноманітної інформації про об'єкт, а саме - широка циркуляція путівників і загальної довідкової літератури на різних мовах;
- можливість отримання вичерпної інформації про регіон від туристських операторів і агентств;
- існування спеціалізованих інформаційних служб при консульських відділах посольств України в різних країнах;
- існування діючої і регулярно оновлюваної інформаційної сторінки регіону в Інтернеті (на різних мовах).

Формальна доступність:

- існування однозначної, відладженої, доступної для споживача системи отримання в'їзних/транзитних віз і дружніх паспортних служб;
- можливість апеляції до вищестоящих інстанцій у разі перевищення органами влади повноважень/порушення правил паспортного контролю.

Транспортна доступність:

- наявність прямих авіасполучень і залізничних маршрутів;
- можливість і простота використання особистого автотранспорту;
- якість транспортних послуг, зокрема зручність обладнання автострад, залізничних вокзалів, аеропортів з погляду мандрівників з дітьми.

Фінансова доступність:

- рівень цін на рекреаційні послуги;

- відповідність цін на сервіс якості послуг, що надаються;
- наявність спектру альтернативних послуг (готелів різних категорій, сімейних пансіонів, ресторанів/кафе, обслуговуючих спеціальні потреби відпочиваючих - лікувальне харчування, вегетаріанське і т.п.);
- відповідність цін на рекреаційні послуги в регіоні рівню цін в конкуруючих регіонах.

Практична доступність рекреаційних послуг в регіоні:

- існування інформаційних служб/бюро, що допомагають відпочиваючим організувати перебування в регіоні відповідно до їх смаків, специфічних (мовними, віковими, соціальними, фізичними) вимог і фінансових можливостей;
- наявність мережі готелів і місць громадського харчування (зокрема безпосередньо в аеропортах і поблизу вокзалів), що відповідають різним смакам і рівням достатку;
- зручність і устаткування пляжів, прогулочних стежок/маршрутів, садово-паркових комплексів і т.п.;
- можливість оренди автотранспорту ;
- наявність послуг, орієнтованих на задоволення специфічних вимог дітей (дитяче харчування, спеціальні розваги, можливість організації догляду за дітьми).

Альтернативна доступність:

- проблематичність придбання путівок/туристських пакетів і організації „неорганізованих” подорожей;
- наскільки вигідно може оцінюватися регіон з погляду відпочинку в порівнянні з конкуруючими регіонами.

3. Для оцінки сучасної доступності регіону як рекреаційного об'єкту накреслите в зошиті і самостійно заповніть наступну таблицю:

Доступність регіону як рекреаційного об'єкту	З погляду:		
	самотнього туриста	сімейної пари без дітей	стандартної сім'ї з чотирьох чоловік
1) інформаційна			
2) формальна			
3) транспортна			
4) фінансова			
5) практична			
6) альтернативна			
Сумарна оцінка*			

*Сумарна оцінка доступності регіону як рекреаційного об'єкту не повинна перевищувати 30 балів і бути менше 6 балів.

4. На підставі проведеної оцінки зробіть висновок щодо перспектив відпочинку в даному регіоні в майбутньому сезоні. Представники якої саме

групи споживачів швидше за все виберуть даний регіон як місце для відпочинку? Які практичні рекомендації ви могли б дати для того, щоб зробити відпочинок в даному регіоні більш привабливим для різних груп потенційних споживачів?

Тема 15. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЯКОСТІ ТЕРИТОРІЇ

Завдання:

На основі аналізу інтернет- та літературних джерел інформації визначить рекреаційну якість території однієї з країн світу.

На підставі бальної шкали: 1-2 бали - дуже низька; 3-4 бали - низька; 5-6 балів - середня; 7-8 балів - висока; 9-10 балів - дуже висока якість, оцініть рекреаційну якість території за наведеними 10-ма параметрами. Кожен з параметрів оцінюється від 1 до 10 балів, відповідно максимально можлива оцінка території – 100 балів. Коротко обґрунтуйте свою оцінку, назвіть позитивні і негативні фактори що вплинули на вашу оцінку.

1. Ступінь екзотичності, аттрактивності і унікальності природних і історико-культурних об'єктів:

- інформаційна суть культурно-історичних об'єктів;
- пізнавальне і виховне значення об'єктів;
- наявність об'єктів і пам'яток світового значення, занесених в список ЮНЕСКО;
- типовість серед об'єктів даного виду;
- ступінь контрастності місця по відношенню до постійного місця проживання;
- ступінь унікальності об'єктів і явищ;
- мода і доступність історико-культурних об'єктів по відношенню до місць попиту;
- надійність і місткість культурних комплексів;
- розміри і форми об'єктів, а також можливість їх огляду.

2. Доступність природного і історико-культурного потенціалу і територій:

- транспортна доступність;
- просторова доступність;
- тимчасова доступність;
- політична доступність;
- соціально-економічна доступність;
- фінансова доступність;
- інформаційна доступність;
- формальна доступність;
- інфраструктурна доступність.

3. Наявність рекреаційної і туристської інфраструктури:

- Індустрія розміщення;
- індустрія харчування;
- індустрія розваг;
- індустрія транспортних перевезень;

4. Рекреаційні і туристські можливості території і ступінь їх використання.

Ресурси і умови рекреаційної діяльності:

- медико-географічні і фізико-географічні характеристики території;
- мікрокліматичні особливості території;
- культурно-історичне значення території;
- рекреаційне освоєння і рекреаційна освоєнність території;
- місткість рекреаційних ресурсів;
- інформаційна складова про рекреаційні і туристські ресурси території;
- генеруючі, реалізуючі і локалізуючі чинники розвитку рекреації і туризму.

5. Традиції рекреаційного використання території:

- рівень рекреаційної освоєнності території;
- соціокультурні перетворення території;
- традиційні і унікальні напрями розвитку рекреації і туризму в регіоні;
- туристські центри і центри туризму: їх специфіка, спеціалізація і особливості формування і розвитку;
- ступінь освоєнності і період освоєння району;
- форми рекреаційного використання території;

6. Спосіб життя населення і сприйняття туристсько-рекреаційної спадщини території (місцевим населенням, внутрішніми туристами, іноземними туристами).

7. Природно-кліматичні і ландшафтні умови:

- кліматичні умови;
- орографічні умови;
- гідрологічні умови;
- фауністичні і флористичні ресурси;
- природні території, що особливо охороняються, і унікальні природні об'єкти;
- дія природних чинників на організм людини, їх комфортність: метеорологічні умови місцевості, контрастність змін погоди і т.д.;
- топологічні (унікальність місцевості; поєднання природних середовищ і форми взаємодії природних і культурно-історичних рекреаційних ресурсів), функціональні (умови для любительських промислів: грибного і ягідного полювання, рибалки, непромислового полювання на звірів і птахів; умови для відчуження території під садово-дачне облаштування) і естетичні властивості (здатність території впливати на психоемоційну сферу рекреанта).

8. Позитивні і негативні чинники, що впливають на розвиток рекреації і туризму:

- наявність об'єктів, внесених в Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- прояви стихійних явищ природи і наслідків техногенної діяльності (аварії і катастрофи);
- ступінь інфраструктурної забезпеченості міжнародного і внутрішнього туризму;
- можливість використання місцевого населення і трудових ресурсів;
- соціально-економічна і політична ситуація в регіоні.

9. Взаємозв'язане вивчення основних аспектів територіальної організації

відпочинку:

- форми організації відпочинку;
- перспективні напрями організації відпочинку;
- рекреаційна інфраструктура і особливості її просторової організації;
- туристсько-рекреаційна диференціація простору;
- екологічний стан об'єктної території;
- рекреаційне і народногосподарське значення території;

10. Пейзажна складова рекреаційної діяльності:

- внутрішня пейзажна різноманітність;
- внутрішня морфологічна структура ландшафту (рельєф, рослинний покрив, гідрографія, характер взаємозв'язків між компонентами ландшафту);
- загальна атрактивність пейзажів, поєднання пейзажів і взаємозв'язок між ними.

Тема 16. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОТОКІВ В МЕЖАХ ТУРИСТСЬКИХ РЕГІОНІВ СВІТУ

Завдання:

1. Оберіть регіон і країну дослідження.
2. Визначте для обраної країни основні потоки в'їзного та виїзного туризму.
3. Розділіть всю знайдену інформацію на умовні групи відповідно до основних туристських макрорегіонів і субрегіонів світу
4. Нанесіть визначені потоки на карту світу.
5. Обробивши зібрану інформацію, визначіть основні тенденції формування рекреаційних потоків в межах основних туристських макрорегіонів і субрегіонів світу і дайте відповіді на наступні питання:
 - В межах яких з туристських регіонів світу найбільше виражений внутрішньорегіональний характер міжнародного туризму?
 - Які рекреаційні потоки, що пов'язують Європейський макрорегіон з іншими є найбільш потужними і постійними?
 - Які особливості рекреаційних потоків в межах Карибського басейну?
 - Які особливості розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону?
 - Чи можна за географією рекреаційних потоків визначити вподобання туристів тієї чи іншої країни щодо виду відпочинку?

ТЕМА 17. ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА І ТУРИСТИЧНИЙ ІМІДЖ

Напишіть доповідь про туристичну політику однієї з країн світу, в якій охарактеризуйте її за наступними категоріями:

- законодавче сприяння розвитку туризму внутрішнього, в'їзного та виїзного; участь в міжнародних угодах і організаціях;
- формування туристичного іміджу держави: поширення друкованої інформації, телевізійна туристична реклама, представленість в Інтернет-мережі; наявність інформаційних центрів в містах країни та при

дипломатичних представництвах в інших державах; участь в туристичних ярмарках та інших міжнародних заходах, проведення днів країни в інших державах тощо.

ВКАЗІВКИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ

Навчальним планом дисципліни “Географія туризму” передбачене виконання самостійних завдань, частина з яких передбачає підготовку оглядових рефератів, тематика яких обирається з врахуванням спеціалізації студентів і оголошується заздалегідь. Крім запропонованих, за своїм бажанням студент може обрати і яку-небудь іншу тему, попередньо узгодивши її з викладачем.

Тематика рефератів підготовлена у відповідності до програми дисципліни “Географія туризму” і дає змогу виявити рівень засвоєння теоретичних знань студента.

Реферат з дисципліни “Географія туризму” повинен представляти собою твір, підготовлений в результаті логічного опрацювання декількох відповідних джерел (літературних, картографічних, інших), а не бути лише простим нагромадженням виписок (цитат). При цьому реферат, залежно від тематики, можуть мати як суто інформаційний (містять узагальнені відомості про особливості рекреаційних територій та туристських, історико-культурних об’єктів тощо), так і проблемний характер (відображають проблемні ситуації та можливі шляхи розв’язання проблеми).

Зважаючи на те, що тематика рефератів досить різноманітна, рекомендувати єдиний стандарт їх композицій не можливо. Кожний студент сам обирає такий порядок викладання матеріалів, який на його думку найкраще розкриває суть досліджуваного питання. Разом з тим, рекомендується наявність у рефераті таких структурних частин.

Структурні елементи реферату:

- Титульна сторінка;
- Зміст;
- Вступ;
- Розділи;
- Висновки;
- Перелік використаної літератури;
- Додатки.

Титульна сторінка містить назву вищого навчального закладу, прізвище, ім’я та по батькові й відомості про автора, тему реферату з позицій складання на об’єкт дослідження; прізвище, ім’я та по батькові, вчене звання, посаду викладача, місто і рік.

Зміст містить назву та номери початкових сторінок розділів і параграфів роботи. Зміст включає всі заголовки які є в роботі починаючи зі вступу та закінчуючи додатками.

У ***вступі*** доцільно висвітлити:

- актуальність теми;

- мету та завдання досліджень (реферату);
- об'єкт і предмет досліджень.

Актуальність теми розкрити досить змістовно але не багатослівно, тобто, стислий виклад стану загальної проблеми, до якої входить тема, що досліджується, головні не вирішені питання у цій проблемі.

Склад завдань, які вирішуються в роботах, має гранично впливати з основної мети їх проведення, тобто вирішення задач має забезпечувати досягнення поставленої мети.

Зміст розділів в цілому покликаний у повному обсязі відобразити отримані відомості про об'єкт, предмет і завдання дослідження, які є необхідними і достатніми для розуміння результатів.

Доцільно всі розділи закінчувати стислими проміжними висновками за їх змістом, що полегшить потім формування загальних висновків за реферату без надмірної деталізації останні.

Висновки - стислий виклад підсумків щодо теми дослідження. Коротко наводяться найбільш важливі теоретичні положення, які містять оцінку результатів дослідження з точки зору відповідності меті реферату та поставлених у вступі завдань, пропозиції щодо удосконалення досліджуваного напрямку.

Перелік посилань. Перелік використаних джерел, на які будуть посилання в рефераті, слід ретельно відібрати за тематикою реферату. По-перше, до переліку слід включати лише ті джерела, які змістовно безпосередньо пов'язані з текстом робіт, у т.ч. шляхом використання цитат, оглядів, посилань на використаних даних, методик, моделей інших авторів чи порівняння з ними і т.ін.. У жодному випадку не слід створювати перелік джерел "для їх численності", навіть якщо виконавці робіт ознайомились з певними джерелами, на які відпала необхідність у безпосередньому посиланні в останньому варіанті тексту.

По-друге, слід намагатися посилатися на останні за терміном видання в певних тематичних публікаціях. Посилання на більш ранні видання таких публікацій доцільно робити, якщо в них подано матеріал, якого немає в останньому виданні, включаючи випадки, коли в роботах виконавцями простежується розвиток поглядів, підходів.

Додатки включають до структури реферату за необхідності у допоміжному тематичному матеріалі, а також коли певний матеріал:

- потрібен для всебічного розкриття змісту, але його розміщення в основній частині реферату може ускладнити послідовне і логічне сприйняття тексту цієї частини;
- має певний обсяг чи специфічні способи відтворення, що не дозволяє розмістити його в основній частині;
- Згідно з викладеним вище, у додатках можна розміщувати
- таблиці допоміжних даних та ілюстрації допоміжного характеру;
- проміжні математичні докази, формули і розрахунки;
- інший матеріал згідно з принципами, наведеними в цьому пункті.

Мова – державна, стиль – науковий, чіткий, без орфографічних синтаксичних помилок, послідовність логічна. Пряме переписування у роботі матеріалів із літературних джерел є не припустимим.

Реферат має бути надрукований на одному боці сторінок стандартного білого паперу формату А4 (210 x 297 мм). Текст розміщується через 1,5 міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці з мінімальною висотою шрифту 1,8 мм. (комп'ютерний набір – 14 –й кегель; 1,5 інтервалу, шрифт Times New Roman).

Текст реферату розміщується на аркуші з дотриманням таких розмірів берегів: з лівого боку – не менше ніж 20 мм, з правого – не менше 10 мм, з верху і низу – не менше ніж 20 мм.

Після закінчення написання реферату (друкування) реферат рекомендується ретельно вчитати.

За виконаними рефератами готується доповіді, з якими студенти виступають на семінарському занятті. Доповіді повинна бути короткою, але змістовною та чіткою. Такою, що легко сприймається на слух. Зміст та послідовність доповіді аналогічні змісту реферату, але у доповіді варто акцентувати увагу лише на найбільш принципових питаннях та найбільш цікавій для слухачів інформації. Слід також пам'ятати, що доповідь завжди справляє краще враження, якщо доповідач вільно володіє інформацією і не читає текст, а користується тезами.

Підготовка рефератів і наступна доповідь за ними ставить за мету показати вміння студентів працювати із спеціальною літературою, систематизувати підібраний матеріал, виділяти найбільш суттєве, що стосується певної конкретної теми. Тому на семінарському занятті оцінюються підготовлені студентами реферати, їх виступи, вміння формувати висновки тощо.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Значення туризму, його особливості та характерні риси.
2. Історія виникнення і розвитку географії туризму.
3. Історія виникнення розвитку географії туризму в СРСР.
4. Історико-географічні аспекти розвитку туризму в Україні.
5. Історія виникнення розвитку географії туризму : закордонний досвід.
6. Еволюційний розвиток понять “дозвілля”, “туризм” і “рекреація”.
7. Еволюція вільного часу в умовах розвитку людського суспільства
8. Теоретичні аспекти географії туризму.
9. Основні наукові школи географії туризму.
10. Аналіз міжпредметних зв'язків географії туризму.
11. Об'єкт предмет дослідження географії туризму.
12. Термінологічний апарат географії туризму.
13. Тенденції та перспективи розвитку географії туризму.
14. Основні джерела туристично-географічної інформації.
15. Основні методи і напрямки туристсько-географічних досліджень.
16. Ландшафт – як об'єкт дослідження туристичної галузі.
17. Соціально-економічне значення туризму.
18. Туризм як галузь економіки.
19. Вплив економічної освіти на туризм.
20. Туристські ресурси: структура і методи дослідження.
21. Туристичні ресурси та їх значення в туризмі.
22. Бальнеологічні ресурси та їх значення в туризмі.
23. Туристсько-рекреаційне районування як напрямок наукових досліджень.
24. Туристичний район і еволюція його інтерпретації в радянській і сучасній географії туризму.
25. Спортивно-оздоровчий туризм та особливості його розвитку.
26. Екстремальний туризм як один із форм проведення вільного часу.
27. Туризм як екстремальний вид спорту.
28. Світовий досвід розвитку екологічного туризму.
29. Інноваційні види туризму. Туризм для тих, хто професійно подорожує.
30. Світові центри пригодницького та екстремального туризму.
31. Екологічний туризм: історія формування і основні напрямки розвитку.
32. Екологічний туризм як напрям досліджень.
33. Основні регіони екологічного туризму в світі.
34. Лікувально-оздоровчий туризм та перспективи його розвитку.
35. Географія гірськолижних курортів світу.
36. Світові центри релігійного туризму і паломництва.
37. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва як потенціал розвитку туризму в регіоні.
38. Туристсько-рекреаційний потенціал паркових зон великих міст (на прикладі Голосієво).
39. Використання рекреаційних ресурсів України та проблеми їх розвитку.
40. Видатні місця України як об'єкти туристичної діяльності.

41. Роль фестивалів і свят у формуванні туристичної діяльності.
42. Пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і їх роль в розвитку туризму.
43. Туристські центри та їх значення в туристській галузі.
44. Передумови формування та перспективи розвитку рекреаційно-туристських центрів Європи. На прикладі:
 - Середземномор'я;
 - Феноскандії;
 - Східної Європи;
 - Західної Європи;
 - Центральної Європи.
45. Рекреаційно-туристичні центри світу: передумови формування та перспективи розвитку. На прикладі:
 - Північної Америки;
 - Південної Америки;
 - Австралії та Океанії;
 - Африки;
 - Південно-Східної Азії.
46. Пізнавальні та виховні аспекти в туризмі.
47. Вплив екологічної освіти на туризм.
48. Роль і значення туризму в оздоровленні населення, культурно-освітньому, естетичному і краєзнавчому вихованні.
49. Географічне положення та фактори розвитку туристської галузі України
50. Ресурсний потенціал екотуристичних об'єктів України (на прикладі окремого регіону).
51. Зелений туризм та пріоритети його розвитку в Україні.
52. Пригодницький і екстремальний туризм: стан і перспективи розвитку в Україні.
53. Релігійний туризм і паломництво в Україні.
54. Географія курортів і курортних місцевостей України.
55. Санаторно-курортна система України: сучасний стан та розвиток.
56. Основні курортні зони і курорти Азово-Чорноморського регіону.
57. Екологічні чинники, які негативно впливають на туристичний бізнес України.
58. Глобальні інтеграційні процеси в туризмі: сутність, переваги і недоліки.
59. Наукове і кадрове забезпечення в туризмі.
60. Засоби залучення іноземних туристів до України.
61. Пріоритети розвитку туризму в Україні.
62. Державна політика та її вплив на розвиток туризму.
63. Міжнародне співробітництво в галузі туризму.
64. Туристський імідж держави (на прикладі однієї з держав світу).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

1. Александрова А.Ю. География мировой индустрии туризма. – М., 1998.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм. – М., 2002.
3. Ананьев М.А. Основы международного туризма. – М., 1978.
4. Апрод Л.И., Падун Н.Н., Палий О.Я. Основы экологизации и развития устойчивого туризма // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія. - К., 1999.
5. Аріон О.В. Організація транспортного обслуговування туристів. – К., 2008.
6. Аріон О.В. Функціональне зонування в системі оптимізації об'єктів природно-заповідного фонду / Український географічний журнал. – 1997. - № 4. – С. 35-39.
7. Арион О.В., Мотузенко Е.А. Экологический туризм: современные тенденции и перспективы развития / Культура народов Причерноморья. – 2002, № 34 (листопад). – с.61-64
8. Бабарицька В.К., Любіцева О.О. Організація туризму. Навчальний посібник. - К., 1998.
9. Бабинец А.Е. и др. Минеральные и термальные воды Советских Карпат. - К., 1978.
10. Бабинец А.Є. Джерела мінеральних вод Радянської України. – К., 1958.
11. Багрова Л.А., Подгородецкий П.Д. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии: Учеб. пособие. – Симферополь, 1982.
12. Багрова Л.А., Бобра Т.В., Гаркуша Л.Я. и др. Экологизация туризма как фактор сохранения ландшафтного разнообразия Крыма // Биоразнообразие Крыма: оценка и потребности сохранения. – Гурзуф, 1997.
13. Байтеряков О.З. Підходи до районування території України для цілей спортивного туризму // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Т.4. - К., 2004.
14. Байтеряков О.З. Територіальна структура гірської туристично-рекреаційної системи Криму // Туристичні ресурси України. – К., 1996.
15. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К., 2001.
16. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К., 1997.
17. Бейдик О.О., Бабарицька В.К. Рекреаційно-туристські ресурси великого міста (на прикладі Києва) // Географічні проблеми великого міста. – К., 1991.
18. Білак С.П. Закономірності хімічного складу мінеральних вод Закарпаття: Матеріали наук. конф., присвяч. 125-річчю курорту “Поляна”. – К., 1992 – Ч. 1.
19. Билак С.П. Минеральные воды Закарпатья. – Львов, 1986.
20. Биржаков М.Б. Введение в туризм. – СПб., 2002.
21. Биржаков М.Б. Деревенский туризм // Туристские фирмы . – Спб., 1997.
22. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине.- К., 1995. – 184 с.

23. Борисов В.А., Белоусова Л.С., Винокуров А.А. Охраняемые природные территории мира // Национальные парки, заповедники, резерваты. Справочник. - М., 1995.
24. Веденин Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. - М., 1982.
25. Верменко А.Ю. Природоохоронні території України та їх використання для рекреації населення // Туристичні ресурси України. Зб.наук.ст. / Федерація профспілок України/. - К., 1996.
26. Водный туризм /Сост. В.Н. Григорьев. - М., 1990.
27. Воронкова Л.П. История туризма и гостеприимства. - М., 2004.
28. Воскресенский В.Ю. Международный туризм. - М., 2008.
29. Генсирук С.А., Нижник М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. - К., 1987.
30. Географические проблемы организации туризма и отдыха (вып. 1, 2). - М., 1975.
31. География и туризм // Вопросы географии. Вып 93. - 1973.
32. География туризма / Под ред. А.Ю.Александровой. - М., 2008.
33. Географічна енциклопедія України: В 3 т. / Редкол.: О.М. Маринич (відпов. ред.) та ін. - К., 1989-1993.
34. Гетьман В.І. Збереження ландшафтного різноманіття і розвиток екотуризму на природно-заповідних територіях // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія. - К., 1999.
35. Гетьман В.І. Розвиток екологічного і сільського туризму на територіях національних природних парків і біосферних заповідників України // Відпочинок в сільській місцевості в Україні в ХХІ столітті: проблеми та перспективи. - К., 2000.
36. Голд Дж. Психология и география. Основы поведенческой географии. - М., 1990. - 320с.
37. Горб К. М. Проблеми розвитку туризму на базі територій спадщини особливої охорони // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 1: Матеріали III Всеукраїнської науково - практичної конференції „ Туризм в Україні: економіка та культура”. - К., 1998.- Ч.2.
38. Градостроительные основы развития курортно-рекреационных районов СССР. - М., 1990.
39. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. - Донецьк, 2001.
40. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности. - М., 1996.
41. Данилова Н.А. Климат и отдых в нашей стране. - М., 1980.
42. Дахно І.І. Країни світу. Енциклопедичний довідник. - К., 2004.
43. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм у системі суспільно-екологічних відносин. // Економічна та соціальна географія.: Наук. зб. - К., 2001. - С. 89 – 95.
44. Дмитрук О.Ю. Ландшафтно-рекреаційні системи Закарпатської області [Текст] : монографія / Дмитрук Олександр Юрійович, Уліганець Сергій

- Іванович ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. - Ірпінь : Вид-во НУДПСУ, 2013. - 193 с.
45. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Навч. посібн. – К., 2004.
46. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Екологічний туризм як дидактична основа раціонального природокористування та геоекологічної освіти. // Регіональні екологічні проблеми: Зб. наук. праць. - К., 2002. - С 45 –50
47. Долишній М.І. Регіональні проблеми екологічного і соціального розвитку України. – К, 1991.
48. Егоренков Л.И. Экология туризма и сервиса. – М., 2003
49. Ена В.Г., Ена Ал.В., Ена Ан.В., и др. Научно прикладные основы создания природного национального парка “Таврида” и Большой Экологическо-этнографической тропы в Крыму. – Симферополь, 2000.
50. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації). – Чернівці, 1996.
51. Енджейчик И. Современный туристский бизнес. Экстратегии в управлении фирмой: Пер. с польского. – М., 2003.
52. Жук П.В., Кравців В.С. Рекреаційний потенціал Українських Карпат і перспективи його використання // Українські Карпати: проблеми і перспективи. Матеріали Між нар. наук. практ. конф. – Львів, 1993.
53. Забелина Н.М. Национальный парк. - М., 1987.
54. Забелина Н.М., Аралова Н.С. Путешествие в национальный парк. -М., 1990.
55. Закон України “Про внесення змін до закону України “Про туризм” / Урядовий кур’єр. - 2003, № 244.
56. Закон України “Про туризм” (№ 324 / 95 ВР) від 15.09. 1995 р.
57. Зорин И.В., Штюмер Ю.А. Туризм и охрана окружающей среды. - М., 1986.
58. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма. - М., 2000.
59. Івченко А. С. Вся Україна: путівник. – К., 2006.
60. Карпатский рекреационный комплекс / Долишній М.И., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. и др. – К., 1984.
61. Квартальнов В.А. Иностранный туризм. – М., 2001.
62. Квартальнов В.А., Федорченко В.К. Туризм социальный: история и современность. – К., 1989.
63. Кекушев В.Н., Сергеев В.П., Степаницкий В.Б. Основы менеджмента экологического туризма: Учеб. пособие. - М., 2001.
64. Косолапов А.Б. Теория и практика экологического туризма. – М., 2005.
65. Котляров Е.А. География отдыха и туризма. Формирование и развитие территориальных рекреационных комплексов. - М., 1978.
66. Кравців В.С., Жук П.В. Концептуальні основи перспективного розвитку рекреаційної індустрії в Карпатах // Економіка України. – 1993.- № 12. - С 57–62.
67. Краткий климатический справочник по странам мира / ред. Борисенков Е.П. – Л., 1984.
68. Крачило М.П. Країнознавство і туризм. – К., 1994.

69. Крачило Н.П. География туризма. - К., 1987.
70. Крачило Н.П. Экономико-географические проблемы туризма и его эффективность (вопросы теории, методы и практики) / Чернивец. университет им. Ю. Федьковича. - К., 1992.
71. Крачило М.П., Попович С.І., Федоренко Н.В. Проблеми туристичного районування // Туристичні ресурси України.– К., 1996.
72. Крисаченко В.С. Екологічна культура : теорія і практика. – К., 1996.
73. Курортні ресурси України. – К., 1999.
74. Курортология и физиотерапия. В 2-х томах / ред. Боголюбов В.М. – М., 1985.
75. Курорты: Энциклопедический словарь / Под ред. Чазова Е.И. – М., 1983.
76. Кусков А.С., Голубева В.Л., Одинцова Т.Н. Рекреационная география. – М., 2005.
77. Левкин В.Е. Развитие туризма как механизма повышения доходов и обеспечения занятости населения, проживающего в национальных парках России // Заповедники и национальные парки. - 2000, №31. - С. 22-25.
78. Легориев С., Лайл К., Хьюз Д., Хэбиб Р. Туризм и экономика открытого типа // Вестник Моск. ун-та. Серия. География. Экономика. - 1994. - № 2.
79. Лукоянов П.И. Зимние спортивные походы. – М., 1988.
80. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К., 2003.
81. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. - К.:Альтерпрес, 2007.
82. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). – К., 2005.
83. Мальська М., Худо В., Цибух В. Основи туристичного бізнесу. – Львів, 2003.
84. Мацола В.І. Рекреаційні ресурси Закарпатської області та їх економічна оцінка. - Ужгород, 1996.
85. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997.
86. Мельченко В.Е. Процесс проектирования парков // Вестник Моск. ун-та. Серия: География 1998. - № С 23 – 27.
87. Менеджмент туризма: Туризм и отраслевые системы. – М., 2002.
88. Менеджмент туризма: Туризм как вид деятельности – М., 2001.
89. Методология оценки рекреационных территорий / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская, С.Н.Голубичная. – Донецк, 2003.
90. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М., 1981.
91. Мотузенко О.О., Аріон О.В. Екологізація туристичної діяльності і екологічний туризм: перспективи розвитку// Україна та глобальні процеси: географічний вимір: Збірник наукових праць. – Київ-Луцьк, – Т.1., 2000.
92. На пути к национальному парку в Крыму/ В.А. Боков, В.Г. Ена, А.Н. Рудык и др. – Симферополь, 2000.

93. Научно-прикладные основы создания природного национального парка «Таврида» и Большой Эколого-этнографической тропы в Крыму / В.Г. Ена, Ал.В.Ена, Ан.В. Ена и др. – Симферополь, 2000.
94. Нефедова В.Б., Смирнова Е.Д. Швидченко Л.Г. Методы рекреационной оценки территорий // Вестник Моск. ун-та. Серия География. - 1973. - № 5. - С 49 –54.
95. Николаевский А.Г. Национальные парки. – М., 1985.
96. Павлов В.І., Черчик Л.М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи. – Луцьк, 1998.
97. Панкова Є.В. Туристське краєзнавство. – К., 2003.
98. Панов И.И. Экологический туризм и его роль в устойчивом развитии территорий // Вестн. Моск. Ун-та. Сер.5. География.- №6, 1998.
99. Панченко Т.Ф. Актуальні аспекти організації сільського туризму// Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип.3. – К., 2000.
100. Пирожник И.И. Основы географии туризма и экскурсионного обслуживания. – Минск, 1985.
101. Подгородецкий П.Д. Крым.: Природа. – Симферополь, 1988.
102. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. - М., 1971.
103. Преображенский В.С., Мухина Л.И., Казанская Н.С. и др. Методические указания по характеристике природных условий рекреационного района // Географические проблемы организации туризма и отдыха / Отв.ред. Б.Н.Лиханов. - М., 1975. - Вып. 1.
104. Преображенский В.С., Веденин Ю.А., Лиханов Б.Н. и др. Рекреационное районирование территории СССР // Градостроительство. Теория и практика курортно-рекреационного строительства. – К., 1980. – Вып. 28.
105. Природні багатства Закарпаття/ Упорядн. В.Л.Бондар. – Ужгород, 1987
106. Путрик Ю.С., Свешников В.В. Туризм глазами географа. – М., 1986.
107. Реймес Н.Ф. Природопользование: Словарь–справочник. - М., 1990.
108. Рекреационные системы / Под ред. М. Мироненко, М. Бохвалова. - М., 1986.
109. Рекреаційна політика в Карпатському регіоні: принципи формування, шляхи реалізації /В.С. Кравців, В.К. Євдокименко, М.М. Горбаль, М.В. Копач – Чернівці, 1995.
110. Розвиток туризму в Україні: Зб. наук. пр. Федерація профспілок України. Інститут туризму. - К., 1995.
111. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение. – М., 1999.
112. Русев И.Т. Основы экотуризма. – Одесса, 2004.
113. Сергеева Т.К. Экологический туризм. – М., 2004.
114. Середін В.І., Парпан В.І. Ліс – база відпочинку. – Ужгород: “Карпати”, 1988.

115. Сич В.А. Напрямки екологічного виховання туристів // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя. - К.: Вид-во ТОВ „Карбон Лтд”, 2000.
116. Слепокуров А.С. Геоэкологические и инновационные аспекты развития туризма в Крыму. – Симферополь, 2000.
117. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму. – Ніжин, 2004.
118. Смаль І.В. Смаль В.В. Екологічний туризм – перспективний напрямок розвитку рекреаційного господарства українського Полісся // Сучасні екологічні проблеми українського Полісся та суміжних територій. – Ніжин, 2001.
119. Смаль І.В. Сукупність і основні властивості рекреаційних систем // Географія і сучасність. – К., 2000. Випуск 4.- С. 39-44.
120. Сравнительная медико-климатологическая характеристика основных приморских курортных местностей Европы и прилегающих к ней регионов Азии и Африки / О.М.Ярош, С.С.Солдатченкова, Ю.П.Коршунов и др. – Симферополь, 2000.
121. Стафійчук В.І. Рекреаологія. – К., 2006.
122. Теоретические основы рекреационной географии / Под ред В.С.Преображенского. - М., 1975.
123. Товт М.М. Проблеми і перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні // Відпочинок в сільській місцевості в Україні в ХХІ столітті: проблеми та перспективи. - К., 2000.
124. Туризм і довкілля // Сер. „Питання та відповіді”, №3.- Рада Європи та Об’єднання громадян Товариство „Зелена Україна” Національного екологічного центру України, червень, 1999.
125. Туристичні ресурси України. Зб.наук.ст./ Федерація профспілок України/. – К.,1996.
126. Туристичне країнознавство. Країни – лідери туризму / За ред. проф. Любіцевої О.О. – К., 2008.
127. Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип.5 / ФПУ. Ін-т туризму. – К., 2004.
128. Туристский терминологический словарь / Авт.-сост.И.В.Зорин, В.А. Квартальнов. – М., 1999.
129. Устименко Л.М., Афанасьев І.Ю. Історія туризму. - К., 2005.
130. Фастовець О.О. Виховання екологічної культури населення засобами туризму та екскурсій // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія. - К., 1999.
131. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. – К., 2002.
132. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. – І.-Ф., 2001.
133. Храбовченко В.В. Экологический туризм. – М., 2003.
134. Царик Л., Чернюк Г. Природні туристичні ресурси. Методи аналізу і оцінки. – Тернопіль, 2001.
135. Чиждова В.П. Рекреационные нагрузки в зонах отдыха. – М., 1977.
136. Чиждова В.П. Туризм и национальные парки. – М., 1992.

137. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Под ред. И.А.Рябовой, Ю.В.Забаева, Е.Л.Драчевой. – М., 2005.
138. Энциклопедия туриста / Редкол.: Е.И. Гамм (гл. ред.), А.Х. Абуков, Ю.И. Александров и др. – М., 1993.

Туристичні і довідкові WEB – сайти, портали тощо

1. biznesturizm.ru – «Бизнес-туризм» - всё о туристическом бизнесе, бизнес-туризме и турвыставках.
2. crimex.boom.ru – активний відпочинок в Криму: комплексні подорожі, пригодницькі та екстремальні тури тощо.
3. links.travel.ru – корисні посилання для подорожуючих та туристів.
4. overseax.narod.ru/Tourism/Resorts.html – «Світові курорти».
5. slavyanka.com - офіційний сайт Агенства елітних подорожей Slavyanka Tours (м.Одеса).
6. terraincognita.info – офіційний сайт Агенства подорожей Terra Incognita. Туризм в Україні.
7. top.travel.ru - рейтинг туристичних сайтів.
8. turist.ru – туристичний портал, м.Москва.
9. turi100.net – туристичний пошуковий портал.
10. www.thomascook.com - офіційний сайт туристичної агенції Thomas Cook.
11. www.7chudes.in.ua - офіційний сайт Всеукраїнського проекту «7 чудес України».
12. www.all-Hotels.com.ua –готелі України.
13. www.artkavun.kherson.ua - регіональний інформаційний портал Херсонщини «АРТКАВУН».
14. www.asiatravel.com - туристичний сервер по країнах Азії (Singapore, Hongkong, Macau , China, Philippines, UAE, Thailand, Indonesia, Sri Lanka, Malaysia).
15. www.belize.com – туристичний сервер Белізу.
16. www.berlitz.com – видавництво Berlitz (круїзного довідника Complete Guide to Cruising & Cruise Ships).
17. www.breeze.ru – російська компанія Breeze Line, інтернаціональний офіційний представник круїзної компанії Princess Cruises.
18. www.captaincookcruises.net – міжнародний круїзний туроператор Captain Cook. Cruises, головний прямий постачальник круїзів до країн Східної Європи.
19. www.carnival.com – офіційний сайт компанії Carnival Cruise Lines.
20. www.ceoexpeditions.com – круїзна компанія CEOexpeditions – лідер подорожей люкс-класу на яхтах .
21. www.ch-turizm.com.ua - інформаційно-туристичний центр Чернігівщини.
22. www.crimea-skl.info - портал “Санаторно-курортне лікування”.

23. www.crimex.boom.ru – активний відпочинок в Криму. Сайт Кримського екскурсійно-методичного центру.
24. www.cruiseweb.com - The Cruise Web – Офіційне Агенство Подорожей в сфері круїзів.
25. www.dikanka-turism.narod.ru - сайт Туристична Диканщина.
26. <http://dkz.info/ua/> - Диспетчер Курортів Закарпаття
27. [www.doroga.com.ua/sectionc18\(4\).html](http://www.doroga.com.ua/sectionc18(4).html) – Все про тури та екскурсії – повна і оперативна інформація про туристичний ринок.
28. www.d-tour.com.ua – агенство подорожей „Діліжанс Тур”, генеральний представник в Україні круїзних компаній «Royal Caribbean International» та «Celebrity Cruises».
29. www.eco-tour.org - туристичний портал екотуристичних подорожей.
30. www.ecotourism.org – офіційний сайт The International Ecotourism Society (TIES).
31. www.expedia.com - туристичний сервер Expedia – бронювання авіаквитків, отелі, прокат автомобілів, тури.
32. www.freedomoftheseas.com – офіційний сайт круїзного лайнера Freedom of the Seas.
33. www.greentour.com.ua – Спілка сприяння сільському зеленому туризму в Україні.
34. www.heritage.com.ua - Українська спадщина (історико-культурна спадщина України: пам'ятники історії, мистецтво, архітектура. Портал Науково-дослідного інституту пам'ятко-охоронних досліджень).
35. www.karpaty.info/ua/ - Відпочинок в Карпатах – КАРПАТИ.INFO.
36. www.ko-tourism.gov.ua - офіційний туристичний сайт Київщини.
37. www.kp-online.ru – сайт туристичного журналу «Коллекция путешествий».
38. www.mapguest.com – туристичний сервер.
39. www.mayakinfo.ru – «в Отпуск.ru – российский туристический сервер».
40. www.meest-tour.com.ua - українсько-канадське підприємство "МІСТ-ТУР" – провідний туроператор Західної України.
41. www.misto.odessa.ua - інформаційний сайт м. Одеса.
42. www.newizv.ru/aeroport - журнал «Аэропорт. Авиапутешествия и туризм».
43. www.northpolevoyages.com – Poseidon Arctic Voyages– компанія-оператор полярних круїзів-експедицій.
44. www.oceancruises.com – Міжнародний Довідковий Інтернет-Центр Океанських Круїзних Подорожей.
45. www.odessa.ua - офіційний сайт міста Одеса.
46. www.otpusk.com – туристичний сервер «Усі тури України»
47. www.ratanews.ru - електронна газета для професіоналів турбізнесу (під егідою Російського Союзу Туріндустрії).
48. www.royalcaribbean.com – круїзна компанія Royal Caribbean Cruise Line.
49. www.ruraltourism.com.ua - Зелений туризм – все про сільський відпочинок в Україні.

50. ruta-cruise.com/ru/cruise/index.html – офіційний сайт круїзної компанії «Червона Рута».
51. www.sam.com.ua – офіційний сайт туристичної фірми САМ.
52. www.tag-group.com - TAG World Services – одна з найбільших світових компаній в області таймшеру.
53. www.ternotour.com.ua - презентаційний туристичний сайт Тернопільщини.
54. www.tos.ru – «Сервер туристических мега идей».
55. www.tour.com.ua – туристичний сервер.
56. www.tour.crimea.com – туристичний сервер Криму.
57. www.tournavigator.ru/o-jur.shtml - журнал-каталог «ТурНавигатор - Вся правда о туризме».
58. www.tourpoisk.ru – «ТурПоиск – поиск по сайтам турфирм».
59. www.tourstart.ru – Поради подорожуючим. Статті про туризм. Огляд курортів світу.
60. www.tour.ukrferry.com – офіційний сайт туристичної компанії „Укрферри Тур” (дочірнє підприємство Судноплавної Компанії "Укрферри").
61. www.tourbus.ru – сайт російського журналу «Турбизнес».
62. www.tourism.crimea.ua - офіційний Інтернет-сайт Криму “Крим туристичний”.
63. www.tourism.gov.ua – офіційний сайт Державної служби туризму і курортів України.
64. www.tourism.lviv.ua - інформаційно-туристичний центр Львівщини.
65. www.tourism.rv.ua - інформаційно-туристичний центр Рівненщини.
66. www.tourism-carpathian.com.ua – українсько-польський туристичний портал, Рада з туризму Карпатського регіону.
67. www.tournavigator.ru – сайт журналу-каталога «ТурНавигатор».
68. www.tours.net.ua – портал для туристів і подорожуючих.
69. www.tours.ru – туристичний портал «100 дорог».
70. www.tourserver.com.ua - «Поисковый Туристический Сервер Украины».
71. www.tourua.com – туристичний портал.
72. www.transcarpathiatour.ua - презентаційний туристичний сайт Закарпатської області.
73. www.travel.ru – «Всё о туризме и путешествиях» - туристичний сервер: тури, транспорт, тематичні подорожі, інформація про країни.
74. www.travel24.com - німецький туристичний сервер.
75. www.travellink.ru – інформація і поради туристам.
76. www.travelnn.ru - информационная служба по туризму „Вояж”.
77. www.travel-tour.com.ua – український туристичний сервер «Тур-Информ».
78. www.travel-switzerland.ru – туризм і відпочинок в Швейцарії.
79. www.turbaza.com.ua – туристичний сервер «Турбаза».
80. www.turizm.biz.ua – поради мандрівнику, відгуки і враження туристів.
81. www.turne.com.ua - туристичний сервер. Відпочинок, тури, отелі, авіаквитки.

82. www.turnovosti.com.ua – «Оперативная лента горячих новостей».
83. www.uatourist.com – «Український туристичний центр» (агенство з продажу російської туристичної фірми „Нева” та офіційний агент компанії Tallink Silja Line).
84. www.ukrindustrial.com/regions/ - Обласні України. Загальна інформація про області. Видатні пам'ятки. Карти адміністративні та автошляхів.
85. www.ukrmuseum.org.ua - Музейний простір України.
86. www.unwto.org - офіційний сайт The World Tourism Organization (UNWTO).
87. www.u-t-i.com.ua – сайт сервісно-туристичної компанії «УКРТЕХІНТУР» - «UTI Travel & Education».
88. www.utis.com.ua – “Українська туристична інформаційна система (UTIS) ».
89. www.vip-travel.com.ua/index.php - Vip-travel - туристична агенція.
90. www.vokrugsveta.com – Журнал «Вокруг света» - портал подорожей, пригод, відкриттів, країнознавства, природничих наук, винаходів і спостережень.
91. www.wttc.org - The World Travel & Tourism Council (WTTTC) – Всесвітня Рада подорожей і туризму.
92. www.yestravel.ru/resorts - «Всі курорти світу»
93. www.zahid-kurort.com.ua/index.html - Курорти Західної України

Пошукові WEB – системи

www.google.com
www.yahoo.com
www.nigma.ru
www.rambler.ru
www.yandex.ru
www.altavista.ru

www.aport.ru
www.bigmir.net
www.alltheweb.com
www.excire.com
www.go.com
www.mamma.com

DODATKY

**БАЗОВІ ПИТАННЯ АНКЕТИ
ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВІДПОЧИНКУ МОЛОДІ**

1. Вік

- a. Від 17 до 22 років.
- b. Від 23 до 27 років.
- c. Від 28 до 35 років.

2. Стать

- a. Чоловіча.
- b. Жіноча.

3. Освіта.

- a. Середня.
- b. Неповна вища, вища.
- c. Науковий ступінь.

4. Вкажіть Ваш рід зайнятості.

- a. Студент.
- b. Робітник.
- c. Зайнятий в побутово-обслуговуючій сфері.
- d. Працівник в середньої ланки управління.
- e. Приватний підприємець
- f. Тимчасово не працюю

5. Вкажіть Ваше ставлення до відпочинку.

- a. Ви трудоголік.
- b. Ви вмієте поєднувати трудову діяльність з відпочинком.
- c. Ви віддаєте перевагу відпочинку перед трудовою діяльністю.
- d. Все залежить від фінансової ситуації та інших умов.
- e. Важко сказати.

6. Вкажіть основний мотив, що спонукає Вас визначатися з відпочинком.

- a. Необхідність поправити стан здоров'я.
- b. Бажання отримати нові враження.
- c. Звичка, засвоєна з дитинства (привита батьками).
- d. Слідувати вимогам сучасної моди.
- e. Важко сказати.

7. Якому виду відпочинку Ви віддаєте перевагу.

- a. Спортивно-оздоровчому.
- b. Лікувально-оздоровчому.
- c. Екстремальному.
- d. Краєзнавчо-пізнавальному.

- e. Такому, що вимагає мінімум фізичних зусиль.
- f. Розважальному.
- g. Любите або маєте необхідність комбінувати.
- h. Важко сказати.

8. Відпочинку в якій частині світу Ви б віддали перевагу?

- a. На території України (вказіть де саме).
- b. В європейських країнах (вказіть де саме).
- c. Свій варіант.

9. Скільки разів на рік Ви дозволяєте собі тривалий відпочинок (2 і більше тижнів).

- a. Раз на рік.
- b. Двічі і більше на рік.
- c. Все залежить від фінансових можливостей чи обставин.

10. Якому товариству під час подорожі Ви віддасте перевагу?

- a. Віддасте перевагу пошуку друзів під час відпочинку на місці.
- b. Відпочиваю з сім'єю.
- c. Відпочиваю з колегами по роботі.
- d. Відпочиваю з спонтанно сформованою групою.
- e. Все залежить від ситуації.
- f. Немає значення.

11. Яку частину річного доходу Ви готові витратити на відпочинок?

- a. Від 5 до 10 відсотків.
- b. Від 10 до 15 відсотків.
- c. Від 15 до 20 відсотків.
- d. Від 20 до 25 відсотків.
- e. Понад 25 відсотків.

ОЦІНКА КЛІМАТИЧНИХ УМОВ

Серед основних типів рекреаційного оцінювання природних ресурсів значну роль відіграє медико-біологічний тип. Він відбиває вплив природних факторів на організм людини, їх комфортність. Провідну роль при цьому відіграє оцінка рекреаційних кліматичних ресурсів.

В методичних розробках щодо оцінки природних умов для організації відпочинку оцінці кліматичних умов територій завжди приділялась особлива увага. Так, ще 1969 року Ю.А. Веденіним та Н.Н. Мірошніченко була запропонована методика бонітування територій (країни) для організації крупних районів (зон) тривалого відпочинку і туризму. Відповідно неї, серед факторів для оцінки особливо виділяються тривалість сприятливих температурних умов, тривалість сонячного сяяння, відносна вологість повітря, а для зимових видів відпочинку – ще й вітровий режим та тривалість залягання снігового покриву.

Для організації літніх видів відпочинку необхідно врахувати:

- кількість днів із середньодобовими температурами 15-20°C, що є показником теплого та помірно теплого літа;
- кількість днів з відносною вологістю повітря 56-70% (помірно волога погода), що свідчить про оптимальність природних умов. Найменш комфортною є сира погода (відносна вологість повітря більше 86%);
- тривалість сонячного сяяння в період із середньодобовими температурами 5-16°C та 15-20°C. Вона розраховується за наступною формулою:

$$S = \frac{\sum S_x \cdot n_x}{N}, \quad (1)$$

де, S – сума годин сонячного сяяння в період із середньодобовими температурами 15-20°C за рік;

S_x – кількість годин сонячного сяяння за x – місяць;

n_x – кількість днів із середньодобовими температурами 15-20°C в x – місяці;

N – річна кількість днів із середньодобовими температурами 15-20°C.

Для організації зимових видів відпочинку необхідно врахувати:

- кількість днів із середньодобовими температурами –5–15°C, що є показником помірно теплої та помірно холодної зими, найбільш комфортних умов для лижних прогулянок і зимових туристських походів;

- тривалість сонячного сяяння в період із середньодобовими температурами –5–15°C (розраховується за формулою (1));

- вітровий режим території. При цьому враховується що вітер швидкістю > 5 м/с викликає дискомфортні відчуття вже при температурах < 0 °C, а вітер швидкістю > 3 м/с дискомфортно впливає при температурах –10°C і менше.

Визначається вітровий режим території кількістю днів з середньодобовими температурами –5–15°C при швидкості вітру > 3 і > 5 м/с, у відсотках від річної кількості днів з цими температурами, і розраховується за формулами:

$$a_x + b_x = c_x \quad (2)$$

$$n = \frac{30 \sum c_x}{100} \quad (3)$$

$$n(\%) = \frac{n \cdot 100}{N} \quad (4)$$

де, a_x - кількість днів за x -місяць зі швидкістю вітру > 3 м/с при середньодобовій температурі $-5-15^{\circ}\text{C}$;

b_x - кількість днів за x -місяць зі швидкістю вітру > 5 м/с при середньодобовій температурі $-5-10^{\circ}\text{C}$;

c_x - сумарна кількість днів за x -місяць зі швидкостями вітру $> 3 - 5$ м/с;

n - кількість днів зі швидкістю вітру > 3 м/с при середньодобовій температурі $-5-15^{\circ}\text{C}$ і зі швидкістю вітру > 5 м/с при середньодобовій температурі $-5-10^{\circ}\text{C}$;

N - річна кількість днів із середньодобовими температурами $-5-10^{\circ}\text{C}$.

Але найбільш детально методологія і методика оцінок клімату розроблялася в рамках курортології і кліматології. Вплив клімату на людину проявляється через конкретні погоду і особливу увагу слід приділити стану організму людини, як реакції – відповіді на погодні умови. Крім того курортологи при оцінці клімату велике значення приділяють не тільки фізичним проявам погоди, але й емоційному впливу який вона справляє на людину.

Розглянемо один з варіантів медико-кліматологічної оцінки, розробленої українськими вченими для визначення рекреаційної цінності приморських курортів [119].

Основні види клімато-рекреаційної діяльності на приморських курортах:

- аеротерапія - дихання морським повітрям, повітряні ванни;
- таласотерапія - морські купання;
- геліотерапія - сонячні ванни;
- кінезотерапія - прогулянки берегом моря, спортивні ігри на березі, плавання, гребля та інші види водного спорту.

Звичайними є сполучення цих видів рекреаційної діяльності. Так, при перебуванні на пляжі звичайно сполучаються аеро-геліо-таласо-кінезодії, а прогулянки берегом – це аеро-кінезо або аеро-геліо-кінезотерапія.

Не дивлячись на різноманітність і комплексність рекреаційних занять, слід виділити два основні їх види, які по різному залежать від погодних умов: пасивні і активні. До перших відносяться сонячні і повітряні ванни в умовах покою. Оскільки люди в цей час, як правило, оголені, то такий вид рекреації висуває надзвичайно жорсткі вимоги до погоди. Активна рекреація передбачає прогулянки, спортивні ігри тощо. Відмінність в тому що фізична активність обумовлює підвищену теплопродукцію і, крім того, люди в цей час, як правило, одягнені. Це робить комфортними більш низькі температури повітря, ніж для пасивної рекреації, а значить вимоги до погоди будуть менш жорсткі.

Значною мірою обмежують рекреацію опади, сильний вітер (які ускладнюють перебування на відкритому повітрі), а також вологість повітря (табл.) і духота.

Медико-кліматологічна оцінка вологості повітря

Відносна вологість повітря, %	Оцінка рівня вологості
0-40	Дуже сухо
41-60	Сухо
61-70	Помірно сухо
71-80	Помірно волого
81-100	Дуже волого (сиро)

Середньомісячна інтенсивність духоти вираховується за середньодобовими значеннями температури та вологості і оцінюється в балах: 1 бал – невелика духота; 2 бали - помірна духота; 3 бали – виражена; 4 бали – значна; 5 балів – дуже сильна.

При оцінці рекреаційної значимості температурного фактора виділяють 7 теплових режимів: комфортний, прохолодний і жаркий субкомфортні, холодний і жаркий дискомфортні, дуже холодний і дуже жаркий дискомфортні.

Комфортний стан – це найбільш приємне теплове відчуття, коли людина не відчуває ні жару, ні холоду. З суб'єктивним відчуттям комфорту пов'язане поняття «зона комфорту», яка для більшості людей лежить в межах від 17 до 23 °С. Поза нею людина відчуває охолодження чи перегрівання.

Для деталізації найбільш важливих для рекреації комфортних умов застосовують поняття оптимум і періоптимум. Під оптимумом розуміють ті середньодобові температури, при яких увесь день зберігаються комфортні для кліматопроектур оголеної людини умови без перегріву або переохолодження на рівні субкомфорту. Під періоптимумом розуміють ті термічні умови, при яких частину дня зберігається комфорт, а частину його (біля полудня або ранок-вечір) займають, відповідно, жаркий або холодний субкомфорт.

Конкретні межі цих режимів непостійні і залежать від виду рекреаційної діяльності, місця постійного проживання людини, від сезону. Так, для прогулянок в легкому одязі зона комфорту для жителів Північної Європи знаходиться в межах 12,6-18,5 °С, жителів Центральної Європи – 16,6-20,5°С, жителів півдня – 16,6-24,5 °С. Існують і сезонні варіації зон комфорту: взимку люди адаптуються до більш низьких температур, влітку – до більш високих. При визначенні рекреаційних занять слід також враховувати, що холодний субкомфорт є менш жорстким обмежувачем для проведення кліматопроектур, особливо для хворих, ніж жаркий. Крім того зона комфортних температур залежить від вітру, який здійснює охолоджувальну дію і зсуває комфортні температури в зону більш високих значень, а також від наявності сонця, яке зігріваючи людину, робить більш низькі температури більш комфортними.

Показники комфортності можуть змінюватися для хворих людей, що їдуть на курорт з лікувальною метою, для реабілітації із застосуванням клімотопроцедур або відпочивати, не враховуючи протипоказань. Це стосується насамперед хворих із серцево-судинними, запалювальними, неврологічними захворюваннями тощо.

Орієнтовні межі різних теплових режимів для літніх видів рекреації практично здорових людей (що не мають спеціальних медичних показань) наведені в табл.

Співвідношення суб'єктивних відчуттів комфортності людини і значень параметрів метеоелементів

Суб'єктивні відчуття	Температура повітря, °С	Вологість повітря, %	Швидкість вітру, м/с
Холодно, дискомфортно	Нижче 15	Вище 80	Більше 7
Прохолодно, субкомфортно	15 – 20	60 – 80	До 5 – 7
Комфортно	20 – 25	30 – 60	до 1 – 4
Субкомфортно, жарко	26 – 30	60 – 80	До 5 – 7
Дискомфортно, суха жара	Вище 30	30 – 60	Менше 4
Дискомфортно, волога жара	Вище 30	Вище 80	Менше 7

Наведена класифікація орієнтована на теплові відчуття оголеної людини і найбільш придатна для оцінки умов прийняття повітряних ванн і інших кліматолікувальних процедур. Для активної рекреації в одязі відповідно сезону суттєво розширюються в бік більш низьких температур. При цьому провідними стають не вплив на шкіру атмосферного повітря і сонячного випромінювання (які практично виключаються), а вплив повітря що вдихається та фізичних вправ.

Оздоровлюючий вплив повітря узбереж пов'язаний насамперед з його складом – наявністю іонів солей, що містяться в морській воді, фітонцидів, що виділяються водоростями і прибережною рослинністю, легких аероіонів які виділяються при хвилюванні моря. Важливою також є чистота повітря. Негативний вплив на цілющі властивості морського відпочинку мають сирість і опади. Так, сире повітря при холодній погоді сильніше ніж сухе охолоджує тіло і дихальні шляхи, а при теплій формує відчуття духоти.

Існують спеціальні види кліматопроедур холодної пори року. Це короткотермінові повітряні ванни, сон і цілодобове перебування на відкритому повітрі, що має сильний тонізуючий вплив на організм і покращує його кисневe забезпечення.

Обмеженнями для морських купань виступають температура води, хвилювання і, певною мірою, солоність води. Так, нижньою межею для практично здорових людей вважається температура води 18°C, а для молодих абсолютно здорових - 17°C. Решта обмежень, як і при повітряних ваннах, пов'язана зі станом здоров'я рекреантів (наявність кардіологічних, судинних, запальовальних та нервових захворювань, респіраторних патологій тощо) та їх віком (дитячий, похилий). Хворі люди потребують більш м'якого температурного режиму – залежно від виду захворювань – від 19 до 22°C.

При визначенні рекреаційної придатності курортів в різні сезони можна використати інтервальну оцінку зв'язку між середньодобовими температурами повітря і видами і режимами рекреації представлену в табл.

Режими рекреації	Повітряні ванни, оголений, тінь	Активна рекреація, легко одягнений, тінь	Активна рекреація, легко одягнений, сонце
Холодний дискомфорт	Не більше 12	Не більше 9	Не більше 6
Холодний субкомфорт	12-17	9-12	6-9
Холодний періоптимум	17-20	12-17	9-1
Оптимум	20-23	Не менше 17	Не менше 12
Жаркий періоптимум	23-24		
Жаркий субкомфорт	24-27		
Жаркий дискомфорт	Більше 27		

КЛІМАТИЧНІ ТАБЛИЦІ КУРОРТІВ
за даними найближчих метеостанцій [119]

АНТАЛЬЯ (Туреччина)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	9,9	17,5	72	14,0	4,0
Лютий	10,7	16,5	71	13,0	-
Березень	12,8	16,4	66	7,0	2,0
Квітень	16,2	16,9	70	6,0	1,0
Травень	20,4	19,4	69	4,0	0,0
Червень	25,1	22,1	65	2,0	0,0
Липень	28,1	25,8	62	0,0	0,0
Серпень	27,6	26,9	60	1,0	0,0
Вересень	24,4	25,9	61	1,0	1,0
Жовтень	20,3	23,3	67	5,0	0,1
Листопад	15,3	20,2	69	7,0	1,0
Грудень	11,4	18,1	70	11,0	6,0

БАТУМІ (Грузія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	6,4	10,4	75	13,8	2,0
Лютий	6,7	9,8	77	12,5	2,0
Березень	8,4	8,8	77	12,0	2,0
Квітень	11,3	10,8	80	11,8	3,0
Травень	16,1	15,9	82	9,0	2,0
Червень	20,3	20,2	79	9,8	1,0
Липень	23,0	22,3	79	11,2	1,0
Серпень	23,2	24,0	81	11,4	1,0
Вересень	20,2	22,2	82	11,8	1,0
Жовтень	16,3	19,7	83	10,1	1,0
Листопад	12,1	16,0	80	12,7	2,0
Грудень	9,2	12,5	76	13,5	2,0

ВАЛЕНСІЯ (Іспанія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	10,0	14,3	70	6,0	0,8
Лютий	11,0	14,0	70	5,0	0,6
Березень	13,0	14,3	66	6,0	0,8
Квітень	15,0	15,4	60	5,0	0,5
Травень	18,0	17,9	63	7,0	0,2
Червень	22,0	18,9	63	5,0	0,3
Липень	24,0	24,0	62	2,0	0,1
Серпень	24,0	25,3	65	2,0	0,1
Вересень	22,0	24,1	65	5,0	0,0
Жовтень	18,0	21,3	69	6,0	0,3

Листопад	14,0	18,2	69	8,0	0,3
Грудень	11,0	15,8	74	6,0	0,7

ВАРНА (Болгарія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	1.0	8.6	81	-	6.0
Лютий	1.9	7.6	80	-	-
Березень	5.5	8.0	78	-	-
Квітень	10,1	10.0	75	-	4.0
Травень	15,7	14,9	76	-	-
Червень	19,9	20,0	76	-	-
Липень	22,6	22,7	72	-	-
Серпень	22,3	23,4	71	-	-
Вересень	18,5	21,6	73	-	-
Жовтень	14,1	18,1	78	-	-
Листопад	8,2	14,0	83	-	-
Грудень	3,7	10,8	77	-	-

ВЕНЕЦІЯ (Італія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	2.8	11.8	80	7.0	1.0
Лютий	5.0	10.7	78	5.0	2.0
Березень	8.3	11.4	76	7.0	1.0
Квітень	12.8	13.4	74	7.0	1.0
Травень	17,2	16,7	70	8,0	0,0
Червень	21,0	20,9	68	8,0	0,0
Липень	23,9	23,3	65	6,0	0,0
Серпень	23,5	23,5	64	9,0	0,0
Вересень	19,4	22,1	72	5,0	0,0
Жовтень	14,4	19,1	77	8,0	1,0
Листопад	8,3	15,8	82	8,0	1,0
Грудень	4,4	13,8	80	8,0	1,0

ГДАНСЬК (Польща)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-2,3	3,1	84	16	5
Лютий	-1,9	2,2	82	12	4
Березень	1,0	1,9	76	10	3
Квітень	6,1	3,2	72	11	3
Травень	11,1	7,2	66	11	2
Червень	15,4	12,5	66	11	1
Липень	17,2	16,0	70	13	2
Серпень	16,6	17,2	72	12	1
Вересень	12,9	15,6	74	12	2
Жовтень	7,9	11,6	79	12	3
Листопад	3,1	8,6	84	12	2
Грудень	-0,2	5,8	86	14	3

ГЕНУЯ (Італія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	7.8	13.6	59	10.0	1.0
Лютий	8.7	13.0	59	9.0	1.0
Березень	11.2	13.3	60	11.0	1.0
Квітень	14.2	14.5	62	11.0	0.0
Травень	17,7	16,5	64	12,0	0,0
Червень	21,5	19,6	64	9,0	0,0
Липень	24,1	22,6	63	6,0	0,0
Серпень	24,2	23,8	62	7,0	0,0
Вересень	21,6	22,5	62	9,0	0,0
Жовтень	17,0	19,3	63	13,0	1,0
Листопад	12,4	16,9	63	12,0	1,0
Грудень	9,1	14,7	59	11,0	1,0

ГЕТЕБОРГ (Швеція)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-0,5	2,9	84	15	1
Лютий	-0,7	2,3	82	12	0
Березень	1,4	2,7	78	10	0
Квітень	5,9	5,0	71	12	0
Травень	11,4	9,7	77	13	-
Червень	15,2	14,6	68	12	0
Липень	17,4	16,7	72	14	0
Серпень	16,2	17,2	75	14	0
Вересень	12,9	14,9	78	16	0
Жовтень	8,3	11,6	80	15	1
Листопад	4,2	8,2	85	15	2
Грудень	1,4	5,1	85	17	1

ДУБРОВНІК (Хорватія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	9.0	13.1	61	11.0	1.0
Лютий	9.5	14.2	64	11.0	1.0
Березень	11.0	14.1	64	10.0	1.0
Квітень	14.0	14.3	64	10.0	1.0
Травень	17,5	16,8	69	8,0	0,0
Червень	23,5	20,7	65	4,0	0,0
Липень	25,0	23,0	64	3,0	0,0
Серпень	24,5	23,2	59	3,0	0,0
Вересень	21,5	23,0	63	6,0	0,0
Жовтень	17,2	20,3	71	8,0	2,0
Листопад	13,5	18,0	66	14,0	2,0
Грудень	10,5	15,3	66	14,0	2,0

ЄВПАТОРІЯ (Україна)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-0.1	8.0	85	6.9	3.8
Лютий	-0.1	7.1	84	6.4	3.2
Березень	3.8	8.2	80	5.0	3.6
Квітень	9.4	10.0	75	4.8	2.0
Травень	14,4	14,8	75	4,6	1,2
Червень	20,0	19,2	72	4,7	0,5
Липень	23,2	22,6	67	3,7	0,6
Серпень	22,6	23,2	65	3,6	0,7
Вересень	17,9	20,6	68	4,9	1,0
Жовтень	12,5	17,2	78	5,3	2,0
Листопад	6,7	13,3	84	5,1	3,3
Грудень	2,3	11,0	86	7,7	3,7

ІРАКЛІОН (о.Кріт)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	12,2	16,7	71	13,0	-
Лютий	12,2	15,9	71	11,0	-
Березень	13,9	15,9	66	7,0	-
Квітень	16,7	16,6	63	4,0	-
Травень	19,4	18,9	64	3,0	-
Червень	23,3	22,2	60	0,9	-
Липень	25,6	24,3	59	0,1	-
Серпень	25,6	25,2	60	0,5	-
Вересень	23,9	24,5	63	1,0	-
Жовтень	20,6	22,8	67	5,0	-
Листопад	16,7	20,8	69	9,0	-
Грудень	13,9	18,3	73	12,0	-

КАРТАХЕНА (Іспанія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	11.0	14.9	74	5.0	2.0
Лютий	12.0	14.5	73	4.0	0.0
Березень	13.0	14.9	72	6.0	0.0
Квітень	17.0	16.0	69	3.0	1.0
Травень	18,0	17,8	71	3,0	0,0
Червень	22,0	20,4	70	1,0	0,0
Липень	25,0	23,4	69	0,3	1,0
Серпень	26,0	24,6	70	0,7	0,0
Вересень	23,0	23,6	72	2,0	0,0
Жовтень	19,0	21,1	71	4,0	1,0
Листопад	16,0	18,2	74	6,0	0,0
Грудень	12,0	16,1	73	4,0	0,0

КІЛЬ (Німеччина)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	0,1	2,5	91	18	2
Лютий	0,3	1,7	89	16	2
Березень	2,5	2,2	86	13	1
Квітень	6,3	5,2	81	13	1
Травень	10,9	9,1	77	12	0
Червень	14,7	14,0	77	14	0
Липень	16,7	16,7	80	15	0
Серпень	15,8	17,1	83	15	0
Вересень	13,1	15,1	86	15	0
Жовтень	8,6	12,0	88	17	0
Листопад	4,4	8,3	90	19	1
Грудень	1,7	5,3	92	19	1

КЛАЙПЕДА (Литва)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-2,9	2,9	85	17	5
Лютий	-2,7	2,0	85	15	3
Березень	-0,1	1,8	81	13	2
Квітень	5,4	2,9	80	12	2
Травень	11,0	8,1	78	11	1
Червень	14,6	13,3	80	10	1
Липень	17,3	15,9	80	13	2
Серпень	16,8	17,5	80	14	2
Вересень	13,3	15,1	80	14	5
Жовтень	8,0	12,6	82	16	5
Листопад	3,2	9,1	85	18	4
Грудень	-0,6	6,2	86	18	5

ЛІВЕРПУЛЬ (Великобританія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	4,0	7,2	85	18	2
Лютий	4,2	6,4	82	13	1
Березень	6,0	6,3	78	13	1
Квітень	8,3	7,6	72	13	1
Травень	11,3	10,4	70	13	0
Червень	14,1	12,7	71	13	0
Липень	15,7	14,7	76	15	0
Серпень	15,6	15,8	76	15	0
Вересень	13,7	15,1	78	15	1
Жовтень	10,3	13,4	82	17	1
Листопад	7,2	10,9	84	17	1
Грудень	5,3	9,5	86	19	2

ЛІМАСОЛ (о.Кіпр)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	11.7	17.4	74	14.0	0.4
Лютий	11.1	16.7	74	12.0	0.1
Березень	13.9	16.8	68	-	0.0
Квітень	16.1	17.7	64	4.0	0.4
Травень	20,0	20,2	59	3,0	0,1
Червень	23,9	23,4	58	1,0	0,0
Липень	25,6	25,9	60	0,0	0,0
Серпень	26,1	26,9	58	0,0	0,0
Вересень	24,4	26,2	56	1,0	0,0
Жовтень	21,7	24,5	60	3,0	0,0
Листопад	17,8	21,8	66	6,0	0,0
Грудень	13,9	19,2	72	13,0	0,5

ЛІСАБОН (Португалія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	10,6	14,6	79	15	0
Лютий	11,1	14,2	75	12	0
Березень	12,8	14,5	72	14	0
Квітень	14,4	15,0	65	10	0
Травень	17,0	15,9	67	10	0
Червень	19,9	17,3	64	5	0
Липень	21,6	18,2	60	2	0
Серпень	22,3	18,5	61	2	0
Вересень	20,5	18,7	66	6	0
Жовтень	17,8	18,3	70	11	0
Листопад	13,8	16,9	77	13	0
Грудень	10,9	15,6	80	15	0

МАРІУПОЛЬ (Україна)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-3.7	6.8	89	5.0	2.6
Лютий	-3.5	0.0	87	5.3	3.4
Березень	0.7	7.7	84	5.9	1.4
Квітень	7.9	8.3	75	5.6	1.0
Травень	15,9	13,7	69	6,0	0,6
Червень	20,9	19,5	68	6,4	0,1
Липень	23,9	24,9	65	5,5	0,0
Серпень	23,0	21,7	65	5,3	0,0
Вересень	17,7	18,1	69	4,3	0,5
Жовтень	11,6	17,0	79	4,9	1,5
Листопад	4,4	12,6	86	6,2	1,7
Грудень	0,8	7,9	88	6,9	1,9

МАРСЕЛЬ (Франція)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	6.1	13.1	68	7.0	3.0
Лютий	7.2	13.0	64	6.0	4.0
Березень	9.4	13.1	62	8.0	6.0
Квітень	12.8	13.9	60	9.0	4.0
Травень	16,1	15,9	59	7,0	3,0
Червень	20,0	18,9	57	5,0	2,0
Липень	22,2	21,3	54	3,0	2,0
Серпень	21,7	22,0	57	3,0	2,0
Вересень	18,9	21,0	63	6,0	2,0
Жовтень	14,4	18,9	69	9,0	3,0
Листопад	10,0	16,1	70	9,0	3,0
Грудень	6,7	14,2	70	9,0	3,0

МЕССИНА (о.Сицилія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	11.1	14.9	69	14.0	0.0
Лютий	11.7	14.3	68	13.0	2.0
Березень	13.3	14.3	65	12.0	1.0
Квітень	15.0	15.4	63	11.0	1.0
Травень	18,3	18,0	62	7,0	1,0
Червень	22,3	22,0	62	5,0	0,0
Липень	25,0	25,0	59	2,0	0,0
Серпень	26,7	26,1	60	4,0	0,0
Вересень	23,3	24,7	63	7,0	0,0
Жовтень	20,6	22,0	68	12,0	0,0
Листопад	16,7	19,1	70	14,0	1,0
Грудень	13,3	16,6	70	16,0	1,0

ОДЕСА (Україна)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-2.0	6.6	84	5.1	4.2
Лютий	-1.6	4.2	84	3.8	3.8
Березень	2.5	5.3	81	4.7	3.8
Квітень	8.5	8.8	78	5.4	2.9
Травень	15,0	15,7	71	5,5	2,6
Червень	20,0	19,3	71	5,5	2,6
Липень	22,0	22,5	70	5,1	1,9
Серпень	21,4	22,2	71	4,1	2,1
Вересень	17,2	19,6	73	3,7	2,0
Жовтень	12,2	16,6	79	4,3	4,0
Листопад	5,8	10,7	83	4,2	3,9
Грудень	0,7	9,2	85	5,2	4,5

ОСТЕНДЕ (Бельгія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	2,7	7,1	91	13	2
Лютий	4,2	6,1	90	12	2
Березень	5,9	6,1	88	11	1
Квітень	8,6	7,6	87	12	1
Травень	12,4	10,2	85	11	0
Червень	14,8	13,3	86	10	0
Липень	16,3	15,8	87	12	0
Серпень	16,6	17,2	87	13	0
Вересень	15,4	16,8	88	10	1
Жовтень	11,8	14,9	90	13	1
Листопад	7,4	11,8	92	15	1
Грудень	4,1	9,1	93	16	2

ПАЛЬМА (о.Мальорка)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	10.6	14.9	75	8.0	0.0
Лютий	11.7	14.1	74	7.0	0.4
Березень	12.8	14.5	72	7.0	0.1
Квітень	15.0	15.4	71	7.0	0.1
Травень	18,3	17,5	70	6,0	0,0
Червень	22,2	21,3	70	3,0	0,0
Липень	25,0	24,4	69	1,5	0,0
Серпень	25,6	25,5	71	2,0	1,0
Вересень	23,3	24,7	74	6,0	0,0
Жовтень	18,9	22,1	75	9,0	0,1
Листопад	14,4	18,8	76	9,0	0,4
Грудень	11,7	16,2	76	8,0	0,3

ПОРТСМУТ (Великобританія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	5,0	9,2	89	12	2
Лютий	5,0	8,2	87	12	2
Березень	6,7	8,1	84	11	1
Квітень	8,9	9,0	77	10	1
Травень	12,8	10,8	74	8	0
Червень	15,0	13,1	74	7	0
Липень	17,2	15,2	75	9	0
Серпень	17,2	16,4	77	10	0
Вересень	15,0	16,5	80	10	1
Жовтень	11,7	15,2	85	11	1
Листопад	7,8	13,1	87	12	1
Грудень	6,1	11,0	90	13	1

РИГА (Латвія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-4,5	1,5	86	18	1
Лютий	-4,2	1,7	85	15	1
Березень	-1,1	1,4	81	13	1
Квітень	5,2	2,8	75	13	1
Травень	11,5	7,2	69	12	0
Червень	15,4	12,6	72	14	0
Липень	18,0	16,1	73	15	0
Серпень	16,5	16,6	78	16	0
Вересень	12,2	14,2	81	16	0
Жовтень	6,7	10,0	85	17	1
Листопад	1,6	7,9	87	18	1
Грудень	-2,3	3,8	88	18	1

САНТА-КРУС-ДЕ-ТЕНЕРІФЕ (Канарські о-ви)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	17,2	19,1	64	7	-
Лютий	17,8	18,7	63	5	0
Березень	18,3	18,6	62	5	-
Квітень	19,4	18,9	59	4	-
Травень	20,6	19,5	60	2	-
Червень	22,2	20,7	58	0	-
Липень	24,4	21,6	55	0	-
Серпень	25,0	22,3	57	0	-
Вересень	23,9	23,0	62	2	-
Жовтень	22,8	22,7	64	6	-
Листопад	20,6	21,6	66	9	-
Грудень	18,3	20,2	65	9	-

САЛОНІКИ (Греція)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	5.6	11.9	71	7.0	4.0
Лютий	7.2	11.1	69	8.0	4.5
Березень	11.0	12.5	67	8.0	3.0
Квітень	13.9	15.1	65	8.0	3.0
Травень	19,4	16,2	63	8,0	2,0
Червень	23,3	22,9	59	6,0	3,0
Липень	26,7	25,8	55	4,0	3,0
Серпень	25,6	24,3	57	3,0	3,0
Вересень	22,2	22,5	61	5,0	2,0
Жовтень	17,2	20,3	71	8,0	2,0
Листопад	11,1	17,8	72	8,0	3,0
Грудень	7,8	15,8	74	9,0	3,0

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ (Росія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадками	К-ть днів шторму
Січень	-7,7	0,6	86	17	4
Лютий	-7,9	-0,2	84	18	1
Березень	-4,2	0,6	78	15	2
Квітень	3,0	1,8	71	13	1
Травень	9,6	6,5	62	14	1
Червень	14,8	12,8	64	14	2
Липень	17,8	17,2	66	14	1
Серпень	16,0	17,3	73	16	1
Вересень	10,8	13,2	78	17	2
Жовтень	4,8	7,9	82	18	2
Листопад	-0,5	3,8	86	19	1
Грудень	-5,1	1,3	87	21	1

СИРОС, о-в (Греція)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадками	К-ть днів шторму
Січень	11.1	15.6	71	13.0	0.1
Лютий	12.2	15.2	70	10.0	0.2
Березень	13.3	15.2	68	8.0	0.1
Квітень	16.7	16.0	66	4.0	0.1
Травень	20,6	16,1	63	4,0	0,1
Червень	25,0	21,9	61	1,0	0,1
Липень	27,2	24,4	54	0,4	0,1
Серпень	26,7	25,1	56	0,6	0,8
Вересень	24,4	24,3	62	2,0	0,1
Жовтень	20,6	22,3	71	4,0	0,1
Листопад	16,1	20,0	74	9,0	0,1
Грудень	13,3	17,2	74	11,0	0,1

СОЧІ (Росія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадками	К-ть днів шторму
Січень	4.7	9.2	77	11.6	0.3
Лютий	5.1	8.6	77	12.7	0.7
Березень	7.7	8.6	75	10.7	0.3
Квітень	11.0	10.7	79	9.8	0.1
Травень	13,7	15,6	81	7,9	0,0
Червень	19,6	20,1	80	7,1	0,0
Липень	22,4	23,2	79	6,8	0,0
Серпень	22,6	24,1	78	6,4	0,1
Вересень	18,9	22,2	78	7,0	0,0
Жовтень	14,9	18,4	79	8,8	0,1
Листопад	10,2	14,8	77	9,8	0,2
Грудень	7,0	11,8	76	12,8	0,4

СПЛІТ (Хорватія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	7.5	13.7	62	9.0	3.0
Лютий	8.1	13.2	63	8.0	5.0
Березень	10.3	13.4	63	8.0	5.0
Квітень	14.0	14.8	60	7.0	2.0
Травень	18,8	17,4	60	6,0	2,0
Червень	22,9	21,0	57	6,0	1,0
Липень	25,6	23,2	52	4,0	1,0
Серпень	25,4	23,9	50	4,0	1,0
Вересень	21,6	22,6	58	6,0	1,0
Жовтень	20,6	22,3	71	4,0	0,1
Листопад	12,3	17,3	66	10,0	4,0
Грудень	8,9	15,3	67	11,0	3,0

ТАЛЛІНН (Естонія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-5,2	2,4	86	17	4
Лютий	-5,9	1,0	86	14	3
Березень	-3,1	1,0	82	12	2
Квітень	2,5	2,2	76	12	2
Травень	8,7	5,5	73	12	1
Червень	13,4	11,4	68	12	1
Липень	16,5	15,4	72	13	1
Серпень	15,5	16,8	76	14	1
Вересень	11,1	13,7	80	15	2
Жовтень	5,7	10,0	84	17	3
Листопад	0,9	7,0	87	17	3
Грудень	-2,9	3,9	88	17	4

ТУНІС (Туніс)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	10.3	15.2	75	12.0	3.0
Лютий	11.4	14.5	74	10.0	3.0
Березень	13.2	14.6	72	8.0	2.0
Квітень	15.6	15.5	71	8.0	2.0
Травень	19,1	17,5	67	7,0	2,0
Червень	23,2	20,9	61	3,0	1,0
Липень	26,4	23,8	60	1,0	1,0
Серпень	26,8	25,2	62	2,0	1,0
Вересень	24,2	24,4	65	3,0	2,0
Жовтень	19,9	22,2	73	7,0	1,0
Листопад	15,5	19,2	75	9,0	2,0
Грудень	11,4	16,7	72	14,0	2,0

ТУРКУ (Фінляндія)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-5,0	1,2	90	15	0
Лютий	-5,6	0,3	88	12	1
Березень	-2,8	0,6	83	12	1
Квітень	2,8	1,4	79	11	0
Травень	8,1	3,5	72	11	0
Червень	13,9	8,8	71	11	0
Липень	17,2	13,9	72	13	0
Серпень	15,0	15,1	78	15	0
Вересень	10,6	12,6	83	14	0
Жовтень	5,6	8,7	86	16	0
Листопад	0,6	6,4	90	16	1
Грудень	-2,8	3,6	90	15	0

УСТКА (Польща)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	-1,6	3,3	86	19	2
Лютий	-0,5	2,2	86	15	0
Березень	1,8	2,0	81	11	1
Квітень	5,4	3,3	80	12	0
Травень	10,1	6,3	80	11	0
Червень	14,5	12,0	80	11	0
Липень	17,0	15,8	83	15	0
Серпень	16,5	16,8	82	14	0
Вересень	13,6	14,7	81	14	1
Жовтень	9,5	11,6	85	14	1
Листопад	4,5	8,4	87	15	1
Грудень	0,8	5,7	87	17	1

ФУНШАЛ (о.Мадейра)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	16,1	18,2	70	7	0
Лютий	16,1	17,6	69	6	0
Березень	16,1	17,6	68	7	0
Квітень	17,2	17,8	67	4	0
Травень	17,8	18,5	70	3	0
Червень	20,0	20,0	72	1	0
Липень	21,1	21,5	72	0	0
Серпень	22,2	22,6	70	1	0
Вересень	22,2	22,9	69	2	0
Жовтень	21,1	22,3	68	7	0
Листопад	18,9	20,9	70	7	0
Грудень	17,2	19,2	69	8	0

ХЕЛДЕР (Нідерланди)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	2,6	5,8	86	21	-
Лютий	2,4	4,7	84	18	-
Березень	4,6	5,1	83	17	-
Квітень	7,8	6,8	80	15	-
Травень	11,4	9,7	77	13	-
Червень	14,8	13,3	76	12	-
Липень	16,9	15,8	78	15	-
Серпень	17,2	17,0	78	15	-
Вересень	15,4	16,4	78	18	-
Жовтень	11,2	14,3	81	20	-
Листопад	7,1	10,9	85	21	-
Грудень	4,3	8,1	87	22	-

ШЕРБУР (Франція)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	6,7	8,6	83	17	2
Лютий	6,7	7,8	82	14	3
Березень	7,8	8,0	79	15	2
Квітень	9,5	9,2	79	13	2
Травень	12,5	11,3	79	12	1
Червень	14,6	13,4	80	11	0
Липень	16,5	15,6	81	11	0
Серпень	17,0	19,9	81	13	1
Вересень	15,8	17,0	82	14	1
Жовтень	12,9	15,4	81	17	2
Листопад	9,8	12,9	82	16	2
Грудень	7,8	10,8	82	17	3

ЯЛТА (Україна)

	t ⁰ повітря	t ⁰ води	Вологість повітря %	К-ть днів з опадами	К-ть днів шторму
Січень	4.0	7.9	76	9.5	1.9
Лютий	3.8	7.6	75	8.7	3.2
Березень	5.9	8.2	72	7.2	3.3
Квітень	10.3	9.7	72	9.8	1.3
Травень	15.6	15.1	72	5.2	0.7
Червень	20.3	19.7	67	5.7	0.8
Липень	23.7	23.1	61	5.2	0.7
Серпень	23.5	23.4	61	3.7	1.7
Вересень	19.1	20.5	63	4.1	1.7
Жовтень	14.2	17.3	72	5.7	1.6
Листопад	9.3	14.0	77	7.4	1.7
Грудень	6.1	11.4	76	9.6	2.3

КУРОРТИ ТА КУРОРТНІ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ [84, 120]

Назва	Профіль	Область	К-сть рекреац. - курортних установ	Місткість (станом на 2000 рік)
Алупка	приморський кліматичний	Кримська АР	6	1300
Алушта	приморський кліматичний	Кримська АР	6	2300
Аркадія	приморський кліматичний, бальнеологічний	Одеська	14	3000
Артек	приморська кліматична місцевість	Кримська АР	10	4500
Біла Церква	кліматичний, бальнеологічний	Київська	1	-
Бердянськ	приморський кліматичний, бальнеогрязевий	Запорізька	6	2560
Березівські Мінеральні Води	бальнеологічний	Харківська	1	1108
Боярка	кліматичний	Київська	6	1100
Брюховичи	кліматичний	Львівська	-	-
Буча	кліматична курортна місцевість	Київська	1	125
Великий Фонтан	приморський кліматичний, бальнеологічний	Одеська	11	2000
Верховина (с.Сойми)	бальнеокліма- тичний	Закарпатська	1	500
Ворзель	кліматичний	Київська	6	1700
Ворохта	кліматичний	Івано- Франківська	5	850
Гаспра	приморська кліматична місцевість	Кримська АР	4	1200
Гірська Тиса (с.Кваси*)	бальнеологічний	Закарпатська	1	500
Гола Пристань (Гопри)	бальнеогрязевий	Херсонська	1	265

1	2	3	4	5
Горинь	кліматичний бальнеогрязевий	Рівненська	1	200
Грем'яч	кліматична місцевість	Волинська	-	-
Збруч (м.Гусятин*)	бальнеологічний	Тернопільська	-	-
Гурзуф	приморський кліматичний	Кримська АР	3	-
Дениші	кліматична місцевість	Житомирська	-	-
Деренівка (м.Ужгород*)	бальнеологічний	Закарпатська	-	-
Драгове	бальнеологічна місцевість	Закарпатська	-	-
Євпаторія	кліматичний, бальнеогрязевий	Кримська АР	27	10500
Заліщики	кліматичний	Тернопільська	1	-
Кароліно- Бугаз, Затока	приморський кліматичний	Одеська	-	680
Карпати (с.Чинадієво*)	кліматобальнео- логічний	Закарпатська	1	1000
Кастрополь	приморська кліматична місцевість	Кримська АР	1	-
Качанівка	кліматичний	Чернігівська	-	-
Квітка Полонини (с.Солочин*)	бальнеологічний	Закарпатська	1	500
Келечин	бальнеокліма- тична місцевість	Закарпатська	1	до 3000
Кирилівка	приморський кліматичний, грязевий	Запоріжська	1	404
Клавдієво-Тарасове	кліматична місцевість	Київська	-	-
Коблеве	приморський кліматичний	Миколаївська	-	3500
Кобилецька Поляна	бальнеокліма- тична місцевість	Закарпатська	-	-

1	2	3	4	5
Коктебель	приморський кліматичний	Кримська АР	-	-
Конча-Заспа	кліматична місцевість	Київська	2	800
Кореїз	приморська кліматична місцевість	Кримська АР	-	-
Косів	кліматичний	Івано-Франківська	1	200
Кремінна	кліматичний	Луганська		
Куяльник	бальнеогрязевий	Одеська		2000
Ласпі	кліматична місцевість	Кримська АР	2	200
Лебедівка	приморський кліматичний, грязевий	Одеська	1	240
Лермонтовський	приморський кліматичний, грязевий	Одеська	2	425
Ліщинівка	кліматична місцевість	Полтавська	3	300
Лівадія	приморський кліматичний	Кримська АР	4	1300
Лузанівка	приморський кліматичний	Одеська	1	1800
Любінь Великий	бальнеогрязевий	Львівська	1	660
Лютіж	кліматична місцевість	Київська	2	-
Малодолинське	приморський грязевий	Одеська	1	370
Малоріченське	кліматична місцевість	Кримська АР	1	-
Маріуполь	приморський кліматичний, бальнеогрязевий	Донецька	4	2000
Масандра	приморський кліматичний	Кримська АР	-	-
Мелас (Форос)	кліматобальнеологічний	Кримська АР	1	300

1	2	3	4	5
Мелекіне	кліматична місцевість	Донецька	-	-
Миргород	Бальнеогрязевий	Полтавська	3	1837
Місхор	приморський кліматичний	Кримська АР	14	5500
Морське	кліматична місцевість	Кримська АР	-	-
Моршин	Бальнеогря-зевий	Львівська	12	6860
Миколаївка	кліматична місцевість	Кримська АР	-	-
Микулинці	Бальнеоло-гічний	Тернопільська	-	-
Немирів	Бальнеогря-зевий	Львівська	1	550
Ореанда	приморський кліматичний	Кримська АР	5	1680
Очаків	приморський кліматичний	Миколаївська	4	2174
Партеніт	приморський кліматичний	Кримська АР	-	-
Печера	кліматичний	Вінницька	2	210
Пирогове-Феофанія	кліматична місцевість	Київська	-	-
Планерське	приморський кліматичний	Кримська АР	2	2040
Плоске	бальнеоло-гічний	Закарпатська	1	200
Поляна	бальнеоло-гічний	Закарпатська	1	500
Понизівка	кліматична місцевість	Кримська АР	1	400
Приморське	кліматична місцевість	Одеська	2	-
Приморське	кліматична місцевість	Донецька	-	-
Прохорівка	кліматична місцевість	Черкаська	5	500

1	2	3	4	5
Пуща-Водиця	кліматичний	Київська	8	1745
Рай-Оленівка	Бальнеоло-гічний	Харківська	1	505
Рибаче	кліматичний приморський	Кримська АР	1	-
Саки	кліматичний приморський бальнео-грязьовий	Кримська АР	5	700
Сатанів	Бальнеоло-гічний	Хмельницька	-	-
Святошине	кліматична місцевість	Київська	8	600
Сергіївка	кліматичний бальнео-грязевий	Одеська	3	1000
Сімеїз	кліматичний приморський	Кримська АР	12	2000
Синяк	Бальнео-логічний	Закарпатська	1	400
Скадовськ	кліматичний приморський	Херсонська	11	980
Слов'яно-гірськ	кліматичний	Донецька	5	2358
Слов'янськ	Бальнео-грязевий	Донецька	4	1035
Сокілець	кліматичний	Вінницька	-	-
Солоний Лиман	Бальнео-грязевий	Дніпропет- ровська	1	-
Сонячне Закарпаття (с.Поляна*)	Бальнеоло-гічний	Закарпатська	1	605
Соснівка	кліматичний	Черкаська	3	1500
Старобільськ (с.Лиман)	Бальнеоло-гічний	Луганська	1	200
Старий Крим	Кліматичний	Кримська АР	1	510
Судак (Привіт- не, Курортне)	приморський кліматичний	Кримська АР	1	-
Східниця	Бальнеоло-гічний	Львівська	1	310
Татарів	кліматичний	Івано- Франківська	3	300
Трускавець	Бальнеоло-гічний	Львівська	14	10000
Усть-Чорна	Бальнеоклі- матична місцевість	Закарпатська	1	200
Феодосія	приморський кліматичний, бальнео-грязевий	Кримська АР	3	1000
Форос	приморський кліматичний	Кримська АР	1	400

Продовження додатку Г

1	2	3	4	5
Фрунзенське	приморський кліматичний	Кримська АР	1	400
Хаджибей	Бальнео-грязевий	Одеська	1	200
Хмільник	Бальнеоло-гічний	Вінницька	8	740
Холодна Балка	Приморський кліматичний, грязевий	Одеська	-	350
Черче	бальнео-грязевий	Івано-Франківська	1	260
Чинадійово	кліматичний	Закарпатська	-	-
Чорноморка	приморський кліматичний	Одеська	4	1500
Чокрак	бальнео-грязева приморська кліматична місцевість	Кримська АР	1	250
Шабо	приморська кліматична місцевість	Одеська	-	-
Шаян	бальнеоло-гічний	Закарпатська	1	400
Шевченкове	приморська кліматична місцевість	Кримська АР	5	1200
Шешори	кліматичний	Івано-Франківська	-	-
Шкло	бальнео-грязевий	Львівська	1	500
Ялта (Курпати)	приморський кліматичний	Кримська АР	120	3500 0
Яремче	гірськокліматичний	Івано-Франківська	7	1150
Ясіня	кліматичний	Закарпатська	-	-

* *найближчий населений пункт*

**ПІШОХІДНІ ТУРИСТСЬКІ СПОРТИВНІ ПОХОДИ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

КАРПАТИ

1. **II к.с.** смт. Ясіня – г.Чорна Клева – г.Братківська – г.Дурня – пер.Легіонів – г.Побита – г.Берти – г.Вел.Кенута – г.Буштул – г.Коретвина – г.Чорна Ріка – р.Озерянка – оз.Синевир – г.Озерна – пер.Вишківський (Торунський) – г.Чорна Ріпа – с.Ялинкувате.
2. **II к.с.** м.Яремче – пер.Прислоп – г.Довбушанка – с.Бистриця – пер.Легіонів – г.Дурня – г.Братківська – пер.Околе – г.Татаруха – г.Трояска – г.Стіг – г.Близниця – г.Стара – с.Кваси – г.Менчул – г.Петрос – г.Говерла – г.Бребеняскул – г.Піп Іван – смт. Верховина.
3. **II к.с.** с.Білосовиця – г.Козакова Поляна – пер.Верецький – смт. Воловець – г.Плай – г.Стій (сходження) – пер.Прислоп – г.Кук – г.Коротисто – с.Нижній Бистрий – хр.Вівчарський Верх – г.Перехрестя – г.Топас – траверс пол. Красна - с.Усть-Чорна – с.Лопухове – траверс хр. Свидовець – г.Стара – г.Думен – м.Рахів.
4. **II к.с.** смт.Воловець – г.Плай – г.Стій (сходження) – г.Гемба – г.Магура – пер.Прислоп – полонина Кук – г.Воловський Менчул – смт.Міжгір'я – с.Стригальня – г.Кам'янка – г.Озерна – оз.Синевир – ур. Кантина – р.Плеща – г.Передня – г.Стримба – г.Гропа – г.Климова – смт Усть-Чорна – г.Темпа – г.Плеска – г.Апецька – г.Межі Діли – г.Кичера – смт.Кобилецька Поляна.
5. **III к.с.** (Е) м.Рахів – г.Піп Іван – г.Стіг – г.Чорна Гора – г.Говерла – г.Кукуль – пер.Яблуницький – г.Довга – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я – пер. Торунський – г.Чорна Ріпа – т/с Беркут.
6. **III к.с.** (Е) м.Яремче – р.Жонка – г.Довбушанка – пер.Столи – г.Чорна Клева – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я - г.Чорна Ріпа – т/с Беркут.
7. **III к.с.** (Е) м.Рахів – г.Близниця – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Попад'я – г.Чорна Ріпа – ст.Беркут.
8. **III к.с.** (Е) с.Верховина – г.Піп Іван - г.Дземброня – г.Говерла – г.Петрос – с.Кваси – г.Близниця – г.Татаруха – пер.Окола – г.Братківська – пер.Легіонів – г.Сивуля – г.Кінець Горгану – г.В.Бетря – г.Буштул – пер.Руський – г.Попад'я – хр.Горган – р.Розтока – оз.Синевир – г.Озерна – смт. Міжгір'я

КРИМ

9. **II к.с.** с.Орлине – ур.Бізюк – т/с Узунжа – т/с Богата Ущелина – т/б “Орлиний заліт” – Великий Каньон Криму (радіальний вихід) – т/с Високе – т/с Научний – т/с Барсуча Поляна – т/б “Ангарський перевал” – т/с Джурла – т/с Ай-Алексій (т/с Партизанська) – плато Карабі-Яйла – т/с Нижній (Верхній) Кок-Асан – т/с Ворон – т/с Лісова – м.Судак.

10. **II к.с.** (Е) м.Бахчисарай – т/с Баштановка – т/с Мангуп – т/с Богата Ущелина – т/с Кокозка – т/с Бойко (по дну Великого Каньону Криму) – т/с Богатир – т/с Високе – т/с Научний – т/с Сараман – г.Голий Шпиль – т/с Барсуча Поляна – печ. Мармурова – г.Еклізі-Бурун – т/с Ат-Чокрак – т/с Букова Поляна – пер.Ангарський.

11. **II к.с.** (Е) м.Бахчисарай – т/с Научний – т/с Сараман – г.Голий Шпиль – т/с Барсуча Поляна – печ.Мармурова – г.Еклізі-Бурун – т/с Ат-Чокрак – т/с Букова Поляна – пер.Ангарський – т/с Поляна МАН – г.Пд. Демерджі – т/с Нижня Джурла – вдсп. Джур-Джур – т/с Ай-Алексій – т/с Чігінітра – пер.Великі Ворота – пер.Малі Врота – пер.Вузькі Ворота – пер.Каллістон – т/с Нижній Кокасан – по дну Кучук-Карасінського каньону до т/с Поворотне – т/с Ворон – т/с Маски – т/пр Карагач – м.Судак.

12. **III к.с.** (Е) а/з “Поляна Казок” (м.Ялта) – вдсп. Учан-Су – по Таракташській тропі до т/с Ай-Петрі – т/с Чайний Будиночок – через г.Орлиний Заліт до т/с Кокозка – по дну Великого Каньону Криму до т/с Бойка – т/с Богатир – т/с Високе – т/с Научний – т/с Сараман – через г.Голий Шпиль та т/с Барсуча Поляна до печ. Мармурова – г.Еклізі-Бурун – т/с Ат-Чокрак – т/с Букова Поляна – пер.Ангарський – т/с Поляна МАН – г.Пд. Демерджі – т/с Нижня Джурла – вдсп. Джур-Джур – т/с Ай-Алексій – т/с Чігінітра – пер.Великі Ворота – пер.Малі Врота – пер.Вузькі Ворота – пер.Каллістон – т/с Нижній Кокасан – по дну Кучук-Карасінського каньону до т/с Поворотне – т/с Ворон – т/с Маски – т/с Карагач – м.Судак.

13. **III к.с.** (Е) м.Старий Крим – монастир Сурб Хач – р.Чорох Су – пер. Джади – долина Караїн – с.Щебетівка – дж. Бакир Баш – г.Ечкі Даг – стр. Каян Арди – стр. Кузун Таш – пер.Гюнешлик – траверс хр.Урбаш – джерело Інарес – пер.Архадереси – г.Манджил (Ай-Георгій) – м.Судак – г.Сокол – пер.Св.Анастасії – с.Веселе – стр. Чантран – пер.Уметин Богаз – ущ.Пагарча – траверс хр.Таркез Оба до верхів’їв р.Ай Серез – пер.Маскі – рух по хр. до колишньої т/с Воронська – пер.Лікмен Ганин (Плак’я) – р.Шелен – пер.Построфіль – каньон стр. Кушень Узень – с.Зеленогір’я – каньон стр. Папанія Узень – пер.Сорос або пер. Аю Кая – ущ.Берлюк – каньон р.Кучук Кара Су – р.Кок – ущ.Шайтан Капу – г.Топарчих Кир – оз.Лахнин Тінах – каньон стр.Лахнин – ущ.Тирхалу – пер.Тулутлу (Малі Ворота) – ур.Чигінітра Нижня – пер.Нефань Баши – Карабі-Яйла з півдня на північний захід – яр Мамут – р.Сх.Суат – ущ. та каньон р.Бурульча – т/с Партизанська – пер.Тирке Центральний – вдсп. Джур-Джур – пер.Дипліс Південний – Демерджі-Яйла – ущ.Курлюк Су – пер.Бал Кая – стр. Егерек Су – с.Перевальне – каньон р.Кісгич – пер.Кісгич Південний – стр. Беш Коба – верхів’я р.Ангара –

пер.Холодний Кулуар – г.Ангар Бурун – г.Еклізі Бурун – пер.Пд.-Зах. Кулуар
г.Еклізі Бурун – дж. Саурган – с.Розове – г.Ай Йорі - пер.Угара Північний –
дж. Ак Чокрак - пер.Куш Кая – ур.Стратогай – г.Зейтен Кош – пер.Хабах Кир
– стр. Дермен Узень – с.Кипарисне.

а/з – автобусна	пол. – полонина
зупинка	
ст. – станція	печ. – печера
т/б – туристська база	р. – ріка
т/с – туристська	вдсп. – водоспад
стоянка	
т/пр – туристський	оз. – озеро
притулок	
г. – гора	стр. – струмок
в. – вершина	дж. – джерело
ущ. – ущелина	к.с. – категорія складності
хр. – хребет	к.тр. – категорія трудності
пер. – перевал	н/к– некатегорійна природна перешкода
ск. – скелі	ускл. – ускладнений маршрут
ур. – урочище	(Е) – експериментальний маршрут

**ГІРСЬКІ ТУРИСТСЬКІ ПОХОДИ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

КАРПАТИ

1. **I к.с.** (Е) с.Негровець (Межгірський р-н) – г.Негровець (1707 м) – хр.Пишконя – г.Ясновець (1600 м) – спуск в долину р.Сухар – підйом на г.Стримба (1719 м) (1А) – спуск в долину р.Мокрянки – підйом вздовж р.Мокрянка на в.Попад'я (1740 м) (1А) – хр.Горгани – пер.Руський – г.Берть (1666 м) – спуск у долину стр. Яновець – смт Усть-Чорна , т/б “Ялинка” (100 км)
2. **I к.с.** (Е) с.Осмолода – г.Ігровець (1804 м) - г.Сивуля (1818 м) – пер.Легіонів – г.Братківська (1778 м) (1А) – г.Чорна Клева (1719 м.) – с.Бистриця – р.Довжинець – г.Добушанка (1754 м) (1А) – г.Синяк (1665 м.) – г.Хом'як (1542 м) – с.Поляниця – с.Яблониця – смт.Ворохта. (105 км)
3. **II к.с.** (Е) м.Рахів – с.Видричка – підйом вздовж р.Павлик – г.Петрос (2020 м) (1 Б) – спуск вздовж стр.Лазещина до ур.Козмешик – підйом по ущ. на г.Говерла (2061 м.) (1Б) – спуск по Чорногорському хр. – г.Туркул (1938 м.) – спуск вздовж стр. Бутучок до злиття з стр. Бребенескул – підйом вздовж стр.Бребенескул на в.Гутин Темнатик (2035 м) (1А) – хр.Чорногора – г.Чорна Гора (2020 м)– г.Вихід (1471 м.) – г.Стіг (1650 м.) – верхів'я р.Біла Тиса – с.Луги.(107 км)
4. **II к.с.** (Е) с.Зелене – оз.Шибене – г.Чорна Гора (2020 м) (1А) – Чорногірський хр. – г.Говерла (2061 м) (1А) – г.Петрос (2020 м) (1Б) с.Ясіня – г.Близниця (1880 м) - хр.Свидовець – г.Догяска (1761 м) (1А) – г.Унгорська (1707 м) – р.Турбат – г.Братківська (1788 м) (1А) – пер.Легіонів – г.Сивуля (1818 м) (1А) – г.Ігровець (1814 м) – с.Осмолода (115 км)

КРИМ

5. **I к.с.** (Е) с.Богате - т/с Поворотне – р.Солар – г.Бурма (854 м) г.Ливазька (876 м) (1А) – пер.663 – г.Північна Караул-Тепе (983 м) – г.Південна Караул-Тепе (913 м) – ск.Аюкая – в.982 – пер.Горуча (743 м) – пер.Алакат (Алікотбогаз) (670 м) – ур.Кокасан (т/с Нижній Кокасан) – г.Киргуч (911 м) – г.Катран-Яккан-Тепе (1014 м) - г.Хрикаль (1036 м) – прохід Малі Ворота – прохід Великі Ворота – Карабі яйла – г.Біла (1253 м) (1Б) – прохід 2-й спуск – г.Лікон (1017 м) – т/с Ай-Алексій – г.Юкітепе (1030 м) – т/пр Партизанський – ур.Тирке – г.Замаїл (1067 м) – г.Тирке (1283 м) (1Б) – хр.Демерджи (1239 м) – спуск стежкою південного схилу у Долину Привідів – г.Ельхкая – пер.Ангарський – г.Чатидаг (1527 м) (1Б) – ур.Чумнох (т/с Барсуча Поляна) - г.Любка (975 м) – с.Мармурове (120 км)
6. **II к.с.** (Е) с.Перевальне – ур.Кизил-Коба – ущ.Альошина Вода – т/с Партизанська – стр.Партизанка – пер.Тирке Центральний (1245 м) (1А) –

вдсп. Джугджур – пер. Пір’я – Демерджі Яйла – т/с Джурла – г. Дермерджі (1359 м) – спуск по кулуару Хаоса (1Б) – т/б “Ангарський перевал” – г. Цукрова Голова – Ангарська Стінка – Холодний Кулуар – г. Ангар-Бурун (1Б) – верхнє плато г. Чатирдаг – г. Еклізі Бурун (1527 м) спуск по південно-західному кулуару (1Б) - т/с Ат-Чокрак – Бабуган-Яйла – г. Роман-Кош (1545 м) – пер. Гурзуфське Сідло (вище с. Запрудне) – вихід на г. Парагельмен (1Б) – т/б “Карабах” (120 км)

т/б – туристська база	ур. – урочище
т/с – туристська стоянка	р. – ріка
т/пр – туристський притулок	вдсп. – водоспад
г. – гора	стр. – струмок
ущ. – ущелина	дж. – джерело
хр. – хребет	к.с. – категорія складності
пер. – перевал	(Е) – експериментальний маршрут
ск. – скелі	1А – 5Б: категорії труднощі природних перешкод

**КЛАСИФІКОВАНІ ВЕЛОСИПЕДНІ ПОХОДИ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

КАРПАТИ

1. **II к.с.** м.Мукачеве – м.Берегове - м.Хуст – с.Тересва – с.Дубове – с.Усть-Чорна – пер.Прислоп – с.Колочава – оз.Синевир – пер.Синевирський – смт.Міжгір'я – пер. Торунський – смт.Долина – м.Івано-Франківськ.
2. **II к.с.** м.Трускавець – м.Сколе – пер.Верецький – пер.Уклин – с.Поляна – пер.Оленівський – м.Перечин – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Хуст – м.Рахов.
3. **II к.с.** м.Львів – с.Перемишляни – м.Рогатин – м.Івано-Франківськ – м.Калуш – смт Долина – пер Торунський – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – оз.Синевир – м.Колочава – с.Драгове – м.Хуст – м.Мукачеве – м.Ужгород.
4. **II к.с.** м.Чернівці – м.Кам'янець-Подільський – м.Борщев – м.Товсте – м.Коломия – м.Яремче – с.Кременці – пер.Кривопілля – смт.Верховина – пер.Буковецький – м.Косов – смт.Вижниця – м.Сторожинець – м.Чернівці.
5. **II к.с.** м.Івано-Франківськ – пер.Яблуницький – смт.Ясіня – м.Рахов – м.Тячев – м.Хуст – м.Мукачеве – м.Ужгород – м.Перечин – пер.Ужоцький – с.Турка – м.Самбор – м.Львів.
6. **II к.с.** м.Львів – м.Стрий – м.Борислав – пер.Сходницький – с.Сходниця – с.Стрілки – пер.Ужоцький – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Свалява – с.Довге – с.Драгове – с.Угля – с.Дубове – пер.Водицький - с.Водиця – смт Вел.Бичков – м.Рахів – пер.Яблуницький – м.Яремче – м.Івано-Франківськ.
7. **II к.с.** м.Чернівці - м.Снятин – м.Косів – смт.Яблунів – смт.Делятин – м.Івано-Франківськ – м.Галич – м.Жидачів – м.Стрий – пер.Верецький – смт Нижні Ворота – пер.Воловецький – смт Воловець – пер.Гукливий – смт Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Драгове - м.Хуст – м.Виноградів – м.Берегове – м.Мукачеве – м.Ужгород.
8. **III к.с.** (Е) м.Вінниця – м.Немирів – м.Могиливі-Подільський – м.Дунаївці – м.Кам'янець-Подільський – м.Хотин – м.Чернівці – м.Вижниця – пер.Німчич – пер.Шурдин – с.Долішній Шепіт – с.Банилів – с.Підгірці – смт.Глибока – м.Чернівці.
9. **III к.с.** (Е) м.Львів – м.Самбір – пер.Ужокський – смт Перечин – смт Поляна – пер.Уклин – смт.Воловець – смт.Майдан – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – смт.Великий Бичков – м.Рахів – смт.Ясіня – пер.Яблуницький – м.Яремче – м.Івано-Франківськ
10. **III к.с.** (Е) м.Вижниця – пер.Рижи – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь-Клева – пер.Прислоп – пер.Воловець – пер.Бескид – м.Стрий – м.Трускавець – м.Коломия – м.Вижниця.
11. **IV к.с.** м.Ужгород – с.Ужок – с.Підполоззя – пер.Воловецький – смт.Воловець – пер.Гукливий – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – с.Калини –

с.Водиця – пер.Тювшак – смт Кобилецька Поляна – пер.Кобила – пер.Камінь-Клевка – м.Рахів – смт.Ясіня – м.Чернівці.

12.*IV к.с.* м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Берегове – м.Хуст – м.Рахов – пер.Камінь-Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Тювшак – с.Водиця – с.Красне – смт.Усть-Чорна – пер.Прислоп – смт.Колочава – оз.Синевир – пер.Синевирський – смт.Міжгір'я – пер.Гукливий – смт.Воловець – с.Підполоззя – с.Розтока – с.Ужок – пер.Ужокський – м.Самбор – м.Стрий – м.Львів.

13.*IV к.с.* м.Ужгород – м.Перечин – с.Ужок – с.Розтока – с.Підполоззя – пер.Воловецький – смт.Воловець – с.Занька – ур. р.Вича – м.Свалява – с.Кушниця – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – с. Лопушне – пер.Озерянський – оз.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – с.Красне – с.Водиця – пер.Тювшак – смт Кобилецька Поляна – пер.Кобила – пер.Камінь Клева – м.Рахів – с.Богдан – с.Луки – пол. Брецул – сідловина Говерла-Петрос – ур.Козьменщик – смт.Ясіня – пер.Яблуницький – м.Яремча

14.*IV к.с.* м.Івано-Франківськ – м.Коломия – м.Чернівці – м.Сторожинець – смт.Берегомет – с.Долишний Шепіт – пер.Шурдин – с.Селятин – смт.Путила – пер.Нимчич – м.Вижниця – м.Косов – пер.Буковецький – смт.Верховина – пер.Кривопілля – с.Кременці – пер.Яблуницький – м.Рахов – пер.Камінь-Клева – пер.Кобилецький – смт Кобилецька Поляна – пер.Тювшак – пер.Водиця – смт.Дубове – с.Драгове – м.Свалява – ущ.р.Свича – смт.Воловець – пер.Бескид – смт.Славське – м.Сколе – м.Львів.

15.*V к.с.* (Е) м.Яремче – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калини – смт Дубове – с.Драгове – м.Хуст – пер.Копань – м.Іршава –с.Довге – пер.Боржава – смт Поляна – пер. Уклин – смт Жденево – пер.Сантор – пер.Ужокський –с.Кострино – с.Люта – с.Чорноголова – с.Вільшанки – смт Тур'я Ремети – м.Ужгород – м.Мукачево – м.Свалява – смт Воловець – пер.Верецький – г.Яворник – пер.Бескид – с.Верх Студений – с.Прислоп – с.Торунь – пер.Озерянський – оз.Синевир – с.Синевир – пер. Прислоп – смт Усть-Чорна – полонина Шаса – г.Унгаряська – г.Драгобрат – смт Ясіня – ур.Козьменщик – сідловина Говерла-Петрос – г.Говерла – смт.Ворохта – смт.Верховина – с.Усть-Путила – пер.Нимчич – м.Вижниця – м.Косов – м.Коломия – м.Івано-Франківськ.

16.*V к.с.* (Е) м.Яремче – пер.Яблуницький – м.Рахів – пер.Камінь Клевка – пер.Кобила – смт.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калини – смт Дубове – с.Драгове – м.Хуст – пер.Копань – м.Іршава –с.Довге – пер.Боржава – смт.Поляна – пер.Уклин – смт.Жденево – пер.Сантор – пер.Ужокський –с.Кострино – с.Люта – с.Чорноголова – с.Буковцево – пер.Турицький – с.Лумшори – с.Тур'я Ремети – пер.Синаторія – с.Худлово – смт.Середнє – м.Мукачеве – м.Свалява – смт.Воловець – пер.Сер.Верецький – с.Жупани – пер.Опір – с.Лавочне – пер.Бескид – пер.Гукливий – пер.Подобовець – пер.Хащоватий – с.Волосянка – пер.Ялинкуватий – смт.Майдан – с.Торунь – пер.Озерянський – оз Синевир –

сmt Колочава – пер.Прислоп – сmt.Усть-Чорна - с.Лопухов – пер.Окола – с.Чорна Тиса – сmt.Ясіня – ур.Козменщик – г.Петрос, сідловина, г.Говерла – корд.Чорногора – пер.Кривопільський – сmt.Верховина – м.Крсів – м.Яремче.
17.*V к.с.* (Е) м.Івано-Франківськ – м.Коломия – м.Косов – м.Вижниця – пер.Черешенка – сmt.Берегомет – пер.Шурдин – с.Селятин – с.Шепіт – пер.Яловичера – р.Білий Черемош – с.Буркут – г.Чорна Гора – г.Говерла – сідловина Говерла-Петрос – с.Кваси – м.Рахов – пер.Камінь-Клева – пер.Кобила – сmt.Кобилецька Поляна – пер.Козьмин – пер.Тювшак – с.Водиця – пер.Калин – сmt.Дубове – сmt.Усть-Чорна – пер.Прислоп – сmt.Колочава – пер.Синевирський – сmt.Міжгір'я – с.Нижній Студений – сmt.Славське – г.Тростян – с.Тухолька – пер.Сер.Верецький – сmt.Нижні Ворота – с.Розтока – пер.Сантор – с.Ужок – пер.Ужокський – м.Турка – сmt.Сходниця – пер.Урич – сmt.Верхнє Синевидне – м.Сколе – с.Каменка – пер.Сукель – с.Козаківка – м.Болехів – м.Долина – м.Надвірна – м.Яремче.

18.*V к.с.* (Е) м.Яремче – сmt.Ворохта – пер.Кривопільський – сmt.Верховина – с.Устеріки – с.Усть-Путила – пер.Нимчич – м.Вижниця – пер.Черешня – сmt.Берегомет – пер.Шурдин – с.Селятин – с.Шепіт – пер.Яловичера – р.Білий Черемош – пер.Гринява – р.Чорний Черемош – с.Буркут – г.Піп Іван – траверс хр. Чорногора – г.Говерла, сідловина, г.Петрос – с.Кваси – м.Рахов – перевали (Камінь Клевка - Кобила – Козьмин – Тювшак – Калин) – с.Дубове – сmt.Усть-Чорна – пер.Прислоп – сmt.Колочава – с.Синевирська Поляна – оз.Синевир – пер.Озерянський – с.Торунь – пер.Торунський – с.Шевченкове – с.Ясінь – с.Осмолода – пер.Руський Путь – с.Комсомольськ – с.Лопухов – пер.Окола – с.Чорна Тиса – сmt.Ясіня – пер.Яблуницький – м.Яремче.

КРИМ

19.*II к.с.* м.Херсон – м.Гола Пристань – м.Скадовськ - м. Каланчак – м.Армянськ – м.Красноперекопськ – сmt.Роздольне – с.Чорноморське – м.Євпаторія.

20.*II к.с.* м.Симферополь – м.Бахчисарай – м.Севастополь – с.Тернівка – с.Танкове – с.Куйбишеве – с.Голубинка – с.Передове – с.Орлине – с.Голуба Затока – м.Ялта – м.Алушта – с.Рибаче – м.Судак – м.Феодосія.

21.*II к.с.* м.Керч – с.Багерове – с.Казантіп – с.Леніно – с.Каменське – коса Арабатська Стрілка – м.Геничеськ – м.Джанкой – с.Нижньогірський – м.Білогорськ – с.Привітне – м.Судак – м.Старий Крим – м.Феодосія.

22.*II к.с.* (Е) м.Феодосія – м.Старий Крим – с.Коктебель – м.Судак – пер. Алікат-Богаз – Карабі-Яйла – м.Алушта – м.Ялта (через пер. Ат-Баш) – Айпетрінська Яйла – пер. Шайтан-Мердвен – м.Севастополь – т/с Мангуп-Кале – м.Симферополь.

23.*III к.с.* м.Євпаторія – м.Севастополь – м.Бахчисарай – с.Тернівка – с.Орлине – с.Передове – с.Голубинка – с.Соколине – г.Ай-Петрі – с.Виноградне – с.Голуба Затока – пер.Байдарські Ворота – с.Орлине – пер.Ласпінський – с.Форос – с.Кацивелі – с.Сімеїз – сmt.Алупка – м.Ялта –

м.Алушта – с.Сонячногірське – с.Генеральське – с.Привітне – м.Судак – м.Феодосія – м.Керч.

24.**III к.с.** м.Симферополь – м.Бахчисарай – Айпетрінська Яйла – м.Ялта – м.Алушта – м.Судак – м.Феодосія – с.Леніно – с.Мисове – м.Керч – м.Симферополь.

25.**III к.с.** (Е) м.Симферополь – м.Бахчисарай – м.Севастополь – с.Орлине – с.Передове – г.Ай-Петрі – м.Ялта – м.Судак – м.Старий Крим – м.Федосія – с.Владиславівка – коса Арабатська Стрілка – м.Геничеськ – м.Мелітополь

26.**III к.с.** (Е) с.Новоолексіївка (Херсонська обл.) – м.Геничеськ – коса Арабатська Стрілка – півострів Казантіп – м.Феодосія – с.Ізюмівка – с.Коктебель – м.Судак – с.Новий Світ – м.Білогорськ – Карбі яйла – м.Алушта – с.Лівадія – пер.Байдарські Ворота – с.Орлине – м.Севастополь.

27.**III к.с.** (Е) м.Судак – пер.Синорський – м.Феодосія – с.Казантип – м.Старий Крим – м.Симферополь – м.Бахчисарай – пер.Ай-Петрі – м.Ялта – пер.Нікітський – пер.Чучельський – м.Алушта – с.Сонячногірське – пер.Карабі – м.Білогорськ – пер.Кок-Асан – с.Привітне – м.Судак.

28.**IV к.с.** (Е) м.Геничеськ – коса Арабатська Стрілка – півострів Казантіп – м.Феодосія – пер.Синорський – м.Судак – с.Лісове – р.Ескі-Юрт – пер.Маскі – пер.Шелен – с.Поворотне – м.Білогорськ – с.Міжгір'я – Карабі Яйла – р.Сх.Су-Ат – плато Тирке – г.Північна Демерджі – пер.Ангарський – м.Алушта – м.Ялта – пер.Ай-Петрі – с.Голубінка – пер.Бечку – с.Орлине – пер.Байдарські Ворота – с.Оползневе – м.Ялта – пер.Нікітський – пер.Чучельський – м.Алушта – с.Привітне – пер.Алікотбогаз – т/с Нижній Кокасан – м.Білогорськ – м.Симферополь.

29.**V к.с.** (Е) м.Симферополь – с.Миколаївка – м.Севастополь – м.Інкерман – т/с Кордон 2 – г.Ескікермен – г.Мангупкале – с.Ново-Ульянівка – смт Куйбишево – пер.Алакат – с.Високе – с.Синапне – с.Лесніково – с.Щасливе – с.Соколине – пер.Ай-Петрі – т/с Чайний будиночок – т/с Ай-Дімітрій – пер.Бечку – с.Орлине – пер.Байдарські Ворота – пер.Шайтан-Мердвень – с.Оползневе – м.Ялта – пер.Нікітський – пер.Чучельський – м.Алушта – пер.Ангарський – г.Північна Демерджі – плато Тирке – р.Сх.Су-Ат – плато Карабі Яйла – прохід Великі Ворота – пер.Каллістон – т/с Нижній Кокасан – с.Привітне – с.Морське – пер.Маскі – р.Ескі-Юрт – с.Лісове – м.Судак – пер.Синор – Коктебель – м.Феодосія – с.Леніно – м.Керч – с.Курортне – мис Казантіп – с.Кам'янка – коса Арабатська Стрілка – м.Геничеськ.

30.**V к.с.** (Е) м.Бахчисарай – Чуфут-Кале – с.Баштановка – с.Новоульянівка – г.Мангупкале – с.Тернівка – с.Ріідне – с.Широке – с.Орлине – пер.Байдарські Ворота – с.Роднікове – с.Передове – пер.Бечку – с.Соколине – Айпетрінська Яйла – пер.Нікітський – в. г.Роман-Кош – м.Алуша – с.Генеральське – плато Карабі-Яйла – м.Білогорськ – с.Привітне – пер.Маскі – м.Судак – Коктебель – с.Ізюмовка – смт. Орджонікідзе – с.Щолкіне – коса Арабатська Стрілка – півострів Тарханкут – м.Євпаторія.

а/з – автобусна зупинка	пол. – полонина
ст. – станція	р. – ріка
т/б – туристська база	вдсп. – водоспад
т/с – туристська стоянка	оз. – озеро
т/пр – туристський	стр. – струмок
притулок	
г. – гора	дж. – джерело
в. – вершина	к.с. – категорія складності
ущ. – ущелина	к.тр. – категорія
	трудності
хр. – хребет	ускл. – ускладнений
	маршрут
пер. – перевал	н/к– некатегорійна
	природна перешкода
ур. – урочище	(Е) – експериментальний
	маршрут

ЛИЖНІ ТУРИСТСЬКІ ПОХОДИ. КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)

КАРПАТИ

1. **I к.с.** (Е) м.Яремче - г.Рокита Елика - г.Цапул - г.Каратул - г.Штав'єра - г.Пожератул – пол. Мунчелик - г.Хорде Доброкиївська – т/пр Явір – смт. Ворохта - хр.Шимшор - пер.Яблуницький – пол. Буковинка - пол. Довга - пол. Плоска - с.Бистриця.
2. **I к.с.** (Е) м.Яремче - р.Жонка - пер.Переслоп - ущ.Зубринка - пер.Столи - с.Бистриця - р.Салотрук - пол. Бистра - ущ.Бистрик - с.Осмолода - ур.Болотняк - р.Озерянка - оз.Синевир - с.Лопушне.
3. **I к.с.** (Е) с.Осмолода - р.Бистрик - р.Боревчик – пер. між г.Ігровець та г.Сивуля - р.Бистриця Солотвинська - гуртож. Межиріки – пол.Бистра –пол. Пляйська - пер.Легіонів - с.Бистриця – пол. Плоска – пол.Довга - пер.Столи - р.Зубринка - пер.Переслоп - м.Яремче.
4. **I к.с.** (Е) с.Синевирська Поляна - р.Озерянка - ур.Болотняк - с.Осмолода - р.Бистрик – пол. Бистра - р.Салотрук - с.Бистриця - пер.Пантир - ущ.Турбат - пер.Окола - с.Чорна Тиса.
5. **II к.с.** (Е) смт.Верховина - г.Грегіт - пол. Мунчелик - с.Кременець - г.Синяк - г.Малий – Горган - пер.Столи - пол.Довга - пол.Плоска - г.Чорна Клева - г.Братківська - пер.Легіонів - р.Пляйська - пол.Бистра - г.Сивуля - пер.Ігровець - р.Боревчик - с.Осмолода.
6. **II к.с.** (Е) с.Мисливка - г.Сувач - г.Укерна - г.Яйко Ілемське - с.Осмолода - р.Бистрик - р.Боревчик - пер.Ігровець - р.Бистриця Солотвинська - гуртожиток "Межиріки" - пол. Бистра - г.Сивуля (радіальн.) - хр.Таупширка - пер.Легіонів - г.Братківська - г.Чорна Клева - пол.Довга - пер.Столи - р.Зубрівка - пер.Переслоп - м.Яремче.
7. **II к.с.** (Е) с.Білін – т/пр Перелісок - г.Близниця - хр.Свидовець - пер. Окола - г.Братківська - г.Чорна Клева - с.Бистриця - пер.Пантир - пер. Легіонів - р.Пляйська - пол.Бистра - гуртож."Межиріки" - пер. Ігровець - р.Боревчик - р.Бистрик - с.Осмолода.
8. **II к.с.** смт.Ясіня - г.Менчул - г.Стара - г.Думен - м.Рахів - с.Луки – т/пр Брецул – г.Говерла – р.Лазещина - т/пр Козмешик - р.Довижна - р.Турбацил - р.Чорна Тиса – смт.Ясіня.
9. **III к.с.** смт.Кобилецька Поляна - г.Кобила - г.Додяска - г.Унгорська (хр.Свидовець) - Турбатські пол. - р.Турбат - пер.Легіонів - пер.Пантир - г.Чорна Ріпа - р.Молода - г. Яйко Ілемське - р.Чорна Ростока - г.Вишківський Горган - г.Озерна - г.Кам'янка – смт.Міжгір'я.
10. **III к.с.** (Е) с.Максимець - гуртожиток "Межиріки" - р.Бистриця Солотвинська - сідловина між південною та центральною вершинами г. Сивуля (1А) - р.Бистрик - г.Грофа - хр. Свидовець - г.Близниця – т/пр Перелісок - с. Білін.

11.*IV к.с.* (Е) ст.Бескід - г.Чорна Ріпа - пер.Торунський - г. Вишківський
Горган- г.Попад'я - г.Берть - р.Пляйська - пер.Легіонів - пер.Пантир -
г.Братківська - р.Турбат - г.Унгоряська - хр.Свидовець - г.Близниця - с.Білін -
г.Петрос - г.Говерла - хр.Чорногора - г.Піп Іван - с.Богдан.

КРИМ

12.*I к.с.* (Е) с.Перевальне - печ.Альошина Вода - курган Слави – т/с Бурульча
– Карабі Яйла – метеостанція – т/с Ай-Алексій - ущ.Хапхал – вдсп. Джур-
Джур – т/с Джурла - г.Демерджі - т/б “Ангарський перевал” - оз.Кутузовське -
т/с Ат-Чопрак - кордон Садовий - пер.Чучельський - кордон Ала-Бач -
пер.Гурзуфська Сідловина - “Альтанка вітрів” - Гурзуфська Яйла -
пер.Никитський - кордон Червоний Камінь - с.Массандра.

13.*II к.с.* (Е) с.Перевальне - ур.Кизил Коба - ур.Суботхан - кордон Буковий -
ур.Курлюк Баш - г.Пн. Демерджі - т/б “Ангарський перевал” - траверс
г.Чатирдаг (Ангар Бурун - Еклізі Бурун) – т/с Ат-Чопрак - форельне
господарство - пер.Чучельський - Бабуган Яйла - г.Роман-Кош (радіальн.) -
пер.Гурзуфська сідловина - “Альтанка вітрів” - Гурзуфська Яйла -
пер.Никитський - кордон Червоний камінь - ущ.Уч-Кош - г.Лопата -
Ялтинська Яйла - Ай-Петринська Яйла – т/пр Ай Петрі - г.Ай Петрі – т/пр
Чайний будиночок - г.Орлиний Заліт - Великий Кримський Каньон – т/с Бойка
– т/с Богатир - т/б “Соколине”.

а/з – автобусна зупинка	р. – ріка
ст. – станція	вдсп. – водоспад
т/б – туристська база	оз. – озеро
т/с – туристська стоянка	стр. – струмок
т/пр – туристський	дж. – джерело
притулок	
г. – гора	к.с. – категорія складності
в. – вершина	к.тр. – категорія трудності
ущ. – ущелина	н/к– некатегорійна
хр. – хребет	природна перешкода
пер. – перевал	ускл. – ускладнений маршрут
ск. – скелі	(Е) – експериментальний маршрут
ур. – урочище	1А – 5Б: категорії
пол. – полонина	трудності природних перешкод

**АВТОМОБІЛЬНИЙ ТА МОТОЦИКЛЕТНИЙ ТУРИЗМ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

КРИМ

1. *I к.с.* м.Керч – м.Феодосія – м.Судак – м.Алушта – м.Ялта – м.Севастополь – м.Євпаторія – м.Красноперекопськ – с.Каховка (авт., мот).
2. *IV к.с.* м.Бахчисарай – пер.Ай-Петрі – м.Ялта – Мисливське заповідне господарство(*) – м.Алушта – м.Судак – м.Феодосія – с.Каменка – коса Арабатська стрілка – м.Генічеськ(*) (авт.,мот.).

КАРПАТИ

3. *I к.с.* м.Львів – м.Самбор – м.Турка – пер.Ужокський – м.Ужгород – м.Мукачеве – м.Хуст – м.Рахів – м.Яремче – м.Коломия – м.Чернівці (авт., мот.).
4. *II к.с.* м.Коломия – смт.Яблунів – м.Косов – смт.Косів – смт.Верховина – смт.Ворохта – смт.Ясіня – смт.Кобилецька Поляна – смт.Дубове – смт.Усть-Чорна – смт.Колочава – с.Синевирська Поляна – смт.Міжгір'я – с.Липча – с.Довге – м.Свалява – м.Мукачеве (авт., мот.).
5. *II к.с.* м.Свалява – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Угтя – смт.Дубове (*) – пер.Водицький – с.Водиця (*) – пер.Тювшак – смт.Кобилецька Поляна (*) – пер.Камінь-Клева – м.Рахів – пер.Яблуницький – с.Кременці – смт.Верховина м.Косів – смт.Заболотов (авт., мот.).
6. *II к.с.* м.Київ – смт.Бородянка – м.Макаров – м.Брусилів – м.Фастів – смт.Корнин – смт.Попільня – смт.Ружин – м.Казатін – с.Комсомольське – с.Уланів – м.Хмельник – с.Лука-Барська – с.Волковинці – с.Бержавня – смт.Михайлівка – м.Дунаївці – смт.Смотрич – смт.Скала-Подільська – м.Чортків – м.Бучач – м.Монастирська – смт.Тисьмениця – м.Коломия – смт.Яблунів – м.Косів – смт.Верховина – смт.Ворохта – с.Кременці (авт., мот.).
7. *IV к.с.* м.Ужгород – с.Циганівці (*) – с.В.Солотвино (*) – с.Худлово – с.Анталівці – т/пр. г.Тарниця (*) – смт.Тур'я-Ремета – пер.Оленівський – смт.Поляна – м.Свалява – с.Довге – с.Липча – смт.Міжгір'я – пер.Синевирський – смт.Колочава – с.Угтя (*) – с.Дубове (*) – пер.Водицький – с.Водиця – пер.Тювшак – смт.Кобилецька Поляна (*) – пер.Камінь-Клева – м.Рахів – пер.Яблуницький – с.Кременці – смт.Верховина – м.Косів – смт.Заболотов (мот.).
8. *V к.с.* м.Львів – м.Трускавець – м.Борислав (*) – м.Турка – пер.Ужокський – с.Кострина – с.Люта (*) – с.Чорноголова (*) – с.Вільшанки (*) – смт.Тур'я-Ремети – с.Анталівці – с.В.Солотвино – с.Циганівці – м.Ужгород (*) –

м.Мукачеве – м.Свалява – с.Вовче (*) – смт.Воловець – пер.Воловецький – смт Нижні-Ворота – пер.Верецький – г.Вел.Яворник (*) – пер.Бескид (*) – с.Верхнє Студене (*) – с.Прислоп - Лопушна – оз.Синевир (*) – с.Синевир – пер.Прислоп – смт.Усть-Чорна – Полонина Шаса – оз.Герешаска – т/пр Перелісок – м.Рахів – пер.Яблуницький – смт.Верховина – м.Косів – м.Чернівці (мот.).

9. **І к.с.** м.Мукачеве – м.Свалява – смт.Поляна – пер.Оленівський – смт.Тур'я Ремети - с.Анталівці – с.В.Солотвино – с.Циганівці – м.Ужгород – смт.Перечин – с.Чорноголова (*) – с.Люта (*) – пер.Ужокський – смт.Бориня – с.Либохора (*) – с.Тухолька – м.Сколе – смт.Славське (*) – пер.Алинковате – с.Торунь (*) – смт.Міжгір'я – с.Синевир – смт.Колочава – пер.Прислоп – с.Комсомольське (*) – пер.Руський Путь – с.Осмолода – смт.Перегінське – м.Калуш – м.Івано-Франківськ (мот.).

(*) - пункти, в яких обов'язкова відмітка у маршрутних документах або фотографії групи з автомобілями чи мотоциклами на фоні характерних краєвидів.

т/пр – туристський к.с. – категорія складності
притулок

пер. – перевал авт. – автомобілі

оз. – озеро мот. – мотоцикли

**ВОДНИЙ ТУРИЗМ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

Басейн р.Дніпро

1. **II к.с.** р.Рось: м.Біла Церква - м.Богуслав – м.Корсунь-Шевченківський (б.).

Басейн р.Південний Буг

2. **II к.с.** смт.Меджибіж – р.Пд.Буг – смт. Тиврів (б.).
3. **II к.с.** смт. Гнівань – р.Пд.Буг - м.Гайворон (б.).
4. **II к.с.** (Е) р.р. Гірський Тікич та Синюха: с.Бузівка – смт.Буки – м.Первомайськ (б.).
5. **III к.с.** р.Південний Буг: смт. Гайворон – м.Первомайськ - м.Вознесенськ (б.), без порогу Гард.

Басейн р.Прип'ять

6. **II к.с.** р.Случ: смт. Мирополь – смт Барановка – с.Гульск – м. Новоград-Волинський – смт Городниця

Басейн р.Дністер

7. **II к.с.** (Е) р. Смотрич: смт. Городок – м.Кам'янець-Подільський - Новодністровськ (б.)
8. **II к.с.** (Е) р. Стрий (б., з елементами III к.с. у міжсезоння): м.Турка – м. Жидачів (б.)
9. **II к.с.** (Е) р. Ломниця: с.Осмолода – м.Калуш – м.Галич (б.).
10. **II к.с.** (Е) р. Збруч: м.Підволочиськ – м.Гусятин – м.Кам'янець-Подільський – Новодністровськ (б.).

Річки Карпатського регіону

11. **II к.с.** (Е) р.р. Чорна Тиса та Тиса: смт. Ясіня - р.Чорна Тиса - м.Рахів - р.Тиса - смт. Солотвино (б.).
12. **II к.с.** (Е) р.р. Біла Тиса та Тиса: смт. Богдан – р.Біла Тиса – м.Рахів – р.Тиса – смт. Солотвино (б.).
13. **II к.с.** р.р. Чорний Черемош, Черемош та Прут: с.Красник – р.Чорний Черемош – р.Черемош – м.Вижниця – р.Прут – м.Чернівці (б.).
14. **II к.с.** р.р. Білий Черемош, Черемош та Прут: гребля Марієн – р.Білий Черемош – с.Устеріки - р.Черемош – м. Вижниця – р.Прут – м.Чернівці (б., ускл. з елементами IV к.с.).

- 15.**III к.с.** р.р. Чорний Черемош, Черемош та Прут.: с.Буркут – р.Чорний Черемош – с.Устеріки –р.Черемош – м.Вижниця – р.Прут – м.Чернівці (б.).
- 16.**III к.с.** р. Прут: смт. Ворохта – р.Прут – м.Яремче - м.Чернівці (б., з обносом порогу Прикарпатського і далі до мосту у м.Яремче).
- 17.**III к.с.** р.р. Чорний Черемош, Білий Черемош, Черемош, Прут: с.Буркут – р.Чорний Черемош – с.Устеріки – заброска до греблі Марієн – р.Білий Черемош – с.Устеріки – р.Черемош – м.Вижниця – р.Прут – м.Чернівці (н., ускл. з елементами IV к.с.).
- 18.**IV к.с.** (Е) р. Прут: смт.Ворохта – р.Прут – м.Яремче - м.Чернівці (н., ускл. з елементами V к.с., без проходження водоспаду Пробій).

б. – байдарки, каяки	к.с. – категорія складності
н. – надувні судна	ускл. – ускладнений маршрут
(Е) – експериментальний маршрут	

**ВІТРИЛЬНИЙ ТУРИЗМ.
КАТЕГОРІЙНІ МАРШРУТИ (за даними ФСТУ, 2001)**

По Краснооскольському водосховищу

1. ***I к.с.*** (Е) с.Червоний Оскіл-с.Гороховатка-с.Пристін - с. Червоний Оскіл (150 км).

По Дніпрово-Бузькому лиману

2. ***II к.с.*** (Е) м.Миколаїв - м.Очаків - Кінбурзька коса - с.Геройське – с. Рибальче - с.Станіслав - м. Миколаїв (230 км).

По Азовському морю

3. ***III к.с.*** (Е) м.Маріуполь – м.Ялта - Бердянська коса - м.Приморське - Обіточна коса - с.Кирилівка - м. Генічеськ (330 км).

4. ***IV к.с.*** (Е) м.Маріуполь - Бердянська коса - с. Стрілкове – смт.Щолкіно - мис Чабани (420 км).

5. ***V к.с.*** (Е) м.Маріуполь - Бердянська коса - с. Стрілкове – смт. Щолкіно - мис Зюк - м. Керч (520 км).

По Чорному морю

6. ***III к.с.*** (Е) м.Одеса - м.Очаків - с.Залізний Порт - с.Лазурне - м.Чорноморське (340 км).

7. ***III к.с.*** (Е) м. Севастополь - м. Ялта - м.Алушта - м. Судак - м. Феодосія - м. Керч (336 км).

8. ***IV к.с.*** (Е) м.Одеса - м. Очаків – смт Чорноморське - м.Євпаторія (440 км).

9. ***V к.с.*** (Е) м.Севастополь - м.Євпаторія – смт.Чорноморське - с.Портове – смт.Лазурне - м.Очаків - м.Одеса (540 км).

(Е) – експериментальний маршрут

к.с. – категорія складності

ВИТЯГ З ПРАВИЛ ЗМАГАНЬ ТУРИСТСЬКИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ

І. Загальні положення

1. Правила змагань зі спортивного туризму (далі – Правила) – нормативний документ, що визначає порядок та умови змагальної діяльності зі спортивного туризму на території України, систему суддівства та підведення підсумків. Ці Правила розроблені відповідно до Правил і Регламентів Міжнародної федерації спортивного туризму (далі – МФСТ).

2. Спортивний туризм – вид спорту, у основі якого лежать змагання на маршрутах (туристські спортивні походи), що включають подолання категорованих по труднощі перешкод у природному середовищі, і змагання на дистанціях, прокладених у природному середовищі та/або на штучному рельєфі.

3. У цих Правилах терміни й скорочення вживаються у таких значеннях:

- вид змагань зі спортивного туризму – об'єднання видів змагальної діяльності у спортивному туризмі. Розрізняють два види змагань: змагання з техніки спортивного туризму – вид змагань Дистанції; змагання туристських спортивних походів – вид змагань Маршрути;
- вид змагань Дистанції – змагання, що полягає у подоланні дистанції змагань з певного виду спортивного туризму із використанням технічних прийомів, засобів і спеціального спорядження, яке полегшує та прискорює її проходження (пересування) і гарантує безпеку учасників;
- вид змагань Маршрути – комплексний захід, що полягає у розробці й проходженні туристською групою (командою) маршрутів (туристських спортивних походів) із певного виду спортивного туризму з дотриманням методики побудови маршруту та вимог цих Правил, їх оцінці й зарахуванні проходження;
- вид спортивного туризму – об'єднання видів змагань зі спортивного туризму (Маршрути, Дистанції) за характерним способом пересування або іншими визначальними ознаками. Розрізняють автомобільний, мотоциклетний, велосипедний, вітрильний, водний, гірський, комбінований, кінний, лижний, пішохідний та спелеологічний туризм;
- група (у однині й множині) – будь-яка кількісна сукупність спортсменів, які належать до однієї делегації, що бере участь у змаганнях зі спортивного туризму (команда, зв'язка, екіпаж тощо), якщо логіка відповідного пункту не суперечить такому розумінню;
- дистанція – спеціально обладнана траса між відмітками «старт» і «фініш», яка складається з природних та/або штучних перешкод, може включати виконання спеціальних завдань.
- етап (технічний етап) – елемент дистанції, суть якого полягає в подоланні перешкоди (природної або штучної), виконання технічного прийому із застосуванням спеціального спорядження й технічних засобів;

- зняття – припинення учасником або командою змагань із певної дистанції чи етапу або відсторонення від змагань в цілому внаслідок грубого порушення певних норм чи вимог;
- категорія (ступінь) складності туристського спортивного походу – число, що відображає рівень складності маршруту туристського спортивного походу й характеризується певним набором нормативних вимог. Туристські спортивні походи поділяються на (у порядку зростання складності) 1, 2, 3 ступінь, I, II, III, IV, V, VI категорію складності;
- клас дистанції змагань із техніки спортивного туризму – число, що відображає рівень складності дистанції й залежить від кількості та складності етапів, а для комбінованих дистанцій – ще й від кількості видів спортивного туризму. Клас дистанції може бути від I (найнижчий) до VI (найвищий);
- комбіновані заходи (маршрути, дистанції) зі спортивного туризму – заходи, у яких окремі ділянки, етапи відносяться до різних видів спортивного туризму;
- маршрут – заздалегідь намічений або встановлений шлях руху туристською групою;
- маршрутно-класифікаційна комісія – колегія суддів змагань з туристських спортивних маршрутів (МКК) – громадський консультативний туристський орган, що створюється з метою проведення консультацій керівників туристських груп із питань організації та проведення туристських спортивних походів, експедицій з активними способами пересування, перевірки готовності туристських груп до зазначених заходів, профілактичної роботи щодо попередження нещасних випадків у туристських спортивних походах, оформлення маршрутної та звітної документації, а також для розгляду матеріалів на присвоєння спортивних розрядів і звань із спортивного туризму. МКК діє за Положенням про маршрутно-класифікаційну комісію (далі – Положення про МКК), що затверджується Федерацією спортивного туризму України;
- спеціальне завдання – елемент дистанції, що полягає у перевірці рівня загальнотуристських знань і вмінь;
- технічний інцидент – подія, яка виникла під час змагань, причиною якої не є самі учасники, але вона суттєво впливає на їх результат;
- Технічний регламент змагань із виду спортивного туризму, Технічний регламент змагань туристських спортивних походів (далі Технічний регламент) – документ, який містить у собі описи особливостей організації, проведення, підведення підсумків змагань, обладнання й способи подолання дистанцій, маршрутів туристських спортивних походів, їх елементів та інші питання, не описані у цих Правилах, який затверджується Федерацією спортивного туризму України. Вимоги Технічного регламенту обов’язкові для виконання учасниками та суддями й не повинні заперечувати цим Правилам;
- туристський спортивний похід – спортивний захід, що здійснюється командою спортсменів (туристською групою) із використанням активних форм пересування за заздалегідь розробленим маршрутом й обраним видом

спортивного туризму, який полягає у подоланні певного відрізка земної поверхні, що містить категоровані по труднощі природні перешкоди (акваторії, болота, вершини, каньйони, перевали, печери, пороги, пустелі тощо);

- учасник (відповідно логіки конкретного пункту): у однині – особа-спортсмен не залежно від статі, що була допущена та бере участь у змаганнях зі спортивного туризму, або будь-яка група спортсменів, що представляють одну делегацію (команда, зв'язка, екіпаж тощо); у множині – усі групи спортсменів (команди, зв'язки, екіпажі тощо) або усі спортсмени, що були допущені й беруть участь у змаганнях зі спортивного туризму;

- Федерація – громадська організація "Федерація спортивного туризму України".

У інших розділах цих Правил можуть бути запроваджені нові терміни, які не повинні суперечити термінології, визначеній у цьому розділі.

4. Змагання полягають у виявленні найсильніших спортивних туристських груп (команд) і туристів-спортсменів при проходженні туристських спортивних походів чи дистанцій.

5. Офіційні змагання (заходи) зі спортивного туризму проводяться Федерацією та її осередками (або за їх погодженням) у відповідності до календарного плану спортивних заходів. Офіційні змагання проводяться за цими Правилами, які обов'язкові для спортсменів, тренерів, представників команд, суддів і організаторів змагань.

6. Класифікація змагань, що проводяться Федерацією:

1) міжнародні змагання – чемпіонати, Кубки, першості;

2) чемпіонати України, Кубки України й інші офіційні всеукраїнські змагання, що включені до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України;

3) відкриті регіональні (обласні), міжрегіональні (міжобласні) та міські чемпіонати та першості;

4) обласні, районні, міські чемпіонати та кубки;

5) змагання колективів фізкультури.

7. Організатори змагань мають право затверджувати додаткові умови проведення змагань (далі – Умови), які уточнюють порядок проведення й іншу інформацію щодо організації змагань. Положення (Регламент) й Умови не можуть суперечити цим Правилам і Технічному регламенту, або змінювати ними встановлені вимоги.

8. Ці Правила рекомендуються спортивним організаціям (туристським спілкам, асоціаціям й іншим), що не належать до структури Федерації, як основа для проведення змагань зі спортивного туризму.

9. Усі переклади цих Правил іншими мовами повинні представляти ідентичну інтерпретацію Правил українською мовою й бути практичним посібником для їх виконання.

10. Український текст цих Правил повинен бути прийнятий як вирішальний у будь-якій суперечці, що є результатом перекладу будь-якою іншою мовою.

11. Змагання зі спортивного туризму проводяться в наступних вікових категоріях:

- 1) юнаки та дівчата – 10-17 років;
- 2) дорослі – 18 років та старші;
- 3) ветерани – 50 років та старші;

Вік визначається за роком народження.

За наявності окремого дозволу лікаря за рішенням головного судді змагань юнаки та дівчата 16-17 років, які мають відповідну спортивну підготовку (що засвідчується тренером спортсмена), можуть брати участь у змаганнях серед дорослих.

У залежності від особливостей проведення змагань можуть виділятися окремі вікові підгрупи, що обумовлюється Положенням (Регламентом) про змагання.

II. Вид змагань Маршрути – змагання туристських спортивних походів

1. Загальні положення

1. До змагань туристських спортивних походів відносяться:

1) безпосереднє здійснення маршруту туристського спортивного походу для виконання кваліфікаційних норм та вимог зі спортивного туризму. Суддівство змагань полягає у визначенні відповідності маршруту туристського спортивного походу вимогам цих Правил та Технічного регламенту. Визначення переможців та розподіл місць у цих змаганнях не проводяться. Суддівство здійснює МКК;

2) чемпіонати, кубки, першості з туристських спортивних походів. Суддівство полягає у визначенні найсильніших туристських груп (команд) у відповідних видах спортивного туризму та на маршрутах відповідних категорій складності.

2. Змагання туристських спортивних походів проводяться тільки командні, у яких стартує й долає маршрут туристська група (команда), склад якої повинен відповідати вимогам цих Правил та Технічного регламенту.

3. Туристські спортивні походи проводяться протягом всього року без обмеження районів проведення, у тому числі й за кордоном, із урахуванням наявності відповідних умов для їх проведення.

2. Класифікація змагань туристських спортивних походів

1. Основними характеристиками змагань туристських спортивних походів є вид спортивного туризму, категорія (ступінь) складності маршруту та ранг змагань.

2. Змагання туристських спортивних походів проводяться окремо з кожного виду спортивного туризму, а в деяких видах туризму поділяються на класи:

1) автомобільний, мотоциклетний. Змагання проводяться за класами засобів пересування (автомобілі, мотоцикли, скутери, квадроцикли, снігоходи і пневматики тощо). Можливе проведення змагань в об'єднаних класах засобів пересування;

2) вітрильний;

- 3) велосипедний;
- 4) водний. Змагання проводяться за класами човнів – спортивних суден (байдарки, катамарани, каяки, рафти тощо). Можливе проведення змагань в об'єднаних класах човнів – спортивних суден;
- 5) гірський;
- 6) комбінований. Змагання включає два і більше видів спортивного туризму;
- 7) кінний;
- 8) лижний;
- 9) пішохідний;
- 10) спелеологічний.

3. Очні змагання туристських спортивних походів проводяться за окремими Регламентами із дотриманням вимог цих Правил.

4. Змагання туристських спортивних походів проводяться як з одного виду туризму, так і з декількох одночасно, відповідно до Регламенту змагань із дотриманням вимог цих Правил.

5. Змагання туристських спортивних походів проводяться як спільно для усіх (кількох) категорій складності маршрутів, так і окремо з кожної категорії складності.

6. Категорія (ступінь) складності маршруту туристського спортивного походу визначається Технічним регламентом і відноситься до основних нормативів маршруту з урахуванням вимог до кількості та трудності перешкод на маршруті з різних видів спортивного туризму. Категорія (ступінь) складності маршруту туристського спортивного походу також визначається вимогами згідно Порядку класифікації маршрутів туристських спортивних походів або розрахованих по Методиці визначення категорії складності туристського спортивного походу з відповідного виду туризму, а також відповідними Переліками локальних перешкод за видами спортивного туризму і географічних регіонів, затвердженими Федерацією або МФСТ. Дозволяється використовувати для розрахунку трудності перешкод зарубіжні описи та класифікації. Категорія (ступінь) складності маршруту підтверджується МКК.

3. Регламент змагань туристських спортивних походів

1. Змагання туристських спортивних походів здійснюються у відповідності до Регламенту змагань. Регламент змагань – основний документ, яким, поряд із цими Правилами й Технічним регламентом, керується суддівська колегія й учасники змагань. Регламент змагань не може суперечити цим Правилам й Технічному регламенту.

2. Проведення змагань передбачає: розробку маршруту туристського спортивного походу, подачу в суддівську колегію заявок на участь у змаганнях, допуск туристських груп (команд) до участі у змаганнях (дозвіл виходу на маршрут), що підтверджується маршрутною книжкою (маршрутним листом) встановленого зразка, затвердженого Федерацією, проходження учасниками змагань заявлених маршрутів, підготовку туристськими групами (командами) звітної документації, оцінку суддівською

колегією проходження групою (командою) маршрутів, визначення результатів змагань.

3. Змагання проводяться з роздільним або загальним стартом туристських груп (команд). Стартом групи (команди) вважається момент її виходу на маршрут, а фінішем – момент завершення маршруту.

4. Попередні заявки на участь у змаганнях подаються до організації, що проводить змагання, у терміни, оговорені Регламентом змагань. У попередній заявці вказується:

- 1) вид спортивного туризму;
- 2) географічний район проходження маршруту;
- 3) терміни проходження маршруту;
- 4) категорія (ступінь) складності маршруту;
- 5) дані про керівника й усіх учасників;
- 6) контактна інформація.

5. Представником туристської групи (команди) перед суддівською колегією змагань є її керівник або інша уповноважена особа, визначена організацією, що відряджає групу, або керівником групи письмовою довіреністю. Представник групи має право отримувати довідки в суддівській колегії з усіх питань, пов'язаних з організацією та проведенням змагань, подавати протести і брати участь у їх розгляді.

4. Учасники змагань

1. Загальні вимоги до складу туристських груп (команд), учасників змагань туристських спортивних походів, досвіду участі та керівництва у туристських спортивних походах, кількості засобів пересування, мінімального віку та інші вимоги наведені у Технічному регламенті. Склад туристської групи (команди) може бути чоловічим, жіночим або змішаним. Керівник туристської групи, як правило, обирається членами цієї групи, або у порядку власної ініціативи може набрати групу самостійно. Крім того, керівник може бути призначений організацією, що проводить туристський спортивний похід.

2. Керівник має право:

1) одноосібно приймати рішення під час проведення туристського спортивного походу;

2) після обговорення на зборах групи виключити з числа учасників туриста, який за моральними якостями або спортивно-технічними даними не підготований до проходження маршруту. Якщо така необхідність виникла під час здійснення туристського спортивного походу, турист при першій нагоді доставляється групою в населений пункт і забезпечується можливістю для відправки його до місця проживання;

3) передавати у випадку необхідності керівництво туристським спортивним походом своєму заступнику або іншому учаснику, який має необхідну кваліфікацію;

4) звертатись до вищих туристсько-спортивних організацій при незгоді з результатами розбору його дій та накладенням на нього покаранням;

5) делегувати обов'язки по організації туристського спортивного походу учасникам групи.

3. Вимоги до керівника туристського спортивного походу.

1) Під час підготовки до туристського спортивного походу керівник повинен:

- отримати допуск лікаря лікарсько-фізкультурного диспансеру до участі в туристському спортивному поході та страховий поліс, дійсний на час проведення туристського спортивного походу;
- забезпечити підбір членів групи за їх туристською кваліфікацією, фізичною та технічною підготовкою, а також враховуючи їх психологічну сумісність;
- упевнитись у наявності в учасників страхових полісів, дійсних на час проведення туристського спортивного походу, лікарських довідок, завірених лікарем та печаткою лікарсько-фізкультурного диспансеру;
- ознайомитись з районом туристського спортивного походу та ознайомити з ним членів туристської групи;
- розробити основний та запасний варіанти маршруту туристського спортивного походу й ознайомити з ними членів туристської групи;
- вивчити складні ділянки маршруту й засоби їх подолання, підготувати картографічний матеріал й ознайомити з ними членів туристської групи;
- провести необхідний об'єм тренувань туристської групи для безпечного подолання локальних та протяжних перешкод на маршруті;
- забезпечити наявність необхідного й справного спорядження (особистого й командного) для безпечного подолання локальних і протяжних перешкод на маршруті, продуктів харчування, медичного забезпечення, складання кошторису витрат;
- одержати за необхідності дозвіл на відвідування району з обмеженим доступом (прикордонна зона, заповідник тощо);
- оформити маршрутні документи й отримати позитивний висновок для випуску на маршрут туристського спортивного походу від МКК;
- до виходу на маршрут туристського спортивного походу узгодити з МКК незаплановані (форс-мажорні) зміни маршруту або складу туристської групи;
- зв'язатися з регіональною рятувальною службою й стати на контроль, повідомивши її про маршрут туристського спортивного походу, графік і контрольні терміни маршруту, з'ясувати можливість і спосіб спілкування.

2) Під час проведення туристського спортивного походу керівник повинен:

- інформувати МКК первинного випуску й ту, що випустила групу на маршрут, про вихід на маршрут і його завершення;
- у випадку зміни маршруту або складу туристської групи після виходу на активну частину маршруту терміново повідомити про всі зміни регіональну рятувальну службу, МКК первинного випуску й ту, що випустила групу на маршрут;
- дотримуватись маршруту та виконувати одержані в МКК й рятувальній службі вказівки й рекомендації по здійсненню маршруту;
- вживати необхідних заходів, які спрямовані на безумовне гарантування безпеки учасників, у тому числі зміну маршруту або припинення його у зв'язку із виникненням небезпечних природних явищ, та іншими

обставинами, а також у випадку необхідності надання допомоги потерпілому, при цьому ускладнення маршруту допускається тільки у виняткових, аварійних випадках і не дає підстави для підвищення залікової категорії складності маршруту;

- призначити, у разі тимчасового розділення групи з метою розвідки, закидання продуктів, спорядження тощо, у кожній підгрупі своїх заступників із найбільш підготовлених учасників (у водних і вітрильних походах цю функцію виконує капітан судна), визначити завдання для виконання, контрольний термін, порядок дій і зв'язок;
- у разі передбаченого планом маршруту туристського спортивного походу розділення групи призначити керівників підгруп, які повинні мати туристський досвід, що відповідає вимогам до маршруту туристського спортивного походу тієї категорії складності, елементи яких (локальні та протяжні перешкоди) мають місце в маршрутах підгруп (у водних та вітрильних походах цю функцію виконують капітани спортивних суден);
- проводити поділ групи в аварійних ситуаціях, виходячи із реальної наявності сил і засобів, конкретних обставин і максимальної можливості виконання завдання по ліквідації аварії;
- повідомляти про нещасний випадок у найближчі рятувальні служби або правоохоронні органи, а також до МКК, яка випускала групу на маршрут;
- організувати й взяти участь у рятувальних роботах інших груп.

3) Після здійснення туристського спортивного походу керівник повинен забезпечити оформлення звіту про здійснений туристський спортивний похід відповідно до вимог щодо складання звіту про туристський спортивний похід і вимог МКК, і подати його до МКК для оцінки категорії (ступеня) складності здійсненого маршруту. Після позитивного висновку МКК щодо звіту про туристський спортивний похід – оформити й видати членам групи Довідку про залік туристського спортивного походу. Форма Довідки про залік туристського спортивного походу у Додатку 1 цих Правил.

4. Права й обов'язки учасників туристського спортивного походу.

1) Учасник туристського спортивного походу має право:

- по завершенні туристського спортивного походу обговорювати дії керівника й учасників туристського спортивного походу, а у випадках незгоди з їх діями – звертатися в туристсько-спортивні організації з метою оприлюднення власної оцінки дій групи й керівника;
- брати участь у розгляді туристсько-спортивними організаціями дій членів групи, керівника і його власних.

2) Учасник туристського спортивного походу зобов'язаний:

- своєчасно й безумовно виконувати вказівки керівника;
- ознайомитись із районом здійснення туристського спортивного походу, основним і запасними варіантами маршруту туристського спортивного походу;
- знати про ступінь небезпеки й ризику для здоров'я й життя під час проходження маршруту туристського спортивного походу, що засвідчується підписом у відповідній графі маршрутної книжки (маршрутного листа);

- своєчасно отримати допуск лікаря лікарсько-фізкультурного диспансеру до участі у туристському спортивному поході й мати страховий поліс, дійсний на час проведення спортивного походу;
- невідкладно інформувати керівника про погіршення стану здоров'я;
- брати участь у виборі й розробці маршруту туристського спортивного походу, у підготовці до туристського спортивного походу, тренуваннях і складанні звіту.

5. За порушення цих Правил, Технічного регламенту й інших документів, передбачених цими Правилами, до учасників змагань туристських спортивних походів можуть бути застосовані наступні заходи впливу:

- 1) не зарахування участі або керівництва у здійсненому туристському спортивному поході;
- 2) заборона брати участь, керувати туристськими спортивними походами (певної категорії складності) на певний термін;
- 3) виключення зі складу керівних органів, комісій Федерації або членів Федерації;
- 4) порушення клопотання про позбавлення спортивних звань, зниження або анулювання спортивних розрядів;
- 5) інші законні методи впливу.

5. Допуск туристської групи до змагань туристських спортивних походів

1. Допуск туристських груп до змагань туристських спортивних походів здійснює МКК.

2. Документом, який є заявкою на участь у змаганнях та допуском до здійснення маршруту є маршрутна книжка (маршрутний лист), який подається до суддівської колегії – МКК. Маршрутна книжка (маршрутний лист) включає наступну інформацію:

- 1) загальні відомості про учасників і керівника туристської групи й їх туристсько-спортивний досвід;
- 2) графік руху на маршруті;
- 3) способи проходження ключових локальних та протяжних перешкод;
- 4) карти або схеми із нанесеною ниткою маршруту, датами й місцем ночівлі;
- 5) запасні варіанти руху й аварійні виходи із маршруту;
- 6) перелік спеціального спорядження для безпечного (безаварійного) проходження маршруту, технічних засобів визначення координат місцезнаходження й засобів зв'язку для їх передачі, адреси регіональної рятувальної служби, що взяла групу на облік (за її наявності);
- 7) контрольні терміни проходження маршруту, особливі вказівки МКК, термін подачі звітних документів про здійснений туристський спортивний похід.

3. Маршрутна книжка (маршрутний лист) видається й засвідчується підписами уповноважених суддів і штампом повноважної МКК.

6. Безпека змагань

1. Відповідальність за підготовку учасників і дотримання ними вимог правил безпеки під час здійснення туристського спортивного походу несе керівник і учасники; крім того, кожен учасник самостійно несе повну відповідальність за свої особисті дії. Невиконання вимог цих Правил, вказівок керівника туристської групи щодо безпеки під час здійснення туристського спортивного походу тягне за собою відповідальність, у тому числі відсторонення від змагань і спортивну дискваліфікацію.

При грубих порушеннях цих Правил, вимог безпеки, що сталися на маршруті, наявності нещасних випадків суддівська колегія спільно з офіційним організатором змагання формує комісію у відповідності до Методичних рекомендацій щодо порядку розгляду нещасних випадків у спортивному туризмі, затверджених Федерацією, для з'ясування причин й обставин порушень, визначення ступеня відповідальності, заходів впливу й розробки рекомендацій щодо підвищення безпеки й профілактичних заходів запобігання травматизму, нещасних випадків на маршрутах.

Відповідальність за якість і безпечне використання командного й особистого спорядження несе представник команди й самі спортсмени.

2. Безпека туристського спортивного походу підвищується:

1) поступовим накопиченням досвіду участі й керівництва у туристських спортивних походах;

2) ретельною перевіркою МКК готовності групи до здійснення туристського спортивного походу;

3) застосуванням відповідних безпечних технічних засобів і спорядження під час здійснення туристського спортивного походу;

4) загальною фізичною й спеціальною технічною, тактичною підготовкою спортсменів, що підтверджується участю у змаганнях із дистанцій або перевіркою на місцевості за призначенням МКК;

5) своєчасною й ефективною взаємодією з аварійно-рятувальними службами району здійснення туристського спортивного походу;

6) контролем за проходженням групою маршруту, що покладається на особу – зв'язкового, який узгоджується з МКК і який повинен володіти всією необхідною інформацією про країну, район і маршрут туристського спортивного походу, учасників і контакти родичів учасників групи. За необхідності зв'язковий організовує взаємодію із рятувальними службами, страховими компаніями й координує свої дії з МКК;

7) принципом одноосібного керівництва у туристському спортивному поході.

3. Консультативна допомога туристським групам у підготовчий період щодо маршрутів туристських спортивних походів і перевірки їх готовності до здійснення маршруту, а також контроль за проходженням маршрутів туристськими групами у встановлені терміни здійснюється МКК, які розглядають маршрутні документи.

4. Під час здійснення маршруту туристські групи повинні встановити зв'язок із регіональними аварійно-рятувальними службами або іншими

структурами, до компетенції яких віднесені питання надання допомоги туристам, поінформувати їх про маршрут, графік і контрольні терміни маршруту, узгодити терміни й способи зв'язку.

5. Члени МКК, які консультують туристів щодо запланованого ними маршруту й роблять висновок про можливість здійснення маршруту відповідно до цих Правил, не несуть юридичної відповідальності за можливі нещасні випадки на маршруті.

6. При настанні страхового випадку група, за потреби, зв'язується зі страховою компанією, а також із відповідною рятувальною службою й МКК, яка випустила групу на маршрут.

7. Суддівство змагань з туристських спортивних походів

1. Суддівство змагань з туристських спортивних походів для визначення виконання кваліфікаційних вимог зі спортивного туризму з туристських спортивних походів полягає у випуску туристських груп на маршрут, оцінці здійснених маршрутів, зарахуванні їх спортивних результатів і підведенні підсумків відповідно до чинних Правил і Технічного регламенту.

2. Суддівство здійснюється на підставі цих Правил, Технічного регламенту та Положення про МКК.

3. Суддівство проводиться суддівськими колегіями, якими є МКК. МКК здійснює суддівство змагань з туристських спортивних походів у межах отриманих повноважень, які визначаються Положенням про МКК.

Голова МКК є за посадою головним суддею змагань з туристських спортивних походів, якщо інше не буде передбачено організацією, що їх проводить.

4. Результатом суддівства є визначення виконання або не виконання встановлених кваліфікаційних вимог зі спортивного туризму учасниками змагань у частині туристських спортивних походів, що оформлюється витягом з протоколу у вигляді Довідки про залік туристського спортивного походу. Визначення переможців та розподіл місць у цьому виді програми змагань з туристських спортивних походів не проводиться.

Видача Довідок про залік туристського спортивного походу здійснюються МКК після розгляду звіту про похід. Звіт і встановлені додаткові матеріали подаються до МКК керівником походу не пізніше, ніж через пів року після завершення маршруту. Зазначений термін може зменшуватися за рішенням МКК, про що робиться запис до маршрутної книжки (маршрутного листа). Зі звіту повинно бути зрозуміло, як група подолати перешкоди, що визначають категорію складності маршруту. Форма й обсяг звіту встановлюється МКК при випуску групи на маршрут, про що робиться запис до маршрутної книжки (маршрутного листа).

8. Суддівство чемпіонатів, кубків, першостей з туристських спортивних походів

1. Суддівство чемпіонатів, кубків, першостей з туристських спортивних походів полягає в оцінці суддівською колегією пройденого маршруту на підставі звіту про здійснений туристський спортивний похід за видами

туризму та категоріями складності й здійснюється методом експертної оцінки.

2. Суддівство чемпіонатів, кубків, першостей з туристських спортивних походів, розподіл місць та визначення переможців проводиться відповідно до цих Правил, Технічного регламенту, Регламенту змагання, Умов й Методики суддівства змагань з туристських спортивних походів (суддівство звітів) (далі – Методика суддівства), затвердженої Федерацією.

3. Команди, що не допущені до змагань, можуть оскаржити рішення комісії по допуску в головного судді змагань або в представника організації, що проводить змагання.

4. Суддівство змагань з туристських спортивних походів проводиться суддівською колегією змагань.

1) Склад суддівської колегії затверджується відповідною Федерацією (осередком) за поданням відповідної МКК – центральної, територіальної, місцевої або відомчої. До складу суддівської колегії входять: головний суддя, головний секретар, заступники головного судді й секретаря з виду туризму, старші судді та судді (судді експерти), суддя-інспектор змагань.

2) Кожен звіт про туристський спортивний похід оцінює бригада суддів у кількості не менше трьох осіб, при цьому кожен суддя оцінює звіт окремо і незалежно від інших.

3) У суддівстві змагань з туристських спортивних походів не мають права брати участь судді, які були учасниками, керівниками, тренерами команд, звіти про туристські спортивні походи яких подані на змагання у цьому виді туризму й цій категорії складності.

4) Роботою суддівської колегії керує головна суддівська колегія. Залежно від програми змагань склад головної суддівської колегії може бути розширений або скорочений.

5) При проведенні змагань одночасно з декількох видів спортивного туризму, можуть створюватися суддівські колегії з кожного виду спортивного туризму, підпорядковані головній суддівській колегії.

5. Для суддівства чемпіонатів, кубків, першостей з туристських спортивних походів створюється головна суддівська колегія у складі:

головний суддя;

головний секретар;

заступники головного судді – головні судді з видів спортивного туризму;

заступники головного судді – головні судді за категоріями складності туристських спортивних походів.

6. Головний суддя змагань:

- керує роботою суддівської колегії;
- перед початком змагань проводить установчий семінар суддів;
- розподіляє суддів по бригадах із врахуванням їхнього суддівського досвіду й спеціалізації за видом спортивного туризму;
- при форс-мажорних обставинах під час суддівства може залучати додаткових суддів-експертів;
- проводить засідання головної суддівської колегії;

- проводить засідання суддівської колегії до початку змагань і після їх закінчення, а при необхідності – під час змагань;
- контролює своєчасність й об'єктивність суддівства;
- забезпечує однаковість підходів під час суддівства звітів про туристські спортивні походи з різних видів спортивного туризму й різних категорій складності;
- вирішує спірні питання;
- скасовує помилкове рішення судді;
- має право усунути від подальшого виконання обов'язків суддів, які не справляються з ними;
- разом із головним суддею з виду спортивного туризму оцінює роботу суддів під час змагань та видає суддям довідки про суддівство;
- затверджує протоколи результатів змагань;
- у тижневий термін після закінчення змагань подає на затвердження до організації, що проводить змагання, звіт головного судді разом із затвердженими протоколами;
- доповідає про результати суддівства на засіданні керівного органу Федерації (осередку), що проводить змагання.

7. Головний секретар:

- відповідає за підготовку та оформлення всієї документації, необхідної для проведення змагань;
- спільно із заступниками головного судді – головними суддями з виду спортивного туризму розробляє графік суддівства звітів;
- відповідає за правильність та своєчасність оформлення протоколів із результатами змагань;
- бере участь у роботі комісії по допуску;
- веде протоколи засідань головної суддівської колегії;
- веде таблиць обліку робочого часу суддів;
- приймає та реєструє протести, передає їх головному судді для розгляду;
- подає протоколи змагань на затвердження головному судді до закінчення змагань;
- відповідає за оформлення підсумків роботи суддівської колегії: узагальнюючого протоколу, документів по нагородженню, документів на присвоєння розрядів та звань;
- готує разом із головним суддею звіт про змагання.

8. Заступники головного судді – головні судді з видів спортивного туризму:

- керують роботою суддівських бригад із виду спортивного туризму;
- розробляють графік суддівства звітів про туристські спортивні походи;
- доповідають головному судді про результати роботи бригад та подають обґрунтовані пропозиції щодо оцінки роботи суддів бригади;
- розподіляють роботу між членами суддівських бригад;
- беруть участь у суддівстві звітів про туристські спортивні походи;
- подають головному секретарю суддівські протоколи оцінювання звітів про туристські спортивні походи.

9. Судді (судді-експерти) з виду спортивного туризму:

проводять індивідуальне суддівство звітів про туристські спортивні походи; оформлюють оціночні суддівські протоколи.

10. Суддя-інспектор змагань.

1) Суддя-інспектор всеукраїнських змагань призначається Федерацією, регіональних – керівництвом територіальних осередків Федерації в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі. У інших випадках суддя-інспектор може призначатися організацією, що проводить змагання.

2) Суддя-інспектор надає пропозиції головному судді про скасування помилкових рішень головної суддівської колегії на підставі трактовки певних пунктів, що суперечать Правилам, Технічному регламенту, Умовам, Методиці суддівства. Суддя-інспектор зобов'язаний надавати методичну допомогу головній суддівській колегії.

3) Після закінчення змагань суддя-інспектор подає письмовий звіт про змагання до організації, що його призначила, доповідає його на засіданні, де затверджується звіт головного судді про змагання, та пропонує оцінку роботи головного судді.

11. Усі судді змагань з туристських спортивних походів повинні знати та дотримуватись загальних обов'язків суддів.

1) Судді зобов'язані:

- знати й виконувати ці Правила, Технічний регламент і Методику суддівства;
- під час суддівства бути принциповими, об'єктивними й неупередженими;
- виконувати рішення головного судді, бути дисциплінованими;
- фіксувати у суддівському протоколі порушення, що допущені учасниками групи при здійсненні туристських спортивних походів.

12. Прийом заявок на чемпіонати, кубки, першості з туристських спортивних походів і відповідність звітів про туристський спортивний похід вимогам Регламенту змагань з туристських спортивних походів проводить комісія по допуску. На змаганнях міжнародного, національного та зонального (обласного) масштабу головою комісії по допуску є представник організації або Федерації (осередку), що проводить змагання. До її складу обов'язково входить головний секретар і суддя-інспектор. При проведенні регіональних і відомчих змагань функції комісії по допуску можуть бути покладені на головного суддю, головного секретаря й відповідального секретаря МКК організації, що проводить змагання. Після закінчення терміну подання заявок комісія по допуску готує зведений протокол.

13. Суддівство змагань з туристських спортивних походів проводиться шляхом експертної оцінки проходження учасниками змагань туристських спортивних походів. Оцінка проходження туристською спортивною групою маршруту встановлюється на підставі розгляду наданих до суддівської колегії звітних матеріалів про проходження маршруту туристського спортивного походу.

14. Оцінка маршруту туристського спортивного походу здійснюється у балах за кожним із встановлених критеріїв у межах, обумовлених Методикою суддівства.

15. Результат кожної окремої команди визначається відповідно до Методики суддівства.

16. Оформлення результатів суддівства здійснюється у протоколах чемпіонатів, кубків, першостей з туристських спортивних походів.

9. Протести і порядок їх розгляду

1. Протести можуть подаватися як на змаганнях із виконання кваліфікаційних нормативів, так і на чемпіонатах, кубках, першостях з туристських спортивних походів.

2. Протести подаються у письмовій формі, підписуються керівником (представником) команди, і повинні бути вмотивовані й аргументовані з посиланнями на пункти документів (Правил, Технічного регламенту, Регламенту змагання, Методики суддівства тощо), які той, хто протестує, вважає порушеними. Протести без таких посилань не розглядаються.

3. Розгляд протестів проводить головна суддівська колегія змагань. Під час розгляду протесту заслуховуються усі сторони, але у випадку неявки однієї з них рішення може бути прийняте й за її відсутності.

4. На змаганнях із виконання кваліфікаційних вимог із туристських спортивних походів протести можуть подаватися лише на результат зарахування туристського спортивного походу групі або окремим учасникам. У цьому випадку протест подається керівником групи протягом тижня з моменту отримання рішення МКК щодо зарахування туристського спортивного походу. Протест подається відповідальному секретарю або голові відповідної МКК. Рішення по протесту оформлюється протокольно й повинне бути повідомлено заявнику протягом одного місяця з моменту його отримання.

5. Експертна оцінка суддів не може бути підставою для протесту, якщо вона не суперечить документам переліченим у п. 2 глави 8 розділу II цих Правил.

6. Протести, що стосуються зняття команд під час суддівства чемпіонату, кубку, першості з туристських спортивних походів, порушень цих Правил чи Регламенту у частині підготовки або організації змагань подаються не пізніше, ніж за добу до закриття змагань, якщо інше не передбачено Регламентом.

7. Протест повинен бути розглянутий головною суддівською колегією змагань до затвердження результатів змагань. Рішення по протесту оформлюється протоколом і повідомляється заявнику.

III. Вид змагань Дистанції – змагання з техніки спортивного туризму

1. Класифікація й типи змагань

1. Змагання можуть розрізнятися:

1) За взаємодією спортсменів:

- індивідуальні – кожен спортсмен має індивідуальний час старту. Учасники стартують і проходять дистанцію індивідуально, використовуючи техніку й тактику особистого проходження дистанції;
- групові (зв'язка, екіпаж, команда) – члени групи (зв'язки, екіпажу, команди) мають загальний час старту. Змагання у групових номерах програми означає, що учасники однієї групи (зв'язки, екіпажу, команди) стартують одночасно та проходять дистанцію, взаємодіючи між собою, використовуючи тактичні та технічні прийоми, що забезпечують спільне проходження дистанції всіма учасниками групи. Кількісний склад групи визначається Регламентом (Положенням) або Умовами;
- естафета. Старт у всіх естафетних змаганнях є одночасним стартом перших спортсменів із кожної команди (можливий поділ команд на групи (зв'язки, екіпажі), які стартують одночасно з визначеним інтервалом старту між цими групами команд). Сигнал до старту наступних учасників команди й місце передачі естафети визначається суддівською колегією.

2) За характером заліку результатів:

- особисті – результати зараховуються окремо кожному учаснику (зв'язці, екіпажу);
- особисто-командні або особисті з командним заліком – результати зараховуються окремо кожному учаснику (зв'язці, екіпажу), а командний результат визначається за результатами всіх або тільки кращих учасників (зв'язок, екіпажів);
- командні – результати зараховуються командам (при загальному часі старту членів команди).

3) За протяжністю дистанцій:

коротка – дистанція обмеженої протяжності з високою насиченістю технічними етапами та, за необхідності, спеціальними завданнями;

довга – дистанція значної протяжності з проходженням технічних етапів, та, як правило, орієнтування на місцевості й виконанням спеціальних завдань.

4) За типом дистанцій – "смуга перешкод", "рятувальні роботи", "тріал", "крос-похід", "ралі", "маршрутні перегони" та інші, які передбачені Технічними регламентами відповідних видів спортивного туризму.

2. Змагання можуть включати різну кількість дистанцій у межах одного виду змагань.

3. Детальний опис системи оцінок проходження дистанції, у тому числі правильності виконання дій спортсменів на дистанції, вказується у відповідних Технічних регламентах.

2. Місце проведення змагань

1. Змагання можуть проводитися як у природному середовищі, так і на штучному рельєфі (перешкодах).

2. Місцем проведення змагань є ділянка місцевості (майданчик) чи приміщення для постановки дистанції, що містить необхідний набір природних та/або штучних перешкод.

3. Дистанція змагань

1. Дистанція має бути спланована так, щоб:

- для успішного її проходження в рівній мірі була потрібна фізична й технічна підготовка;
- було дотримано рівність умов боротьби для всіх учасників;
- учасники не перетинали небезпечні місця (залізничні колії, дороги з інтенсивним рухом транспорту, селе-, лавинонебезпечні схили тощо), не пересувалися по заборонених для руху територіях (посіви, лісопосадки тощо) та несприятливих у екологічному відношенні ділянках (звалища, відстійники очисних споруд тощо).

4. Система фіксування проходження відрізків дистанції та результатів змагань

1. На змаганнях можуть застосовуватися різні системи фіксації проходження ділянок (елементів) дистанції, загального часу подолання дистанції, результатів змагань, у тому числі електронна система.

2. Рішення щодо використання системи фіксування приймає організація, що проводить змагання.

5. Заявки на участь у змаганнях

1. Заявки на участь у змаганнях можуть бути: попередні, іменні, технічні.

2. Попередня заявка на участь у змаганнях подається в організацію, що проводить змагання, у визначені організацією строки. Зміст і форма попередньої заявки визначається організаторами.

3. Іменна заявка на участь у змаганнях подається в комісію по допуску учасників у строки, встановлені Регламентом (Положенням), і повинна містити щонайменше такі відомості:

- прізвище, ім'я та по батькові учасників;
- дата й рік народження учасників;
- відомості про спортивну кваліфікацію кожного учасника;
- відомості про наявність медичного допуску учасника до змагань;
- прізвище, ім'я, по батькові представника (тренера за потреби).
- Іменні заявки на участь у змаганнях повинні бути завірені печаткою та підписом керівника організації яка направляє на змагання. Іменна заявка на участь у всеукраїнських змаганнях завіряється печаткою та підписом керівника структурного підрозділу органів виконавчої влади з питань фізичної культури і спорту.

Додатково організатори змагань мають право вимагати Регламентом (Положенням) погодження іменної заявки на участь у змаганнях із органами державного управління (органами місцевого самоврядування) та територіальними Федераціями спортивного туризму.

Зміст і відомості іменної заявки на участь у Міжнародних змаганнях погоджується з МФСТ або країнами учасниками.

4. Якщо в Регламенті (Положенні) про змагання не обумовлено кількість запасних учасників, то їх повинно бути не більше двох.

5. На змаганнях учасник може бути заявлений тільки в одну групу, якщо інше не обумовлено в Регламенті (Положенні) змагань.

6. Під час змагань на вимогу головної суддівської колегії подається технічна заявка, у якій вказаний перелік учасників, що стартуватимуть на

певній дистанції змагань. Технічна заявка є вибіркою із іменної заявки і її форма встановлюється організаторами змагань.

7. Перезаявка (заява про зміну технічної заявки) подається у письмовому вигляді головному секретарю не пізніше, ніж за годину до початку змагання на дистанції, у якому робиться заміна. Повторні перезаявки про зміну складу учасників на цій дистанції не приймаються.

6. Учасники змагань, представник, інші учасники делегації (тренери, технічний та обслуговуючий персонал)

1. До змагань допускаються учасники, які відповідають вимогам, що встановлені цими Правилами, Положенням (Регламентом) про змагання, включені у іменну заявку та мають необхідне спорядження.

2. Відповідальність за здоров'я своїх спортсменів та їх готовність до змагань несуть безпосередньо організації, що направили спортсменів на змагання.

3. Склад груп може бути чоловічим, жіночим, або змішаним.

4. Учасники змагань зобов'язані:

- дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки спортсмена, бути дисциплінованими і ввічливими;
- знати й виконувати Правила, Технічний регламент, Положення (Регламент) та Умови. Незнання цих документів не звільняє учасників від відповідальності за порушення;
- дотримуватися вимог безпеки;
- при необхідності надавати допомогу учасникам, що отримали травми, і повідомляти про це суддям;
- дотримуватися черги стартів і своєчасно з'являтися на старт;
- стартувати з номером, визначеним жеребкуванням;
- вибирати й реалізовувати шлях свого руху відповідно до своєї фізичної та технічної підготовки, використовуючи безпечні прийоми подолання перешкод.

5. Учасники, що зійшли з дистанції, повинні негайно інформувати про це старшого суддю на фініші особисто або через свого представника, а у випадку, якщо це неможливо, – суддю на дистанції.

6. Учасникам змагань заборонено:

- приймати допінг у будь-якій формі;
- робити спроби заздалегідь знайомитися з місцевістю у районі змагань, оголошеному організаторами або головною суддівською колегією, якщо це не дозволено. Термін заборони визначають організатори змагань;
- входити у стартову зону без дозволу суддів на старті;
- до старту або після фінішу входити у район змагань без дозволу відповідних членів головної суддівської колегії;
- застосовувати не сертифіковане спеціальне спорядження або технічні засоби пересування, крім передбачених Умовами, у тому числі заборонені Технічною комісією (суддями при учасниках);
- змінювати структуру й обладнання дистанції;
- втручатися у роботу суддівської колегії;

- перетинати визначені Умовами заборонені для руху й небезпечні ділянки місцевості;
- користуватися будь-якою сторонньою допомогою, крім медичної та допомоги аварійно-рятувальної служби (у разі потреби).

7. За неспортивну поведінку й порушення Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов за рішенням головного судді змагань результат учасника може бути анульований (скасований), учасник може бути попереджений або відсторонений від змагань.

Головна суддівська колегія інформує організацію, яка проводить змагання, відповідну місцеву Федерацію спортивного туризму та організацію, яка безпосередньо направила учасника на змагання, про факти неспортивної поведінки учасника й може клопотати про застосування заходів дисциплінарного впливу.

8. У виняткових випадках, за рішенням головної суддівської колегії, за неспортивну поведінку учасників й офіційних осіб від участі у змаганнях може бути відсторонена вся команда (делегація) із відповідними наслідками передбаченими п. 7 глави 6 розділу III цих Правил.

9. Учасники можуть бути зняті зі змагань або окремої дистанції за:

- грубі порушення Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) або Умов;
- невиконання вимог суддів;
- використання сторонньої допомоги (за винятком медичної або аварійно-рятувальної служби за потреби);
- умисні дії, які перешкодили іншим учасникам під час їхнього виступу;
- явну непідготовленість до змагань;
- несвоєчасну явку на старт;
- втрату спорядження, необхідного за умовами безпеки;
- неспортивну або неетичну поведінку;
- дії, що викликають небезпеку для інших учасників, суддів і глядачів;
- отримання учасником травми, що вимагає надання медичної допомоги й перешкоджає подальшій участі у змаганнях (на вимогу лікаря змагань або аварійно-рятувальної служби);
- використання несправного або неякісного спорядження, яке не гарантує безпеку;
- порушення правил охорони природи, пам'яток історії тощо.

10. Усі учасники змагань повинні бути застраховані від нещасного випадку. Умови договору страхування повинні передбачати участь у спортивних змаганнях.

11. Організація, що направила команду для участі у змаганнях, призначає свого представника, який є посередником між командою і суддівською колегією.

12. Представник відповідає за дисципліну членів команди, забезпечує їх своєчасну явку на заходи за програмою змагань.

13. Довідки від організаторів змагань та головної суддівської колегії з питань проведення і результатів змагань учасники можуть отримати тільки через представника своєї команди.

14. Обов'язки представника може виконувати тренер або капітан команди за умови, що йому виповнилось 18 років.

Про делегування права виконання обов'язків представника повідомляється в головну суддівську колегію представником команди (делегації) особисто.

Представник може делегувати капітану право представляти команду, якщо капітану не виповнилось 18 років, у питаннях виступу команди на дистанціях, написанні протестів і подачі заяв щодо виступу на дистанціях, у тому числі участі у нарадах головної суддівської колегії з представниками, що стосуються вказаних питань. Таке делегування може бути правомірно визнаним лише за згодою головної суддівської колегії.

15. Представник має право:

отримувати відомості про хід і результати змагань;
подавати при необхідності усні чи письмові заяви, протести у письмовому вигляді.

16. Представник зобов'язаний:

- знати й дотримуватись цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) та Умов;
- бути присутнім на засіданнях суддівської колегії, що проводяться з представниками й повідомляти учасникам отриману інформацію;
- виконувати правомірні вимоги суддівської колегії;
- забезпечувати своєчасну явку учасників команди на старт або в суддівську колегію;
- подавати заявки та, у разі потреби, перезаявки;
- повідомляти у письмовому вигляді до суддівської колегії про всіх учасників своєї команди, що залишилися на дистанції змагань після їх закінчення;
- спільно із тренером створити безпечні умови проведення тренувальних занять і погоджувати місця їх проведення з організаторами змагань (головною суддівською колегією).

17. Представнику й тренеру забороняється:

втручатися у роботу суддівської колегії;
перебувати на дистанції під час змагань без дозволу головної суддівської колегії.

18. Якщо представник порушує вимоги цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов або несумлінно виконує покладені на нього обов'язки, головна суддівська колегія може позбавити його права представництва.

При цьому головна суддівська колегія інформує організацію, яка безпосередньо направила представника на змагання, про відсторонення, і може клопотати про застосування щодо нього заходів дисциплінарного впливу.

19. Тренер та інші учасники делегації (технічний та обслуговуючий персонал) перебувають у місці проведення змагань на умовах визначених організаторами.

7. Заяви, протести

1. Заяви й протести подаються представниками команд.

2. Протест, пов'язаний із допуском (не допуском) учасника до змагань, має бути поданий не пізніше 1 години після опублікування протоколів старту й має бути розглянутий до початку старту.

3. Протести про порушення цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов у частині підготовки або організації змагань подаються не пізніше 1 години до початку змагань на дистанції.

4. Про незгоду з попередніми результатами, пов'язану з виставленим штрафом, дії суддів, обслуговуючого персоналу, які потягли за собою порушення цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов і впливають на результат команди необхідно зробити заяву заступнику головного судді із суддівства. Якщо рішення за заявою не задовольняє представника, подається протест. Протест в цьому разі подається не пізніше 1 години після опублікування попереднього результату команди на дистанції. Про незгоду з попередніми результатами, пов'язану з технічною помилкою, необхідно зробити усну або письмову заяву головному секретарю змагань, або його заступнику. Якщо рішення за заявою не задовольняє представника, подається протест. Протест, пов'язаний із результатом, подається не пізніше 1 години після опублікування попередніх результатів на дистанції.

5. Протести на дії суддів, обслуговуючого персоналу, які потягли за собою порушення цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов і впливають на результати команди, подаються не пізніше 1 години після опублікування попередніх результатів на дистанції.

6. Протест пишеться на ім'я головного судді змагань із обов'язковим зазначенням пунктів Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов, які протестуючий вважає порушеними, і подається головному секретарю змагань. Головний секретар змагань повинен проставити на протесті час його подачі й у найкоротші терміни ознайомити з ним головного суддю змагань (заступника головного судді зі суддівства), одночасно надавши матеріали, необхідні для розгляду протесту.

7. Протест повинен бути розглянутий головною суддівською колегією до затвердження попередніх результатів змагань, але не пізніше, ніж через 24 години з моменту його подачі.

8. Остаточне рішення за заявами й протестами приймає головний суддя змагань.

9. Рішення по протесту викладається у письмовій формі й усно повідомляється заявнику. Про час і місце повідомлення заявника інформують заздалегідь. На вимогу представника йому може бути надана копія (фотокопія) рішення.

10. Головна суддівська колегія вислуховує по протесту всі сторони, але при неявці однієї з них рішення може бути прийняте за її відсутності.

11. За подання необґрунтованого протесту представник, який його подав, може бути, відсторонений рішенням головної суддівської колегії від виконання своїх обов'язків на змаганнях із наступним повідомленням у місцеву Федерацію спортивного туризму та організацію, що направляла команду на змагання.

12. Протести на дії учасників, крім випадків, коли такі дії заважали проходженню дистанції іншим учасникам, не розглядаються.

13. Рішення головної суддівської колегії, пов'язані з питаннями безпеки, включаючи припинення, перенесення або скасування змагань, не можуть бути приводом для протесту.

14. За потреби або на прохання представника, головна суддівська колегія може запровадити письмове підтвердження про факт прийняття протесту до розгляду. Порядок та форма такого підтвердження повинні бути узгоджені до початку змагань на першій нараді з представниками.

8. Нарада представників, показ дистанцій

1. Перед початком змагань головний суддя повинен провести нараду з представниками команд, де їм повинна бути надана можливість задавати питання головній суддівській колегії й старшому судді-інспектору змагань. У інших випадках головний суддя може обрати іншу форму взаємодії з представниками команд.

2. Нарада представників проводиться, як правило, напередодні дня змагань (у день заїзду). Задавати питання на нараді мають право тільки представники, якщо головна суддівська колегія не встановить іншого.

3. У ході змагань можуть проводитися наради представників команд із головною суддівською колегією, у процесі яких обговорюються усі необхідні організаційні питання проведення змагань.

4. Перед початком змагань для представників (капітанів, учасників) може проводитися показ або демонстраційне проходження дистанції (елементів дистанції) судьями або особами, які не беруть участі у змаганнях. Одночасно даються роз'яснення, можуть даватись відповіді на запитання та проводиться інструктаж із техніки безпеки подолання дистанції.

9. Форма одягу, вимоги до спорядження

1. Одяг і взуття за своєю конструкцією й санітарно-гігієнічними показниками повинні забезпечувати працездатність спортсмена й не завдавати ушкоджень суддівському та власному спорядженню, а також обладнанню дистанції.

2. На всеукраїнських й обласних змаганнях команди повинні мати єдину форму учасників. На змаганнях нижчого рівня командам рекомендується єдина форма учасників.

3. Придатність і справність спорядження, що гарантує безпеку, а також технічних засобів пересування, перевіряється технічною комісією. У окремих випадках технічна комісія має право вимагати акт про проведення експериментальної перевірки нестандартного спорядження компетентними сертифікованими організаціями (спеціалістами).

4. Якість суддівського рятувального й страхувального спорядження, суддівських технічних засобів пересування й іншого суддівського спорядження, яким користуються судді, рятувальники й учасники під час проходження дистанції змагань та проведення рятувальних робіт, повинні гарантувати безпеку.

5. У разі несправності спорядження, що унеможливило безпечне подолання дистанції, спортсмен до участі у змаганнях не допускається.

10. Контрольний час

1. Для обмеження тривалості змагань може призначатися контрольний час на всю дистанцію або на окремі етапи дистанції. Контрольний час призначається головним суддею й повідомляється учасникам не пізніше, ніж за 1 годину до старту.

2. Контрольний час – максимальний час, який надається для подолання етапу, дистанції.

3. Допускається запровадження інших обмежень часу (оптимальний час, заданий час, нормативний тощо), порядок застосування яких обумовлюється відповідними Технічними регламентами.

4. Контрольний час рекомендується призначати в межах 200-300% від розрахункового часу переможця.

5. Дії учасників після перевищення контрольного часу визначаються Технічним регламентом або Умовами (якщо не визначено у Технічному регламенті).

11. Жеребкування

1. Спосіб, порядок і місце проведення жеребкування обумовлюються Положенням (Регламентом) або Умовами.

2. Черговість стартів окремих учасників (груп) визначається жеребкуванням або головним суддею змагань при погодженні з представниками команд виходячи з існуючих обставин. Жеребкування для різних вікових категорій, чоловіків і жінок проводиться роздільно. Неявка представника на жеребкування, за умови проведення очного жеребкування, не може слугити підставою для протестів за його результатами.

3. На змаганнях допускається жеребкування:

1) Загальне, при якому черговість старту учасників визначається єдиним для всіх жеребкуванням без відмінності їх спортивної кваліфікації та приналежності до тієї чи іншої команди.

2) Командне, при якому черговість стартів учасників всередині команди визначається рішенням представника (тренера), а черговість старту команд визначається жеребкуванням.

3) Групове, при якому учасники розбиваються на групи залежно від спортивної кваліфікації, попередніх результатів або інших показників. Черговість стартів всередині групи визначається жеребкуванням.

4. Допускається використання комп'ютерного жеребкування (методом генерації випадкових чисел).

5. Після закінчення жеребкування складаються стартові протоколи, які повинні бути опубліковані не пізніше, ніж за одну годину до старту.

12. Старт, фініш, хронометраж

1. До місця старту учасники прибувають у відповідності зі стартовими протоколами.

2. Учасники, що з'явилися на старт із запізненням, на дистанцію не допускаються, якщо головна суддівська колегія не встановила іншого.

3. За рішенням головного судді змагань у виняткових випадках розклад стартів може бути змінено, про що учасники повинні бути проінформовані завчасно.

4. У момент подачі сигналу старту на лінії старту повинні знаходитися тільки учасники, що стартують, та судді.

5. Старший суддя старту повинен зафіксувати у стартовому протоколі час початку змагань, а по закінченні старту інформувати головного секретаря змагань про кількість учасників, що стартували, і списки тих, що не стартували.

6. Час подолання дистанції визначається за допомогою хронометрів (у тому числі й електронних) або секундомірів і фіксується у протоколі фінішу.

7. Точне положення фінішної лінії (вішки) має бути очевидне для учасників, які фінішують, і судді, який фіксує час фінішу.

8. Фінішний час фіксується у годинах, хвилинах, секундах або у хвилинах і секундах. Прилади виміру часу повинні забезпечувати точність виміру не гіршу 0,1 с. Допускається фіксувати час із точністю до десятої частки секунди, якщо використовується відповідне обладнання. Якщо використовується обладнання з показниками до сотих часток секунди, округлення відбувається до десятих часток на користь учасника.

Якщо час фіксує суддя, точність записів повинна бути не вищою за 1 с.

9. Час закриття старту й фінішу визначає головний суддя змагань залежно від встановленого контрольного часу й від кількості учасників, що стартують.

10. У разі підходу учасників до початку етапу дистанції для подолання, на якому при цьому не можуть бути розпочаті дії (долається іншими учасниками змагань, не готове обладнання тощо) старший суддя, при необхідності, затримує їх до звільнення етапу, відзначивши у протоколі час їх затримки.

11. Детальніше процедури старту, момент фінішу і хронометраж описуються у відповідних Технічних регламентах.

13. Основні принципи визначення результатів

1. Результат проходження дистанції (етапу) може визначатися за:

1) Часом проходження.

2) Отриманими штрафними або бонусними балами (очками).

3) Сумою часу проходження й штрафних балів (очок), приведених до єдиної одиниці виміру.

4) Різницею бонусних і штрафних балів (очок).

Штрафні бали повинні надаватись тільки у відповідності до Технічних регламентів.

2. Результат на дистанції, що складається з окремих етапів, може визначатися підсумовуванням результатів, отриманих на етапах. Результати

можуть визначатися за сумою декількох спроб проходження однієї дистанції в одних і тих же умовах або за результатом кращої спроби.

3. Якщо кілька учасників мають однаковий результат, їм присуджується однакове місце, у підсумковому протоколі вони записуються у тому порядку, у якому стартували. Після учасників, які показали однаковий результат, залишається стільки незайнятих місць, скільки учасників мають однаковий результат, мінус одиниця.

4. Місця у загальному заліку визначаються сумою місць, зайнятих на окремих дистанціях програми змагань, або сумою очок, отриманих на окремих дистанціях програми змагань. При рівності суми місць (очок) перевага надається учаснику, що має найкраще місце на дистанції, обумовлений у Положенні (Регламенті) або Умовах. У разі визначення загального заліку за сумою очок у Положенні (Регламенті) обумовлюється кількість очок, що отримують учасники за зайняте місце на кожній дистанції програми змагань. Положенням (Регламентом) можуть встановлюватися числові коефіцієнти, на які перед підсумовуванням множаться місця на окремих дистанціях програми змагань.

5. Учасники, що не мають заліку на будь-яких дистанціях (спробах, етапах) програми змагань, у загальному заліку займають місця після учасників, які мають більш повний залік у відповідності з набраними ними сумами місць (очок), якщо в Положенні (Регламенті) не обумовлений інший порядок.

6. Конкретизація визначення результатів наводиться у відповідних Технічних регламентах.

14. Безпека проведення змагань

1. Під час проведення змагань повинні бути передбачені заходи, що гарантують безпеку учасників, суддів, глядачів, у тому числі:

- надання учасникам інформації про наявність небезпечних місць у районі змагань;
- відповідні заходи безпеки на автодорогах, що проходять через район змагань, якщо немає можливості спланувати дистанцію так, щоб учасники не перетинали такі дороги;
- попередження представників команд й учасників про несприятливу екологічну обстановку: непридатність водойм для пиття й купання, наявність небезпечних комах тощо;
- повідомлення учасників про необхідність виконання тих чи інших запобіжних заходів під час проходження окремих ділянок дистанції;
- повідомлення учасників про дії у разі втрати орієнтирів;
- підтримка порядку й дисципліни під час проведення змагань;
- забезпечення зв'язку суддів на дистанції;
- організація санітарно-гігієнічних заходів під час змагань: профілактика захворювань, правильна організація побуту в польових умовах, харчування учасників і суддів, наявність медичного персоналу;
- організація протипожежних заходів;
- відповідність технічної й фізичної підготовки учасників складності дистанції;

- наявність страхувальних (рятувальних) засобів, забезпечення страховки й підготовленості кожного, хто виконує прийоми страховки (рятувальника);
- проходження дистанції з якісним спорядженням, яке гарантує безпеку учасників, суддів, глядачів;
- додаткові заходи, які вважатимуть за потрібне провести організатори змагань, виходячи з конкретної обстановки.

2. Район змагань, по можливості, повинен бути чітко обмежений помітними орієнтирами або маркуванням (про що учасники повинні бути проінформовані).

3. Судді, що знаходяться у районі змагань, мають право вказувати дорогу на фініш учасникам, які дійсно заблукали й потребують такої допомоги. Судді, що надали таку допомогу, повинні повідомити про це головного суддю, вказавши дані (номер) учасника. Результат таким учасникам не зараховується.

4. У виняткових випадках (несприятливі погодні умови й у разі інших непередбачених форс-мажорних обставин), які загрожують безпеці учасників, головний суддя (за погодженням із старшим суддею-інспектором) має право внести зміни до програми змагань: перенести час старту, скасувати старт або виключити з програми елемент (етап) дистанції чи саму дистанцію.

5. У разі виникнення загрози безпеці учасників або умов, при яких неможливе проведення змагань, вони повинні бути відкладені, а вже розпочаті – перервані. Якщо змагання в цей же день провести неможливо, то рішення про їх подальше проведення та залік результатів приймає головна суддівська колегія спільно зі старшим суддею-інспектором.

6. Створення безпечних умов проведення змагань покладається на головну суддівську колегію, суддів і представників, капітанів й учасників команд, у межах своїх обов'язків і повноважень.

7. На дистанції, де це необхідно, повинна бути організована суддівська страховка.

8. Підготовку дистанції до змагань проводить спеціальна бригада під керівництвом начальника дистанції. Начальник дистанції зобов'язаний особисто перевірити надійність обладнання всієї дистанції, постійно контролювати її стан у процесі змагань, а також вживати заходів щодо усунення причин, що можуть призвести до нещасного випадку. Після закінчення постановки дистанції до початку стартів начальник дистанції складає акт здачі-прийому дистанції, що містить її основні характеристики. Прийом дистанції здійснюють та підписують акт заступник головного судді з безпеки й суддя-інспектор. До початку стартів акт здачі-прийому дистанції затверджує головний суддя змагань.

9. Організація, що проводить змагання, зобов'язана забезпечити медичне обслуговування змагань і транспортні засоби для евакуації постраждалих.

10. Медичний персонал із необхідним обладнанням повинен бути присутнім у зоні проведення змагань. Керівник медичної служби (лікар) на змаганнях набуває статус заступника головного судді змагань із медичного

забезпечення та контролю (далі – лікар змагань) і входить до складу комісії з допуску учасників із правом вирішального голосу з медичних питань.

11. У разі проведення змагань на складних дистанціях за рішенням головного судді можуть бути передбачені пункти медичної допомоги, харчування (напування) учасників на дистанції. Про місця їх розташування повинні бути проінформовані служба дистанції, представники команд, учасники.

12. Для безпечного проведення змагань, за необхідності, слід організувати взаємодію з підрозділами служби рятувальників.

15. Охорона природи, пам'яток історії та культури

1. Під час проведення змагань, за необхідності, повинні бути розроблені та виконані заходи, що забезпечують охорону природи, пам'яток історії та культури.

2. У разі створення польових таборів для розміщення учасників повинні бути дотримані санітарно-гігієнічні та природоохоронні вимоги.

3. Відповідальність за виконання заходів з охорони природи покладається на головну суддівську колегію, а також на представників команд і учасників.

4. Рух учасників по дистанції не повинен проходити через засіяні поля, молоді насадження, плантації, ділянки з пам'ятками історії та культури.

5. У період реєстрації або проходження комісії з допуску учасників представникам команд повинні бути повідомлені вимоги з охорони природи, пам'яток історії та культури (пожежна безпека, запобігання засмічення місцевості, псування насаджень тощо).

6. До порушників цих вимог застосовуються заходи дисциплінарної відповідальності, у тому числі зняття зі змагань.

16. Старший суддя-інспектор, комісія з допуску учасників, технічна комісія

1. Для контролю за дотриманням цих Правил призначається старший суддя-інспектор. Старший суддя-інспектор призначається відповідною Федерацією спортивного туризму в залежності від рівня змагань і може очолювати комісію з допуску учасників. Старший суддя-інспектор всеукраїнських змагань повинен бути призначений не пізніше, ніж за 2 місяці до їх початку.

2. Старший суддя-інспектор надає пропозиції головному судді про скасування помилкових рішень головної суддівської колегії на підставі трактовки певних пунктів, що суперечать Правилам, Технічному регламенту або представляють небезпеку для здоров'я (життя) учасників і суддів змагань. Старший суддя-інспектор зобов'язаний надавати методичну допомогу головній суддівській колегії.

3. Старший суддя-інспектор представляє у відповідну Федерацію висновок про проведені змагання й пропозицію оцінки роботи головного судді.

4. Для вирішення питань стосовно допуску спортсменів до змагань створюється комісія з допуску учасників.

5. Комісію з допуску учасників очолює голова комісії, функції якого може виконувати представник організаторів, заступник головного судді або

старший суддя-інспектор. До складу комісії з допуску учасників повинні входити головний секретар і лікар змагань.

6. Комісія з допуску учасників здійснює перевірку правильності поданих іменних заявок на участь у змаганнях, медичного допуску й інших документів на відповідність їх Правилам, Технічному регламенту та Положенню (Регламенту) про змагання.

7. Технічна комісія здійснює контроль відповідності особистого й командного спорядження та технічних засобів пересування учасників вимогам безпеки, Правилам, Технічному регламенту, Положенню (Регламенту) і Умовам.

17. Суддівська колегія

1. Суддівська колегія змагань складається з головної суддівської колегії та суддів (бригад суддів) на дистанції.

2. Безпосередню оцінку дій учасників змагань здійснюють спортивні судді (бригади суддів) на дистанції.

3. Склад суддівської колегії комплектується спортивними суддями відповідного рівня згідно із цими Правилами й Положенням про суддів зі спортивного туризму, що затверджується Федерацією. Суддівська колегія затверджується організаторами змагань.

Для змагань регіонального масштабу й нижче можуть затверджуватися головний суддя й головний секретар, а решта членів суддівської колегії можуть затверджуватися головним суддею.

4. Кількісний та кваліфікаційний склад суддівської колегії визначається залежно від рівня змагань, кількості й класу дистанцій.

5. До складу суддівської колегії входять: головний суддя і його заступники, головний секретар і його заступники, начальники дистанцій і їх помічники, старші судді й судді на етапах (контрольних пунктах, воротах тощо), старті, фініші, при учасниках, по спорядженню, нагородженню й інформації, секретарі, лікарі, комендант.

6. Роботою суддівської колегії керує головна суддівська колегія. До її складу входять:

- головний суддя;
- заступники головного судді;
- головний секретар;
- начальники дистанцій;
- лікар змагань.

7. Склад головної суддівської колегії всеукраїнських змагань затверджується не менш ніж за два місяці до їх початку.

8. Головна суддівська колегія змагань:

- 1) Здійснює допуск учасників і технічних засобів до змагань.
- 2) Здійснює керівництво постановкою дистанцій.
- 3) Керує роботою суддів (бригад суддів) на дистанції.
- 4) Здійснює збір технічних результатів і формування остаточних протоколів змагань.

9. Судді зобов'язані:

1) Знати й неухильно виконувати ці Правила, Технічний регламент, Положення (Регламент) та Умови.

2) Бути неупередженими, принциповими й об'єктивними при оцінці виступу учасників.

3) Стежити за дотриманням учасниками цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту), Умов і норм поведінки спортсмена.

4) Бути дисциплінованими й не покидати місце проведення змагань без дозволу старшого судді бригади, до якої входить суддя, головного судді або його заступника.

5) Фіксувати й оголошувати порушення, допущені учасниками.

6) Зупиняти учасника при виникненні небезпеки, що може призвести до нещасного випадку, і домагатися виправлення помилок.

7) Носити встановлену форму одягу та знаки.

10. Судді не мають права:

1) Бути учасниками, тренерами або представниками команд, що беруть участь у змаганнях, які вони обслуговують.

2) Надавати учасникам допомогу на дистанції, за винятком медичної допомоги, допомоги по дотриманню безпеки й передбаченої Положенням (Регламентом) та Умовами.

3) Допускати на дистанцію сторонніх осіб без дозволу головного судді.

11. Головний суддя змагань очолює суддівську колегію і керує проведенням змагань. Він несе відповідальність за правильну організацію і чітке проведення змагань відповідно до цих Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) та Умов. Розпорядження головного судді обов'язкові для суддів, обслуговуючого персоналу, учасників, представників, тренерів.

12. Головний суддя зобов'язаний:

1) Перед початком змагань провести установчий семінар або інструктаж суддів.

2) Розподілити суддів по бригадах з урахуванням їх досвіду й затвердити склад технічної комісії.

3) До початку змагань затвердити акт здачі-прийому дистанції відповідно до вимог Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) та Умов. Форма акту у Додатку 2.

4) До початку змагань провести нараду з представниками команд, на якій поінформувати їх про склад головної суддівської колегії, дистанції, Умови та порядок проведення змагань.

5) Перевірити наявність рятувальних засобів і готовність до їх застосування.

6) Перевірити забезпеченість медичним обслуговуванням і засобами зв'язку.

7) Прийняти рішення за поданими протестами у терміни, визначені у Правилах.

8) Провести засідання суддівської колегії перед початком, у процесі проведення (якщо є необхідність) і по закінченню змагань.

9) Організувати пошук учасників, які не прибули на фініш після закінчення контрольного часу.

10) Затвердити акт технічної комісії.

11) По закінченню змагань видати довідки про суддівство й дати оцінку роботи кожного судді на підставі подання відповідних служб.

12) Після закінчення змагань протягом строку, встановленого організацією, яка проводить змагання, здати звіт, протоколи і протести до цієї організації.

Головний суддя не має права почати змагання до прийняття дистанції з підписанням акту у порядку, передбаченому п. 8 глави 14 розділу III цих Правил та ознайомлення учасників змагань з усіма змінами, які були прийняті під час інспектування дистанції.

13. Головний суддя має право:

1) Відкласти час початку змагань, якщо місце їх проведення, обладнання або інвентар не підготовлені.

2) Відкласти початок або перервати проведення змагань у разі несприятливих погодних умов, або з інших причин, що можуть призвести до нещасного випадку, або роблять неможливим проведення змагань.

3) Внести зміни до програми змагань, якщо виникла така необхідність.

4) Призначити контрольний час проходження дистанції та інтервал між стартами команд.

5) Скасувати помилкове рішення судді.

6) Переміщати у роботі суддів під час змагань.

7) Усунути від роботи суддів, які вчинили грубі помилки або не справляються зі своїми обов'язками.

8) Не допустити до змагань учасників вік, досвід або екіпірування (спорядження) яких не відповідають вимогам Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) або Умов.

9) Усунути від подальшої участі у змаганнях учасників, представників (тренерів) у випадках, передбачених цими Правилами.

10) У виняткових випадках, якщо при виступі учасника виникла ситуація, що має ознаки технічного інциденту (серйозні перешкоди з вини суддівської бригади, форс-мажорні обставини тощо), дозволити повторний виступ цьому учаснику.

11) Проводити засідання головної суддівської колегії.

12) Проводити засідання суддівської колегії з представниками.

14. Головний суддя вирішує усі питання, що виникають під час змагань, у тому числі не передбачені Правилами, Технічним регламентом, Положенням (Регламентом) або Умовами.

15. Залежно від класу й кількості дистанцій, а також програми змагань на допомогу головному судді призначається один або декілька заступників, які працюють під його керівництвом.

16. Заступники головного судді за вказівкою головного судді керують окремими ділянками роботи. У разі тимчасової відсутності головного судді один із заступників за дорученням головного судді виконує його обов'язки й користується усіма правами головного судді.

17. Заступник головного судді зі суддівства керує роботою суддівських бригад, вирішує всі питання, пов'язані з безпосереднім проведенням змагань.

18. Заступник головного судді зі суддівства зобов'язаний:

1) Перевіряти готовність дистанції й проводити її показ капітанам команд, якщо не призначений заступник головного судді з дистанції.

2) Давати пропозиції головному судді за складом бригад суддів, які обслуговують дистанції.

3) Проводити інструктаж суддів перед початком змагання.

4) Проводити змагання й керувати бригадами суддів.

5) Доповідати по закінченні змагань головному судді про їх результати.

6) Скасовувати помилкові рішення суддів.

19. Заступник головного судді зі суддівства має право тимчасово до рішення головного судді відстороняти:

1) Від суддівства старших суддів і суддів на етапах, які вчинили грубі помилки або не справляються зі своїми обов'язками.

2) Від участі у змаганнях на дистанції учасників, які порушили Правила, Технічний регламент, Положення (Регламент) або Умови.

20. Заступник головного судді з організаційної роботи координує діяльність окремих служб із організацією, що проводить змагання, із усіх питань матеріально-господарського забезпечення, а також керує роботою коменданта й обслуговуючого персоналу.

21. Заступник головного судді з безпеки відповідає за створення умов безпечного проведення змагань. Рекомендується призначати на цю посаду спеціалістів із числа працівників пошуково-рятувальної служби. Технічне забезпечення й кількісний склад рятувальників визначається з умов змагань. За необхідності заступник головного судді з безпеки формує рятувальний загін, відповідно до рішення організації, що проводить змагання, та керує його діями.

22. Заступник головного судді з безпеки зобов'язаний:

1) Перевірити дистанцію й надійність обладнання на дистанції з метою виключення можливості нещасних випадків.

2) Спільно з начальником дистанції підписати акт про готовність дистанції до початку проведення змагань.

3) За необхідності організувати пости на кожній дистанції й на окремих складних ділянках (етапах).

4) Здійснювати контроль за дотриманням заходів безпеки на дистанції.

23. Заступник головного судді з безпеки має право:

1) Тимчасово закрити дистанцію або частину дистанції при виникненні аварійної ситуації, або для проведення рятувальних робіт, доповівши про це головному судді.

2) Залучати до проведення рятувальних робіт суддів та учасників змагань.

24. Головний секретар керує роботою секретаріату, бригадою суддів інформації (у випадку відсутності заступника головного судді з інформації) і технічними працівниками (оператори ПК тощо), бере участь у роботі комісії з

допуску учасників, відповідає за підготовку й оформлення всієї документації по змаганнях та правильність підрахунків технічних результатів.

25. Головний секретар:

1) Визначає організаційну структуру секретаріату, схему руху документації у процесі обробки результатів.

2) Складає перелік-заявку на канцелярське приладдя, інвентар, бланки протоколів (за потреби – перелік атрибутики нагородження) та організовує їх отримання.

3) Інструктує секретаріат.

4) Приймає від представників команд протести, готує матеріали, необхідні для їх розгляду й передає їх заступнику головного судді зі суддівства та головному судді, контролює винесення рішень по протестах.

5) Готує разом із головним суддею звіт про змагання.

26. Секретаріат змагань:

1) Приймає документи комісії з допуску учасників після закінчення її роботи.

2) Приймає від представників команд технічні заявки.

3) Проводить жеребкування і складає протоколи.

4) Видає представникам команд, а після закінчення дистанції збирає відмітні знаки та номери учасників.

5) Видає суддям відмітні знаки, бланки протоколів.

6) Веде протоколи засідань суддівської колегії та оформлює розпорядження головного судді під час проведення змагань.

7) Контролює правильність оформлення протоколів змагань на дистанціях і готує підсумкові протоколи результатів змагань.

8) Реєструє явку суддів у дні змагань, веде облік їх роботи.

9) Готує довідки про суддівство.

27. На комплексних (міжвидових) змаганнях заступники головного секретаря за видами туризму є одночасно головними секретарями з виду.

28. На допомогу головному секретарю можуть призначатися заступники головного секретаря з дистанцій змагань. У разі відсутності головного секретаря, його обов'язки за дорученням головного секретаря або за рішенням головного судді виконує один із його заступників.

29. Суддя з нагородження готує за вказівкою головного секретаря дипломи, грамоти, призи та інші нагороди для вручення їх переможцям і призерам, оформляє звітну документацію на видачу матеріальних нагород, бере участь в організації проведення урочистих церемоній відкриття і закриття змагань.

30. Заступник головного судді з дистанції змагань:

1) Розробляє план (схему) дистанції й узгоджує її з головною суддівською колегією.

2) Здійснює контроль за роботою начальника дистанції.

3) Перевіряє готовність дистанції змагань, проводить її показ капітанам команд.

4) Подає пропозиції головному судді щодо складу суддівських бригад.

5) Разом із заступником головного судді зі суддівства інструктує суддів перед початком змагань.

6) Проводить змагання на своїй дистанції й керує бригадами суддів.

7) Доповідає після закінчення змагань головному судді про їх результати.

8) Скасовує помилкові рішення суддів, що обслуговують цю дистанцію.

9) Тимчасово (до рішення головного судді) звільняє від роботи суддів, які допустили грубі порушення або не справляються зі своїми обов'язками й усуває від участі у змаганнях на дистанції учасників, які порушили ці Правила, Технічний регламент, Положення (Регламент) або Умови.

31. Начальник дистанції здійснює підготовку дистанції й відповідає за її справність під час проведення змагань. Начальник дистанції підпорядковується головному судді, заступнику головного судді з дистанції і заступнику головного судді зі суддівства.

32. Начальник дистанції і його помічники можуть призначатися на кожній дистанції.

33. Начальник дистанції:

1) Розмічає і повністю обладнує дистанцію змагань відповідно до Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) і Умов.

2) Складає заявку на спорядження для обладнання дистанції, отримує його у коменданта й відповідає за його збереження під час змагань.

3) За вказівкою головного судді, спільно із заступником головного судді з безпеки визначає місце проведення тренувань команд (по можливості).

4) Готує схему дистанції (при необхідності проводить коригування картографічного матеріалу).

5) Спільно із суддею, відповідальним за зв'язок, розробляє схеми зв'язку та сигналізації на дистанції.

6) Спільно із заступниками головного судді з дистанції та суддівства готує розклад часу проходження дистанції, пропозиції щодо контрольного часу та інтервалу між стартами.

7) До початку змагань разом із суддею-інспектором здає по акту головному судді дистанцію змагань.

8) Спільно із заступниками головного судді з дистанції та суддівства знайомить капітанів (учасників) із дистанцією і, в разі необхідності, організовує демонстрацію проходження.

9) Спільно із заступниками головного судді з дистанції та суддівства інструктує суддів і розподіляє їх по дистанції.

10) Стежить під час змагань за справністю дистанції та її етапів, їх розміткою та обладнанням.

11) У разі пошкодження обладнання на окремих етапах або між ними вживає заходів з ліквідації пошкоджень, у виняткових випадках має право закрити дистанцію з метою усунення порушень. Доповідає про це головному судді або його заступнику з дистанції.

12) Після закінчення змагань з дозволу головного судді або заступника головного судді з дистанції, за узгодженням із заступником головного судді зі суддівства організовує зняття суддів з дистанції та здає коменданту змагань

обладнання, спорядження та інвентар, що використовувався для облаштування дистанції змагань.

13) У разі необхідності спільно з головним суддею та його заступниками організовує рятувальні роботи або пошук учасників, які не прибули до контрольного терміну на фініш.

34. Начальнику дистанції можуть призначатися один або кілька помічників, які працюють під його керівництвом, а у його відсутність один із них виконує його обов'язки й користується його правами.

35. У розпорядження начальника дистанції виділяється група робітників, а у разі необхідності – транспорт для підготовки дистанції.

36. Голова технічної комісії здійснює контроль відповідності особистого, командного спорядження і технічних засобів пересування учасників (у тому числі не стандартизованого) вимогам безпеки, Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) і Умов.

37. Голова технічної комісії керує роботою суддів зі спорядження (суддів при учасниках) і підпорядковується головному судді, а також його заступнику з безпеки.

38. Суддя-інспектор дистанції призначається колегією суддів відповідного рівня або його роль доручається старшому судді-інспектору.

39. Суддя-інспектор дистанції:

1) Перевіряє відповідність дистанції запланованому класу та вимогам безпеки.

2) Підписує акт здачі-прийому дистанції.

3) Доповідає головному судді й старшому судді-інспектору свою думку про всі невідповідності й недоліки дистанції.

Суддя-інспектор дистанції може запропонувати начальнику дистанції її змінити. У разі розбіжності остаточне рішення приймає головний суддя.

40. Інспектування дистанцій V-VI класу, як правило, проводиться у два етапи: не менше ніж за місяць і безпосередньо перед змаганнями.

41. Після попереднього інспектування суддя-інспектор дистанції подає головному судді рапорт, а після остаточного бере участь у складанні акту здачі-прийому дистанції та підписує його.

42. Під час проведення змагань суддя-інспектор дистанції спостерігає за якістю суддівства. Оцінку суддівства та факти суддівських помилок він доповідає на засіданні головної суддівської колегії. Суддя-інспектор дистанції не має права робити зауваження суддям або скасовувати їх рішення у процесі змагання.

43. Заступник головного судді з інформації керує бригадою суддів зв'язку та інформації.

44. Бригада суддів зв'язку та інформації:

1) Організовує зв'язок на змаганнях.

2) Готує засоби інформації (таблиці, акти, графіки, картки тощо).

3) Доводить до відома учасників технічну інформацію.

4) Під час змагань дає оперативну інформацію про учасників які стартують і проходження спортсменами дистанції, повідомляє попередні результати, передає оголошення головної суддівської колегії.

5) Бере участь в організації відкриття і закриття змагань.

6) Організовує роботу представників преси, радіо й телебачення.

45. Лікар змагань відповідає за медичне забезпечення змагань, є членом головної суддівської колегії і є заступником головного судді із медичного забезпечення та контролю.

46. Лікар змагань:

1) Організовує спільно з відповідними службами пункти медичної допомоги на період підготовки й проведення змагань.

2) Надає медичну допомогу хворим учасникам (суддям) і тим, хто отримав травми, дає висновок про можливість подальшої їх участі у змаганнях і організовує евакуацію постраждалих.

3) Контролює дотримання санітарно-гігієнічних вимог у місцях розміщення та харчування учасників.

4) Бере участь у роботі комісії з допуску учасників.

47. У розпорядженні лікаря змагань знаходиться медичний персонал і спеціальний транспорт.

48. Медичні працівники, які обслуговують змагання, повинні мати розпізнавальні знаки.

49. Комендант змагань відповідає за організацію й підтримання порядку в районі проведення змагань, охорону природи, спорядження для обладнання дистанції, керує обслуговуючим персоналом і транспортом, виділеним у його розпорядження.

50. Комендант змагань:

1) Відповідає за розміщення учасників, членів суддівської колегії, медичного та обслуговуючого персоналу.

2) При розміщенні у польових умовах вибирає місця для табору, стоянки транспорту, вогнищ для приготування їжі, просушки одягу та спорядження учасників та забезпечує доставку палива.

3) Обладнує й оформляє місця відкриття та закриття змагань, щити інформації про хід змагань, місця старту і фінішу змагань.

4) Видає заступнику головного судді з дистанції або начальнику дистанції інвентар, спорядження й приймає його після закінчення проведеного номера програми змагань.

5) Організовує харчування суддів на місці проведення змагань, забезпечує табір освітленням і зв'язком.

6) Обладнує місця забору води для приготування їжі, тимчасові туалети та сміттєві ями.

7) Приймає місця розміщення у представників команд.

8) Після закінчення змагань складає доповідну записку про здачу району змагань і передає її головному судді.

51. Судді на старті, етапах і фініші підпорядковуються заступнику головного судді зі суддівства і заступнику головного судді з дистанції.

52. У бригаду суддів на старті входять: старший суддя, секретар, судді-хронометристи й суддя при учасниках. Залежно від дистанції бригада суддів на старті може бути об'єднана з бригадою суддів на фініші.

1) Старший суддя обладнує місце старту, керує роботою бригади і з дозволу головного судді або його заступника дає старт.

2) Секретар реєструє учасників у відповідності зі стартовим протоколом, оформляє і підписує разом зі старшим суддею протоколи старту і передає їх головному секретарю.

3) Суддя-хронометрист випускає учасників на дистанцію у час, вказаний у стартовому протоколі.

4) Суддя при учасниках перевіряє відповідність спорядження і форми учасників вимогам Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) та Умов, забезпечує своєчасний вихід учасників на старт, перевіряє і оголошує прізвища учасників зі стартового протоколу.

53. До складу бригад суддів на етапах (контрольних пунктах, воротах тощо) входять старший суддя і судді.

54. Старший суддя етапу:

1) При необхідності організовує суддівську страховку на етапі.

2) Отримує у начальника дистанції, а після закінчення номера програми змагань – повертає йому, необхідне спорядження й інвентар.

3) Організовує і контролює роботу суддів бригади.

4) Визначає правильність проходження етапу й виконання учасниками заходів безпеки.

5) Має право вносити пропозиції щодо зняття учасників зі змагань.

6) Забезпечує ведення протоколу суддівства на етапі.

7) У випадку інцидентів на етапі повідомляє про них заступнику головного судді зі суддівства (із дистанції) та начальнику дистанції.

55. Судді на етапах:

1) Оцінюють правильність подолання етапу (контрольного пункту, воріт тощо) й дотримання заходів безпеки.

2) Оголошують учасникам про допущені ними порушення.

3) Фіксують у суддівській картці випадки порушення Правил, Технічного регламенту, Положення (Регламенту) та Умов, а також штраф кожного учасника.

4) У разі пошкодження обладнання етапу

5) (контрольних пунктів, воріт тощо) негайно повідомляють про це старшому судді бригади.

6) При необхідності беруть участь у рятувальних роботах.

56. До бригади суддів на фініші входять: старший суддя, секретар і суддя-хронометрист.

57. Старший суддя фінішу:

1) Організовує і керує роботою бригади.

2) Відповідає за правильність ведення протоколу.

3) Оформляє протокол фінішу і здає головному секретарю.

58. Секретар записує час фінішу учасника в протокол фінішу і допомагає у його оформленні старшому судді.

59. Суддя-хронометрист фіксує й оголошує час фінішу.

РЕКРЕАЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНА НОМЕНКЛАТУРА

УКРАЇНА

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ І КУРОРТНІ МІСЦЕВОСТІ:

Вінницька обл.: Брониця, Печера, Сокилець, Хмільник.

Волинська обл.: Шацьк, Грем'яч.

Дніпропетровська обл.: Солоний Лиман.

Донецька обл.: Святогірськ, Слов'янськ, Мелекіне, Маріуполь (Приморське), Білосарайська Коса.

Житомирська обл.: Дениші.

Закарпатська обл.: Воловець, Драгове, Деренівка (Ужгород), Кваси, Келечин, Кобилецька Поляна, Міжгір'я, Перечин, Плоске, Поляна, Рахів, Синяк, Солотвин, Сойми, Чинадійово, Шаян, Ясіня

Запорізька обл.: Бердянськ, Кирилівка, Приморськ.

Івано-Франківська обл.: Верховина, Ворохта, Косів, Кременці, Поляниця, Татарів, Черче, Шешори, Яблуниця, Яремче

Київська обл.: Ворзель, Баришівка, Біла Церква, Боярка, Буча, Клавдієве, Конча-Заспа, Лютіж, Миронівка, Пирогове-Феофанія, Пуща-Водиця, Святошин, Тарасове, Циблі.

Львівська обл.: Брюховичі, Любінь Великий, Моршин, Немирів, Розлуч, Славське, Східниця, Тисовець, Трускавець, Турка, Шкло.

Луганська обл.: Кременна, Старобільськ, Новоайдар.

Миколаївська обл.: Очаків, Коблеве.

Одеська обл.: Одеська група курортів (Аркадія, Великий Фонтан, Лузанівка, Лебедівка, Лермонтовський, Малодолинське, Чорноморка, Кароліно-Бугаз, Затока (Шабо), Сергіївка, Хаджибей), Курортне, Приморське (Білгород-Дністровський р-н).

Полтавська обл.: Ліщинівка, Диканька, Миргород.

Рівненська обл.: Горинь.

Тернопільська обл.: Гусятин, Заліщики, Микулинці.

Чернігівська обл.: Качанівка.

Черкаська обл.: Прохорівка, Соснівка.

Харківська обл.: Курортне, Березівські Мінеральні Води, Рай-Оленівка.

Херсонська обл.: Гола Пристань (Гопри), Генічеськ (Арбатська Стрілка), Скадовськ, Залізний Порт, Лазурне.

Хмельницька обл.: Сатанів.

Чернівецька обл.: Вижниця.

АР Крим: Алушка (Шевченкове), Алушта (Партеніт, Рибаче, Малоріченське, Морське), Берегове, Гаспра, Гурзуф (Артек), Євпаторія, Ізобільне, Кам'янська, Коктебель, Кореїз (Місхор), Ласпі, Лівадія, Масандра, Ореанда, Саки, Сімеїз (Понизівка, Кацівелі, Голуба Затока), Судак (Привітне, Курортне), Феодосія, Форос (Мелас, Кастрополь), Чокрак

(Курортне), Чорноморське, Ялта (Курпати).

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ: Алупка, Алушта, Бердянськ, Білгород-Дністровський, Борислав, Буковель, Вижниця, Вилково, Вінниця, Воловець, Володимир-Волинський, Ворохта, Гусятин, Дніпропетровськ, Євпаторія, Жовква, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Канів, Керч, Кіровоград, Київ, Коломия, Кременець, Львів, Луцьк, Маріуполь, Миколаїв, Могилів-Подільський, Мукачеве, Одеса, Очаків, Переяслав-Хмельницький, Подобовець, Полтава, Почаїв, Путивль, Рахів, Рівне, Розлуч, Турка, Святогірськ, Севастополь, Сімферополь, Саки, Сколе, Славське, Суми, Тернопіль, Тисовець, Харків, Херсон, Хмельницький, Черкаси, Чернівці, Чернігів, Чигирин, Ужгород, Умань, Феодосія, Шацьк, Ялта, Ясіня, Яремча

ЗАРУБІЖНА ЄВРОПА

Держави: Австрія, Андорра, Білорусь, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Мальта, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Португалія, Польща, Румунія, Російська Федерація, Сербія, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія, Швейцарія, Швеція, Естонія.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Австрія: Заальбах-Хінтерглемм, Інсбрук, Лех, Цель-ам-Зее, Санкт-Антон, Хінтертукс, Майрхофен, Кітцбюель, Зельден, Капрун; бальнеологічні Баден, Бад-Вальтерсдорф, Бад-Шаллербах, Бад-Халль, Бад-Хофгастайн, Бад-Гастайн, Бад-Ішль, Бад-Фольєслау, Баден-бай-Він, Варм-бад; курорти озер Карінтія – оз. Вертерзее, Клопайнерзее (курорт Санкт-Канціан), Оссіахерзее; Зеєфельд, Отцталь, Ціллерталь, Карніше, Гальтюр, Штубайталь, Сант-Йохан, Піцталь, Зальцкаммергут, Сант-Вольфганг, та інші.

Андорра: Андорра-ла-Велья, Арінсаль, Аркаліс, Ель-Татер, Пас-де-ла-Каса-грау-Руж, Ліг.

Білорусія: Нарочь, Бобруйськ, Ждановічі, Рогачев.

Бельгія: Спа, Брюгге, Рошфор, Бастонь, Дінан і ін.

Болгарія: Баня, Балчик, Велінград, Баня, Мерічлері, Овча-Купель, Слівенські, Кюстенділ, Сапарева Баня, Хісар, Старозагорські, Хасковські-Мінерални-Бані; Барковиця, Виршец, Горна баня, Стрелча, Тузла, Шабла; Бургас, Сонячний Берег, Святий Константин і Олена, Рів'єра, Приморско, Кранево; Варна, Златні Пясиці (Золоті Піски), Албена, Поморіє; Боровець, Банско, Вітоша, Говедарці, Мальовіца, Пампорово, Панічиште; Велінград, Санданські, Наречен, Пампорово.

Боснія і Герцеговина: Ілідже, район Сараєво, Лазня-Лука.

Великобританія: Бат, Брайтон, Борнмут, Блекпул.

Греція: Касторія, Лутракі, Платістома, Гліфада, Катеріні, піво-ви Халкідікі та Пелопонес; о. Евбея, о-ви Кіклади, о. Родос, арх. Додеканес, о. Корфу, Парнас, Каммена Вурла, о. Санторін.

Ісландія: Тінгведлір, Міватн-ог-Лахсау, Ськафтафедль, Єкюльсаургльюрвюр.

Іспанія: Коста Брава, Коста-дель-Маресме, Коста-дель-Гарраф, Коста-де-ла-Луз, Коста Дорада, Коста Асаар, Коста Бланка, Коста-дель-Соль, Сан-Себастьян; Бакейра-Берет, Сьєрра-Невада, Хака; Сантандер, Пальма, Малага, о. Ібіца, о.Форментера, о. Майорка, о. Менорка, о. Гран Канарія, о.Тенеріфе.

Італія: Арабба, Борміо, Валь Гардена, Валь-ді-Дентро, Валь-ді-Фасса, Валь-ді-Фьємме, Лівіньо, Мадонна-ді-Кампільо, Маріллєва, Кортіна д'Ампеццо, Кронплац, Курмайор, Сан Мартіно ді Кастроцца, Сестрієр, Фольгаріда, Червінія; зона озер Гарда, Ізео, Комо, Лугано; о. Капрі, о. Іськья, о. Сіцілія (Таорміна), о. Сардінія (Санта Маргеріта ді Пула, Коста Смеральда - Смарагдове узбережжя), Лігурійська Рів'єра (Алассіо, Сан-Ремо, Портофіно, Рапалло), Лідо-ді-Езоло, Ріміні, Мілано Маріттима,

Пезаро, Террачіна, Гаета, Формія, Позітано, Амальфі, Сан-Феличе-Чирчео (Рів'єра-ді-Лаціо), Ліньяно, Мурано (Венеціанська лагуна), курортна зона Версілія (Віареджо, Маріна ди Пьетрасанта, Лідо ди Камайорі, Каррара); Абано-Терме, Монтекатіні-Терме, Сальсомаджоре-Терме, Аньяно-Терме, Борміо, Сан-Джуліано-Терме, Сан-Кашіано-Терме, Баньї-ді-Кашіана, Монсуммано-Терме, К'янчано-Терме, Сан-Пелегріно-Терме, Сірміоне, сатурнія, Фьуджі; Ронченьо, Кастелламаре-ді-Стабія, Реджо-ді Калабрія та інші.

Латвія: Юрмала, Сігулда.

Литва: Бірштонас, Клайпеда, Паланга, Нерінга, Друскінінкай.

Мальта: Сліма, Сент-Джуліанс, затоки Сент-Джордж, Сент-Паул, Блакитний Грот, о. Гозо, о. Коміна, Ла-Валлетта і ін.

Німеччина: Аахен, Гарміш-Партенкірхен, Бертехсгаден, Вісбаден, Кюлунгборн, Бад-Зальцг, Баден-Баден, Бад-Годеберг, Бад-Вільдунген, Бад-Хеннінген, Бад-Хомбург, Бад-Кіссінген, Бад-Емс, Бад-Ельстер, Бад-Кройцах, Бад-Фюссінг; курорти гірських систем Шварцвальд (Санки-Блазієн та Хінтерцартен), Гарц (Санкт-Андреасберг та Хайлігенштадт), Рудні гори (Бергсхюбель, Обервізенталь, Бад-Брамбах і Бад-Готтлоб), Тюрінгський Ліс (Фрідріхрода, Обергоф, Бад-Лібенштайн); Бад-Райхенхалль, Оберстдорф; Тіммендорфер-Штранц, Ней-Шенберг, о. Рюген, Ной-Фарланд, Райнсберг.

Норвегія: Яйло, Ліллехаммер, Хафсьєль, Квітфьєль, Гаусдал, Гала, Хемседал.

Польща: Закопане, Криниця, Шклярська-Поремба; Буско-Здруй, Велічка, Івоніч-Здруй, Душніки-Здруй, Наленчув, Устронь, Жегестув, Криниця, Лендек-Здруй, Рабка; Цеплице-Сленске-Здруй і Цехочінек; Іновроцлав, Риманув, Чернява-Здруй, Свєрадув-Здруй, Щавніца, Венєц, Хорінец; Сопот, Свіноуйсьце, Камень-Поморські, Колобжег інші.

Португалія: Ешторіал, о-в Мадейра, Кошта-ду-Сол (Кашкаїш), Алгарве (Фару), Азорські острови; Вілароша, Калдам да Раїнья.

Російська Федерація: Сочі і його район (Адлер, Аше, Лоо, Лазаревське, Макопсе, Шепсі, Вардане, Мацеста, Кудепста, Хоста, Дагомис, Головінка і ін.), Анапа, Геленджик, Туапсе, Красна Поляна, Нальчик, Архиз, Цей, Єсентуки, П'ятигорськ, Кисловодськ, Железноводськ, Гарячий Ключ, Кашин, Красноусольськ, Паратунка, Сергієвські Мінеральні Води, Солігаліч, Сольвичегодськ, Стара Русса, Усольє, Усть-Куг, Учум, Хілово, Шіра, Аршан, Дарасун, Дорохово, Кісегач, Ямаровка, Шмаковка, Ейськ, Серноводськ, Белокуріха, Увільди, Горячинськ, Кульдур, Шіванда, Ангара, Ленінградська курортна зона, Варзі-Ятчі, Вешенський, Аксаково, Лебедіне, Манич, Шафрановий, Юматово, Троїцький кліматокумисолікувальний район, курортна зона Калінінграда, Садгород, Тінаки, Ельтон.

Румунія: Совата, Ковасна, Сленік-Молдова, Текір-Гьол, Качулата, Беіле-Тушнад та Бзіле-Олэнешти, Бейле фелікс, Борсек; Пояна Брашов, Предял, Сіная, Сучава, Буштень, Пелтініш, Дуреу; Мангалія, Констанца, Мамая, Ефоріє; Тиргу-Окна.

Словаччина: Штрбське-плесо, Ясна, Бардежовське Купеле, Тренчіанське Тепліце, Лучкі, Корітніца, Любохня, Пієштяни, Дудінце, Бардейов, Новий Смоковець, печера Бістра.

Словенія: Порторож, Шмарьєжке топліце, Моравське топліце, Рогашка Слатіна, Струнян, Чатеж; Кранська Гора, Бовец, Блед, Бохінь, Маріборське Похорье, Рогла/Терме Зречне, Піран, Ізола, оз. Блед, оз. Бохінь; Постойна,

Угорщина: р-н о.Балатон (Балатонфюред, Шіофок, Фоньод, Балатонкенеше, Балатонсабаді, Ревфюлеп, Тапольца, оз.Хевіз), Хайдусобосло; Будапешт, Тіхань, Бальф, Харкань, Дюль, Парад; Матра - Кекештете, Лиллафюред и Бюксек.

Фінляндія: Хімос, Вуокатті, Рука, Тахко, Юлляс, Леві, Саарісельга, Катінкулта.

Франція: Аркашон, Дінар, Довіль, Біарріц, Дьеп, Кап д'Агд, Кассі, Кеброн, Ла-Боль, Ла-Рошель, Лакано, Ле-Сабль-д'Олон, Ле-Туке, Перро-Гирек, Роскофф, Руайан, Сен-Жан-де-Люз, район Лазурного узбережжя (Ніцца, Канни, Сен-Тропез, Антіб, Вільфранш, Больє, Ментон, Йєр, Сан-Рафаель); Жерармер, По; Альп д'Юез, Шамоні, Куршевель, Валь д'Ізер, Ла Плань, Ле дез Альп, Межев, Мерібель, Монженевр, Морзинь, Гренобль, Альбервіль; Амневіль, Баньєр-де-Бігор, Віттель, Віші, Дакс, Камбо-ле-Бен, Ле-Пре-д'Эжен, Лурд, Люксей-ле-Бен, Мон-Дор, Евіан-ле-Бен, Пломб'єр-ле-Бен, Форж, Енген-ле-Бен, Екс-ле-Бен, Мондорф-ле-Бен, Морсбон-ле-Бен, Екс-ан-Прованс, Ла-Бурбуль, Бурбон-Лансі, Контрексевіль, Байонна, Сен-Мало, Сен-Жерве, Грас, Жуан-ле-Пен, Гольф-Жуан.

Хорватія: п-в Істрія (Пореч, Пула, Ровінь, Умаг, Опатія, Рабац, Новіград, Врсар), Макарська Рів'єра: Шибеник, Брела, Трогір, Башка Вода, Тучепі і Підгора, о.Шолта; Млини, Цавтат; Бізовачке Топліце, Вараждінське Топліце, Даруварське Топліце, Істарське Топліце, Крапінське Топліце, Нафалан, Стубічке Топліце, Чатежке Топліце; острови: Крка, Хвар, Віс, Корчула, Шіпан й ін., Доленське, Шмарьєшке, Іваніч-Град; Дубровник, Спліт. **Чехія:** Карлові Вари, Маріанське Лазне, Бехіне, Біліна, Богдане, Константінові Лазне, Лазне Белоград, Луггачовіце, Подебради; Веліховні, Тоушень, Вельне-Лосіні, Франтішкове Лазне; Яхімов, Янске Лазне, Кіселька, Тепліце; Божий Дар, Гаррахов, Груби-Єсенік, Ліберец, Шпліндеров-Млин, Пец-під-Снежкой.

Швейцарія: Ароза, Гштаад, Верб'є, Віллар-Дьяблере, Гріндельвальд, Давос, Кран-Монтана, Санкт-Моріц, Саас-Фе, Церматт, Шампері; Інтерлакен, Лойкербад, Локарно, Лукано, Монтре, Оврона; Баден, Бад-Рагац, Івердон-ле-Бен, Бюргеншток, Скуоль та ін.

Швеція: Оре, о.Еланд, область Хапланд.

Естонія: Курессааре, Нарва-Йієсуу, Пярну, Хаапсалу.

Сербія: Копаонік

Чорногорія: Будва, Свети Стефан, Герцег Нови, Котор, Ульцінь, Петровац-На-Море, Ада Бояна, Бар, Ігало, Жабляк, Колашин.

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ:

Австрія: Відень, Зальцбург, Інсбрук, Грац, Лінц.

Андорра: Андорра-ла- Велья.

Білорусія: Мінськ, Полоцк, Вітебськ, Могильов, Гродно, Світ, Брест, Гомель.

Бельгія: Брюссель, Антверпен, Андерлехт, Гент, Брюгге.

Болгарія: Софія, Пернік, Пловдив, Несебр, Габрово, Велико-Тирново, Копрівштица, Мелнік, Созопол, Варна, Бургас.

Боснія і Герцеговина: Сараєво, Мостар, Лазня-Лука.

Великобританія: Белфаст, Глазго, Единбург, Лондон, Кардіфф, Оксфорд, Кембрідж, Кентербері, Йорк, Честер, Бат, Бірмінгем, Ліверпуль, Манчестер.

Греція: Афіни, Салоніки, Іракліон, Лутракі, Корінф.

Данія: Копенгаген, Орхус, Оденсе, Ольборг, Хельсингере, о. Борнхольм.

Іспанія: Мадрид, Барселона, Сантьяго-де-Компостела, Саламанка, Авіла, Сеговія, Севілья, Валенсія, Сарагоса, Малага, Кордова, Толедо, Аліканте, Більбао, Памплона, Леон, Гранада, Бургос.

Італія: Рим, Мілан, Генуя, Неаполь, Флоренція, Венеція, Піза, Верона, Турін.

Латвія: Рига, Юрмала, Сігулда.

Литва: Вільнюс, Каунас, Клайпеда, Паланга, Нерінга, Тракай, Друскінінкай.

Македонія: Ськопье, Охрид, Бітола, Прілеп, Куманово.

Мальта: Валлетта, Мдіна.

Молдавія: Кишинів, Тирасполь, Бельци, Бендери.

Нідерланди: Амстердам, Роттердам, Гаага, Утрехт, Делфт, Лейден, Харлем.

Німеччина: Берлін, Дрезден, Любек, Кіль, Бремен, Франкфурт-на-Майні, Штутгарт, Нюрнберг, Кельн, Лейпціг, Майнц, Кобленц, Мюнхен, Гамбург, Потсдам, Бранденбург, Дюсельдорф.

Норвегія: Осло, Тронхейм, Тромсе, Берген.

Польща: Варшава, Лодзь, Краків, Познань, Люблін, Вроцлав, Гданьськ, Мальборк, Белосток, Торунь, Гнезно, Велічка, Белосток, Щецин, Кельце, Ополе, Крконоші, Катовіце, Ченстохова, Закопане, Освенцім.

Португалія: Лісабон, Коїмбра, Сетубал, Евора, Порту, Брага, Авейру, Ешторіал.

Російська Федерація: Москва, Сергієв Посад, Рязань, Володимир, Тула, Калуга, Смоленськ, Брянськ, Тверь, Ярославль, Іваново, Орел, Курськ, Липецьк, Білгород, Вороніж, Тамбов, Кострома, Нижній Новгород, Кіров, Велике Болдіно, Дівєєво, Угліч, Осташков, Кашин, Рибінськ, Тугаєв, Торжок, Торопець, Ростов, Вишній Волочек, Калінінград, Псков, Новгород, Валдай, Ізборськ, Печори, Пушкінські Гори, Світлогорськ, Пенза, Сизрань, Самара, Саратов, Волгоград, Вольськ, Ульяновськ, Казань, Астрахань, Оренбург, Санкт-Петербург і передмістя (Павловськ, Петергоф, Гатчина, Царське Село, Оранієнбаум і ін.), Виборг, Каргополь, Тотьма, Великий Устюг, Архангельськ, Малі Корели, Соловецькі острови, Валаам, Кіжі, Вологда, Петрозаводськ, Мурманськ, Єкатеринбург, Челябінськ, Пермь, Уфа, Нижній Тагіл, Тюмень, Тобольськ, Томськ, Омськ, Новосибірськ, Кемерово, Барнаул, Бійськ, Курган, Красноярськ, Канськ, Ачинськ, Абакан, Іркутськ, Чита, Усть-Кут, Улан-Уде, Братськ,

Новоросійськ, Благовещенськ, Хабаровськ, Владівосток, Находка, Південно-Сахалінськ, Якутськ, Магадан, Анадирь, Петропавловськ-Камчатський, Ставрополь, Владікавказ, Майкоп, Ростов-на-Дону, Таганрог, Махачкала, Талги, Дербент, Каякент, Джамбалайська галявина, Архиз, Теберда, Ельбрус, Домбай, Цей, Чегем, Чегет.

Румунія: Бухарест, Брашов, Ясси, Сігішоара, Клуж- Напока, Тімішоара, Тиргу-Муреш.

Словаччина: Братислава, Трнава, Нітра, Банська-Стявніца.

Словенія: Любляна, Марібор, Целе.

Угорщина: Будапешт, Естергом, Егер, Секешфехервар, Сегед, Мішкольц, Вішеград.

Фінляндія: Хельсінкі, Турку, Тампере, Рованіємі, Ювяскюля, арх. Суоменлінна, Ловіса, Порвоо.

Франція: Париж, Ніцца, Канн, Ліон, Версаль, Антіб, Біарріц, Марсель, Авіньон, Шартр, Клермон-Ферран, Лілль.

Хорватія: Пулу, Хвар, Ровінь, Шибеник, Дубровник, Пореч, Загріб, Рієка, Трогир, Спліт.

Чехія: Прага, Брно, Острава, Чеські-Крумлов, Чеське-Будєєвіце, Кутна-гора, Оломоуц, Кромержіж, Табір, Тельч, Конопіште.

Швейцарія: Женева, Цюріх, Базель, Лозанна, Люцерн, Берн, Монтре, Лугано, Локарно, Аскона.

Швеція: Стокгольм, Гетеборг, Мальме, Уппсала, Лунд, Вастерас, Йенчепінг, Лінчепінг, Норчепінг, Кальмар, о. Готланд, о.Еланд.

Естонія: Талін, Тарту, Виру, Нарва, Пярну, Хаапсалу, Курессааре.

Сербія: Белград

Чорногорія: Подгоріца, Котор, Цетіне.

АЗІЯ

Держави: Азербайджан, Вірменія, Бруней, Бутан, В'єтнам, Грузія, Ізраїль і Палестина, Індія, Індонезія, Йорданія, Іран, Йемен, Казахстан, Кіпр, Киргизія, Китай, Ліван, Малайзія, Мальдіви, Монголія, М'янма, Непал, ОАЕ, Оман, Пакистан, Саудівська Аравія, Північна і Південна Корея, Сінгапур, Сирія, Таджикистан, Таїланд, Туркменія, Туреччина, Узбекистан, Філіппіни, Шрі-Ланка, Японія.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Азербайджан: район Апшеронського півострова (Нафталан).

Вірменія: район оз. Севан, Арзні, Джермук.

Грузія: Абастумані, Піцунда, Гудаута, Сухумі, Гагра, Батумі, Бакуріані, Бахмаро, Боржомі, Цхалтубо, Кобулеті.

Ізраїль: район Мертвого моря (Ейн-Бокек, Ейн-Букек, Ейн-Геді, Неве-Зохар); Тель-Авів–Яффа, Хайфа, Дор, Нетанія, Ашкелон; Ейлат; Тверія (оз. Кінерет); Рамат-Шалом.

Індія: штати Керала та Гоа, о-ви Лакшадвіп, Андаманські о-ви, Мумбай (Бомбей), Пурі, Ченнай (Мадрас); Даяра-Бугаял; Ананда, Трівандрам (Тіруванантапурам); Дарджилінг, Шілонг, Шімла.

Індонезія: о. Балі (курортні райони Нуса Дуа, Джимбаран, Кута, Санур), о. Ломбок, о. Ніас; о.Суматра (Парапат, Буккітингі); о.Ява (Бандунг і Богор).

Йорданія: район Мертвого моря, Маїн, Акаба.

Казахстан: о. Боровое, Медео, Сариагач, Алма-Арасан.

Кіпр: Лімасол, Ларнака, Пафос, Фамагуста, Протараса.

Киргизія: район о. Іссик-куль, Чолпон-Ата.

Китай: Бейдайхе, Далянь, курортна зона Бінхай, о.Путошань, о. Хайнань, Ціндао, Ханчжоу, Ріпалс-Бей (Сянган); Баодін, Гуйлінь, г. Лушань, гори Сяньшань і Хуаншань; Таганцзи, Удалянчі, Цзюхуа Ченде, Ябулі; курорти гори Лаошань і гори Чанбайшань.

Малайзія: Бату, Феррінгі, Ламут, Мориб, Баганг Лаланг, Танджунг Бідара, Танджунг Клінг; острови Лангкаві, Пенанг, Сіпадан, Тіаман, Пангкор і Реданг, а також Пангкор Лаут, Чератінг, Дамай, Карей, Кетам, Індах, Ангса.

ОАЕ: Дубай, Хата, Мереджа, курорти еміратів Абу-Дабі, Дубаї.

Південна Корея: Дечхон, о. Чеджудо, Пусан, Сироксан; Енпхен, Муджу і Суанбо; Онян, Сироксан.

Таїланд: Паттайя, о. Пхукет, Крабі, Фанг-Нга; о. Семет (Ча Ам, Бангсен, Районг) , о.Пхи-Пхи, о. Самуй, о. Чінг; Хуа Хін; курорти в національних парках Кенг-Кратян, Аоп-Кхан і Че-Савн.

Туреччина: Картаклая, Паландокен, Улудаг, Сакликент; Каздаги, Болу; Айдер, Балчова, Балыклы-Каплыджа, Бурса, Хаймана , Кёйджегиз, Бурдур, Памуккале; Анталья, Белек, Кемер, Сіде, Мармаріс, Кушадаси, Аланья, Амасра, Бодрум, Фетхіє; Ялова; Чешме.

Шрі-Ланка: Аругам-бей, Бентота і Берувела, Калкудах, Трінкомалі, Хіккадува, Коломбо; Нуvara-Елія.

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ:

Азербайджан: Баку, Гянджа, Нахічевань.

Вірменія: Єреван, Кумайрі.

Грузія: Тбілісі, Горі, Сухумі, Новий Афон, Кутаїсі, Батумі, Мцхета.

Ізраїль і Палестина: Тель-Авів, Єрусалим, Яффа, Наблус, Ієрихон, Хайфа, Назарет, Віфлеєм.

Індія: Делі, Бомбей, Калькутта, Агра, Мадрас, о.Гоа.

Йорданія: Амман, Акаба, Петра

Казахстан: Алма-Ата, Караганда, Астана, Туркестан.

Кіпр: Нікосія, Лімасол, Ларнака, Пафос, Фамагуста, Протараса, Троодос.

Киргизія: Бішкек, Джалал-абад, Ош.

Китай: Пекін, Сіань, Харбін, Гуанчжоу, Шанхай, о.Хайнань, о. Тайвань.

Малайзія: Куала-Лумпур, о. Пінанг.

Пакистан: Карачі, Лахор, Мохенджодаро, Равалпінді.

Саудівська Аравія: Джідда, Мекка, Медіна, Ер-Ріяд.

Сирія: Дамаск, Халеб, Латакія, Пальміра.

Таджикистан: Душанбе, Пенджикент, Ходжент, Ура-Тюбе, Ісфара, Канібадам.

Тайланд: Бангкок, Паттайя, о. Пхукет.

Туреччина: Стамбул, Анкара, Анталія, Кемер, Белек, Аланья, Ізмір, Мармаріс, Бодрум, Фетхіє, Памуккале, Кушадаси.

Узбекистан: Ташкент, Фергана, Коканд, Хіва, Ургенч, Самарканд, Бухара, Маргілан, Шахрісабз, Термез.

Шрі-Ланка: Коломбо, Канді, Ратнапура, Анурадхапура.

Південна Корея: Сеул, Кенджу, о. Канхвадо.

Японія: Токіо, Кіото, Нара, Камакура, Саппоро, Осака, Нагоя, Хіросіма, Нагасаки.

АФРИКА

Держави: Алжир, Гвінея, Єгипет, Конго (Заїр), Замбія, Зімбабве, Камерун, Коморські острови, Конго, Кенія, Лівія, Мадагаскар, Марокко, Нігерія, Сейшельські острови, Сенегал, Судан, Танзанія, Туніс, Уганда, Ефіопія, ЮАР.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Єгипет: Хургада, Шарм-ель-Шейх, Олександрія, Дахаб, Сафага, Марса-Алам, Нувейба, Сомма-Бей, Таба, Ель-Гуна, Ет-Тур.

Марокко: Агадір, Ес-Сувейра, Танжер, Укаймеден, Фес.

Туніс: Бізерта, Хаммамет, Набель, Монастір, Сусс, Джерба, Магдія.

ПАР: Сан-Сіті, Дурбан, Порт-Елізабет, Саймонстаун.

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ:

Єгипет: Каїр, Эль-Гіза, Олександрія, Луксор, Асуан.

Кенія: Найробі, Момбаса.

Марокко: Агадір, Касабланка, Маракеш, Рабат, Ес-Сувейра.

Танзанія: Дар-ес-Салам, о. Занзібар, нац. парк Серенгеті.

Туніс: Туніс, Дугга, Сус, Кайруан, Сфакс, Медіна.

ПАР: Преторія, Йоханесбург, Лост-Сіті, Кейптаун, Дурбан, Кімберлі.

ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Держави: Багамські острови, Барбадос, Гондурас, Домініканська Республіка, Канада, Куба, Мексика, Панама, США, Ямайка.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Домініканська республіка: Бока-Чіка, Ла-Романа, Пунта-Кана, Пуерто-Плата, Хуан-Доліо.

Канада: Банф (Норкуей, Саншайн-Вілледж), Вистлер, Біг-Уайт, Лейк-Луїс, Паудер-Кінг, Сільверстар, Ферье, Грейвенхорст, Сент-Катарінс.

Куба: Варадейро, Ольгін, Кайо-Гільермо, Кайо-Коко, Кайо-Ларго.

США: Кліфтон-Спрінгс і Саратога-Спрінгс, Маунт-Клеменс (шт. Мічіган), Вайт-Салфер-Спрінгс (шт. Західна Верджинія), Ворм-Спрінгс (шт. Джоржія), Френч-Лік (шт. Індіана), Хот-Спрінгс (шт. Арканзас), Екселсіор-Спрінгс (Міссурі), Гленвуд-Спрінгс (Колорадо), Палм-Спрінгс (Каліфорнія); курорти Корділєр (Лас-Вегас, Сан-Веллі, Скво-Веллі, Санта-Фе, Тусон) та Аппалачів (Лейк-Плесід); Альбукерке (шт. Нью-Мексико); Гавайські о-ви, курорти Каліфорнії, Північноатлантичного узбережжя (Лонг-Біч, Ньюпорт, Нью-Бедфорд, мис Кейп-Корд), Флориди (Дейтона-Біч, Орlando, Форт-Лодердейл, Майами, Кі-Ларго, Кі-Уест), Центральноатлантичного узбережжя від Вашингтона до Флориди (Ребот-Біч, Оушен-Сіті, Міртл-Біч).

Мексика: Барра-де-Навідад, Кабо-сан-Лукас, Канкун, Лос-Кабос, Мансанільо, Масатлан, курортна зона Акапулько, курортна зона Веракрус, острови Косумель і Мухерес, Плайя-дель-Кармен, Прогресо, Пуерто-Анхель, Пуерто-Вальярта, Пуерто-Пеньяско, Пуерто-Есконідо, Сан-Блас, Росаріто, Сан-Карлос, Сан-Фелипе; Монтерреаль; Вальє-де-Браво, Куернавака, Мінераль-де-Монтре, Халапа, Гуанахуато, курортна зона озера Чапала; Агуаскальєнтес, Іштапан-де-ла-Саль, Куаутла, Табоада, Текіскіапан.

Ямайка: Монтего-Бей; Негріл, Очо Ріос, Порт Антоніо; Мандевілл.

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ:

Багамські острови: Нассау, Фріпорт.

Барбадос: Бріджтаун.

Канада: Оттава, Монреаль, Квебек, Торонто, Ванкувер, Вікторія, Калгарі.

Куба: Гавана, Варадеро, Ольгін, Сантьяго-де-Куба.

Гватемала: Гватемала, Антігуа Гватемала, Тікаль.

Гондурас: Тегусігальпа, Комаягуа, Копан.

Гаїті: Порт-о-Пренс.

Ямайка: Кінгстон, Монтего-Бей.

Мексика: Акапулько, Гвадалахара, Гуанахуато, Канкун, Куернавака, Мансанільо, Мехіко,.

Нікарагуа: Манагуа, Леон.

США: Нью-Йорк, Вашингтон, Майамі, Лос-Анджелес, Чикаго, Лас-Вегас, Орlando, Бостон, Денвер, Філадельфія, Атлантик-Сіті, Даллас, Сан-Франциско, Буффало, Анкоридж, Гонолулу.

ПІВДЕННА АМЕРИКА

Держави: Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Парагвай, Перу, Уругвай, Чілі, Еквадор.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Аргентина: Мар-дель-Плата, Мірамар, Мар-дель-Сур; Кастор, Ла-Хойя, Пенієнтес; Сан-Карлос-де-Барілоче (оз. Науель-Уапі); Терма-де-Копаху, Вильявисенсио.

Бразилія: Посус-ді-Калдас (штат Мінас-Жерайс), Петрополіс (гори Серра-дуз-Оргас); Ангра-Душ-Рейш, Бузіос, Коста-Ду-Сауіпе, Порто-Сегуро, Ріо-де-Жанейро (пляжі Іпанема, Копакобана, Леблон, Фламенгу).

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ:

Аргентина: Буенос-Айрес, Кордова, Мар-дель-Плата, Ушуайя.

Бразилія: Бразіліа, Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу.

Чилі: Вінья-дель-Мар, Сантьяго, Вальпараїсо, Антофагаста.

Колумбія: Богота, Барранкілья, Медельїн, Манісалес, Калі.

Еквадор: Кіто, Гуаякіль.

Перу: Ліма, Куско, Чіклайо, Кальяо, Арекіпа.

Парагвай: Асунсьйон.

Уругвай: Монтевідео.

Венесуела: Каракас, Сьюдад-Болівар, Баркісімето, Порламар.

Болівія: Ла-Пас.

АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ

Держави: Австралія, Кірібаті, Маршалові острови, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Соломонові острови, Тонга, Фіджі.

НАЙВАЖЛИВІШІ КУРОРТИ:

Австралія: Голд Коаст, Сонячний берег, Порт Дуглас, Перт, Кернс, о-ви Гамільтон, Хайман, Лізард, Фрейзер, Морі, Дейлсфорд, Спрінгвуд, Блакитні гори, Косцюшко Хайлендс, Сніжні гори (Перишер-Блю, Тредбо), Маунт-Буллер.

Нова Зеландія: Бэй-оф-Айлендз (Залив Островов); курорти в межах національних парків імені Абея Тасмана та Тонгаріро (Таупо); Руторуа, Вакапапа, Ванака, Маунт-Хатт, Туроа.

ТУРИСТСЬКІ ЦЕНТРИ: Аделаїда, Брісбен, Велінгтон, Канберра, Крайстчерч, Мельбурн, Нукуалофа, Нумеа, Окленд, Перт, Порт-Віла, Порт-Морсбі, Сідней, Сува, Хоніара.

Навчальне видання

Арїон Оксана Василівна
Уліганець Сергій Іванович
Дмитрук Олександр Юрійович

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ

Навчально-методичний посібник

Редактор: Бровко Олена Петрівна

Підписано до друку 05.03.2019 р.

Видання надруковано з готових оригінал-макетів ТОВ «Інтердрук»
03680, м. Київ, вул. Пшенична, 2 тел. (044) 495-01-54

Номер і дата запису в Єдиному державному реєстрі
юридичних осіб та осіб-підприємців про проведення
державної реєстрації № 1 072 102 0000 029235 від 29.08.2013 р.

Ідентифікатор видавця у системі ISBN № 97384

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 11,97
Зам. №0100/19 від 05.03.2019. Наклад 300 прим.